RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1929. Andra kammaren. Nr 38.

Tisdagen den 21 maj.

Kl. 3.30 e. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 14 innevarande maj.

§ 2.

Föredrogs herr *Borggrens* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framställa spörsmål angående hamnanläggningen vid Torekov; och blev berörda anhållan av kammaren bifallen.

§ 3.

Vidare föredrogos, men bordlades åter konstitutionsutskottets memorial nr 18, bevillningsutskottets betänkanden nr 24 och 25, bankoutskottets utlåtande nr 48, sammansatta banko- och första lagutskottets utlåtanden nr 1—4, andra lagutskottets utlåtande nr 42 samt andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande nr 10.

§ 4.

Härefter föredrogs ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 530, innefattande delgivning av nämnda kammares beslut över dess första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 14, i anledning av väckta motioner om missbruk av tobak (I: 202) och om missbruk av kaffe (I: 203).

Andra kammaren beslöt hänvisa detta ärende till sitt första tillfälliga utskott.

§ 5.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från statsutskottet:

nr 186, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under fjärde huvudtiteln gjorda framställningar rörande vissa anslag till avskedsersättning jämte en i ämnet väckt motion; och

nr 187, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under fjärde huvudtiteln gjorda framställningar rörande anslag till semester åt arbetare anställda vid försvarsväsendet; samt

från bankoutskottet, nr 185, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredande av stöd åt insättare i vissa sparbanker m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

§ 6.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 19, i anledning av väckta motioner om fullgjord skattebetalningsplikt såsom villkor för rösträtt samt för valbarhet till riksdagen ävensom om avskaffande av census för valbarhet till första kammaren;

nr 20, i anledning av väckta motioner om borttagande av gällande censusvillkor för valbarhet till riksdagens första kammare; och

nr 21, i anledning av väckta motioner om inskränkning i Konungens rätt att upplösa riksdagens första kammare; samt

statsutskottets utlåtanden:

nr 115, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gottgörelse med anledning av visst av danske undersåten E. Bruun framställt krav mot svenska staten;

nr 116, i anledning av väckt motion angående beredande av viss ytterligare avskedsersättning åt förutvarande poliskonstaplar vid flottans varv;

nr 117, i anledning av väckta motioner angående Stockholms flottstations förflyttning från huvudstaden m. m.;

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lån till främjande av bostadsproduktionen jämte en i ämnet väckt motion;

nr 119, i anledning av Kungl. Maj:ts under tionde huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag till ersättning åt sjömanshusen jämte i ämnet väckta motioner;

nr 120, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner angående bestridande av kostnaderna för vidtagna åtgärder i anledning av isförhållandena vid rikets kuster;

nr 121, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade grunder för understöd åt folkbiblioteksväsendet jämte i ämnet väckta motioner, dels ock vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln gjorda framställningar angående understöd åt anstalter och föreningar, som anordna populärvetenskapliga föreläsningar m. m. jämte tre motioner angående folkbildningsverksamhet; och

nr 122, i anledning av dels Kungl. Maj:ts propositioner angående provisorisk avlöningsförbättring åt lärare vid folk- och småskolor m. fl. läroanstalter jämte i ämnet väckta motioner, dels ock Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkten 291, gjorda framställning angående dyrtidstillägg åt lärare vid vissa statsunderstödda undervisningsanstalter.

§ 7.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.43 e. m.

In fidem

Per Cronvall.

Onsdagen den 22 maj.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades de vid kammarens sammanträde den 15 innevarande maj förda protokollen.

§ 2.

Föredrogos, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtanden nr 19—21 och statsutskottets utlåtanden nr 115—122.

§ 3.

Vidare föredrogs statsutskottets memorial, nr 102, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om Kungl. Maj:ts proposition angående efterskänkande av återbetalningsskyldigheten beträffande till ledamöter av vattenfallsstyrelsen oriktigt utbetalta dyrtidstillägg.

Den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen godkändes.

§ 4.

Å föredragningslistan voro härefter upptagna

statsutskottets utlåtande, nr 110, i anledning av väckta motioner angående fortsättningsskolan; och

andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9; i anledning av väckt motion, II: 193, angående ändring i § 27 mom. 5 stadgan för fortsättningsskolan.

Till statsutskottet hade för förberedande behandling hänvisats följande motioner rörande fortsättningsskolan, nämligen: *Ang. fortsättningsskolan.*

de lika lydande motionerna nr 143 inom första kammaren av herrar *Johan Johansson* och *Löfvander* samt nr 243 inom andra kammaren av herr *Jonsson* i Risinge, i vilka motioner föreslagits, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om sådan ändring av bestämmelserna i stadgan den 16 september 1918, att fortsättningsskolan på landet skulle kunna anordnas på det sätt, att den omfattade endast en årskurs med minst etthundraåttio undervisningstimmar, förlagda utom den egentliga folkskolans ordinarie undervisningstid;

motionen nr 18 inom första kammaren av herr *Wagnsson*, som hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta kursplaner för ett sjunde skolår, inrymmande den kurs, som nu tillhörde den tvåårigа fortsättningskolans undervisning, samt att därefter den ändring i gällande fortsättningsskolstadga måtte vidtagas, att skoldistrikt med heltidsläsande skolor, som i en obligatorisk sjunde klass tillämpade dessa kursplaner, skulle kunna erhålla tillstånd att ersätta fortsättningsskolan med ett sjunde skolår;

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

motionen nr 34 inom andra kammaren av herr *Weijne m. fl.*, vari föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t — efter utarbetande av härför lämpade kursplaner — ville utfärda föreskrift därom, att skoldistrikt, som vid heltidsläsande sjuåriga folkskolor meddelade fortsättningsskolans undervisningsstoff under sjunde läsåret, skulle äga rätt att befria eleverna från deltagande i fortsättningsskolans undervisning.

Uti sitt ovanberörda utlåtande hemställde statsutskottet, att riksdagen måtte
a) avslå motionerna I: 143 och II: 243; samt
b) med anledning av motionerna I: 18 och II: 34 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes, så snart ske kunde och om möjligt till 1930 års riksdag, framlägga utredning och förslag angående rätt för sådana lärjungar från heltidsläsande folkskolor, som med fullständigt avgångsbetyg genomgått obligatorisk sjunde klass, i vilken tillämpats för dylik klass särskilt utarbetad kursplan, att erhålla befrielse från fortsättningsskolplikt.

Vid detta utlåtande voro fogade reservationer:

av herrar *Rydén, K. A. W. Björck, Anderson* i Råstock, *Carlsson-Frosterud, Törnkvist* i Karlskrona och *Jonsson* i Eskilstuna, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,
a) att riksdagen måtte avslå motionerna I: 143 och II: 243; samt
b) att motionerna I: 18 och II: 34 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

av herrar *N. J. Martin Svensson, Karl E. Andersson, Olsson* i Blädinge och *Holmgren*, vilka hemställt, att riksdagen måtte bifalla motionerna I: 143 och II: 243; samt

av herr *Andersson* i Ovanmyra, som ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte
a) med anledning av motionerna I: 143 och II: 243 besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till beredandet av sådan koncentration av fortsättningsskolan, som, med inriktning på en efter lärjungarnas ålder, fattningsförmåga och kommande livskall lämpad undervisning, möjliggjorde skolkursens anordnande på sådant sätt, att densamma kunde genomgås under loppet av ett år;
b) med anledning av motionerna — — — från fortsättningsskolplikt.

Vidare hade till andra kammarens första tillfälliga utskott remitterats en inom nämnda kammare väckt motion nr 193, vari herr *Lindmark m. fl.* hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att § 27 mom. 5 fortsättningsskolstadgan måtte erhålla följande ändrade lydelse:

»Huruvida skolpliktig må på grund av sjukdom, lyte eller liknande omständigheter eller i följd av annan giltig orsak kunna befrias från skyldighet att besöka fortsättningsskola, skall bero på prövning i varje särskilt fall av skolstyrelsen.»

Sistnämnda utskott hemställde i sitt ovan omförmälda utlåtande, att andra kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen ville, med anledning av motionen II: 193, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om verkställande av en utredning rörande möjligheterna av en sådan anordning av fortsättningsskolan, särskilt dess andra årskurs, att de anledningar till misshälligheter mellan skola och hem, som föreskrifterna i gällande fortsättningsskolstadga rörande fortsättningsskolpliktens fullgörande nu åstadkomme måtte förminskas och om möjligt bortfalla.

Häremot hade reservation avgivits av herrar *Mosesson, Mårtensson, Bergström* i Hälsingborg och *Persson* i Tidaholm, vilka ansett, att utskottet bort

hemställa, att förevarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

Sedan herr talmannen till handläggning anmält statsutskottets utlåtande nr 110, begärdes ordet av

Herr **Mosesson,** som yttrade: Herr talman! Jag hemställer, att statsutskottets utlåtande nr 110 och andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 9 måtte få behandlas i ett sammanhang på grund av att de ärenden, som i dessa båda utlåtanden behandlas, stå i nära samband med varandra.

Denna hemställan bifölls.

I anledning härav föredrogos i ett sammanhang förenämnda båda utskotts hemställanden. Därefter anförde:

Herr **Holmgren:** Herr talman! Det torde vara obestritt och även av erfarenheten till fullo bestyrkt, att fortsättningsskolan på många håll icke är populär, emedan den förhindrar ungdomen att i tid ägna sig åt förvärvsarbete. Lika önskvärt, som det enligt mitt förmenande är, att alla de unga, som ha håg och fallenhet för studier, skola beredas möjlighet att nyttiggöra denna sin håg och fallenhet i det allmännas tjänst, lika önskvärt synes det mig vara, att de ungdomar, som sakna håg och fallenhet för studier, men ha utpräglat praktisk läggning, också få tillfälle att i tid ägna sig åt det arbete, som skall bliva deras livsuppgift.

Då den av herr Jonsson i Risinge m. fl. väckta motionen närmast överensstämmer med de synpunkter jag lägger på denna fråga, ber jag att få yrka bifall till denna motion.

Häruti instämde herr *Bengtsson* i Kullen.

Herr **Jonsson** i Risinge: Herr talman! Då jag jämte några andra avgivit en motion i denna fråga, skall jag be att få säga några ord.

För det första vill jag framhålla, att det ingalunda är min avsikt att vilja förhindra ungdomen att inhämta kunskaper. Jag erkänner gärna och villigt, att kunskap är makt. Men jag ifrågasätter, huruvida den nu tillämpade praxis med den tvåårigа fortsättningsskolan är den lämpligaste formen i nu förevarande hänseende. När den s. k. Rydénska skolreformen genomfördes, skedde stora förändringar i det förut tillämpade undervisningssättet. Jag vill icke bestrida, att många fördelar uppnåddes med denna reform, men jag kan heller icke underlåta att påpeka, att även nackdelar därmed voro förenade, såsom t. ex. inrättandet av den tvåårigа fortsättningsskolan.

Vi ha i motionen framhållit, att den tvåårigа fortsättningsskolan emottagits med ovilja — för att icke säga motstånd — i vissa delar av vårt land. Att så också är förhållandet, skulle jag kunna bestyrka med siffror, men jag skall icke nu närmare ingå på dessa. Jag vill emellertid fastslå, att detta är ett faktum. Man måste då fråga sig, om oviljan är berättigad eller ej. Ja, den är berättigad i så måtto, att fortsättningsskolan förhindrar de unga i deras förvärvsarbete.

Det är ju så, att våra barn börja sin skolgång vid uppnådda sju års ålder. Efter att ha gått i skola i sex år ha de genomgått skolans alla klasser, och de fortsätta därefter sitt sjunde skolår i fortsättningsskolan. Samtidigt som de fullgöra första årskursen i fortsättningsskolan åtnjuta de i allmänhet konfirmationsundervisning, vilket jag anser synnerligen lämpligt, då de på detta sätt icke behöva avsätta särskild tid åt denna undervisning. Ha de alltså gått sju

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

år i skolan, kan man sannerligen icke begära att de skola ha stor lust att längre hålla på med sin skolgång. De ha även då kommit till den ålder, att det är synnerligen viktigt för dem, att de få ägna sig åt det praktiska livets arbete. Om vi giva akt på, huru det är ställt för den ungdom, som önskar välja den lärda banan — där det ju för övrigt är så trångt i vår tid — och för den skull fortsätter att inhämta teoretiska kunskaper, tills de bli jämförelsevis gamla, skola vi finna, att de, när det sedan visar sig omöjligt för dem att komma fram på den banan, ha synnerligen svårt att taga sig fram i det praktiska livet och sakna möjlighet att försörja sig genom produktivt arbete. Det är därför, som jag anser, att det är av stor vikt, att de unga tidigt få lära sig arbeta på det praktiska livets område. Jag skulle kunna med exempel från denna kammare belysa, att personer, som varken genomgått fortsättningsskola eller åtnjutit annan undervisning, ändå nått rikets högsta poster. Det är sålunda, menar jag, icke allena saliggörande att inhämta så mycket teoretiska kunskaper.

Statsutskottet har emellertid avvisat motionen i fråga. Man har, synes det mig, förringat de synpunkter jag framhållit, att fortsättningsskolan väckt ovilja ute i landet, och man har framhållit, att skolreformen så nyss blivit genomförd, och att man tror. att den så småningom skall komma att omfattas med välvilja. Ja, svenska folket är jämförelsevis laglydigt, och jag är också övertygad om att det icke gör revolution, även om det blir ålagt påtaga sig en börda, som det icke tycker om. Utskottet medgiver emellertid på sid. 3 i utskottsutlåtandet, att det torde vara att befara, att om kommunerna själva finge bestämma, huruvida de ville ha denna tvåårigа fortsättningskurs eller ej, man på många av de håll, där sådan nu upprätthålles, skulle vilja nedlägga densamma, och detta beroende på det av ekonomiska synpunkter starkt betonade betraktelsesätt, som man på landsbygden ofta anlägger på skolfrågor. Ja, som väl är, anlägger man sådana synpunkter i många fall. Utskottet har dock tydligen icke tänkt riktigt över vad som skrivits i detta sammanhang. Det kostar en kommun enligt min mening lika mycket, antingen man har en ettårig eller en tvåårig fortsättningsskola. Det är nämligen samma lärare, som skall undervisa de barn, som gå i både första och andra årskursen, och det blir därför ingen skillnad i avseende å kostnaderna.

Vidare har man från utskottets sida lagt synnerligen stor vikt vid det antal av 180 timmar, som varje kurs omfattar. Å ena sidan framhåller man, att den tid, varunder barnen genomgå folkskolan och den första årskursen av fortsättningsskolan, är så kort, att de icke därunder kunna fullständigt inhämta de kunskaper, som de böra vara försedda med vid utträdet i livet. Men å andra sidan tillmäter man dessa 180 timmar den allra största betydelse i fråga om barnens utbildning. Jag kan icke dela statsutskottets uppfattning i detta hänseende. Jag har nämligen den bestämda övertygelsen, att om vår ungdom kan beredas undervisning vid en vinterkurs i, låt mig säga, en högre folkskola eller en lantmannaskola, skulle detta ge hundrafalt mer, än vad barnen inhämta vid den ålder, då de gå igenom fortsättningsskolan. Därför anser jag det vara av den allra största betydelse, att så mycket som möjligt från statsmakternas sida åtgöres för att giva landsbygdens ungdom möjlighet att bevista folkhögskolor. Där förstå de vad de lära sig, och de ha förut haft tillfälle att i det praktiska livet något erfara, vilken nytta de kunna i framtiden få genom inhämtande av kunskaper.

Mycket av vad som läres i fortsättningsskolan få vi för övrigt, så att säga, gratis nu för tiden. Den som har lust att förvärva sig kunskaper kan genom tidningspressen, genom böcker — för att icke säga — genom radio på egen hand förkovra sig. Jag vill icke påstå, att allt vad ungdomen på detta sätt får lära är gott, men mycket gott kan man dock inhämta på detta sätt.

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

Statsutskottet har längre fram i sitt utlåtande påpekat den praktiska insikt, som är avsedd att lämnas i fortsättningsskolan, och jag förmodar, att man här åsyftar de yrkesbetonade fortsättningsskolorna. Det kan ju hända, att dessa äro till nytta i städer och dylika samhällen, men på den rena landsbygden tror jag icke de helt fylla sitt ändamål. Det finns t. ex. jordbruksbetonade fortsättningsskolor. Hur skall en lärare, som kanske icke har den ringaste erfarenhet om jordbrukets skötsel — åtminstone sakna de lärare, som hitintills äro utexaminerade, några betydande kunskaper i detta ämne — bättre kunna undervisa barnen i jordbrukets olika förhållanden, än man gör i de egna hemmen, där jordbruk bedrives?

Vi ha i vår motion yrkat på att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning i föreliggande fråga. Det är sålunda icke mycket vi begära: vi hemställa endast om en utredning. Om nu riksdagen ginge in för detta förslag, förmodar jag, att skolöverstyrelsen finge taga frågan under omprövning. Jag hyser stort förtroende för skolöverstyrelsen, men jag vill dock passa på tillfället att fästa uppmärksamheten vid att skolöverstyrelsen borde härvidlag lägga mera praktiska synpunkter på saken, än vad hitintills varit förhållandet. Jag förstår väl, att enligt dess synpunkt barnen vid sitt utträde i livet böra ha en barlast av kunskaper för att kunna möta förhållandena i livet. Och naturligtvis ha de teoretiska kunskaperna sitt stora värde; jag vill icke förringa detta. Men jag vill dock framhålla, att erfarenheten lärt oss, att de som kunna taga sig fram genom praktiskt arbete ha jämförelsevis mycket större möjligheter att reda sig i livets hårda skola.

Det är, såsom jag förut påpekade, i allmänhet på det sättet, att de som endast ha teoretiska kunskaper varken kunna eller vilja, när de bli äldre, taga till det hårdare kroppsarbetet. Det skulle kunna påvisas, att många gått under, därför att de ansett sig för goda för att utföra enklare sysslor. Det är därför av synnerligen stor vikt för vårt land, att icke, såsom nu är fallet många gånger, de som utföra det enklare arbetet bli undervärderade, under det att de som ha teoretiska kunskaper bli i hög grad uppskattade. Om man skulle jämföra vilken nytta dessa båda olika kategorier göra sitt land, skulle man ofta finna, att den som utför den ringa sysslan kanske är till större välsignelse för landet. Man har på senare tider gått så långt i sin undervärdering av det enklare arbetet, att det knappast står att uppbringa en person som vill utföra en syssla, som han anser mindervärdig. Det är t. ex. icke svårt att få en person anställd på ett kontor, men — för att taga ett drastiskt exempel — det är icke möjligt att leta upp någon som är villig att mjölka en ko. En dylik enkel syssla borde värdesättas i mycket högre grad än vad nu är fallet.

Beträffande vidare det förslag angående fortsättningsskolan, som herr Weijne framlagt, så vill jag icke bestrida, att en anordning i den riktning han föreslagit nog har sina stora fördelar, men jag hyser dock den farhågan, att om en dylik skolform skulle genomföras det icke dröjde länge, förrän vi också på landsbygden finge upptaga den. I så fall måste vi anställa nya lärare och inreda nya lokaler. Det är därför jag är litet skeptisk mot denna skolform.

Herr talman! Jag har nu i huvudsak framhållit de synpunkter jag har i den föreliggande frågan, och jag ber att få yrka bifall till den av herr Svensson i Kompersmåla m. fl. avgivna reservationen.

Herr **Bengtsson** i Norup: Herr talman! Båda de föregående talarna synas, då de uttalade sig angående sin ställning till fortsättningsskolan, hava alltför mycket tagit intryck av vad valmännen tro och tänka om denna skola. Herr Holmgren säger, att den icke är populär, och det tror jag nog han kan ha rätt i. Herr Jonsson går ännu längre och säger, att det råder ovilja mot fortsättnings-

Ang. fortsättnings-skolan. (Forts.)

skolan ute på landsbygden. Jag tror det är för mycket sagt. I varje fall vill jag betona, att efter det 1842 års skolreform genomförts och folkskolan blivit obligatorisk i Sveriges rike, dröjde det flera årtionden, innan folk lärde sig förstå fördelen av den undervisning, som meddelades i folkskolan. Jag tror icke, att det nu finnes en enda kommun i vårt land, som skulle vilja undvara folkskolan. Ännu har det blott gått ett årtionde sedan riksdagen beslutade om 1918 års ungdomsskola, och det är icke mer än två år, som den varit obligatorisk. Det är därför något för tidigt att tala om att fortsättningsskolan skulle vara föremål för ovilja, och i varje fall får man åtminstone stanna vid att den icke är populär. Under det årtionde, som gått, har ju riksdagen i många fall gjort förändringar — enligt min mening till det bättre — för att utjämna svårigheterna. Förslag, som uppgjorts inom vederbörande departement eller skolöverstyrelse, men som efter prövning visat sig på olika punkter icke kunna fungera på ett tillfredsställande sätt, ha av riksdagen omarbetats och har därvid all hänsyn tagits till angelägenheten av att fortsättningsskolan bland allmänheten betraktas med förtroende.

Jag ber kammaren att observera ett ganska betecknande förhållande: motståndarna till utskottets förslag kunna indelas i två grupper: den ena gruppen omfattar dem, som anse, att man bör bereda möjlighet att förkorta utbildningstiden under det att den andra anser, att om riksdagen bifaller herrar Wagnssons och Weijnes motioner, så försämras utbildningen för vår ungdom.

Motionären i denna kammare, herr Jonsson i Risinge, anser, att det kan bli för mycket teoretiska kunskaper, och de båda första talarna motiverade sin ställning med att barnen behövde tidigare komma ut i förvärvsarbete. Det är en synpunkt, som givetvis icke bör underskattas. För föräldrarna och kanske även för barnen medför det svårigheter, att barnen under två års tid äro bundna 180 timmar varje år. De kunna icke få fast anställning under den övriga tiden av året då det är så gott om arbetsfolk. Man skall icke underskatta den saken, men på samma gång icke förmena den uppväxande ungdomen möjlighet att erhålla nödiga kunskaper. Jag tror, att vi både i riksdagen och ute i kommunerna landet runt för litet beaktat betydelsen av att vår uppväxande ungdom får de kunskaper, som äro nödvändiga för att folk skall kunna fullgöra sin samhällsplikt och ej bara göra anspråk på de utsträckta rättigheter, som vårt lands befolkning fått. Det går icke an att hålla den uppväxande ungdomen nere på en sådan ståndpunkt, att det kan sägas, att deras förstånd, vilja och sinne icke kommer att påverkas av bildningen. Vår ungdom bör, som jag många gånger förut sagt, icke bara veta, att man i detta land har allmän rösträtt med åtföljande rättigheter, utan också få veta, att man har samhällsplikter. Vi böra för övrigt besinna, att det blivande samhället blir sådant, som vi bygga upp det. Vi böra genom lagstiftning ordna undervisningen och särskilt tänka på folkbildningen — då ju omkring 90 procent av vårt folk får nöja sig med denna — på ett sådant sätt, att våra efterkommande särskilt på landsbygden bliva skickliggjorda att i kommun och riksdag fullgöra de åligganden, som komma på deras lott. Det är mycket betydelsefullt och viktigt, och om vi vilja skapa ett lyckligt Sverige för kommande dagar, böra vi ha ögonen öppna för detta. *Vi* i riksdagen ha större skyldighet att begrunda detta än de, som bo ute i avlägsna landsbygder.

Det gläder mig, att herr Jonsson i Risinge har stort förtroende för skolöverstyrelsen. Skolöverstyrelsen har emellertid i detta fall ställt sig absolut emot den linje, herr Jonsson i Risinge och herr Lindmark vilja gå på. Skall man taga hänsyn till det ämbetsverk, som bär ansvaret för folkbildningen, då bör man icke arbeta emot denna undervisningsform.

Herr Jonsson i Risinge framhöll beträffande en yrkesbetonad inriktning av fortsättningsskolan, att man t. ex. icke borde lägga jordbruksundervisningen i

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

skollärarnas händer. I det fallet är jag alldeles ense med herr Jonsson. Jag tror det är bäst, att andra än skollärarna få sköta den undervisningen. I jordbruksbygder behöver man icke sådan undervisning. Barnen kunna icke på det utvecklingsstadium, de befinna sig vid 14 à 15 års ålder, följa med jordbruksundervisningen. Jordbruksundervisningen bör meddelas i lantmannaskolor och med dem förenade folkhögskolor. Lantmannaskolorna äro rena fackskolor, som meddela undervisning på lantbrukets område. Att genomgå en lantmannaskola är lika behövligt för en lärjunge, som genomgått fortsättningsskola som för andra, men de, som genomgått fortsättningsskola, kunna bättre tillgodogöra sig de kunskaper, som meddelas i folkhögs- och lantmannaskolorna, än de, som icke gått igenom fortsättningsskolan.

Herr Jonsson i Risinge uttalade vidare, att statsutskottet nog inte tänkt sig in i vad utskottet skrivit. Jo, det har utskottet visst gjort. Frågan har i utskottet ingående debatterats och därvid ha både anhängare och motståndare till motionerna framfört sina synpunkter, så det må herr Jonsson veta, att vad som står i betänkandet har icke hux flux kommit dit, och utskottsmajoritetens medlemmar äro villiga att giva sitt stöd åt utskottets förslag.

Om jag uppfattade herr Jonsson i Risinge rätt, så riktade han sig i främsta rummet emot att utskottet enligt hans uppfattning icke nog uppmärksammat ungdomens behov av att erhålla möjlighet till förvärvsarbete. Det är, som jag redan förut framhållit, mycket viktigt, att ungdomen beredes möjlighet att tidigt förtjäna sitt uppehälle, men då det för närvarande i stor utsträckning råder arbetslöshet, kan det icke vara så vidare angeläget att skärpa konkurrensen på det området. Däremot är det av vikt, att man ger tid åt ungdomen att förvärva så mycket kunskaper som möjligt. Ungdomen får icke för mycket kunskaper. Varken herr Jonsson i Risinge eller någon annan behöver vara rädd för att den, som går igenom folkskola och fortsättningsskola, får för mycken lärdom. Dessutom vill jag framhålla, att med god vilja hos husbönder och arbetsgivare så kunna nog barnen få genomgå fortsättningsskola, utan att det alltför mycket behöver inkräkta på deras förvärvsarbete. Jag vet dock av erfarenhet, att det är svårt för barn, som genomgå fortsättningsskola, att samtidigt få platser.

Den andra av de båda grupper av motståndare till utskottets förslag, som jag nyss talade om, representeras i denna kammare främst av herr Jonsson i Eskilstuna och i första kammaren av herr Rydén. Naturligtvis förstår man, att herr Rydén vill ha kvar en skoltyp, som han ägnat mycket av sitt livs arbete åt att få genomförd. Man förstår, att det svider, då han befarar, att en skolform, som han hoppats skulle föra ungdomen framåt, skall mer och mer skjutas tillbaka och bliva försämrad. Han betonade i statsutskottet — och jag tror, att nästa talare i denna kammare också kommer att betona det — att i de städer och större samhällen, som infört fortsättningsskola, är man rädd för att, om den sjuåriga skolformen införes enligt de av herr Weijne m. fl. samt av herr Wagnsson väckta motionerna, komme fortsättningsskolan att upphöra, och man finge nöja sig med ett sjunde skolår.

För att icke behöva begära ordet efter herr Jonsson i Eskilstuna vill jag redan nu framhålla, att det är meningen, att om de kunskaper, som meddelas i fortsättningsskolan, inläggas i det sjunde skolårets kurs, skall vederbörande skoldistrikt äga rätt att befria eleverna från deltagande i fortsättningsskolans undervisning, även om man i något samhälle icke skulle kunna bibehålla fortsättningsskolan såsom frivillig. Men jag skulle dock tro, att det ändå kommer att lyckas för herr Jonsson, med hans inflytande i Eskilstuna, att där få fortsättningsskolan bibehållen, och så torde det i liknande fall komma att gå på många andra ställen. Å andra sidan kan jag icke finna, att man har rätt gå emot en lagbestämmelse för hela landet, bara därför att en del samhällen icke

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

vilja hava densamma. Här komma vi icke förbi de farhågor, som både herr Holmgren och herr Jonsson i Risinge pekat på, nämligen att fortsättningsskolan ej är populär. Jag vill betona, att det icke är meningen, att det sjunde skolåret skall vara en påbyggnad på folkskolan i annan mån, än att därunder skall meddelas i första hand de kunskaper, som eljest meddelas barnen i de 360 timmarnas fortsättningsskola. Det är icke meningen, att undervisningen skall försämras, utan tvärtom att den skall förbättras, därigenom att i stället för fortsättningsskolans 360 timmar skola träda 900 à 1,000 timmar. Därtill kommer att en betydligt längre tid kan ägnas åt flickornas undervisning i husligt arbete, som är så betydelsefullt i det sjunde skolåret, än under de 180 timmar som är tilldelat den ettåriga fortsättningsskolan.

Skolöverstyrelsen betonar fortsättningsskolans uppfostrande betydelse. Jag tror, att de flesta riksdagsmän deltagit i det kommunala arbetet, och dessa kunna vittna om att fortsättningsskolans uppfostrande betydelse i vår tid kan man icke giva mycket för. Nej, det är nog så, att barnen ganska tidigt vilja bli självständiga män och kvinnor. När barnen genomgått folkskolan är det sannerligen icke lönt att försöka utöva någon myndighet över dem, vare sig från föräldrars eller skolans sida. Nu är man fri; nu får man göra vad man behagar: svära, röka cigarretter, använda snus på olika sätt o. s. v. Åtminstone är det så på landsbygden, och det torde icke vara bättre i städerna. Talet om att dessa 360 timmar om året skulle kunna ha någon uppfostrande betydelse beträffande de barn, som, så att säga, skuddat av sig föräldralydnaden, saknar beviskraft. Jag ställde mig redan från början tvivlande mot tanken, att fortsättningsskolan skulle kunna få den betydelse i uppfostringsväg, som man avsåg när den genomfördes och som tydligen än i dag vidhålles av skolöverstyrelsen. Men det är för mycket begärt, att skolöverstyrelsen skall ha reda på, hur det förhåller sig ute i bygderna i den delen.

Vad sedan beträffar de motioner, som jag vill göra mig till tolk för, anser jag att då det gäller heltidsläsande skolor — de må nu vara av A-typ eller B-typ — böra kommunerna få frihet att inom sina distrikt ordna som de vilja, förutsatt att kunskap meddelas i en omfattning, som svarar mot fortsättningsskolans kurser. Vi berömma oss ju här i riksdagen att vi hålla på kommunernas självbestämningsrätt. Det skulle vara märkvärdigt, om man icke, när det ej är fråga om att eftergiva kravet på fortsättningsskolans kurser, skulle lämna kommunerna möjlighet och rätt att bestämma på detta område. Om somliga kommuner föredraga att ha två års fortsättningsskola med 180 timmar om året, andra däremot — och det gäller ju sådana som ha sju-årig folkskola — vilja fortsätta med en ettårig fortsättningsskola om 180 timmar, så må det stå dem fritt. Men de som vilja lägga in fortsättningsskolans kurs — ett helt års läsning — i den sjuåriga skolan böra få göra det. Man säger nu att det bara är en del städer och större samhällen, som ha något egentligt behov härav. Ja, det må så vara, men det är icke rätt att förhindra dem som vilja ordna det på detta sätt. Sådant behöver icke komma några utomstående vid, och för staten blir det icke dyrare. Jag tycker, att riksdagen i detta fall bör gå till mötes.

Nu kunna emellertid, såsom en av motionärerna, herr Wagnsson, sagt i sin motion, vissa svårigheter uppstå, när man skall tillämpa en sådan ordning. Detta har icke statsutskottet varit blint för utan har ansett, att en utredning bör först verkställas. Skolöverstyrelsen skulle alltså få utreda frågan och förelägga den om möjligt nästa års riksdag.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

I detta yttrande instämde herr *Osberg*.

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Herr talman! Det har sina risker att behöva uppträda såsom herr Bengtsson i Norup, då man på en och samma gång måste försvara fortsättningsskolan och angripa den, då man måste tala för dess bestånd och samtidigt också för dess slopande. När herr Bengtsson i Norup läser igenom det anförande, som han hållit här i dag, skall han otvivelaktigt finna, att det är fullt av motsägelser.

Den försämring av vårt skolväsende, som *kan* komma att äga rum och som jag tror också *kommer* att äga rum, därest statsutskottets förslag i utlåtandet 110 vinner syftad verkan, skall icke åvägabringas, utan att det åtminstone här kommer att avges en protest, mera lärer det väl ej kunna bli.

Den känsla, som legat bakom alla motionärers hemställan i denna fråga, har varit missnöje med fortsättningsskolan. Man tycker inte om den, man vill ha den avskaffad eller åtminstone till tiden reducerad. Det missnöjet är en senfödd ättling, visserligen kanske i någon mån kultiverad, av samma missnöje, som framträdde på den tid, då folkskolan var ung, då man icke kunde finna sig tillrätta med den obligatoriska folkskolan. Men i stället för att arbeta på att uppnå förståelse bland föräldrarna för fortsättningsskolan, i stället för att försöka klargöra för föräldrarna, att fortsättningsskolan *kan* bli något gott och bra, om man låter den arbeta i fred, i stället för att försöka hävda fortsättningsskolan gentemot det primitiva missnöje, som därvidlag tager sig uttryck, så föredrager man att följa det minsta motståndets lag, man föredrager att gå tillbaka till sämre förhållanden genom att minska skolåldern.

Jag undrar, hur det skulle sett ut i denna dag, om alla, som varit missnöjda med folkskolan på sin tid, hade fått påverka stämningen ungefär likadant som de, vilka nu äro missnöjda med fortsättningsskolan, få påverka stämningen i riksdagen. Vi skulle utan tvivel ej haft den folkskola vi ha; men de, som på den tiden gingo in för folkskolan, de vågade försvara den och slåss för den, tills den vann hävd och erkännande.

Jag vill nu ingalunda bestrida det påstående, som huvudmotionären i denna kammare, herr Weijne, kanske kommer att framhäva, nämligen att hans avsikter ha varit de allra bästa. Han har, så vitt jag förstår, räknat på det sättet, att det finnes här i landet ett mycket starkt missnöje med fortsättningsskolan, i synnerhet med andra skolåret. Men om man nu kan koppla in detta missnöje såsom drivkraft för att åvägabringa ett framsteg på skolans område, så skall man göra det; och han har tänkt sig, att man kanske kan på åtskilliga håll, i stället för de två fortsättningsskoleåren, få ett helt sjunde skolår, ett helt läsår, vilket då utan tvivel måste vara bättre än två fortsättningsskoleår, ty undervisningstiden blir ofantligt mycket längre.

Jag kan förstå det resonemanget, och jag kan också till en viss grad respektera det. Men den stora frågan är den: kommer det något sjunde skolår till stånd i större utsträckning i de skoldistrikt, där man har bara sex läsår, i fall den tanke, för vilken motionären gör sig till tolk, kommer att bli verklighet? Det är den stora frågan. Jag skulle för min del vilja säga, att det är ytterst tvivelaktigt, att en sådan förändring i någon större utsträckning kommer till stånd, att man inrättar en sjunde klass för att undgå fortsättningsskolan. Vad man skall lägga märke till här är, att den reform, för vilken herr Weijne och hans medmotionärer vilja gå in, icke kommer att i praktiken i någon nämnvärd mån hjälpa landsbygden. Det går helt enkelt icke i folkskolan utav den sämre typen, och det kommer att bli mycket svårt att i en hel del skolor av B-typen införa det sjunde skolåret. Det kommer att föranleda kostnader, som skoldistrikten rygga tillbaka för; och det kommer att visa sig, när man skall gå till beslut och verkställighet, att det hakar sig på en hel del punkter. Det kommer att visa sig, i fall man vill ha skolan yrkesbetonad, att man får åtskilliga svårigheter med tjänstgöringen för de lärare, som skola under-

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

visa i läsämnena o. s. v. Alltsammans gör, att man kanske till slut hesiterar och icke går in för den reform, som herr Weijne tänkt sig kunna främja.

Vidare kan det leda dithän, att man i städer och större samhällen, där man möjligen går in för den här reformen, får sju obligatoriska skolår, under det man å landsbygden, där man har B-skolor eller sämre skolor, är nödsakad att uppehålla åtta skolår, att ha barnen åtta år i skolan. Om det går dithän, så kommer självfallet missnöjet på landsbygden mot fortsättningsskolan att bli ändå starkare än nu. Och vad ha motionärerna egentligen då vunnit? Det kommer också att bli svårt i sådana skoldistrikt, där man har A-skolor och kanske på sina håll i samma skoldistrikt också B-skolor; samma blir förhållandet, där man har en eller flera A-skolor i den centrala delen av distriktet och i den mera glest befolkade delen B-skolor. Där kanske man kan genomföra reformen med sju obligatoriska skolår i A-skolor, men man kan ej göra det i de skolor, som man har av B-typen; och då inträda besvärligheter och trassel i det skoldistriktet, därför att i vissa skolor har man barnen åtta år, men i de centrala delarna bara sju år i skolan. Vid inflyttning till de skoldistrikt, där man har den anordning, som herr Weijne tänkt sig, kommer det att uppstå besvärligheter, därest man får ett större antal barn, som komma från sexårig folkskola. De ha fått sitt avgångsbetyg från folkskolan, men de äro ålagda att gå i fortsättningsskolan. Om man i ett distrikt har sjuårig folkskola men avkopplat fortsättningsskolan, vad skall man då göra med de barn, som komma in till distriktet från andra distrikt, men som icke ha mer än sexårig folkskola? De skola gå i fortsättningsskolan, distriktet är skyldigt se till, att de få fortsättningsskoleutbildning, och således måste det upprättas en särskild fortsättningsskola för de barn, som på detta sätt flytta in.

Det är bara några få av de svårigheter, som kunna uppstå i praktiken, som jag velat peka på. Men jag skall nu komma till den väsentligaste invändningen.

Det är möjligt att ett beslut enligt motionärernas önskningar kommer att i vissa skoldistrikt förbättra skolväsendet. Jag säger, att det är möjligt; men jag säger samtidigt, att det är ganska tvivelaktigt, att så kommer att ske ens i någon större utsträckning. Man vet det icke i alla händelser. Ingen enda av motionärerna kan garantera, att det går på det sättet. Men vad man kan anse sannolikt, vad man kan anse nästan så gott som alldeles säkert är, att i en del skoldistrikt komma skolförhållandena, därest detta förslag blir verklighet, att försämras högst betydligt; och det sker i sådana skoldistrikt, där man nu har sju obligatoriska skolår och ovanpå dessa ett fortsättningsskolår. Det säger sig självt, att när det blir beslutat, att skoldistrikten icke behöva ha någon fortsättningsskola ovanpå det sjunde skolåret, kommer agitationen i gång. Det missnöje, det latenta missnöje, som utan tvivel finnes i många av dessa skoldistrikt mot fortsättningsskolan, kommer att flamma upp, det kommer att göra sig gällande, och man blir förr eller senare nödsakad att gå tillbaka till den sämre skolformen, man blir nödsakad att slopa fortsättningsskolan. Huruvida det är någon utveckling, som är önskvärd, skulle jag vilja be den ärade huvudmotionären att benäget svara på.

Riksdagen har begärt en utredning i denna fråga. Denna utredning har verkställts av skolöverstyrelsen och finnes bifogad utskottets utlåtande. Skolöverstyrelsen visar där upp, hur denna tankes förverkligande kommer att leda till en oerhörd massa svårigheter, och skolöverstyrelsen påvisar också, att den kommer alldeles otvivelaktigt att leda till en försämring av skolväsendet i en hel rad av våra skoldistrikt. Till denna utredning ha motionärerna icke velat taga någon hänsyn. Man har kanske läst den, det är möjligt, men man förklarar, att denna utredning bry vi oss icke om, vi vilja ha det hela såsom vi tänkt oss. De svårigheter, som skolöverstyrelsen talar om, sätta vi

oss över, vi låtsas, som om detta utlåtande egentligen ej funnes, vi vilja ha den här reformen. Vi vilja ha sjuårig skola eller ingen alls. Fortsättningsskola ovanpå dessa skolår vilja vi icke ha.

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

De motionärer, som utan tvekan trätt in för denna tanke — jag betonar ännu en gång i visst avseende, mitt omdöme gäller icke alla motionärerna — ha kanske gjort det i de allra bästa avsikter, men de ha emellertid på samma gång påtagit sig ett ganska drygt ansvar. Detta förmodar jag väl de äro medvetna om, så det kunde vara onödigt att säga det; men nog får det anses, att man ådragit sig ett ganska stort ansvar, då man nonchalerar resultatet av den utredning, som skolöverstyrelsen på det sättet verkställt. Om man möjligen tror sig kunna säga, att den reform, som man här vill träda in för, är ett framsteg, köper man dock detta ganska dyrt, därför att man köper det med en *försämring* av skolväsendet i ett stort antal av landets skoldistrikt. Det är problematiskt, såsom jag redan antytt, huruvida man kommer att skrida till en förbättring av skolväsendet i de skoldistrikt, där man nu har bara sex obligatoriska skolår. Men det är tämligen säkert, att man åvägabringar en tillbakagång i de skoldistrikt, där man nu har obligatorisk fortsättningsskola ovanpå sju obligatoriska skolår. Kunna motionärerna ge mig något recept på hur man skall gå till väga för att avlägsna olägenheterna; kunna motionärerna säga mig, hur man skall bära sig åt för att hindra de skoldistrikt, där man har fortsättningsskola ovanpå den sjuåriga skolan, att försämra sitt skolväsen? Kunna de tala om, hur man skall gå till väga för att på säkraste sätt förhindra detta, så har jag icke något emot att deras förslag vinner bifall i andra kammaren. Men så länge de inte kunna det, så är jag nödsakad att yrka avslag på deras motion och alltså bifall till den reservation, som är bifogad utskottets utlåtande av herr Rydén m. fl.

Jag skall säga till slut bara ett par ord om första tillfälliga utskottets utlåtande nr 9. Kan man säga, att det framsteg, som motionärerna kunna åvägabringa genom ett bifall till statsutskottets utlåtande nr 110, är tvivelaktigt, kan man alldeles säkert säga, att ett bifall till det förslag, som föreligger i första tillfälliga utskottets utlåtande nr 9, betyder en bestämd tillbakagång. Jag har hört sägas — men jag tror det inte, förrän jag får se det — att det finnes ledamöter i denna kammare, som tro sig kunna rösta för statsutskottets utlåtande nr 110 med den motiveringen, att de önska främja utvecklingen av folkskolan och försöka åvägabringa tillkomsten av ett sjunde skolår, men vilka *samtidigt* tro, att det är möjligt att rösta för första tillfälliga utskottets förslag i utlåtandet nr 9. Jag menar, att finnes det sådana ledamöter av denna kammare, som resonera på det sättet och komma att rösta på det sättet, så ha de därmed givit bästa beviset på att de icke ha en aning om vad frågan gäller.

Herr **Mosesson**: Herr talman! Då jag i slutet på åttiotalet hade vid mycket unga år slutat sjätte klassen i en B-skola, gick min fattige fader till ordföranden i skolrådet och bad honom, att jag skulle få gå ännu ett år i skolan och åtnjuta särskild undervisning. Den gamle, gode skolläraren, som ännu finnes i livet, var villig att åtaga sig det extra arbete, som låg i ett sådant bifall; och när det sedan blev två frivilliga fortsättningsskoleklasser frågade far, om jag ville gå i dem, och jag ville.

Kanhända dessa erfarenheter från min egen barndom gav min åskådning den prägel, som jag hoppas skall finnas kvar hos mig, när det gäller att se på folkskoleundervisningen i allmänhet. Detta gör, att när jag nu med några ord vill försvara den ståndpunkt, som reservanterna vid första tillfälliga utskottets utlåtande nr 9 intagit, så önskar jag att få taga detta lilla barndomsminne till utgångspunkt.

Klart är, att vid en övergång till något obligatoriskt nytt det möter svårig-

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

heter. Vi kunna ju icke precis behöva taga på oss domen att förneka de svårigheter, som kunna uppstå, därför att vi mena, att det bör vara möjligt att kunna bemästra dem men icke bryta sönder organisationen bara för svårigheternas skull.

Såsom herr Bengtsson i Norup påpekade och såsom även reservanterna till vårt utskottsutlåtande gjort, äro erfarenheterna ännu så pass korta och få, att vi kunna väl vila på hanen en liten smula, innan vi åstadkomma vad motionärerna — jag tänker här på herr Lindmark m. fl. — önska åstadkomma. Barnen äro i allmänhet vid den tidpunkt, då de skola gå i den obligatoriska fortsättningsskolan, så unga, att man inte kan säga, att de kunna gå ut i något egentligt förvärvsarbete. De kunna ju göra nytta i hemmet genom att t. ex. ute på landsbygden hjälpa till i ladugården och med lättare arbeten, eller hjälpa far, om han är i skogen och hugger och kör m. m. sådant. Men uti något egentligt förvärvsarbete kan man icke skicka dessa barn, som vid normal ålder slutat fortsättningsskolan.

Det finnes en grupp av elever i fortsättningsskolan, som vi reservanter alldeles såsom skolöverstyrelsen haft ganska mycket känsla för, och det är de elever, som på grund av svag studiebegåvning eller andra omständigheter blivit kvarsittare och äro så att säga överåriga, då de sättas i fortsättningsskolan. Skolöverstyrelsen har i sitt utlåtande sagt, att den har uppmärksamheten fästad på dessa och ämnar, när tiden är inne, ingå med framställning om att särskilda bestämmelser måtte gälla för dem liksom för sådana, som äro behäftade med sjukdom, kroppslyte eller annat sådant. Fördenskull menar jag, att det icke är särskilt påkallat att för deras räkning nu göra någon framställning till Kungl. Maj:t.

Motionärerna, herr Lindmark m. fl., ha tänkt sig att genom ett tillägg till § 27 mom. 5 i fortsättningsskolestadgan av orden: »*eller i följd av annan giltig orsak*» efter orden sjukdom, lyte eller sådant, skulle man kunna avlägsna en hel del svårigheter, som nu vidlåda bestämmelserna i fortsättningsskolestadgan, mjuka upp dessa bestämmelser.

Det fanns emellertid under utskottsdebatten, såvitt jag erinrar mig, icke en enda, som ville gå in för motionen — icke ens den som underskrivit densamma. Det framgår jämväl av utskottsutlåtandet, att utskottsmajoriteten icke velat ansluta sig till motionen utan i stället hemställt om en skrivelse till Kungl. Maj:t, varvid man låtit två tankar så att säga löpa parallellt. Den ena avser, att man skulle kunna bevilja dispens från skyldigheten att deltaga i undervisning under andra året i fortsättningsskolan, och den andra går ut på att göra detta andra fortsättningsskoleår frivilligt, så att föräldrarna skulle kunna bestämma, huruvida barnen måste gå i fortsättningsskolan eller ej. Jag fruktar — med all respekt för andras mening — att vare sig man går den ena eller andra linjen effekten blir densamma, nämligen ett sönderbrytande av vår fortsättningsskola. Jag tror icke, att motionärerna vilja taga ett reaktionärt steg, men jag fruktar att ett bifall till deras framställning kommer att innebära ett sådant steg. Såvitt jag förstår skulle i realiteten herrar Lindmarks och herr Jonssons i Risinge motioner leda till ungefär samma effekt.

Man kan tänka på vilka svårigheter som skulle vidlåda dispensförfarandet. Herrarna som sitta i folkskolestyrelser — och de flesta av kamrarnas ledamöter ha väl mer eller mindre förbindelse med det arbetet — torde väl redan nu ha erfarenhet om hur många och svåra friktionsanledningar som finnas. Vad tro herrarna följden skulle bli, därest de lokala styrelserna skulle bestämma, att Karl Jonsson skulle få slippa gå i fortsättningsskolan, därför att det i hans hem är så mycket arbete som skall utföras, under det att när en annan mamma kommer med sin pojke — han heter Anders Pettersson — och åberopar liknande skäl, och får avslag? Eller man kan tänka på, hur det skulle

Ang. fortsättnings skolan. (Forts.)

ställa sig att förfara på *ett* sätt i ett skoldistrikt och på ett *annat* sätt i ett annat distrikt, ehuru förhållandena äro likadana; läget kan även vara det, att en viss familj under den tid barnen äro skolpliktiga flyttat från ett distrikt till ett annat och olika praxis råder. Vi komma enligt min mening genom att gå fram på dispenslinjen att skapa mycket stora svårigheter. Och skulle vi välja den andra linje, som här är antydd, nämligen att överlåta åt föräldrarna att avgöra, huruvida de vilja eller icke sända sina barn till fortsättningsskolan under andra året, lider det intet tvivel, att detta i en mängd fall skulle innebära en premiering av snikenheten eller av oviljan att giva åt barn den utbildning, som kunde beredas dem. I ena som i andra fallet tror jag att man skadade det kommande släktet.

Jag ber, herr talman, att i vad det gäller första tillfälliga utskottets utlåtande nr 9 få hemställa om bifall till reservationen.

Herr **Ljung:** Herr talman! Enligt kammarens beslut skall statsutskottets utlåtande nr 110 och andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 9 behandlas i ett sammanhang. Med anledning härav har jag nu begärt ordet för att något närmare motivera majoritetens i det tillfälliga utskottet ståndpunkt. Jag skall nämligen uteslutande eller åtminstone huvudsakligen hålla mig till detta utskotts yttrande.

Den motion, som ligger till grund för ifrågavarande utlåtande, är, såsom redan angivits, framställd av herr Lindmark m. fl., och motionen åsyftar en förändring av bestämmelsen i 27 § 5 mom. i gällande stadga för fortsättningsskolan. Föreskriften innebär, att frågan huruvida den skolpliktige må på grund av sjukdom, lyte eller liknande omständigheter kunna befrias från skyldigheten att besöka fortsättningsskola skall bero på prövning i varje särskilt fall av skolstyrelsen.

Jag skall först tillåta mig framhålla, att denna bestämmelse blivit åtskilligt strängare än som från början var avsikten. Jag skall be att såsom stöd för detta mitt uttalande få läsa upp några rader ur det betänkande, som avgavs av de sakkunniga, vilka tillkallades år 1916 och vilkas utlåtande rörande fortsättningsskolorna och den lägre tekniska undervisningen m. m. utkom 1917, ett utlåtande på vilket den kungl. propositionen rörande fortsättningsskolan ju i huvudsak grundades. Det står där i fråga om skolplikten följande: »I likhet med folkskoleöverstyrelsen anse vi nödvändigt, att de lokala skolmyndigheterna erhålla en ganska vidsträckt befogenhet att i individuella fall medgiva uppskov med eller befrielse från fortsättningsskolepliktens fullgörande. Sålunda bör en skolpliktig, som på grund av kroppslig svaghet eller ohälsa, lång och svår skolväg, särskilda förhållanden i hemmet eller andra skäl befinnes endast med synnerlig svårighet förmå fullgöra sin fortsättningsskoleplikt, kunna av de lokala skolmyndigheterna för ett år i sänder beviljas uppskov därmed.»

Jag skall likaledes såsom stöd för mitt uttalande, att bestämmelsen blivit strängare än som från början åsyftats, be att få läsa upp ett litet stycke ur den redogörelse för 1918 års riksdagsbeslut rörande fortsättningsskolan, som efter Kungl. Maj:ts uppdrag offentliggjorts av förre generaldirektör Bergqvist. Det heter där på följande sätt: »I sitt förslag till riksdagen har regeringen betonat, att stadgandet om lärjunges skolplikt bör tillämpas med all nödig varsamhet och hänsynsfullhet och att därför också de lokala skolstyrelserna böra, då så påfordras, kunna meddela antingen uppskov med eller befrielse från skolpliktens fullgörande för enskilda lärjungar. Sålunda bör givetvis sjukdom eller förestående avflyttning från orten eller andra omständigheter kunna föranleda *uppskov*. Dylikt uppskov bör dock i regel begränsas till ett år och ej beviljas för längre tid än till det kalenderår, under vilket den fortsättningsskolepliktige fyller 15 år. *Befrielse* från skolpliktens fullgörande bör

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

inträda, då inom ett skoldistrikt av någon särskild anledning fortsättningsskola ännu icke är inrättad, samt likaledes, om den skolpliktige åtnjuter annan motsvarande undervisning. Givetvis kunna även andra omständigheter, exempelvis sjukdom eller lyte, komma att föranleda befrielse från skolgången, dock under inga omständigheter fattigdom, eftersom kommunen skall vara skyldig att, där så behöves, bringa ekonomisk hjälp, vilken dock aldrig får erhålla fattigvårdskaraktär. Att i förevarande hänseende få till stånd uttömmande allmänna bestämmelser är givetvis icke möjligt, utan skall frågan angående befrielse från skolplikt i enlighet med de närmare bestämmelser, som skola angivas i vederbörande reglementen, i varje särskilt fall avgöras av de lokala skolstyrelserna.»

Det kan förtjäna erinras om att det sakkunnigebetänkande, ur vilket jag först citerade några ord, avgivits av en kommitté, bland vars medlemmar bland andra befann sig herr Värner Rydén.

Nu är det sålunda uppenbart, att de slutligen utformade bestämmelserna rörande fortsättningsskoleplikten blivit åtskilligt skärpta och strängare än vad de från början voro avsedda att vara. I nu gällande bestämmelser talas nämligen uteslutande om sjukdom, lyte eller liknande omständigheter såsom anledning till befrielse från skolpliktens fullgörande. På grund av detta förhållande har nu enligt samstämmiga uppgifter från många håll stora svårigheter uppstått i vissa fall, där hindret för skolpliktens fullgörande utgjorts av andra omständigheter än de i stadgan angivna. Sålunda hava exempelvis fall förekommit, då en elev, om han icke haft skolplikten, skulle kunnat få varaktig anställning: blivit lärling i ett yrke eller dylikt. Ofta har det varit så, att skolstyrelserna ha varit tvungna att ålägga barn även med ytterligt svag begåvning att gå i fortsättningsskolan, trots att de där uppenbarligen icke kunnat inhämta mycket. I andra fall har det kanske varit föräldrarnas sjukdom, som lagt allvarliga hinder i vägen för barnen att vara borta från hemmet. Jag har själv såsom vice ordförande i min hemsockens skolråd haft den föga angenäma plikten att varna fadern till ett sådant barn, där modern var sjuk och dottern behövde vara hemma för att sköta henne och hemmet, men där hon på grund av ifrågavarande föreskrift måste gå i fortsättningsskolan.

Nu ha motionärerna önskat att råda bot på nämnda förhållande genom sitt förslag om utsträckt medgivande för skolstyrelserna att lämna befrielse även för det fall att det kan åberopas »annan giltig orsak». Utskottet har emellertid icke helt kunnat gå med på detta motionärernas förslag. Man har nämligen förmenat, att detta skulle ge anledning till olika tolkningar av olika skolråd och sålunda vålla trassel och svårigheter. Vidare har man hyst den farhågan, att den föreslagna bestämmelsen skulle ge alltför stor frihet åt de skolstyrelser, vilka önska lämna befrielse i största möjliga utsträckning. Därför har utskottet för sin del gått in för att föreslå en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om en utredning. Jag kan nämna, att inom utskottet var tanken närmast den, att en sådan utredning borde anförtros åt skolöverstyrelsen, ehuruväl intet särskilt yttrats därom i betänkandet. Det är uppenbart, att när utskottet önskar en sådan utredning, är syftet därmed att få fram bestämmelser rörande vilka olika fall — visserligen i någon mån generellt taget — befrielse skulle kunna lämnas även av andra orsaker än de nu i författningen nämnda, nämligen sjukdom, lyte och liknande omständigheter. Utskottet har också ansett sig ha ett visst stöd för detta sitt yrkande om utredning i skolöverstyrelsens yttrande angående motionen. Skolöverstyrelsen medger nämligen själv, att vissa svårigheter onekligen förekomma. Man framhåller visserligen, att dessa svårigheter till övervägande delen kunna förmodas bero på att man ännu befinner sig i övergångsåren. De skoldistrikt, som senast anordnat fortsättningsskolor, ha nämligen icke så länge hållit på med desamma. Men skol-

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

överstyrelsen medger också, att det i vissa fall kan tänkas, att dessa svårigheter bli bestående och för detta ändamål menar man, att det kunde vara erforderligt med utredning. Det heter sålunda i slutet av skolöverstyrelsens yttrande: »I den mån däremot svårigheter för vissa lärjungar att regelbundet besöka skolan bliva bestående även för framtiden böra, sedan tillräcklig erfarenhet i detta hänseende vunnits, hithörande frågor upptagas till allsidig prövning, och, om de nuvarande bestämmelserna angående skolplikten befinnas medföra alltför stora uppoffringar från lärjungarnas sida, erforderliga jämkningar vidtagas.» Man kan alltså, tror jag, säga, att såväl skolöverstyrelsen som reservanterna inom utskottet och dess majoritet äro överens om att det kan vara behövligt med en utredning om hur man skall undanröja de nu rådande svårigheterna. Majoriteten skiljer sig från reservanterna och skolöverstyrelsen egentligen endast i fråga om tidpunkten, när denna utredning skall igångsättas. Såväl reservanterna som skolöverstyrelsen förmena, att man skall vänta med utredningen till dess ytterligare erfarenhet har vunnits; majoriteten åter har den uppfattningen, att det kan vara en betydande risk förenad med ett sådant dröjsmål. Det är, såsom framhållits från utskottshåll, uppenbarligen så, att det på grund av nämnda förhållande redan nu råder ett visst missnöje med fortsättningsskolan, och majoriteten förmenar, att man kan befara, att detta missnöje skall tilltaga, om icke de omnämnda svårigheterna undanröjas. Det är därför, som utskottet för sin del håller före, att det icke är någon anledning att uppskjuta den ifrågasatta utredningen och ställa denna helt och hållet på framtiden. Utskottet har menat, att det vore så mycket större skäl att redan nu vidtaga en sådan utredning, som fortsättningsskolan ju faktiskt inom många skoldistrikt förekommit under ett tiotal år, varför man torde kunna säga, att redan nu åtskillig erfarenhet vunnits på detta område.

På grund av vad jag nu i korthet anfört, har jag liksom utskottet för sin del funnit att starka skäl tala för att utredningen igångsättes och att en stor risk är förenad med ett uppskov rörande denna utredning. Enligt utskottets förmenande är det bäst att få frågan prövad snarast möjligt.

Jag skall nu be att få säga ett par ord med anledning av ett yttrande, som här förekommit från en föregående talare i denna debatt. Herr Jonsson i Eskilstuna yttrade sålunda i sitt anförande, att om första tillfälliga utskottets förslag ginge igenom, så skulle detta innebära en betydande tillbakagång för fortsättningsskolan. Jag satt med spänning och väntade på, hur han skulle motivera sitt uttalande, men till min förvåning kom det inte någon motivering, och jag kan således icke bemöta honom på den punkten.

I fråga om herr Mosessons anförande skall jag endast konstatera, att han för sin del var överens med utskottet därom, att det kunde vara skäl att meddela befrielse från fortsättningsskolan för elever med klen begåvning. I det avseendet finnes sålunda en överensstämmelse mellan utskottet och reservanterna. Han befarade emellertid, att stora svårigheter skulle visa sig vara förenade med en prövning av sådana fall, som gällde dylik befrielse. Med anledning härav vill jag säga, att avsikten med den utredning, som utskottet påkallar, uppenbarligen är den, att det skall bli mera utformade bestämmelser för de fall, där befrielse må lämnas. Det är icke meningen att bara få fram en generell bestämmelse såsom motionärerna föreslagit, utan ändamålet med utredningen är att få till stånd närmare direktiv, där det bl. a. exempelvis skulle kunna bestämmas, att elever, som på grund av klen begåvning icke ansåges hava nytta av fortsättningsskolans undervisning, skulle kunna befrias från denna. Man kunde ju också tänka sig, att dessa direktiv upptoge jämväl andra skäl för dylik befrielse, exempelvis att en elev i skolan finge en mera varaktig arbetsanställning, som han kanske skulle gå förlustig, om han nödgades avbryta densamma på grund av att han bevistade skolan. Även sjukdomsfall inom familjen — jag

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

har redan anfört exempel på dylika orsaker till befrielse från fortsatt skolgång — borde ju kunna föranleda uppskov eller befrielse. Det är nämligen att märka, att vad kommittébetänkandet innehöll med avseende på möjligheten att vinna uppskov med fortsättningsskolepliktens fullgörande helt och hållet frånfallits i de nya bestämmelserna. Det är emellertid tydligt, att även denna fråga bör undersökas vid den nu ifrågasatta utredningen.

Att utskottet, i samband med detta förslag om utredning rörande befrielse från fortsättningsskolepliktens fullgörande, för sin del också föreslagit, att frågan om frivilligt deltagande i fortsättningsskolans undervisning under sista året skulle upptagas till undersökning, beror, såsom i varje fall utskottets ledamöter känna till, därpå, att åtskilliga ledamöter ansågo, att detta skulle vara lämpligt. Detta spörsmål är emellertid nu ställt vid sidan om frågan om befrielse från hela fortsättningsskolan, och utskottsmajoriteten har för sin del icke tagit någon bestämd ståndpunkt till den ena eller andra av dessa utvägar.

Herr talman! Efter vad jag nu tillåtit mig anföra såsom ytterligare motivering för utskottets utlåtande ber jag för min del få yrka bifall till första tillfälliga utskottets yrkande och förslag här i dess utlåtande nr 9. Jag vill samtidigt erinra om att, såvitt jag kan förstå, har icke detta utlåtande och förslag något omedelbart sammanhang med statsutskottets förslag rörande fortsättningsskolan, och det bör väl därför icke vara något hinder att rösta för det ena eller andra av dessa förslag, oberoende av det öde, som det ena eller andra förslaget kan komma att undergå.

Herr **Holmdahl:** Herr talman! Åter har riksdagen på sitt bord ett knippe motioner, som berör fortsättningsskolan. Det har ju varit så under de senare riksdagarna, att vi haft att behandla motioner berörande detta ämne, men knappast någon gång förut har ett utskott, som haft att behandla motioner av detta slag, gått in för så pass långt gående förslag, då det gäller revisionen av nu gällande fortsättningsskolestadga, som statsutskottet här i princip har gjort.

Herr talman! Här föreligga ju flera olika förslag, och jag skall tillåta mig att först taga upp det förslag, som otvivelaktigt går längst, nämligen det, som framföres i den motion, som väckts i denna kammare av herr Jonsson i Risinge m. fl. Denna motion avser ju, att fortsättningsskolan må anordnas med ettårig kurs och minst 180 undervisningstimmar eller med andra ord, att den tvåårige fortsättningsskolan i dess egenskap av obligatorisk skall avskaffas. Om man övertänker fortsättningsskolans organisation och om man betänker, vilken grundläggande betydelse för denna organisation, som den utsträckta skolplikten har, så måste man konstatera, att detta förslag, om det skulle genomföras, utan tvivel innebär ett mycket radikalt ingrepp i den helt nyligen tillskapade organisationen. Såsom redan flera talare framhållit, trädde ju denna organisation, enligt vilken fortsättningsskolan skulle vara obligatoriskt gällande inom landet, i kraft först med år 1927, men nu är man redan två år efteråt färdig att gå in för förslag, som innebära, att denna skola skall beskäras till hälften. Det vill man alltså göra, innan organisationen ännu har förts ut i livet och varit i verksamhet mer än under dessa två år. Man må hysa vilka tankar som helst om denna så nyligen genomförda fortsättningsskola, man må ställa sig mer eller mindre kritisk mot densamma och uppskatta dess värde ur undervisnings- och uppfostringssynpunkt hur olika som helst, så tillåter jag mig dock framhålla, att det måste väl i alla fall ingiva de starkaste betänkligheter, om riksdagen på ett så ömtåligt område som folkundervisningens skulle det ena året besluta en hela landet omfattande, obligatorisk skolform, för att det andra året upphäva detta beslut och beskära organisationen till hälften av den avsedda. En något större stabilitet i de uttryck, som folkvilja tager sig i ett modern parlament, torde vi väl alla vara ense om, att man bör eftersträva.

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

Utskottet har också ställt sig avvisande till de nämnda förslagen, och det motiv, som utskottet härför anför, har redan förut upprepats här. Utskottet säger sig icke vilja vara med om en försämring av den ungdomsskola, till vilken flertalet av vårt folk är hänvisad. Utskottet befarar nämligen, att förslagets genomförande skulle medföra, att den andra årskursen i mycket stor utsträckning skulle komma att nedläggas. Utskottet gör också några tänkvärda erinringar angående den motvilja mot fortsättningsskolan, varom motionärerna tala, när utskottet på sid. 3 i utlåtandet framhåller, »att man i diskussionen om fortsättningsskolan synes hava visat en benägenhet att generalisera de yttringar av missnöje med och motstånd mot denna skolform, som på en del håll kommit till synes, under det att de många fall, där fortsättningsskolan omfattats med intresse av skoldistrikten och skolgången varit utan anmärkning, låtit föga tala om sig».

Jag tillåter mig verkligen här inför kammaren att understryka dessa påpekanden. De äro otvivelaktigt värda att beaktas. Gentemot den kritik, som framkommit, och det missnöje, som, icke minst här inom riksdagen, funnit många språkrör, förtjänar det i alla fall att framhållas, att i många och vidsträckta trakter av vårt land, framför allt där den gamla frivilliga fortsättningsskolan sedan länge funnits, där har den nya fortsättningsskoleorganisationen mötts med intresse, och man har i många av dessa trakter icke försport några gnisslingar eller något missnöje med införandet av denna skolform. Jag tillåter mig också framhålla gentemot kritiken mot fortsättningsskolan, att det finnes stora områden i vårt land, där denna skolform utan motstånd och utan gnissel genomförts, och där man från alla befolkningslager visat densamma stort intresse och absolut icke skulle vilja vara med om dess avskaffande.

Å andra sidan förtjänar det ihågkommas, och det påpekar också utskottet, att på andra håll, där fortsättningsskolan nu för första gången har genomförts, där befinner sig ju denna organisation i sitt allra tidigaste begynnelsestadium, och därför är det mycket mänskligt och naturligt, att dess införande skall vålla en del besvärligheter. Detta är som sagt naturligt, men man får icke för den skull anse, att dessa besvärligheter utgöra tillräcklig grund för ett underkännande av fortsättningsskolans syften eller dess värde för folkbildningen i dess helhet. Detta gnisslande i portgången bör icke få anses såsom ett tillräckligt tungt vägande skäl att företaga alltför radikala rubbningar i den nya organisationen. Det synes mig därför vara en ganska väl motiverad ståndpunkt, som utskottet har intagit, när det gått in för ett avslag på ifrågavarande motioner.

Med det sagda har jag dock icke, herr talman, velat göra gällande, att de olägenheter, som yppats på vissa orter och i viss utsträckning vid den obligatoriska fortsättningsskolans genomförande, icke böra vinna beaktande. Lika litet som dessa olägenheter böra generaliseras eller överskattas, lika litet böra de, där de verkligen befinnas grundade och framstå såsom en konstant följd av organisationen, bagatelliseras eller förbises. Riksdagen har ju också under gångna år vid upprepade tillfällen gått in för jämkningar, som avsett begränsningar framför allt av skolplikten. Man har förkortat denna i distrikt med sjuårig folkskola, såsom vi alla veta, och icke minst betydelsefullt i detta hänseende var ett beslut angående undervisningstidens förläggning, som fattades vid förra riksdagen, och varigenom det blev möjligt för skoldistrikten att förlägga en del av fortsättningsskoleundervisningen i direkt anslutning till sista folkskoleåret. Hela folkskoleplikten kan således fullgöras i närmaste anslutning till det år, då ungdomen går igenom konfirmationsundervisningen. Denna anordning är redan genomförd i åtskilliga skoldistrikt och jag skulle vilja påstå, att därmed ha de förnämsta orsakerna till missnöje med den nya ordningen i dessa distrikt blivit undanröjda.

Ang. fortsättnings-skolan. (Forts.)

Jag tror nämligen, att den allvarligaste olägenheten med den obligatoriska tvåårigа fortsättningsskolan har varit, att den på sina håll lägger hinder i vägen för de unga att kunna mottaga mera stadigvarande arbetsanställning, varigenom deras möjlighet att förvärva sitt uppehälle eller bidraga till detta blir begränsat. Detta torde enligt mitt sätt att se saken, i vissa trakter av vårt land och i viss begränsad utsträckning, alltjämt vara den ömma punkten i hela denna fråga. Kunde man alltså komma till rätta med detta, så att man i vissa fall, där det föreligger ett verkligt behov för ungdomen att komma ut i förvärvsarbete, kunde åstadkomma någon lättnad, så tror jag, att man i själva verket skulle få bort den ömma punkten i hela organisationen och därmed också ha avlägsnat det mesta av missnöjet.

Det är också på den punkten, som några ledamöter av denna kammare riktat uppmärksamheten i den motion, som i dag skall avgöras av riksdagen och som det första tillfälliga utskottet har behandlat. Jag syftar på den av herr Lindmark m. fl. väckta motionen och skall tillåta mig att med några ord beröra densamma. Denna motion tager på hela denna fråga på ett såtillvida försiktigare och rationellare sätt, att motionärerna, utan att vilja rubba organisationen i dess helhet, dock ifrågasätta vidgade bestämmelser rörande befrielse från fortsättningsskoleplikten. Motionärerna avse närmast de fall, där de unga till följd av hemmets svaga ekonomiska ställning behöva genom förvärvsarbetet bidraga till sin försörjning. Skolöverstyrelsen har haft att yttra sig över denna motion, men har ansett sig böra avstyrka densamma, då styrelsen icke funnit sig kunna godtaga det förslag till författningsändring, som motionärerna framlagt. Motionärerna vilja nämligen, att vederbörande paragraf i fortsättningsskolestadgan skall kompletteras sålunda, att förutom sjukdom, lyte eller liknande omständigheter, även »annan giltig orsak» skall kunna utgöra skäl till befrielse från fortsättningsskolan.

För min del vill jag säga, att också jag anser detta vara en alltför vag och obestämd grund för en skolstyrelses beslut om befrielse, för att jag skulle kunna vara med om ett sådant ändringsförslag. Men jag vill också erinra om vad skolöverstyrelsen i sitt, såsom bilaga till första tillfälliga utskottets utlåtande nr 9 intagna yttrande, framhållit på sid. 9. Det heter där följande: »Likväl måste det medgivas, att fortsättningsskolplikten i enstaka fall kan vålla, att en lärjunge går miste om en god arbetsanställning, vilket, särskilt med hänsyn till den korta undervisningstiden i fortsättningsskolan, stundom kan förefalla alltför hårt. Utan tvivel finns det således bland fortsättningsskolans omkring 130,000 lärjungar åtskilliga, för vilka fullgörandet av skolplikten medför vissa svårigheter, men, enär innevarande läsår är det första, under vilket fortsättningsskolans andra årskurs skall förekomma i alla skoldistrikt, är det ännu icke möjligt att överblicka, i vilken utsträckning de nu senast åsyftade olägenheterna komma att under normala förhållanden göra sig gällande.»

Och till sist yttrar skolöverstyrelsen sammanfattande: »I den mån däremot svårigheter för vissa lärjungar att regelbundet besöka skolan bliva bestående även för framtiden böra, sedan tillräcklig erfarenhet i detta hänseende vunnits, hithörande frågor upptagas till allsidig prövning, och, om de nuvarande bestämmelserna angående skolplikten befinnas medföra alltför stora uppoffringar från lärjungarnas sida, erforderliga jämkningar vidtagas.»

Jag vill alltså påpeka, att skolöverstyrelsen här har fäst sin uppmärksamhet just på denna fråga, som jag kallar den ömma punkten i hela detta spörsmål samt att man har gått in för att här bör en utredning företagas, när man hunnit samla tillräckligt material i den föreliggande frågan. Jag får säga, att i det läge, som hela detta frågekomplex vid detta års riksdag nu synes ha,

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

så förefaller det mig också, som om ett sådant utredningsförfarande vore den enda riktiga väg, på vilken man borde gå fram.

Första tillfälliga utskottet har icke ansett sig kunna tillstyrka motionärernas förslag, men majoriteten i detta utskott har tillstyrkt en skrivelse om utredning just rörande det andra fortsättningsskoleåret och angående möjligheten till en vidgad befrielse från detta. Jag får här som min mening uttala, att *om* riksdagen även i år anser sig böra gå in för en ny framstöt i fråga om fortsättningsskolan och för nya ändringar i fortsättningsskolestadgan, då synes det mig, att det vore rimligt, om man i så fall ginge in för en dylik skrivelse och läte övriga förslag tillsvidare falla. Jag framhåller detta, även om jag ställer de nu av mig berörda motionerna vid sidan om de motioner av herrar Wagnsson och Weijne, till vilka jag nu övergår, och där man ju kommit med helt nya och annorlunda beskaffade förslag. Även om jag ställer de föregående motionerna mot bakgrunden av dessa senare, så tror jag, att det vore förnuftigt i fall de, som vilja en försiktig och på den väsentliga punkten inriktad revision, nöjde sig med att i år ingå med en dylik skrivelse.

Herrar Wagnssons och Weijnes motioner innebära ju, att genomgången av en obligatorisk sjunde klass i folkskolan — kursen i denna klass skulle då läggas på ett särskilt sätt, så att fortsättningsskolekursen inrymdes i denna sjunde klass — skulle befria från fortsättningsskoleplikten. När utskottet har behandlat dessa förslag, har utskottet lämnat den välmotiverade, mera försiktiga hållning, som utskottet intog gentemot herrar Jonssons i Risinge m. fl. motion, och beträffande dessa förslag gått in för att riksdagen skulle fatta positivt beslut i anledning av motionerna; beslut, som måste medföra mycket vittgående konsekvenser för hela fortsättningsskolans organisation. Ja, jag tillåter mig verkligen framhålla, att konsekvenserna enligt min mening torde bli lika omfattande, som ett bifall till herr Jonssons i Risinge motion måste anses medföra.

När jag säger, att man här har gått in för ett positivt beslut och ett radikalare förslag, än man tidigare varit inne på från utskottets och riksdagens sida, förtjänar det att med några ord motiveras. Ty om man läser utskottets motivering får man icke det intrycket, att utskottet för närvarande går in för ett positivt beslut. I motiveringen heter det nämligen, att hela spörsmålet synes utskottet »tarva att ytterligare utredas och närmare belysas från olika synpunkter». Ja, mina herrar, det är verkligen så sant, som det är sagt. Men i klämmen låter det på ett helt annat sätt. Där går man in för en skrivelse till Kungl. Maj:t, i vilken man anhåller om utredning och förslag angående rätt för sådana lärjungar, som genomgått obligatorisk sjunde klass, att erhålla befrielse från sin fortsättningsskoleplikt. För så vitt jag kan läsa innantill, är det här fråga om en utredning, vars resultat redan vid ett bifall till utskottets hemställan blir fastställt, och utredningen avser endast, för så vitt jag kan förstå, själva sättet, varpå detta förslag skall realiseras.

Jag tror därför, att man måste giva mig rätt i att riksdagen med bifall till det här föreliggande statsutskottets utlåtande i princip går in för den beskärning av fortsättningsskolans organisation, som motionärerna avse. Motiveringens försiktighet står i bjärt motsats till klämmens friska beslutsamhet. Jag skall därför tillåta mig att något beröra de skäl, som utskottet har anfört för sitt förslag, liksom också de skäl, som enligt min mening kunna anföras mot detsamma.

Utskottet anför huvudsakligen tvenne skäl. Det första är, när utskottet säger, att »ur undervisnings- och uppfostringssynpunkt synes mera vara att vinna genom en förlängning av skoltiden med ett helt skolår, då lärjungarna under åtta månader oavbrutet stå under lärarens tillsyn och ledning, än ge-

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

nom fortsättningsskolans i regel ej mer än 360 timmar omfattande, kanske till några få timmar i veckan eller till spridda tidsperioder förlagda undervisning». Det är det ena skälet, och det andra skälet är att, som utskottet framhåller, genom utskottets förslag skulle de sociala svårigheterna, som ha gjort sig förnimbara på vissa orter, då det gäller fortsättningsskolan, försvinna.

Jag vill nu ingalunda, och det tillåter jag mig att understryka, bestrida det berättigade, som kan ligga i detta utskottets resonemang, om man nämligen, mina herrar, ser denna fråga uteslutande från de skoldistrikts synpunkter, som det här gäller. Båda dessa skäl låta säga sig, både det, att det ur uppfostrings- och undervisningssynpunkt kan giva ett bättre resultat om man har ett helt skolår, än om man har en fortsättningsskola med 360 timmar, fördelade på två år, och likaledes har jag ingen anledning att bestrida den självklara saken, att de sociala olägenheterna med fortsättningsskolans organisation helt visst, om man får denna anordning genomförd och skolplikten blir sjuårig, och undervisningen anordnad som heltidsläsning under det sjunde året, skola förfalla. Men — här kommer verkligen ett ganska betydelsefullt men. Detta förslag får icke bedömas enbart från dessa skoldistrikts synpunkter, utan det måste bedömas från synpunkten av denna frågas sammanhang med hela den svenska folkskoleorganisationen. Det är verkligen att lägga upp frågan litet för enkelt att, när det gäller detta förslag, blott se det från de lokala distriktens synpunkt. Om man genomför denna ordning, måste man fråga sig: medför icke detta konsekvenser också för stora delar av svenskt folkskoleväsen, där icke detta förslag kan genomföras? Jag kommer strax till att man också kan sätta frågetecken inför om det är blott fördelar, man har att räkna med vid detta förslags genomförande för de distrikt, där det kan genomföras.

Jag kan icke finna annat, än att, som jag nyss nämnde, utskottet förenklat saken för sig och gjort den alltför lätt. Denna fråga har, som tidigare framhållits, genom en riksdagsskrivelse 1927 gjorts till föremål för en ganska omfattande och allsidig utredning, och resultatet av denna utredning föreligger i det betänkande från skolöverstyrelsen, som är bifogat utlåtandet, och som är daterat i oktober 1928. I detta utlåtande kommer skolöverstyrelsen med en hel del invändningar mot just ett dylikt förslag, som jag tror, att flertalet i denna kammare måste finna i många hänseenden vara tungt vägande. Jag skall icke gå in på detta digra utlåtande och skall icke själv taga ställning till detta i alla punkter, men jag måste framhålla, att var och en, som läser detta, måste ha observerat en del tungt vägande invändningar, som kunna göras mot ett dylikt förslag. Utskottet har gått in för sitt förslag utan att med ett ord beröra dessa invändningar. Detta förfaringssätt framträder så mycket bjärtare, därigenom att skolöverstyrelsens utredning är tryckt tillsammans med utskottets utlåtande. Det är dock något, enligt min mening, ganska sällsynt, att man i ett och samma utskottsutlåtande, där det finnes en mycket allsidig och utförlig utredning om en fråga, finner ett förslag, däri man ej bemöter en rad av de invändningar, som dock i samma aktstycke föreligga i tryck. Jag vill också påpeka att utskottet självt har en känsla av detta, då utskottet framhåller, att olägenheter av pedagogisk eller organisatorisk art av mångfaldiga slag kunna tänkas följa av den föreslagna förändringen. Detta säger utskottet självt i sin motivering och motiverar därmed sitt förslag till skrivelse om utredning. Men jag menar, att man då också borde taga den konsekvensen, att man i klämmen icke formulerar saken så, att man inbjuder riksdagen till att i princip binda sig redan nu vid det väsentliga i förslaget.

Jag skall till sist, herr talman, blott inskränka mig till att peka på några näraliggande invändningar, som göra, att man, enligt min mening, måste ställa sig betänksam mot utskottsförslaget. Utskottet hävdar självt, då utskottet behandlar herr Jonssons i Risinge motion, att utskottet icke velat vara med om

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

en förändring, som kan sägas komma att medföra försämring av ungdomsskolorna, som dock flertalet av vårt folks barn måste vara hänvisade till. Man frågar sig: kommer icke den av utskottet föreslagna förändringen i många fall att leda till en dylik försämring? Under alla förhållanden kan man fastslå, att den med all säkerhet kommer att leda till en minskning av de utbildningsmöjligheter, som nu stå till buds. Jag tillåter mig att erinra därom, att vi i många skoldistrikt i vårt land redan nu ha 7-årig folkskola också på landsbygden. Skolöverstyrelsen lämnar i sitt utlåtande det beskedet, att vid utgången av läsåret 1927—1928 hade skolöverstyrelsen fastställt icke mindre än 255 reglementen för 7-åriga folkskolor. Vad kommer nu förslaget att innebära för dessa distrikt, som redan ha 7-årig folkskola? Jo, där har man för närvarande en organisation, som innebär, att barnen efter den 7-åriga folkskolans genomgång få genomgå ett fortsättningsskoleår, men skulle motionärernas förslag genomföras, så torde man väl med den vikt, kommunerna helt naturligt måste lägga vid ekonomiska synpunkter, ha skälig anledning befara, att detta fortsättningsskoleår kommer att slopas, med ett ord: man kommer otvivelaktigt i dessa skoldistrikt åtminstone att få en mindre undervisningstid än hittills vid folkskolan. Jag antar, att detta hör till det, som utskottet kallar försämring av ungdomsskolan. Jag kan alltså icke erkänna, att ens på de orter, där detta förslag kan genomföras, det kommer att innebära en given förbättring, och detta så mycket mindre som den ettåriga fortsättningsskolan, icke minst om den är yrkesbetonad, är av alldeles särskilt värde som en avslutning på den 7-åriga folkskolan.

Detta är den första invändningen jag har mot utskottets förslag, oaktat jag kan erkänna, att vissa skäl kunna tala för en sådan anordning, som utskottet vill gå in för. Om jag ser på skoldistrikten isolerade, vill jag dock fästa uppmärksamheten på att i en stor mängd skoldistrikt kommer, såvitt jag förstår, en sådan anordning som den nu föreslagna att medföra slopandet av den ettåriga fortsättningsskolan, utan att det sker någon annan ersättning, än att man så mycket som möjligt inarbetar i den 7-åriga folkskolan vad som hör till fortsättningsskolekursen. Om man ser på utbildningsmöjligheterna, kan jag icke finna annat än att det blir en sammandragning, en försämring genom detta förslag.

Den andra invändningen, som jag har, sammanhänger med min syn på detta problem, enligt vilken jag anser den ömma punkten ligga däri, att den obligatoriska fortsättningsskolan på sina håll i landet lägger hinder i vägen för ett behövligt förvärvsarbete från ungdomens sida. Beträffande denna sak får jag säga, att detta förslag löser svårigheterna i de distrikt, där det kan genomföras, men lämnar svårigheterna olösta i alla de andra distrikten. Alltså i de distrikt, där skolväsendet är bäst organiserat, där komma de sociala svårigheterna att undanröjas, men i de distrikt, som icke ha haft råd till en så pass god skolorganisation, komma de sociala svårigheterna att bestå. Med andra ord, mina herrar, den verkligt ömma punkten i hela detta fortsättningsskoleproblem kommer man icke till rätta med i detta förslag, och därtill kommer — jag vågar icke med bestämdhet uttala detta, men jag har den bestämda känslan av att det förhåller sig så — att dessa sociala svårigheter med fortsättningsskolan framför allt göra sig gällande på den rena landsbygden, och icke minst i de avlägsna delarna av vårt land, där de sociala förhållandena ännu äro sådana, att det känns som ett oavvisligt krav av rättvisa att barnen, sedan de konfirmerats, också få bidraga till hemmets och sitt eget uppehälle genom att taga plats. Det är där, som denna obligatoriska fortsättningsskola i enskilda fall kan verka och kännas av befolkningen som verkligt orättvis, och det är dessa svårigheter som det enligt min mening är nödvändigt att söka undanröja. Men det sker icke genom detta förslag. Just i dessa rena lands-

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

bygdsdistrikt, där man icke har ekonomiska möjligheter att inrätta en 7-årig folkskola, där skulle man ha 8-årig skolplikt, under det att man i de burgnare distrikten, i distrikt med bättre skolorganisation, blott skulle få en 7-årig skolplikt. Jag frågar er, mina herrar: är det någon som tror, att ett sådant förhållande synnerligen länge skulle äga bestånd? Jag tror det för min del icke. Jag tror för min del icke, att man kan gå in för en ordning, som stipulerar 8-årig skolplikt i de fattigare skoldistrikten, där man har de minsta möjligheterna att ordna skolväsendet fullt modernt, men däremot 7-årig skolplikt i städer och stadsliknande samhällen och i de burgnare distrikten på landet.

Slutligen en tredje invändning, och den gäller konsekvensen av detta beslut, som jag redan har berört. Jag kan icke i själva verket tänka mig, att man, om man genomför den 7-åriga skolplikten, på sätt förslaget här avser, i längden skulle kunna bibehålla den organisation, som man nu har, med andra ord, förslaget kommer att få betydligt vidsträcktare verkningar, än jag har hört, att vissa av förslagets förespråkare velat göra gällande. Det har vida större verkningar om man ser på det stora antal distrikt, som redan nu ha 7-åriga folkskolor. Förslaget kommer att visa sina verkningar också i fortsättningsskolan i övrigt, såvitt jag kan förstå och bedöma saken. Överhuvud taget stå vi här inför ett verkligt invecklat spörsmål, inför ett svårlöst frågekomplex. Men jag vågar säga, att enligt min mening måste man ställa sig betänksam mot att endast i anledning av en enskild motion gå in för ett förslag av så vittutseende karaktär som det, som här har framlagts och som utskottet begär, att riksdagen i princip skall gå in för. Jag tror, att det är god praxis, att man icke här i riksdagen hux flux, beroende på enskild motionärs framställning, låt vara att frågan tidigare varit prövad, går in för en organisationsförändring rörande vårt folkskoleväsen, som kan ha de vittgående konsekvenser, som jag här har antytt.

Ja, herr talman, jag har velat framhålla detta för att motivera, varför jag för min del icke kan ansluta mig till statsutskottets utlåtande nr 110. Jag tillåter mig återigen säga, att om riksdagen i år vill göra en framstöt i fråga om fortsättningsskolan, synes det mig, att det i frågans nuvarande läge skulle vara riktigast, om man med avslag å statsutskottets hemställan gick in för en skrivelse av den art, varom det föreligger förslag här i första tillfälliga utskottets utlåtande. Då har riksdagen icke i princip bundit sig för några vittutseende ingrepp i den bestående ordningen, men man har i alla fall givit uttryck åt att man snarast möjligt vill ha den ömtåligaste frågan i detta komplex löst, nämligen frågan, huruvida och på vad sätt man kan medgiva befrielse från fortsättningsskoleplikten, där fullgiltig anledning för sådan befrielse föreligger, och hur man kan göra de bestämmelserna härom mjukare och på det sättet undanröja anledningarna till det missnöje, som kommit fram mot fortsättningsskolan.

Ja, herr talman, jag har endast med dessa ord velat deklarera min ståndpunkt inför det föreliggande förslaget, och jag har intet yrkande.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Weijne:** Herr talman! Jag skall uppriktigt säga att det var med en viss nyfikenhet, som jag lyssnade på den föregående ärade talaren. Förhållandet är ju det, att det till vardera av de båda utskottsutlåtanden, som här föreligga, finnes vidfogat ett betänkande av skolöverstyrelsen, det ena undertecknat av generaldirektör Holmdahl; det andra utlåtandet har en annan person undertecknat. Nu befinnes det att det betänkandet, som undertecknats av generaldirektör Holmdahl går skolpolitikern och högermannen Holmdahl emot, i det

att han tillstyrker i sak — utan att formellt göra något yrkande — det yrkande, som har kommit upp i första tillfälliga utskottet, i strid mot hans eget till utskottet avgivna betänkande. Däremot gör han sig solidarisk med det andra utlåtandet av skolöverstyrelsen, som han icke bär ansvaret för.

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

Jag ber herr talman, innan jag går vidare, att få uttala ett tack till statsutskottets majoritet, därför att man har sett på det här problemet på ett förnuftigt och obundet sätt. Om man icke gör det krångligare än vad det behöver vara, är det icke heller så svårt att komma till rätta med.

Hur är fortsättningsskolan ordnad för närvarande? Jo, man kan ha 6-årig folkskola med två fortsättningsskoleår vardera på 180 timmar. Man kan också ha 7-årig folkskola med ettårig fortsättningsskola på 180 timmar, eller om man så vill två kurser på vardera 180 timmar. Men om det kommer någon och säger: vi vilja ha sjuårig skola, men vi vilja icke ha de 180 timmarna på den, därför att vi anse, att ett sjunde skolår med 1,000 i vissa fall 1,200 undervisningstimmar är bättre än två gånger 180 d. v. s. 360 timmar — vad svarar man då? Jo, då förklarar man, att det går icke att ha den anordningen. Jag tror dock, att var och en, som ser på frågan och är obunden av vad jag skulle vilja kalla fortsättningsskoledogmatiken, måste inse, att det är en betydligt bättre anordning av skolväsendet att ha ett helt skolår på sexårig folkskola än att lägga på två fortsättningsskoleår med vardera 180 timmar. Det är detta som varit utgångspunkten för min och herr Wagnssons motion. Vi kunna nämligen inte godkänna det mysterium man kommer till, när man skall försöka försvara den nu gällande anordningen.

Jag skall tillåta mig, herr talman, att taga upp de invändningar, som man här möter. Jag skall då först ett par ögonblick sysselsätta mig med en artikel i »Svensk läraretidning», som har till författare en mycket framstående f. d. ledamot av denna kammare, som har flyttat över korridoren in i den första. Nu känner jag mycket väl till, herr talman, att det icke anses vara juste att bemöta en namngiven ledamot av medkammaren, men jag bemöter icke denne ledamot utan artikelförfattaren, och jag kan i detta fall icke hjälpa att de råka vara samma person. Han ger sig in på just timantalet och skall försöka göra vad jag skulle vilja säga svart till vitt. Jag fäster mig mindre vid, att han anser, att min motion bottnar i allt annat än kärlek till skolan, och att han skulle mera ha förstått, om min ärade bänkkamrat herr Bengtsson i Kullen framlagt motionen än att jag gjort det. Jag skall se rent sakligt på vad han här har att säga. Då skall han till att börja med bemöta vårt påstående, att 1,000 timmar är mer än 360. Hur sker det? Till att börja med konstaterar han, att ett helt skolår vid folkskolan är inga 1,000 timmar utan 950, men han glömmer, att, där folkskolan har ett sjunde år, man i ett stort antal distrikt merendels har 9 månaders läsår. Då blir det inte 1,000 undervisningstimmar utan 1,100—1,200 undervisningstimmar. Om man därför säger 1,000, så har man icke hållit sig i överkanten utan snarare i underkanten av det verkliga förhållandet. Men även 950 är mer än 360. Så går den ärade författaren vidare i sitt bortförklarande. Han konstaterar, att det finns en del barn, som deltaga i konfirmationsläsningen, men han glömmer, att det är bara de överåriga som göra det. Man konfirmeras nämligen under det år, då man fyller 15 år, under det man normalt slutar sjunde klassen i folkskolan samma kalenderår man fyller 14 år. Det gäller alltså endast de överåriga, men inte heller för dem blir det borttagande av tid, som här påstås. Författaren kommer till, att de skulle deltaga i undervisning bara 600 timmar, d. v. s. han eliminerar bort två hela dagar i veckan. I städerna och samhällena, där barnen deltaga i folkskoleundervisningen och konfirmationsläsningen samtidigt, kan det emellertid ingalunda bli fråga om en bortovaro av två hela dagar. Över huvud behöver man knappast taga hänsyn till det.

Ang. fortsättnings-skolan. (Forts.)

Men även 600 är mera än 360, och det skall bevisas, att de 360 är för mera. Hur skall det ske, när han ändå trots dessa bortförklaringar inte kan komma ned längre än till 600 timmar. Ja, säger han, i fortsättningsskolan har man koncentration kring ett fåtal undervisningsämnen, under det man i folkskolan sysslar med rätt mångahanda. Han glömmer dock, att när vi vilja ha förändring av den sjunde folkskoleklassen, så vilja vi just ha koncentration kring det fåtal ämnen, som redan finns i fortsättningsskolan. Jag har tillåtit mig taga upp detta för att bedöma arten av den argumentering man för i detta sammanhang.

Den stora invändningen, som de föregående talare, vilka uppträtt mot våra motioner, särskilt ha varit inne på, den är emellertid, att vi avskära skolplikten, vi gå ned från åtta års skolplikt till sjuårig. Det låter, som om det vore ett alldeles fruktansvärt bortskärande. Hur är det i verkligheten? Jag skall taga ett fall från verkligheten. I Borås kommer fortsättningsskolan i sommar att börja den 1 juli och vara slut den 9 augusti för flertalet barn, d. v. s. det blir knappast sex veckor in på det nya läsåret. Det vill med andra ord säga, att det där åttonde året, som man tager till, är tiden från 1 juli till 9 augusti i vissa fall. Men man kan gå ännu längre. Man kan nämligen, om man vill, efter framställning hos vederbörande myndigheter få rättighet, enligt ett beslut av föregående års riksdag, att lägga en del av fortsättningsskolan i samma läsår, som man slutar. Det är alltså ingenting som hindrar, att man efter medgivande börjar fortsättningsskolan t. ex. den 16 juni och slutar någon gång i senare delen av juli. Man har då uppfyllt all rättfärdighet. Då säga dessa herrar i alla fall, att det är åtta års skolplikt, och det är fasansfullt, om man, i stället för att släppa barnen i slutet av juli, skulle läppa dem i mitten på juni. Så ser argumenteringen ut, när det gäller åttaårig eller sjuårig skoltid. Men, säger herr Rydén i denna artikel, där han tager upp just vad jag sagt om förhållandena i Borås, en politiker skall kunna se litet längre än utanför den egna stugknuten. Jag får väl läsa det uttalandet så, att den anordning, som vidtagits i Borås, skulle vara en olämplig anordning, som strider mot andan i fortsättningsskolestadgan, men så erinrade jag mig en debatt, som hölls här förra året i fortsättningsskolefrågan. Jag erinrade mig ett inlägg av herr Rydén, och jag såg efter vad han hade sagt. Vad fann jag? Han hade sagt precis detsamma som vi ha rättat oss efter i Borås. Jag tillåter mig citera: »Jag skulle vilja tillägga, att får man kurserna omlagda, så är det enligt mitt förmenande en synnerligen tänkbar väg att lägga de 180 timmar av fortsättningsskolan, som återstå, i så nära anslutning som möjligt till det sjunde skolåret. Det skulle vara till stor nytta att få det ordnat på det sättet. Jag kan för min del icke tillmäta de invändningar, som man gör mot detta att få fortsättningsskolan i tämligen nära anslutning till den avslutade folkskolan, så stor betydelse, att desamma överväga de fördelar, som barnen hava av en sådan anordning.» — Slutligen anförde talaren som ett önskemål, att föräldrar, barn och hem få de minsta möjliga svårigheter.

Jag skulle vilja anknyta därtill. Avsikten med vår motion är just att ge föräldrar, hem och barn minsta möjliga svårigheter. Erfarenheten visar nämligen, att det i städerna blir konflikter emellan förvärvsarbetet och skolgången. Vi tänka oss, att man har endagsskola, att ett barn skall sitta i fortsättningsskolan, låt mig säga på tisdagen men vara fritt de övriga fem arbetsdagarna i veckan. Vad blir följden? Följden blir ofta, att barnet under de andra fem dagarna får gå och slå dank och inte kan erhålla någon anställning, icke få något arbete. Jag har, herr talman, under sex år av mitt liv arbetat bland ungdomsbrottslingar, och jag kan intyga, att den kanske allra farligaste orsaken till ungdomsbrottsligheten är just sysslolöshet, är rotlöshet överhuvud taget, och redan av den anledningen måste jag med skärpa opponera mig mot

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

en anordning, som kan få så svåra konsekvenser. Men, säger man, andra få plats, andra få de anställningar, som de, vilka äro förhindrade av fortsättningsskolan, icke kunna få. Ja, om man frågar föräldrar och säger: Er pojke kunde inte få plats, därför att han går i fortsättningsskolan en dag i veckan, men en annan tog platsen, och det var väl lika bra — så undrar jag, om någon skulle böja sig för det skälet. Jag undrar, om man inte får fram i stället en stämning av avoghet mot en skolorganisation, som kan få så orimliga konsekvenser, en avoghet, som är allt annat än önskvärd. Så kommer man med andra invändningar. Man säger, att inte är det väl bättre, om barnen gå sysslolösa alla dagar i veckan? Nej, det är det givetvis inte, utan ungdomsarbetslösheten pekar, skulle man kunna säga, direkt på en längre sammanhängande skoltid och därefter full frihet till förvärvsarbete. Jag skall, herr talman, i det sammanhanget tillåta mig nämna ett par siffror från Örebro, där man gjort en undersökning av elevernas i fortsättningsskolan förvärvsarbete. Jag tager siffrorna ur minnet och kan alltså inte svara för att de äro absolut riktiga, tendensen är i varje fall riktig. Där visar det sig, att av eleverna i första avdelningen i fortsättningsskolan endast 35 % hade förvärvsarbete och av eleverna i den andra kursen 62 %. Om vi göra det tankeexperimentet, att Örebro, i stället för att ha det ordnat på det sättet, inför en fortsättningsskola i form av en sjunde klass, så ser man ju redan av dessa siffror, att arbetsanställningarna praktiskt taget skulle räcka till för allesammans i den staden, sedan de hade slutat fortsättningsskolan. Om vi tänka oss, att det är lika stort elevantal i båda årskurserna, kommer man fram till, att ungefär hälften hade arbetsanställning, under det att den andra hälften saknade sådan. Om man då låter dem få gå ett år längre, skulle man i Örebro tydligen på det hela taget kunna lösa det problem jag här har vidrört och som för mig är det mest centrala i hela frågan.

Så säger man: hur verkar det? Det kan verka förbättring i en del fall, sade herr Conrad Jonsson, men han tvivlade på att förbättringen är påtaglig. Han var mera övertygad, att det skulle verka försämring i andra fall. Jag vill då till herr Conrad Jonsson säga, att när det gäller försämring, han intager en rätt egendomlig ställning. Han var nämligen den förste i riksdagen, som ville försämra fortsättningsskolan för dem, som hade gått i sjuårig folkskola. Ifrån början tänkte sig riksdagen nämligen ingen annan anordning än två års fortsättningsskola på sju års folkskola. År 1924 motionerade emellertid herr Jonsson om, att man skulle lägga in det första fortsättningsskoleåret i sjunde klassen. I princip är det väl precis samma sak som den, vi äro inne på, och om det kan försvaras, som herr Conrad Jonsson gjorde 1924, kan man väl icke rikta alltför allvarliga anmärkningar mot oss år 1929, när vi vilja gå vidare på den väg, som herr Conrad Jonsson pekade ut.

Jag skall inte uppehålla mig vid spörsmålet, om det blir försämring i ett större antal fall eller det blir förbättring. För mig är det centrala, att man genomför en anordning, som är bättre än den, som samhället tillåter, nämligen sex års folkskola och två års fortsättningsskola. Man genomför en bättre anordning, man tvingar icke ett enda skoldistrikt att införa den nya anordningen, utan man ger dem frihet att välja. Man ger dem ytterligare en möjlighet rätt och slätt. Jag vill särskilt trycka på det för landsbygdens representanter, då det här talas om konsekvenserna, och då det har antytts — kanske inte direkt i debatten men så mycket mera privat — att man skulle tvinga på skoldistrikten ett sjunde skolår. Det följer ingalunda som konsekvens av ett bifall till statsutskottets förslag. Konsekvensen blir, att man ger skoldistrikten, de må befinna sig var som helst, ytterligare en möjlighet att ordna sin fortsättningsskola, men man tvingar dem varken till det ena eller det andra.

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

Denna anordning är emellertid mest tillämplig för städer och samhällen. Detta var herr Holmdahl inne på, då han sade, att man löste de sociala svårigheterna på en del håll men att de stå oförminskade kvar på andra. Jag hörde, herr talman, att herr Holmdahl begärde ordet. Jag tillåter mig då till honom direkt rikta den frågan: Är det skäl, om man kan lösa svårigheterna på ett håll, att låta bli, därför att man inte kan lösa dem på andra? — Jag kan för min del icke ge mer än ett svar på den frågan: Kan jag icke lösa hela problemet, får jag vara glad, om jag kan lösa en del av det och lösa det på sådant sätt, att man icke inbjuder på det stora hela taget till någon försämring av skolväsendet.

Om jag emellertid går vidare i herr Holmdahls anförande, så såg det ut som om han trodde, att frågan skulle lösa sig för landsbygden också i viss mån. Han sade, att om man gör detta för städerna, man icke kan upprätthålla den längre skolplikten för landsbygden. Ja, har man den uppfattningen, löser sig problemet inte bara för städerna utan det löser sig för landsbygden också.

När jag emellertid skall tillåta mig att med blott ett par ord beröra just landsbygdens skolproblem, vilket jag betraktar såsom fullt fristående, skulle jag vilja säga, att den viktigaste saken där är en centralisering av fortsättningsskolan. De herrar, som tänka sig en starkare koncentration av undervisningen, få nämligen betänka det, att en sådan koncentration blir mycket dyrbarare än den nuvarande anordningen, då man har två skilda årskurser. Om vi göra det tankeexperimentet att man, i stället för att ha två årskurser på 180 timmar, som i många fall, kanske de flesta, undervisas av en lärare gemensamt, har en anordning med en årskurs på 360 timmar, så skulle ju följden bli en fördubbling av statens utgifter för den fortsättningsskolan. Jag tror därför, att om man överhuvud skall rucka på fortsättningsskoleförhållandena på landsbygden, så måste det ske genom en centralisering i fortsättningsskolan, som jag och min medmotionär motionerade om 1927. Andra kammaren gick med, under det att första kammaren ställde sig avvisande. Jag tror, att det skulle vara mycket nyttigt, om man hos den centrala skolmyndigheten och i ecklesiastikdepartementet ville taga upp detta problem till närmare granskning. Om jag icke misstager mig, har skolöverstyrelsen förresten fått i uppdrag att utreda just frågan om centralisering. Det vore önskvärt, om man skyndade på den utredningen och verkligen försökte komma till ett resultat. Följden skulle bl. a. bli, att man kunde få yrkesbestämd fortsättningsskola på landsbygden i mycket större utsträckning än vad för närvarande är fallet. Man skulle kunna komma dithän, att praktiskt taget alla flickor kunde få skolköksundervisning i fortsättningsskolan. I de flesta större socknar skulle det nämligen icke alls möta några större svårigheter att ha skolkök på en central plats i församlingen.

Jag har velat peka på detta, därför att jag anser, att det viktigaste problemet för landsbygdens fortsättningsskola är just centraliseringsfrågan. Problemet om undervisningens förläggande i tid sammanhänger så intimt med just centraliseringen, att man knappast kan lösa detta problem, om man nu vill ha någon ändring, om man inte tager upp centraliseringen till närmare betraktande.

Jag skall, herr talman, icke upptaga tiden mycket längre. Jag vill sluta med att erinra om, att enligt vår uppfattning den sjunde klassen, som skall ersätta fortsättningsskolan helt, skall vara koncentrerad kring ett fåtal ämnen. Jag tänker mig modersmålet och räkning som obligatoriska ämnen. Man kan också lägga kristendom till de obligatoriska ämnena, men därutöver bör det, som skolöverstyrelsen förresten i sin utredning antytt, råda stor valfrihet. Jag tror det vore önskvärt, om man nöjde sig med så få ämnen som möjligt.

Det står i utskottets utlåtande, att man begär en utredning, då det gäller

den obligatoriska sjunde klassen. Jag har motionerat på det sättet, att det skulle gälla den frivilliga också. Jag tror, att det från göteborgshåll senare kommer att framställas ett yrkande om att man skall avse även den frivilliga sjunde klassen, och jag vill på förhand ge min anslutning till detta yrkande.

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

Det har, herr talman, detta år talats så oerhört mycket om samförstånd. Jag skall icke ge mig in på några storpolitiska utläggningar, men jag vill säga, att om det är på något område samförstånd behövs, så är det när det gäller skolan och hemmen, när det gäller staten och de enskilda skoldistrikten. Den motion, som jag varit med om att avgiva, avser skapandet av ett dylikt samförstånd. Man vill ge hemmen större möjligheter, man vill ge de enskilda skoldistrikten större frihet. Och till dem av mina meningsfränder, som tro, att man skulle åstadkomma en försämring genom att bifalla motionen, skulle jag vilja säga, att även om därmed i ett eller annat enstaka fall skulle åstadkommas en försämring, så kan det vara värt det offret att vinna ökat samförstånd kring fortsättningsskolan och kring fostrandet av vår ungdom.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

I detta yttrande instämde herrar *Bäcklund*, *Andersson* i Höör, *Andersson* i Katrineholm, *Sjögren* och *Ericson* i Boxholm, fru *Nordgren* samt herrar *Västberg*, *Olsson* i Gävle och *Norling*.

Herr **Andersson** i Ovanmyra: Herr talman! Hela denna debatt ådagalägger otvivelaktigt, att ett visst och berättigat missnöje med fortsättningsskolan i dess nuvarande form föreligger. Det duger nog inte att avfärda hela denna sak så, som exempelvis herr Jonsson i Eskilstuna gjorde i sitt anförande, när han sade, att missnöjet med fortsättningsskolan är en kulturell ättling av det missnöje, som på sin tid mötte den obligatoriska folkskolan. Jag vill inom parentes tacka honom, för att han kallade det åtminstone en kulturell ättling, så att det inte var en barbarisk sådan. I alla fall, jag håller före, och det är nog många med mig som äro av samma mening, att detta missnöje bottnar i rena rama verkligheter, som man får lov att taga hänsyn till.

Det har här från flera håll påpekats, att det framför allt är förvärvsarbetet som lider av den nuvarande anordningen med tvåårig fortsättningsskola. Särskilt ute på landsbygden är det ju ostridigt, att denna tvåårskurs är till mycket förfång för hemmen och hemarbetet. Jag kan knappast hålla med herr Mosesson, när han i sin definition av barnens hemarbete säger, att det inte kan likställas med förvärvsarbete. Nåväl, jag vill då fråga herr Mosesson: även om det nu inte kan direkt jämställas med förvärvsarbete, är det ändå icke så, att det indirekt i ganska stor grad kan likställas med sådant, just därför att det avlastar en del av föräldrarnas arbete, som i stället får inriktas på andra saker, vilka förvisso utöka hemmens möjligheter till utkomst? Nu säger man, och särskilt herr Holmdahl gjorde sig till tolk för detta, att vad man här avser är ett synnerligen radikalt ingrepp. Och en annan talare använde ordet ett reaktionärt steg, som man här gick in för, när man nu söker att i någon form bereda lättnad för skoldistrikten och hemmen i detta avseende. Man menar, att det är alldeles omöjligt att utan försämring av undervisningen vidtaga någon ordning i annan form än den man från början gått in för. Jag å min sida har dock förfäktat den meningen allt sedan denna skolas tillkomst, att man med beskärning av en del ämnen, som inte passa eleverna på detta åldersstadium, mycket väl skall kunna åstadkomma en koncentration och en förkortning av undervisningen, som i alls ingen mån kommer att verka hämmande på det hela.

Jag tog mig friheten att vid utskottsbehandlingen av detta ärende angiva några ämnen, som jag anser att man skulle kunna snoppa av i någon mån. Jag

Ang. fortsättnings-skolan. (Forts.)

nämnde t. ex. sådana ämnen som stats- och medborgarkunskap. Jag vill ifrågasätta, om det verkligen kan vara klokt och förståndigt att till barn på detta åldersstadium, till tretton- och fjortonåringar, försöka meddela undervisning i slika ämnen som de av mig antydda. Även om det nu skulle fastna någonting av dessa synnerligen svårsmälta saker i de ungas hjärnor, så kunna ni vara övertygade om att efter viss tid — och särskilt när de kommit så pass långt, att de skola börja utöva sina medborgarrättigheter och benytta sig av den undervisning, de fingo sex eller sju år tidigare — är nog det mesta redan bortblåst. Och härtill kommer ju, att med den utveckling, som vi på det politiska och kommunala området äro underkastade i närvarande tid, en hel del av de saker, som de fått inlära, då allaredan äro föråldrade, så att det blir till att börja på nytt igen. Jag anser således, att en god del av denna undervisning i ett så pass tidigt åldersstadium är förfelad eller åtminstone föga lämplig. Man kommer kanske att invända, att detta är i alla fall saker, som individen, medborgaren bör få del av. Ja, det vill jag ingalunda bestrida. Men jag menar, att det är förståndigare av staten och samhället att i någon form bereda ungdomen möjlighet till detta kunskapsförvärv några år senare. Det skulle kunna ske på flera vis. Det kan ske vid folkhögskolan eller genom ambulerande kurser eller på annat sätt. Ungdomen bör, menar jag, närmast före den tidpunkt, då den skall träda ut och börja utöva sina medborgarrättigheter, beredas tillfälle att förvärva sådan kunskap. Då först anser jag att det kan komma de unga själva och samhället till verklig nytta och gagn. Jag androg vid utskottsbehandlingen en liten träffande historia om vad man kan anse sig behöva pracka på lärjungarna i dessa fortsättningsskolor. Jag nämnde, hur det vid en skola förekommit, att barnet i hemmet vid läsningen av läxan kom till sin far och begärde litet hjälp med ett ämne, som barnet höll på att gå bet på. Vad fick då fadern se? Jo, ämnet och läxan inrymde kunskap om hur det går till att kalla fjärde provpredikant. Pappan fick läsa aktstycket tre, fyra gånger, innan han själv blev klok på, hur denna rätt vidlyftiga procedur skulle gå till. Sådant skall man hålla på och lära tretton- och fjortonåringar! Är det något förstånd i detta, jag bara frågar. Å nej, litet beskärning, litet koncentration och därmed följande förkortning av undervisningstiden kommer säkerligen att lända till att man skulle kunna sammanföra hela undervisningen under loppet av ett år, så att det andra fortsättningsskolåret icke skulle behöva ifrågakomma.

När motionärerna herr Jonsson i Risinge m. fl. nu mena, att man utan vidare skall kunna avskära den andra fortsättningsskolkursen, så är det väl fråga om huruvida det kan vara nyttigt och lämpligt att så göra. Jag tror, att det kan vara behövligt, att det föregår en utredning, som anger de vägar för en koncentration och en förkortning av undervisningstiden, som kunna vara de mest lämpliga. Jag avser ej heller, att det bör bli obligatoriskt för alla skolor, utan en viss valfrihet kan härvidlag ifrågakomma. Sådana distrikt, som t. ex. herr Holmdahl antydde, där man är nöjd med de nuvarande undervisningsformerna, böra alltså utan vidare kunna behålla dessa, medan man däremot i andra distrikt, där man funnit att otvetydiga olägenheter förekomma, skulle kunna anpassa sig efter de nya principer, som en kommande utredning kan framlägga.

Det är dock sant, att vår undervisning och inte minst vår fortsättningsskolundervisning bör vinnlägga sig om att föräldrar, barn och hem beredas minsta möjliga svårigheter, såsom den föregående talaren här antydde. Och jag vill särskilt säga, att när vi ordna och ställa med undervisningen för våra barn, så böra vi sannerligen akta oss för att lägga den på det sättet, att både hos hemmen och hos barnen åstadkommes en leda vid alltsamman, vilken verkar det rent motsatta mot vad man åsyftat. Detta är för övrigt en sak, som går

igen såsom ett genomgående drag vid all undervisning, även vid elementarundervisningen. Vid studentfabrikationen t. ex. blir slutresultatet mången gång det som jag varit vittne till, när jag träffat nybakade stundenter, som kunnat hoppa högt i sky under utropet: gudskelov, att vi kommit så långt, att vi kunna få glömma alltsammans! Det är väl ändå inte avsikten med vår undervisning att vi skola komma till det resultatet. Även när det gäller den speciella undervisning, som vi här syssla med, tror jag nog, att det kan vara klokt av statsmakterna att tillse, att den ordnas på det sättet, att den utan friktioner med hemmen meddelar största möjliga behållning för eleverna, för barnen, inte minst på de stora vidderna där ute på vår svenska landsbygd.

Jag skall, herr talman, inte uppehålla tiden längre. Jag har här försökt åskådliggöra vad jag avser. Jag ber till sist att få yrka bifall till den reservation jag fogat vid statsutskottets utlåtande nr 110, dock med ett litet tilllägg, för att inte något missförstånd skall kunna råda, då jag naturligtvis avser, vad motionen särskilt syftar till, nämligen vår fortsättningsskola på landsbygden. Jag ber alltså att få giva min hemställan den ordalydelsen, att riksdagen må med anledning av de nu ifrågavarande motionerna besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till beredandet av sådan koncentration av fortsättningsskolan *på landet*, som, med inriktning på en efter lärjungarnas ålder, fattningsförmåga och kommande livskall lämpad undervisning, möjliggör skolkursens anordnande på sådant sätt, att densamma kan genomgås under loppet av ett år.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna hemställan.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr **Lindmark:** Herr talman! Jag vill till att börja med deklarera som min åsikt, att fortsättningsskolan är en bra skola. Det är möjligt, att i några avseenden en förbättring kunde åstadkommas i ämnesvalet. Men i stort sett är fortsättningsskolan att anse såsom väl grundad, önskvärd och nödvändig. Ty folkskolan ger icke den allmänna medborgerliga kunskap, som de unga behöva, när de komma ut i livet. Men fortsättningsskolan lägger grunden just för en sådan kunskap, en kunskap, som de unga själva sedan genom självstudium kunna utöka. När jag sagt detta, så vill jag därmed förbinda en protest mot de uttalanden, som herr Jonsson i Eskilstuna gjorde, när han ville göra troligt, att dessa motioner, icke minst den genom mig väckta, ha till djupaste motiv att komma åt fortsättningsskolan, att skada den. Icke heller kan jag godkänna herr Mosessons förklaring, att åtgärden är reaktionär.

För att nu tala om de närmaste motiven för min motion, så skulle jag vilja säga att den grundar sig på tvenne skäl. Det ena skälet är önskan att göra fortsättningsskolan mera anpasslig efter de olika förhållandena i landet. Det förekommer här och var i icke ringa utsträckning, att det av ekonomiska skäl visar sig vara ganska svårt för föräldrar att hålla sina barn i fortsättningsskolan. Särskilt är detta fallet, när det gäller andra årskursen. Det synes mig vara ganska rimligt, att man lossar något på de hårda banden just på denna punkt. Det är de ömmande skälen, om vilka herr Holmdahl i dag på ett mycket lyckligt och övertygande sätt talat. Det andra motivet för motionen är det, att i och med att man gör fortsättningsskolan mera anpasslig för de olika förhållandena, tar man också bort det misstroende, som faktiskt råder i vårt land mot fortsättningsskolan. Man skapar sålunda ett större förtroende och en större förståelse för denna skola, vilket jag anser vara av mycket stor och väsentlig betydelse. Om man bifaller herr Weijnes motion, som han här talat för, men icke bifaller den av mig väckta motionen, så kommer dagens åtgärd huvudsakligen att tjäna städerna och industrisamhällena men icke den egent-

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

liga landsbygden. Detta är redan framhållet, och jag ber att få understryka den synpunkten. Men med den motion, som jag väckt och som första tillfälliga utskottet i viss del tillstyrkt, tjänar man de speciella förhållanden, som råda på landsbygden, vilket jag anser vara av mycket stor betydelse. Herr Jonsson i Eskilstuna påstod, att man kan råda bot på de rådande svårigheterna genom att övertyga människorna om fortsättningsskolans nytta. Ja, vilka av oss ha icke fått vara med om att göra detta, att tala mycket och vackert för att övertyga människorna om fortsättningsskolans betydelse. Men när det gäller de rent ömmande fallen, kan man icke prata bort saken genom att övertyga människorna därom. De ekonomiska problemen stå i allt fall kvar och måste finna sin lösning. Jag tror, att man genom en uppmjukning på detta område icke skadar fortsättningsskolan utan tvärtom höjer dess användbarhet och, som jag redan framhållit, skapar det nödvändiga förtroendet för denna skolform.

I motionen hade vi påyrkat en bestämd formulering i fråga om ändringen av § 27 i stadgan för fortsättningsskolan. Det kan mycket väl hända, att denna formulering icke är i alla avseenden så lyckligt funnen. Det synes mig därför vara rimligt att man, såsom utskottet föreslår, skriver till Kungl. Maj:t och begär en närmare utredning på denna punkt för att få fram en lämplig formulering. Då man sålunda av en utredning endast kan vänta en vinst, ber jag att få tillstyrka en sådan utredning.

Jag måste även göra kammaren uppmärksam på den orimliga slutsats, som reservanterna kommit till i sitt förslag till utskottsutlåtande, när de säga, att som en följd av ett bifall till motionen skulle uppstå »stora risker för en upplösning av den skolform, som fortsättningsskolan utgör. För skolstyrelserna bleve det utan tvivel en besvärlig och obehaglig uppgift att tillämpa en vidgad dispensrätt.» Jag menar, att verkligheten skulle visa just motsatsen. Under de nuvarande förhållandena kan det i många fall vara en besvärlig och obehaglig uppgift att tillämpa den ifrågavarande paragrafen i dess nuvarande formulering, när man måste även i ömmande fall tvinga föräldrar att skicka till skolan ett av sina barn, som har uppnått nödig kroppsutveckling och ålder och sålunda kan bidraga till hemmets förkovran, samt därmed omöjliggöra detta barns hjälp i familjens förvärvsarbete. Det skulle enligt mitt sätt att se tvärtom bli lättare att tillämpa fortsättningsskolebestämmelserna och göra det möjligt att i ömmande fall hjälpa föräldrarna, därest en ändring i den i motionen påyrkade riktningen komme till stånd.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till första tillfälliga utskottets hemställan.

Med herr *Lindmark* förenade sig herrar *Sandström* och *Johansson* i Krogstorp.

Herr **Pehrsson** i Göteborg: Herr talman! Då jag begärt ordet, så är det för att något se på denna fråga från min egen hemstads synpunkt. Jag skall icke ge mig in på frågans principiella uppläggning, såsom herrarna här gjort från olika synpunkter, utan jag skall be att huvudsakligen få hålla mig till hur den ter sig från Göteborgs horisont.

Vi införde redan 1920 fortsättningsskola i vår stad. Vi ha där haft ganska lyckliga erfarenheter. Den har mötts med förtroende av föräldrar och målsmän, och vi ha i regel haft ett gott samarbete även med arbetsgivarna, vilka gärna ha lämnat den erforderliga ledigheten. Men vi hade ordnat den så, att till det sjunde, frivilliga läsåret hade fått koncentreras hela denna fortsättningsskola. Den erfarenhet, som vi under *sju* år haft, visade, att denna anordning av fortsättningsskolan dels gav mycket lyckliga resultat och dels

att man på detta sätt fick en stor del av barnen att taga den bättre undervisning, som jag tror erfarenheten ådagalagt, att ett sjunde läsår medför. Och vi hade ordnat detta så, att det fått praktisk betoning. Vi hade lagt in fortsättningskursens lärostoff, och vi hade olika linjer, en teknisk, en handels- och en huslig linje. *Ang. fortsättningsskolan. Forts.*

Nu har den nya ordning med en påbyggnad av ytterligare en årskurs, som föregående år infördes, icke medfört några lyckliga verkningar, utan i stället medfört slitningar mellan föräldrar och målsmän å ena sidan och skolan å andra sidan — vi ha inom folkskoleöverstyrelsen oberoende av partiskillnader fortfarande ställt oss på samma ståndpunkt som vi intogo 1924, då vi yttrade oss angående det förslag, som då förelåg och ej önskade, att denna ordning skulle få fortsätta. Jag har alltså bestämt velat peka på detta som en erfarenhet, som stöder herrar Wagnssons och Weijnes motioner. Men då jag gör detta, vill jag erinra om, att i detta fall det sjunde året är frivilligt och ej obligatoriskt. Vi ha också ett frivilligt åttonde, nionde, tionde år, och vi ha lagt denna fortsättningsskola — som vi kalla med annat namn för *högre folkskola* — med synnerlig omsorg och såsom redan nämnts praktisk utbildning på olika linjer. Emellertid har detta utlåtande från statsutskottet, med vilket jag vill förena mig, kommit att skjuta in ett ord, som är hämtat från herr Wagnssons motion. Det har tydligen följt med, utan att man direkt reflekterat över vad det innebär. Det heter nämligen i utskottets kläm, att denna utredning skall omfatta »rätt för sådana lärjungar från heltidsläsande folkskolor, som med fullständigt avgångsbetyg genomgått obligatorisk sjunde klass, i vilken tillämpats för dylik klass särskilt utarbetad kursplan, att erhålla befrielse från fortsättningsskolplikt». Vi vilja ha även vår beprövade skolform med, och att det sålunda skall gälla icke endast det *obligatoriska* sjunde året utan även det frivilliga. Detta syfte nås genom att man stryker uttrycket »obligatorisk». Jag har försäkrat mig om, att den av motionärerna, som sitter i första kammaren, kommer att göra samma yrkande, som jag här kommer att göra. Genom denna åtgärd komma också de farhågor, som uttalats från olika håll, att detta skulle begagnas som påtryckningsmedel för att införa ett obligatoriskt sjunde läsår med ty åtföljande kostnader i landsförsamlingarna, att helt bortfalla. Här gäller det att få lagen så smidig, att den passar för olika förhållanden både i stad och på land. Jag tror, att den erfarenheten icke bör bortkastas, som man i rikets andra stad vunnit efter flerårig tillämpning av vad jag här nu omförmält. Vi äro sålunda icke i ett begynnelsestadium. Vi ha — och jag betonar det återigen — erfarenheter att bygga på, som torde kunna tillgodogöras för riket i dess helhet. Före år 1928 var det 60 % av från folkskolan utgående barn, som valde det frivilliga sjunde läsåret och 25 % som valde fortsättningsskolans vanliga två år. De övriga gingo till andra skolor, till kommunala mellanskolor och andra överbyggnader. Denna proportion torde visa nödvändigheten av att även i en stad av Göteborgs läge och förhållanden båda dessa linjerna i fortsättningsskolan fortfarande få begagnas. Det har vidare talats om att det för de fattiga gällde att i många fall kunna tillgodose hemmens krav på barnen att i mån av förmåga biträda i hemmen så tidigt som möjligt. Jag vill säga herrarna, att då ni resonera om denna sak så, som om det huvudsakligen gällde landsbygden, ha ni ej sett, hurudant läget i våra storstäder är. Ty de hem, som i storstäderna nödgas tidigt anlita barnens förvärvsmöjligheter, äro ofta mycket sämre ställda och ha ännu starkare behov i detta avseende än vad fallet är på landsbygden. Det må sedan betraktas som ett ganska ledsamt förhållande, att man har det så mycket sämre ställt än vad man har på landsbygden. Därför vilja vi ha rörelsefrihet även för skolstyrelserna i stad såväl som på land, så att man kan laga efter omständigheterna, naturligtvis under fullt ansvar.

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

När jag här visat tillbaka på hur fortsättningsskoleorganisationen i vårt samhälle verkat, så vill jag säga, att bakom detta ligger en hög uppskattning av denna skolform, och att bakom ligger ett förverkligande av den, som är värt allt erkännande, och att sålunda, då vi yrka på att få tillbaka den ordning vi hade före 1928, det icke gäller att på något sätt fördärva fortsättningsskolan, utan vi yrka därpå, därför att vi funnit detta vara den väg, varpå vi bäst kunna främja denna skola.

Jag vill endast i korthet också nämna, att jag för min del finner ej någon oöverensstämmelse mellan det tillfälliga utskottets yrkande och detta statsutskotts yrkande. Det sades av en ärad talare, att den, som ville förorda båda, hade ej någon aning om vad frågan gällde. Jag trodde, att jag hade en aning om vad frågan gällde, då jag mer än ett 20-tal år suttit i en skolstyrelse, som haft hand om detta ärende. Men jag vågar säga, att detta överord bör tillbakavisas, ty här gäller det dock en utredning i båda yrkandena. Den ena kanske berörande mera landsbygden och den andra kanske mera berörande städerna. Men dessa utredningar, som begärts i dessa båda utlåtanden, löpa sida vid sida och omfatta samma sak och stå icke i någon som helst motsättning mot varandra.

Emellertid, herr talman, ber jag att i korthet, med hänvisning till vad jag här sagt om förhållandena i det samhälle jag har äran tillhöra och de förhållanden, som där råda, få yrka bifall till statsutskottets utlåtande men med den ändringen i punkt b) att ordet »obligatorisk» på tredje raden ifrån slutet kommer att utgå; vadan sålunda yrkandet blir en hemställan om framläggande av »utredning och förslag angående rätt för sådana lärjungar från heltidsläsande folkskolor, som med fullständigt avgångsbetyg genomgått sjunde klass, i vilken tillämpats för dylik klass särskilt utarbetad kursplan, att erhålla befrielse från fortsättningsskolplikt.

Herr **Bergström** i Hälsingborg: Herr talman! Jag begärde ordet i anledning av den hållning, som herr Holmdahl intog i sitt anförande, rörande den fråga, som första tillfälliga utskottet berett och den argumentering, som han utvecklade. Redan rekommenderandet av ett bifall till utlåtandet från majoriteten i första tillfälliga utskottet förvånade mig i hög grad därför, att skolöverstyrelsen avstyrkt en prövning nu av de förhållanden, som skulle utredas enligt utskottsmajoritetens förslag. Jag måste säga, att det är ägnat att förbluffa, när man erfar, hurusom skolöverstyrelsens chef herr Holmdahl här i kammaren — man kan snart säga gång efter annan — bekämpar ståndpunkter, som formas ut i utskottet, och som baseras på utlåtanden, som äro avgivna av skolöverstyrelsen med hans anslutning. Det är ej många veckor sedan någonting dylikt inträffade, och samma händelse upprepas här i dag. Det har redan påtalats här förut och jag vill endast understryka, att när man i skolöverstyrelsens utlåtanden i olika skolfrågor får en opartisk handläggning av dessa frågor, möter man här i skolöverstyrelsens chef en politiker av ett ganska säkert högersnitt, som med sina ståndpunkter i kammaren hamnar långt vid sidan av de ståndpunkter, som han varit med om att från skolöverstyrelsen rekommendera. Jag måste säga mig, sedan jag gjort dessa erfarenheter två gånger under ganska kort tid, att det för framtiden, om jag kommer att tillhöra det utskott, som har att behandla skolfrågor och infordra utlåtanden från skolöverstyrelsen, blir för mig en nödvändighet att ställa mig synnerligen försiktig mot dessa uttalanden och akta mig för att överhuvud taget basera min ståndpunkt på dessa yttranden. Detta om detta.

Jag nämnde också, att jag intresserade mig för den argumentation, som herr Holmdahl utvecklade för sin anslutning till det första tillfälliga utskottets majoritets yrkande. Herr Holmdahl anförde, att han ej kunde rekommendera herr

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

Jonssons i Risinge motion, därför att den utgjorde ett alltför radikalt ingrepp i den nya fortsättningsskoleorganisationen, som ändå i stort sett hitintills fungerat på ett ganska tillfredsställande sätt. Jag vill erinra om, att herr Jonssons i Risinge motion åsyftade, att det andra fortsättningsskoleåret skulle försvinna, och jag ber samtidigt att få fästa uppmärksamheten på, att den utredning, som första tillfälliga utskottsmajoriteten gått in för och som herr Holmdahl tagit under armarna, i realiteten åsyftar precis detsamma som herr Jonssons i Risinge motion. Om herrarna läsa motiveringen uppmärksamt, skola ni finna, att det i denna bland annat talas om, att denna utredning skall åsyfta huruvida man ej kan göra fortsättningsskolans andra årskurs frivillig, naturligtvis, som det heter i en fras, »åtminstone i någon utsträckning under betryggande garantier». Det anföres vidare till och med i klämmen, att utredningen skulle åsyfta, huruvida man ej för fortsättningsskolans andra årskurs kan lätta på föreskrifterna för denna skolplikt så pass, att de där konflikterna mellan skolan och hemman, som vållas av fortsättningsskoleplikten, skola försvinna. Jag tror, att man med skäl kan säga, att om dessa önskemål, som utskottets majoritet uttalat sig för, skola förverkligas, kommer detta praktiskt taget att upplösa fortsättningsskolans andra årskurs. Så som stämningarna kring fortsättningsskolan för närvarande framträtt, är det all anledning att befara, att detta leder till en fullständig upplösning av det andra fortsättningsskoleåret. Det är därför ägnat att förvåna i hög grad, att herr Holmdahl, samtidigt som han går emot herr Jonssons i Risinge motion med den motiveringen, att den åsyftar ett alltför radikalt ingrepp i den unga fortsättningsskoleorganisationen, uttalar sig för ett utredningsförslag, som i verkligheten kommer att leda till precis samma resultat, som herr Jonsson i Risinge velat nå med sin motion. Enda skillnaden från herr Jonssons i Risinge linje är, att fortsättningsskolan skulle komma att undergå en successiv upplösning. Det skulle taga en längre tid, en tid, under vilken, jag är förvissad därom, mycket starka misstämningar skulle komma att uppstå bland föräldrar och målsmän. Det är uppenbart, att om man skall lägga en vidgad dispensrätt i skolstyrelsernas händer och framför allt en dispensrätt av den beskaffenhet som herr Lindmark och hans medmotionärer ifrågasatt och som utskottsmajoriteten faktiskt gått in för, kommer detta att leda till en ganska olikartad tillämpning ifrån skolstyrelsernas sida. Man kommer att behandla liknande fall på olika sätt inom samma skoldistrikt och framför allt blir så fallet inom olika distrikt. Man skall känna människorna dåligt, om man ej från början har klart för sig, att detta kommer att vålla förbittrade stämningar, som komma att gå ut över skolan själv och med säkerhet påskynda den andra årskursens nedbrytning, kanske hela fortsättningsskolans. Det förefaller mig verkligen, som om det då vore mera sympatiskt, att följa den mera raka väg, som anvisats i herr Jonssons i Risinge motion. Ty det skulle i varje fall bespara skolstyrelserna en massa obehag och befria skolan från starka och farliga misstämningar.

Jag kan till sist, herr talman, icke, trots allt, frångå den synpunkt, som skolöverstyrelsen har anlagt på denna fråga. Den har tydligt och klart sagt ifrån, att vissa svårigheter göra sig gällande med skolgången i fortsättningen. Men dessa svårigheter äro på grund av att skolan varit i verksamhet så kort tid icke möjliga att överblicka. Om jag fattat skolöverstyrelsen rätt, kan man därför ej nu gå till en allsidig prövning av detta spörsmål. Jag kan under sådana omständigheter icke förstå, vad det skall tjäna till att sätta i gång en utredning just nu. Denna måste bli ofullständig och medföra att denna fråga på nytt lever upp här i riksdagen om någon tid. Nog är det väl ändå mera välbetänkt att man avvaktar dessa ytterligare erfarenheter, som skolöverstyrelsen själv säger vara av behovet för att riktigt kunna bedöma hela detta spörsmål, innan man sätter i gång en utredningsapparat, som väl ändå skulle ha till

Ang. fortsättnings-skolan. (Forts.)

syfte att mera definitivt avlägsna de svårigheter, som nog göra sig gällande med fortsättningsskolepliktens tillämpning här och var.

Jag skall, herr talman, med dessa ord be att få yrka bifall till den reservation, som avlämnats till första tillfälliga utskottets utlåtande.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Herr talman! Jag skall endast be att i största korthet få komma med en replik. Jag vänder mig först till herr Pehrsson i Göteborg, som apostroferade mig med anledning av ett yttrande, som jag hade i slutet av mitt anförande. Jag förklarade i detta, att de, som röstade för bifall både till statsutskottets utlåtande nr 110 och första tillfälliga utskottets utlåtande nr 9, egentligen ej visste vad saken gällde. Om herr Pehrsson i Göteborg hört upp litet bättre, hade han ej behövt göra den anmärkning han gjorde. Jag sade, att de, som rösta för statsutskottets utlåtande nr 110 med den motivering, att de vilja använda missnöje mot andra fortsättningsskoleåret som drivkraft för åstadkommande av det sjunde skolåret, kunna ej rösta för första tillfälliga utskottets utlåtande nr 9, och detta därför, att det senare utlåtandet, om det leder till resultat, tar bort den drivkraft, som anhängarna av det sjunde skolåret vilja begagna sig av.

Herr Holmdahl förvånade sig över, att statsutskottet icke i sitt utlåtande tagit någon som helst hänsyn till skolöverstyrelsens utredning i fråga om fortsättningsskolan. Det fanns således ej på något ställe i utskottets utlåtande omnämnt; och det fann han egendomligt. Det är det också. Det är ganska egendomligt, men saken kan kanske behöva förklaras. I avdelningen och i statsutskottet anfördes i diskussionen de skäl, som från majoritetens sida äro åberopade och som finnas anförda också i skolöverstyrelsens utredning. Men man hänvisade icke genast till denna utredning. Sedan man emellertid anfört alla dessa skäl förklarade man, att för övrigt låge en utredning i saken hos skolöverstyrelsen. Därtill togs dock ingen hänsyn. Det förefaller, som om majoriteten varit mest benägen att göra såsom strutsen — sticka huvudet i busken och tro att därmed allting är bra. Genom att utskottet självt icke såg utredningen, trodde man den vara ur världen. Emellertid begärde reservanterna slutligen vid utskottsbehandlingen, att skolöverstyrelsens utredning skulle få bifogas utlåtandet, och detta är anledningen till att densamma finnes bilagd.

Herr Weijne ansåg, att jag intog en egendomlig ställning i frågan, därför att jag var den förste, som i riksdagen fingrat på fortsättningsskolestadgan, då jag begärt, att i de skoldistrikt, som ha sju obligatoriska skolår, fortsättningsskolan skulle få omfatta endast ett år. Jag vill fästa uppmärksamheten på, att enligt den gamla bestämmelsen fortsättningsskolan under alla omständigheter måste vara tvåårig. Hade man i ett skoldistrikt sju obligatoriska skolår, måste man ha två fortsättningsskolår, varigenom man i sådana skoldistrikt fick inalles en skolpliktstid av nio år, under det man i andra distrikt, där man hade endast sex obligatoriska skolår, fick nöja sig med en skolplikt av åtta år. För att bringa författningsbestämmelserna i bättre överensstämmelse med billighetens krav framställde jag det yrkande herr Weijne berört och vilket också vann riksdagens bifall. Detta gjorde jag därför att jag ville rädda det sjunde skolåret på de platser, där det redan var infört. Jag ville icke vara med om de nio skolåren, varigenom det sjunde skolåret äventyrades.

Det förefaller, som om det ledande motivet — och i varje fall det mest framträdande motivet — för herr Weijne i denna sak vore, att man icke kunnat ordna en skaplig fortsättningsskola i Borås; man har icke orkat med detta där, och därför vore det bättre att gå tillbaka till sämre förhållanden. För att man alltså i Borås — och kanske även i en hel del andra städer — icke förmått

ordna fortsättningsskolan så som man lyckats göra på andra ställen, där man skött saken på ett bättre sätt än i Borås, skall man vara nödsakad att vidtaga en åtgärd, som — jag vidhåller det fortfarande — med all sannolikhet komme att på det hela taget leda till en försämring av vårt skolväsende. Herr Weijne ville heller icke uppehålla sig vid frågan om därigenom skulle åstadkommas en försämring. Han gick försiktigtvis förbi min fråga, huruvida han kunde tala om för mig, huru man skulle gå tillväga för att icke behöva befara en tillbakagång och en försämring i de distrikt, där man har sju skolår och detta enda fortsättningsskolår. Han berörde min fråga endast på det sättet, att han sade sig icke vilja uppehålla sig vid frågan, om genom reformen skulle åstadkommas försämringar eller förbättringar.

Min bestämda åsikt är fortfarande, att en försämring skulle inträda, och det är därför jag vidhåller mitt yrkande om avslag på statsutskottets utlåtande nr 110. Jag skulle icke ha uppträtt så envist i denna fråga, om jag icke av erfarenhet visste, att i större skoldistrikt, där man har sju obligatoriska skolår, kan man inrätta en fortsättningsskola av god beskaffenhet, om man lägger ned intresse i saken, om man agiterar och på detta sätt söker göra det bästa möjliga av författningsbestämmelserna. Jag vet av erfarenhet att det går. Det är därför obilligt att begära, att jag skall gå in för en bestämmelse, som enligt min mening leder till försämring av skolväsendet.

Herr **Wallerius**: Herr talman! Genom de alltjämt återkommande debatterna om fortsättningsskolan har man, synes det mig, fört problemet betydligt framåt. Så t. ex. är det att anteckna från denna debatt åtskilligt, som, så vitt jag kan se, är att anse såsom framsteg, både i fråga om vilja att åstadkomma något bättre och försök till samverkan. Emellertid finns det nog mycket kvar, som ännu behöver förbättras, och en del meningar och föreställningar, som måste bekämpas, innan den dag randas, då vi kunna säga, att fortsättningsskolan icke är utsatt för den misstro, som nu så allmänt råder.

Man har här talat om förhållandena vid den tid, då folkskolestadgan infördes. Jag skulle vilja åberopa ett uttalande — fastän jag icke kan anföra det ordagrant ur minnet — i riksdagens första skrivelse angående införandet av folkskolan i Sverige, ett uttalande, som gick ut på, att allt icke får ordnas likformigt i detta land, emedan förhållandena äro så olikartade, att hänsyn därtill måste tagas. Om man kunde uttala sig i en sådan riktning för bortåt 100 år sedan, då ju arbetslivet ändå var ganska homogent i Sverige och då i varje fall den oerhörda differentiering på olika områden, som sedan dess skett, icke var längre kommen än i sin första begynnelse, lär man i våra dagar ha ännu större skäl att beakta detta de första lagstiftarnas råd — om vi så få kalla det.

Den olikhet i förhållandena, som man först och främst bör taga hänsyn till, är olikheten mellan land och stad. Här förekomma ännu alltjämt sådana resonemang, att man skulle vilja ställa den frågan: ha herrarna varit på landet och verkligen lärt känna landsbygdens förhållanden? — Denna olikhet har, så vitt jag förstår, icke blivit beaktad under den gångna tiden, i den mån som borde ha skett.

Vidare håller jag före, att frihet bör få råda så långt det är möjligt. Jag menar visst icke, att man skall lämna rum för laglöshet, anarki och upplösning, men jag anser, att en viss frihet är nödvändig. Vi hade häromdagen här i kammaren en debatt om kristendomsundervisningen. Det kanske kan vara skäl att i detta sammanhang erinra om, huru den norska undervisningsplan, som nu gäller, tillämpar frihet för skoldistrikten. Ett skolråd har sålunda rätt att på egen hand öka antalet kristendomstimmar genom att taga vissa timmar från hembygdsundervisningen. Detta står uttryckligen i den norska

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

undervisningsplanen. Jag nämner detta endast såsom ett exempel på att frihet kan lämnas i ganska stor utsträckning. Jag håller före, att man måste överhuvud taget ha viss rörelsefrihet inom områden som dessa.

I detta fall gäller det att ackomodera sig efter de svårigheter, som råda på landet med avseende på ungdomens behov av arbete och framför allt stadigvarande arbetsförtjänst. Det har talats under debatten om, att man inkräktar på förvärvsarbetet genom fortsättningsskolorna. Det är illa. Men ändå värre är det, om de unga skola tvingas att för några fåtal veckors skull gå arbetslösa i månader. Här har vidare kraftigt framhållits, vilken stor skada ungdomens sysslolöshet innebär. Dessa båda skäl — ungdomens behov av arbetsförtjänst och dess behov av sysselsättning under de kritiska ungdomsåren — tränga i hög grad till beaktande och — jag är glad att säga det — de tyckas också mer och mer vinna beaktande. Efter skolåldern behöva de unga komma ut i sysselsättning och särskilt de som komma från de fattiga hemmen och de barnrika familjerna. Detta är en omständighet som har mycket litet att göra med synpunkten huruvida fortsättningsskoleformen nyss blivit införd eller om den funnits i flera år, en synpunkt, som skolöverstyrelsen framhåller. Jag skulle kunna draga fram drastiska exempel på, hur jag varit tvungen att tillgripa åtgärder, då det gällt att förhindra ungdomar från att fortsätta ett arbete, som de begynt, för att förmå dem att genomgå forsättningsskolan. Det har varit gossar från fattiga hem, som kommit i tillfälle att förtjäna litet pengar t. ex. på skogskörning, gossar från arbetarhem, där det varit knappt om förtjänsten. Dylika förhållanden måste man akta på och taga hänsyn till.

Jag har här en statistik, som är fullt pålitlig och som är hämtad från 268 fortsättningsskoldistrikt. Jag skall be att få meddela några siffror ur denna statistik, som är ganska belysande. I 45 av skoldistrikten har man på fråga svarat, att fortsättningsskolorna fungera tillfredsställande; i 12 av dem har man framhållit, att det vore för tidigt att yttra sig om saken, men i 211 distrikt påyrkades ändring i olika avseenden. De hade vidare tillfrågats huruvida hinder för förvärv av arbetsförtjänst åberopats såsom skäl för att erhålla ledighet ifrån fortsättningsskolan. Beträffande första årsklassen hade 122 distrikt, beträffande andra årsklassen 150 distrikt givit bestämda uppgifter om hinder, som genom fortsättningsskolan förekommit för förvärvsarbete. Jag kan också ur denna statistik nämna, att, där önskemål uttalats, dessa även gått ut på, att det andra fortsättningsskoleåret skulle vara frivilligt eller att det skulle helt borttagas. Sådana önskemål har kommit till uttryck från 109 av dem.

Vad beror det då på, att sådana konflikter uppkomma? Det finns psykologiska faktorer, som därvidlag spela in. Jag skall be att få citera från tidningspressen, ur organ, som i sina åsikter stå så långt till vänster om mig, att jag annars icke brukar citera dem. Det framhålles där, att det ingenstädes bland föräldrar eller ungdomen råder entusiasm för denna skolform, att den ofta betraktas såsom ett nödvändigt ont, och att den på detta sätt blir direkt förhatlig. Det heter vidare: »Den övervägande ambitionen hos både pojkar och flickor i 14—15 årsåldern går ut på att få byta skolbänken mot en praktisk arbetsuppgift av ena eller andra slaget. Först med inträdet i de arbetande människornas krets kan man göra anspråk på att betraktas som vuxen. På skolbänken är man alltjämt barn.» — »Men låt pojken med sexårig folkskola få ett jobb av ena eller andra slaget och tvinga honom sedan tillbaka till skolbänken! Man bör ha studerat den nybakade självförsörjarens på en gång komiska och rörande mallighet för att riktigt fatta hur deklasserad och förödmjukad han känner sig av att på nytt bli betraktad och behandlad som skolpojke.» Utan att skriva under detta uttalande till alla delar vill jag ha hän-

visat på de psykologiska faktorer, som göra sig gällande. Det är nog ohållbart att bara skriva på reaktionens konto, att det framkommer yrkanden om utredningar för att råda bot på ifrågavarande missförhållanden.

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

Så vitt jag rätt fattat skolöverstyrelsens här i debatten nyss åberopade utlåtande, som herr Holmdahl även berörde, går detta ut på, att en objektiv utredning bör företagas. Jag kan icke finna så stor skillnad, som den näst föregående talaren fann, mellan innebörden i skolöverstyrelsens utlåtande — vilket enligt min mening, synnerligen tacknämligt talar om att en utredning behövs och att en sådan bör omfatta de här berörda frågorna — och första tillfälliga utskottets yrkande. Ty detta utredningyrkande är så allmänt hållet, att något band i en viss riktning därigenom knappast lägges. Och påståendet om att tiden icke skulle vara inne för en dylik utredning kan jag icke förstå: skolplikten är dock numera genomförd.

Jag ber, herr talman, att få tillstyrka andra kammarens första tillfälliga utskotts hemställan.

Herr *Petersson* i Lerbäcksbyn instämde häruti.

Herr **Holmdahl:** Herr talman! Jag begärde ordet under herr Weijnes anförande för att replikera honom. Herr Weijne försökte göra gällande, att jag här i dag skulle intaga en annan ståndpunkt i den nu omdiskuterade frågan än jag intagit i skolöverstyrelsen för några månader sedan, då skolöverstyrelsen, såsom framgår av första tillfälliga utskottets utlåtande, hade på remiss herr Lindmarks m. fl. förevarande motion. Och herr Bergström i Hälsingborg broderade uppenbarligen med synnerligen stor förkärlek vidare på detta tema. Tyvärr var jag icke inne i kammaren under större delen av herr Bergströms anförande, men jag har hört sägas, att så var förhållandet.

För att bemöta dessa båda herrar skulle det vara tillräckligt för mig att erinra därom, att klämmen i herr Lindmarks m. fl. motion och klämmen i första tillfälliga utskottets utlåtande icke överensstämma. Skolöverstyrelsen hade att yttra sig över det yrkande, som förelåg i motionen; den har icke yttrat sig över det yrkande, som gjorts av utskottsmajoriteten. Redan detta förhållande är tillräckligt för att vederlägga herrarnas försök att uppkonstruera någon motsatt ståndpunkt hos mig vid den ena och den andra tidpunkten. Men även om utskottsutlåtandets kläm och klämmen i motionen varit identiska, och även om jag hade, på sätt jag gjort, förordat — framför den åtgärd statsutskottet föreslår — den som första tillfälliga utskottet anvisat, så hade däri ingalunda förelegat någon motsats mellan mitt ståndpunktstagande i skolöverstyrelsen och mitt ståndpunktstagande här i kammaren. Vad jag yttrade i denna del var ju endast, att om herrarna nödvändigt vid denna riksdag åter ville göra en framstöt i fortsättningsskolefrågan, jag för min del ansåge, att det förslag till skrivelse, som första tillfälliga utskottet här framlagt, vore att vida föredraga framför det förslag till reformer, som statsutskottet i sitt utlåtande nr 110 framlagt. Och däri ligger som nämnt intet motsatsförhållande. Det är underligt, tycker jag, att jag skall behöva för dessa båda herrar påpeka den klara och tydliga distinktion, som här föreligger. Jag har alltså jämfört de båda utlåtandena och ansett, att, *om* riksdagen skall göra en framstöt i frågan i år, jag för min del föredrager, att riksdagen går in på den väg, som första tillfälliga utskottet förordar i stället för den som statsutskottet föreslår.

Herr Weijne riktade dessutom till mig en alldeles särskild fråga. Han frågade mig: förutsatt att man kan rätta till de svårigheter, som fortsättningsskoleorganisationen framkallat inom vissa skoldistrikt men icke kan göra det inom andra, skall då detta innebära ett skäl till att man icke skall gå in för svårigheternas upphävande, där det låter sig göra? På detta vill jag svara, att

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

enligt mitt sätt att se på denna fråga föreligger det i allmänhet icke, när det gäller städer och stadsliknande samhällen, några sociala svårigheter av den omfattning och den natur, att de i och för sig motivera så långt gående krav på ändring i fortsättningsskolestadgan, som de som här föreligga. Jag har den bestämda övertygelsen — och jag har kommit fram till den under den följd av år som jag suttit i Stockholms folkskoledirektion — att hade man att göra med fortsättningsskoleproblemet så som det ter sig i avseende å städer och stadsliknande samhällen, skulle frågan ligga till på ett helt annat sätt än nu. Enligt min mening göra sig — såsom jag redan i mitt första anförande påpekade — de sociala svårigheterna framför allt gällande beträffande landsbygdens förhållanden och företrädesvis den mera avlägsna landsbygdens, där det understundom uppenbarligen kännes såsom en orättvisa, att skolorganisationen är så utformad, att den kan lägga hinder i vägen för barnens förvärvsarbete. Men när det gäller städer och stadsliknande samhällen, betyder väl i allmänhet den fördel, som fortsättningsskolan innebär, särskilt om den anordnas såsom aftonskola och undervisningen sträcker sig över hela året — den fördel nämligen att barnen på dessa orter under ett pars års längre tid få stå under sina lärares ledning och i kontakt med dem — så mycket ur uppfostringssynpunkt, att gentemot en sådan fördel de eventuella sociala svårigheterna icke böra fälla utslaget. För övrigt vill jag här nämna, att jag även från andra större städer i landet fått vittnesbörd om från fullt kompetent håll, att när det gäller arbetsanställning, svårigheter i allmänhet icke mött att ordna saken.

När man alltså ser frågan på detta sätt, och när man dessutom anser, att den ömma punkten i hela detta frågekomplex ligger i att råda bot på de sociala svårigheterna just på de platser, där de starkast framträtt, förstår nog herr Weijne, att det skäl till ett bifall till det föreliggande statsutskottsförslaget, som han framfört i sin fråga till mig, icke kan för mig väga så synnerligen tungt. Ty därigenom skulle de sociala svårigheterna upphävas i de distrikt, där dessa icke ha så stor betydelse, men däremot icke i distrikt, där de gjort sig mera gällande och på vilka man väl närmast haft sin uppmärksamhet fästad i första tillfälliga utskottets förslag.

Slutligen gjorde sig herr Weijne litet lustig över mig, då jag talade om just denna punkt i mitt första anförande och framhöll såsom en brist i statsutskottets förslag, att det icke upphäver svårigheterna i de distrikt, där dessa kanske ha mera framträtt. Herr Weijne sade, att enligt herr Holmdahls resonemang kommer ju automatiskt såsom en konsekvens av förslaget, att skoltiden så småningom kommer att bliva sju år, varigenom svårigheterna komma att upphävas också för landsbygdens vidkommande. Mina herrar! Jag tillåter mig fästa uppmärksamheten vid detta motionärens eget yttrande. Det understryker vad jag tidigare har sagt, att det förslag, som statsutskottet och motionärerna här ha kommit fram med, är av betydligt vidsträcktare omfattning än som framgår av dess formulering. Det visar alldeles uppenbart, att motionären själv lätt och lekande accepterar det jag framhållit såsom en sannolik konsekvens av detta förslag. Jag tror icke, mina herrar, att det är god kutym i riksdagen, att man går in för ett förslag, som i själva verket blott ger uttryck åt en del av förslagets egentliga verkningar, utan man vill se förslaget i dess helhet och med dess konsekvenser framlagda, innan man tar definitiv ställning till detsamma.

Det är på dessa grunder, som jag för närvarande icke kan ansluta mig till utskottets förslag. Jag har redan i mitt första anförande framhållit, att jag anser, att det är av så vittgående natur, att det därför knappast kan vara tillrådligt, att riksdagen på enskilda motionärers framställning och med en så knapphändig motivering, som statsutskottet här har givit, går in för detsamma. Det är på dessa skäl, som jag måste vidhålla min ståndpunkt och icke kan ansluta mig till det förslag, som statsutskottet här har framlagt.

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

Herr **Wigforss:** Herr talman! Jag skall icke försöka lägga något nytt i sak till den diskussion, som har förts här, och jag kan därför lova kammaren, att jag icke skall uppehålla dess tid mer än en kort stund. Jag har suttit med i statsutskottet vid behandlingen av denna fråga, och jag har redan där mött de invändningar, som här ha riktats mot statsutskottets förslag. Jag måste dock säga, att jag icke känt mig övertygad av dem, lika litet där som här.

Ingen skall förneka, att denna fråga om fortsättningsskolan har många sidor. Den sida, som här i kammaren har spelat den stora rollen, nämligen frågan om barnens förvärvsarbete, är en så allvarlig punkt, att ingen kan låta bli att se den. Det är uppenbart, att vi under hela skolväsendets utveckling haft att göra med den saken. Jag vet icke, hur många av kammarens ledamöter, som själva ha varit i det läget att ha vuxit upp i hem, där man behövt ha barnen hemma. Man behöver exempelvis den äldsta flickan hemma för att sköta om de mindre barnen. Det är alldeles självklart, att den känslan gör sig gällande bland föräldrarna, att barnen behövas bättre hemma eller behöva arbeta utanför hemmet för att hjälpa till med försörjningen. Detta har emellertid icke hindrat oss att bygga ut vår folkskola till den punkt, dit vi nu nått, och jag tror icke det är många, som skulle önska, att vi nu skulle vända tillbaka på den väg, på vilken vi redan ha hunnit ett stycke fram. Vi erkänna, att man vid varje tillfälle måste göra en avvägning mellan å ena sidan den enskilda familjens berättigade krav på att barnen skola ut och försörja sig och å andra sidan samhällets krav på att barnen icke skola släppas ut med alltför liten utbildning för att kunna fylla sina uppgifter icke blott inom sina yrken utan också såsom samhällsmedborgare. Jag vill på denna punkt, i anslutning till vad generaldirektör Holmdahl så vackert talade, när det gällde skolväsendets uppfostrande nytta, säga, att jag tror ingen av oss tvekar därom, att om vi ha råd, d. v. s. om föräldrarna ha råd, att ge barnen en längre uppfostran, så göra vi det. Jag menar, att detta vittnar om att vi alla äro ense om att en längre utbildning i och för sig är önskvärd. Det är endast den hårda nöden, som tvingar oss till att sätta ett minimum så lågt, som vi för närvarande sätta det. Denna hårda nöd komma vi emellertid icke ifrån. Såsom samhället är organiserat, är utan tvivel uppfostringsfrågan i ganska liten grad en organisatorisk fråga, fastän vi här i riksdagen ständigt slåss om organisationen. Det är i stället framför allt en ekonomisk fråga, d. v. s. en fråga om föräldrarnas ekonomiska bärkraft.

Om man nu erkänner detta, så kan man icke lätt och lekande gå förbi den invändningen mot vår nuvarande fortsättningsskola, att den i viss utsträckning och låt mig säga kanske i onödigt stor utsträckning lägger hinder i vägen för barnens förvärvsarbete. Det är därför, som jag menar, att hur mycket man än håller på folkundervisningen och hur mycket man än skulle önska få både ett och två eller kanske ännu flera år lagda till folkskolans kurser, så kan man icke undgå att säga sig, att man vid varje tillfälle dock måste se på vad man har råd till.

När det nu kommer invändningar emot den nuvarande tvåårigа fortsättningsskolan för att den lägger, jag skulle vilja säga, onödiga hinder i vägen för barnens förvärvsarbete, och när det i ett visst givet fall pekas på en som det förefaller lämplig utväg att komma ifrån dessa onödiga svårigheter därigenom, att man inskränker denna fortsättningsskola till ett år och detta enda år i stället göres så omfattande, att det täcker det dubbla eller mer än det dubbla av vad den tvåårigа fortsättningsskolan täcker, då måste det kunna anföras ytterligt starka skäl gentemot en sådan anordning, framför allt när denna anordning icke är avsedd att göras till någon tvångströja för alla skoldistrikt utan helt enkelt får bliva beroende på ett bedömande inom varje skol-

Ang. fortsättnings-skolan. (Forts.)

distrikt för sig, för att utvägen skall avvisas. Jag upprepar, att det måste finnas ytterligt starka skäl för att riksdagen skall sätta sig emot en sådan anordning på frivillighetens väg ute i kommunerna, när varje opartisk iakttagare måste säga sig, att från pedagogisk synpunkt kan det icke råda skymten av ett tvivel om att detta sjunde skolår är betydligt mera värdefullt än de två fortsättningsskoleåren.

Jag tror icke det är riktigt — det vill jag säga till generaldirektör Holmdahl — att försöka minska den skillnad, som finns mellan ett sjunde skolår och dessa två fortsättningsskoleår, och försöka få folk att tro, att den skillnaden verkligen är av mindre betydelse än den är. Jag tror ingen pedagog kan neka till att det sjunde skolåret är så pass överlägset dessa två fortsättningsskoleår, att kunde man bedöma saken enbart ur pedagogiska grunder, skulle icke någon som helst tvekan kunna råda om vad man skulle välja.

Jag spårar emellertid med viss förvåning i herr Holmdahls yttrande en begynnande anpassning, skulle jag vilja säga, åt den uppfattning, som har tagit sig uttryck i de gamla bestämmelserna, den uppfattningen nämligen, att det är av så ofantligt stort värde ur uppfostringssynpunkt, att man behåller barnen ytterligare ett år i denna fortsättningsskola för att de, som det heter, skola stå under skolans fostrande vård. Jag tror, att det helt enkelt är en gammal dogm, som vi böra göra oss fria ifrån. På den punkten tror jag erfarenheten lär oss, att den uppfostrande inverkan, som består i att barnen genom den nuvarande fortsättningsskolan komma i förbindelse med läraren, är så försvinnande liten, att den icke kan läggas i vågskålen, när man avgör frågan om betydelsen av ett helt läsår från uppfostrings- och undervisningssynpunkt gent emot dessa 360 timmar.

När jag ser saken på det sättet, kan jag icke tillmäta det argument, som anföres emot förslaget, någon verkligt avgörande vikt, ty det argumentet går helt och hållet ut ifrån vilka ogynnsamma verkningar, som exemplet från dessa platser skulle ha för undervisningsväsendets ordnande på andra platser. När man kan peka på bestämda påtagliga fördelar av en viss anordning inom vissa delar av landet, vilken anordning kräves från olika kommuner, varom ju den massmotion vittnar, som här blivit väckt, så kan man enligt min uppfattning icke säga nej till en sådan anordning genom att tala om vissa osäkra och ovissa konsekvenser för undervisningsväsendet på andra håll.

Jag förstår emellertid mycket väl, att till exempel den nuvarande generaldirektören i skolöverstyrelsen icke gärna i riksdagen vill vara med om att fatta ett beslut, som ger ett bestämt direktiv. Jag skulle nästan vilja säga, att det vore underligt, om han ville göra det, därför att det är ju skolöverstyrelsen, som skall utreda denna sak, och han finner förmodligen, att då blir skolöverstyrelsen alldeles för hårt bunden. Vi här i riksdagen äro dock icke på det sättet intresserade av att gå med obundna händer. Vi kunna icke se saken på samma sätt som en ämbetsman, som skall utreda saken. Han kan säga, att han icke vill gå med bundna händer till utredningen, men det är riksdagens uppgift, såvitt jag förstår, att sätta direktiv för den utredning, som man på ämbetsmannahåll skall utföra.

Jag vill upprepa ännu en gång, att hela saken reduceras till sist — jag tror, att den som följt debatten här i dag skall instämma med mig — därhän, att man i ena vågskålen skall lägga de påtagliga och uppenbara fördelarna för skolväsendet inom vissa och icke obetydliga delar av landet, och i den andra vågskålen lägga de jag skulle tro i viss mån inbillade faror, som andra delar av undervisningsväsendet kunna utsättas för. Jag tror för min del, att de påtagliga fördelarna måste väga mera, och jag ber därför att få tillstyrka statsutskottets förslag.

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

Herr **Paulsen:** Herr talman! För dem, som några år varit i tillfälle att följa fortsättningsskolans verksamhet, har det icke kunnat fördöljas, att denna skolform icke har gett vad man från början hade väntat av den, och detta därför att man har stött på vissa svårigheter, som man från början icke hade tänkt sig. Svårigheten är i främsta rummet den, att barnen komma in i en övergångsålder, då de äro svårhanterliga, och då de ha en bestämd motvilja mot att ånyo sätta sig på skolbänken, vilken motvilja ofta stödjes av föräldrarna. Detta medför, att läraren har svårt att upprätthålla disciplinen och att barnen lära mindre än vad de under andra förhållanden skulle göra.

En annan sak är det med den obligatoriska sjunde klassen. Då ha barnen aldrig lämnat skolan, och både föräldrar och barn äro inställda på att barnen skola fortsätta. Därför lära barnen sig också mycket bättre än vad de göra, om de sättas i fortsättningsskolan. Jag anser därför för min del, att den bästa form för undervisningen, man kan få i detta fall, är den obligatoriska sjunde klassen. Jag menar därför, att där så ske kan, bör man använda denna form.

Det är på dessa skäl, herr talman, som jag för min del är med om att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Persson** i Falla: Herr talman! Detta är ju ingen ny fråga, ty under de senaste sex åren har ju, om jag minns rätt, varje riksdag haft att taga ställning till ett eller flera förslag angående omläggning av planen för fortsättningsskolan. Därav framgår tydligt, att det icke här bakom ligger ett primitivt missnöje, som herr Jonsson i Eskilstuna talade om, utan att det är en vida allvarligare realitet. Man möter här just de sociala svårigheter, som herr Wigforss och andra talat om. Det är de svårigheter, som höra samman med att de ungdomar, som redan ha kommit ut i förvärvsarbete, och som intressera sig för sitt arbete, bliva lösryckta från detta för en kort tids skolgång, en tid, som dock kan medföra, att de, kanske för åratal framåt, äro avstängda från sysselsättning och få gå sysslolösa. Både ur uppfostringssynpunkt och ur undervisningssynpunkt är den känslostämning, som blir en följd av dessa svårigheter, av sådan betydelse att den måste beaktas. Känslan av otillfredsställelse och missnöje med fortsättningsskolan i dess nuvarande gestaltning gör sig icke blott gällande hos föräldrar och barn utan även i mycket stor utsträckning hos lärarna själva. Jag har träffat lärare, som talat om detta och som varit ytterligt missmodiga på grund av förhållandena i fortsättningsskolan. Särskilt har man svårigheter med lärjungarna i fortsättningsskolans andra årsklass. Barnen äro då halvvuxna, ha kommit in i en ålder, då humöret ofta är litet trotsigt, och så ha de intagits av motvilja mot skolan till följd av de svårigheter beträffande deras existens, som skolgången för med sig. I denna sinnesstämning komma de till skolan, och läraren, som ofta har rätt stora svårigheter att göra disciplinen gällande, kan då varken verka uppfostrande eller undervisande på det sätt, som han skulle göra. Man förstår vilket resultat det skall bli, när det, som ibland händer, sätts i fråga vem som har de största kroppskrafterna, lärjungen eller läraren, och då det verkligen sätts på sin spets vem som skall ha övertaget i skolan. Resultatet blir, att andra årsklassen i fortsättningsskolan ofta verkar rent demoraliserande i skolan, och man förstår, att detta också har följder för framtiden för den ungdom, som på det sättet fullgör sin skolgång. Det är klart, att för att det skall bli ett gott resultat, bör det vara arbetsvilja och arbetsglädje, men sådan finns för närvarande i stor utsträckning icke i våra fortsättningsskolor. Genom den omläggning till en årsklass, som här föreslås, skulle det dock kunna vara möjligt att få bättre förhållanden i detta hänseende.

Beträffande de motioner, som äro avgivna, tar ju herr Jonssons i Risinge

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

motion sikte på att få fram möjligheter till en frivillig begränsning av fortsättningsskolan till en årskurs på 180 timmar. För min del anser jag denna begränsning vara något för snäv. Det finns nämligen möjligheter att i denna årskurs få in ett större antal timmar än 180. Det finns redan med den nuvarande undervisningstiden på 5 timmar om dagen möjlighet att komma fram till en tid av omkring 210 timmar. Om man finge en skolgång på 6 timmar, som de flesta av oss utan svårighet varit med om, skulle man i denna kurs kunna pressa in omkring 250 timmar. En sådan fortsättningsskola på 250 timmar skulle helt visst både ur undervisnings- och uppfostringssynpunkt betyda lika mycket och i många fall mera än den nuvarande fortsättningsskolan på 360 timmar, söndersplittrad på 2 år.

Beträffande den andra linjen, som angivits i herr Anderssons i Ovanmyra reservation, går den ju i samma riktning, men den tar sikte på en förstärkning av en eventuellt ettårig kurs och på ett högre timantal än 180 timmar. Det nämns ingenting bestämt om timantalet, men det förslaget anser jag vara sådant, att det kan godtagas. Vad beträffar punkten b) i denna reservation, som ju sammanfaller med statsutskottets yttrande på motsvarande punkt, lämnar den mig tämligen oberörd. Jag tror icke, att det skulle vara någon olycka, om man toge den, men jag tror heller icke, att det skulle vara någon olycka om den faller. För mig spelar det huvudrollen, att man verkligen skall komma i gång med en omprövning av planen för fortsättningsskolan och dess anpassning till de behov som föreligga i verkligheten. Ur den synpunkten är det viktigast, att en skrivelse i den riktningen kommer till stånd. Vilket skrivelseförslag, som sedan antages, är av underordnad betydelse. I valet mellan herr Anderssons i Ovanmyra reservation och första tillfälliga utskottets förslag kommer jag att biträda det förslag, som visar sig lättast att få igenom.

Herr **Ljung:** Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av ett yttrande av herr Bergström i Hälsingborg. I sitt anförande framhöll han nämligen, uppenbarligen i avsikt att förminska utsikterna för ett bifall till första tillfälliga utskottets yrkande, att syftet med detta yrkande egentligen i grund och botten vore detsamma som med det förslag, som herr Jonsson i Risinge framfört i sin motion. Dennes yrkande går såsom bekant ut på »att fortsättningskola på landet må kunna anordnas på det sätt, att den omfattar endast en årskurs med minst etthundraåttio undervisningstimmar, förlagda utom den egentliga folkskolans ordinarie undervisningstid». Jag måste med anledning av detta erinra om att utskottet ingalunda tänkt sig någon nedskärning av undervisningstiden från 360 till 180 timmar. Utskottet säger ju uttryckligen i början av sitt yttrande: »Utskottet kan därför för sin del icke medverka till vidtagandet av några åtgärder, varigenom möjligheterna för vare sig landsbygdens eller städernas ungdom att komma i åtnjutande av fortsättningsskolans utbildning i dess nuvarande omfattning skulle förminskas eller förstöras.» Det framgår vidare av utskottets uttalande, att det i främsta rummet tänkt på en utvidgning av fortsättningsskolestyrelsernas möjlighet att bevilja dispens, så att detta skall kunna ske även på grund av andra omständigheter än dem, som nu äro föreskrivna, nämligen sjukdom, lyte eller liknande omständigheter. Men sedan säger utskottet: »Det synes dessutom utskottet, som om även andra utvägar skulle kunna tagas under övervägande. I sådant hänseende vill utskottet framhålla, att man torde böra undersöka, om icke fortsättningsskolans andra årskurs skulle kunna — åtminstone i någon utsträckning och under betryggande garantier — göras frivillig.» Det synes mig, som om både utlåtandet i sin helhet och detta yttrande innebära något helt annat än det, som innehålles i herr Jonssons i Risinge motion. För övrigt skall jag tillåta mig att än en gång erinra därom, att både första tillfälliga utskottets majoritet samt

reservanterna och skolöverstyrelsen äro eniga därom att det finns vissa förhållanden, som kunna kräva en närmare undersökning. Det är endast i fråga om tidpunkten för denna undersökning, som det råder oenighet. Reservanterna hava där uttalat: »Då skolöverstyrelsen har sin uppmärksamhet riktad på detta spörsmål och är beredd att, då tiden är inne, föreslå lämpliga åtgärder, hemställer utskottet, att förevarande motion, II: 193, icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.» Och även i det föregående erkännes ju, att det finns vissa svårigheter. Det är således, såsom jag tillåtit mig att erinra om förut, endast frågan om tidpunkten, när denna utredning skall igångsättas, varom olika meningar råda. Utskottsmajoriteten har haft sin uppmärksamhet på den stora risken med ett dröjsmål, därför att de påvisade svårigheterna kvarstå och på grund härav kan också det missnöje, som det här gäller att avlägsna, ytterligare komma att skärpas. Det är för att förekomma detta och för att få bort de svårigheter, som för närvarande onekligen existera, som utskottsmajoriteten för sin del gått in för en skrivelse till Kungl. Maj:t om en utredning omedelbart. Jag tillåter mig att vidhålla mitt yrkande om bifall till första tillfälliga utskottets förslag.

Ang. fortsättningsskolan. Forts.

Herr **Weijne:** Herr talman! Jag skall blott tillåta mig ett par repliker till herr Jonsson i Eskilstuna och herr Holmdahl. Herr Jonsson försökte få fram en principiell skillnad mellan sin ställning år 1924 och vår ställning nu. Han säger nämligen, att han ville rädda den sjunde klassen, men nu gäller det icke detta. Ja, huru vet man det? Säkerligen blir problemställningen densamma nu som den var då. Så menar han, att jag ser på frågan väl mycket från Boråsynpunkter och klandrar mig litet för den saken. Men då förutom mig det är 40 stycken, som undertecknat motionen, måste dessa följaktligen se denna fråga från sina ortsynpunkter och då blir det en samstämmande opinion från olika delar av landet. För övrigt kan jag icke finna, att det är något fel, om man utgår ifrån den erfarenhet, som man gjort. Jag misstänker, att herr Conrad Jonssons ställning dikteras av hans erfarenheter från Eskilstuna. När t. ex. herr Rydén i den förut av mig citerade artikeln säger, att man skall kunna se bort från egna stuguknutar, skulle jag vilja svara, att det är bättre att ha sin erfarenhet från levande livet att bygga på än att sitta instängd mellan fyra väggar och visserligen tro sig se saken i stort men kanske icke bygga på någon erfarenhet alls. Slutligen efterlyser herr Conrad Jonsson fortfarande garantier från min sida för att skolväsendet icke skall försämras. Jag svarar, såsom jag svarade förut, att om den saken vet man ingenting. Men det veta vi, att när herr Conrad Jonasson år 1924 fick riksdagen med på den ettåriga fortsättningsskolan på den 7-åriga folkskolans grund, behöll man i alla fall den 2-åriga fortsättningsskolan i Stockholm och i Malmö. Under sådana förhållanden finns ingen anledning antaga att man överallt kommer att gå in för en förändring i den skrivelsens riktning för den händelse motionen skulle bliva bifallen.

Till herr Holmdahl vill jag säga, när han påstår, att det skulle räcka med att peka på klämmen i Lindmarks motion och klämmen i utskottsutlåtandet, att det är väl känt, att de tillfälliga utskotten icke ha någon motionsrätt utan måste hålla sig mycket strängt inom ramen för de avgivna motionerna. Redan av detta följer ju, att utskottets utlåtande och herr Lindmarks motion icke äro två väsensskilda saker utan hava ett nära samband med varandra, även om man kan anse, att utskottet avgivit ett modifierat förslag. På vissa håll här i kammaren tycker man dock, att utskottsförslaget går längre. När jag läser skolöverstyrelsens mycket bestämda avstyrkande av motionerna, däri man talar om huru fortsättningsskolplikten skulle upprivas, kan man icke underlåta att uttrycka en förvåning över att den, som undertecknat utlåtandet, här uppträ-

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

der för utskottets förslag, visserligen icke formellt, men tillråder dem av kammarens ledamöter, som vilja göra någonting positivt, att intaga den ställningen. På min fråga, om man skulle kunna lösa de sociala svårigheterna, svarar herr Holmdahl, att det finns praktiskt taget inga sociala svårigheter. Här står erfarenhet mot erfarenhet. Om herr Holmdahl ville fråga representanter från städer och stadsliknande samhällen, där man har A-skolor och B I-skolor, om det icke finns några svårigheter, skulle de säkerligen kunna lämna ett helt annat besked.

Så säger herr Holmdahl i detta sammanhang, att det är betydelsefullt, om eleverna t. ex. på kvällarna i aftonskolan under två år stå under lärarens fostrande ledning. Jag vill särskilt uttrycka min förvåning över uttrycket »aftonskola». Det är nämligen så, att i pedagogiska kretsar är aftonskolan praktiskt taget utdömd. Det är den form av fortsättningsskolan, som anses vara den mest misslyckade av alla. Och jag blev icke så litet förvånad, när herr Holmdahl visserligen mera såsom ett exempel framhåller denna anordning, sannolikt därför, att den icke medför några konflikter med förvärvsarbetet. Så måste jag opponera mig mot den slutsats, som herr Holmdahl drog. Herr Holmdahl konstaterade, att ett genomförande av en uppmjukning härvidlag skulle såsom konsekvens medföra en uppmjukning även inom andra skoldistrikt, och jag uttrycker min förvåning över att herr Holmdahl har något att invända mot halvheten i detta. Herr Holmdahl fortsätter nu och säger, att detta visar huru lätt jag tagit på problemet, och huru jag icke ett ögonblick vägrat inför de mest vidsträckta konsekvenser. Jag tillåter mig att konstatera, att det var herr Holmdahl, som hade den angivna uppfattningen. Jag uttalade för min personliga del ingenting om huru jag trodde, att utvecklingen skulle gå. Jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Herr **Bergström** i Hälsingborg: Herr talman! Herr Ljung anmärkte mot att jag i mitt första anförande sökte i utskottsmajoritetens förslag lägga in samma innebörd, som skulle finnas i herr Jonssons i Risinge motion, och han försäkrade samtidigt, att det i varje fall icke var utskottsmajoritetens mening att få en utveckling för vår fortsättningsskola i en sådan riktning. Det hade icke utskottet tänkt sig. Och följaktligen skulle jag ha misstolkat utskottsmajoritetens utlåtande. Jag vill i anledning av detta säga, att jag ingalunda bestrider, att icke utskottsmajoriteten skulle vara i god tro, när den har för sig, att ett inslående på den väg, som här rekommenderas, icke leder till samma resultat i praktiken som det av herr Jonsson i Risinge åsyftade. Vad jag velat säga är, att vid tillämpningen av de utvecklingslinjer, som utskottsmajoriteten tillrått, blir resultatet detsamma, nämligen att andra fortsättningsskoleåret upplöses och sålunda försvinner om också först så småningom. Det är av denna anledning, som jag dragit upp den ifrågavarande jämförelsen.

Jag fick också del av en anmärkning från herr Holmdahl för bristande sinne för distinktioner. Vi, som klandrat hans ståndpunktstagande, ha icke kunnat förstå hans distinktioner — dessa distinktioner, som skulle göra det förklarligt och försvarligt att han såsom skolöverstyrelsens chef avrådde från ett bifall till herr Lindmarks motion samtidigt som han här i kammaren uttalade sig för utskottsmajoritetens förslag. Det kan hända, att herr Holmdahls distinktioner äro så fina, att vi icke kunna fatta dem och kanske så fina, att de helt enkelt äro obefintliga. Det kan också inträffa, att de hava tillkommit på ett så konstfullt sätt, att vi icke kunnat godkänna dessa hans distinktioner. Man skall icke, herr Holmdahl, kunna komma ifrån att utskottsmajoritetens förslag i sin kläm troget ligger i linje med herr Lindmarks motion. Herr Lindmark åsyftade, såsom vi känna till, en vidgad dispensrätt och utskottsmajoriteten uttalar sig i klämmen om åtgärder i syfte att lättande föreskrifter

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

i gällande skolstadga rörande fortsättningsskolpliktens fullgörande måtte komma till stånd för att förminska de motsättningar, som råda mellan fortsättningsskolan och hemmet. Jag kan icke fatta detta på annat sätt än att om man skall komma fram på denna väg måste man vidga denna dispensrätt och gå in för åtgärder av samma slag, som herr Lindmark mera direkt förordat i sin motion. Jag kan under sådana förhållanden icke förstå, huru det kan vara möjligt för herr Holmdahl, att först i skolöverstyrelsen avstyrka ett inslående på den väg, som herr Lindmark påyrkat, med den motiveringen, att tidpunkten för en prövning av de svårigheter, som motionen vill ha avlägsnade, icke är inne, och nu i dag rekommendera riksdagens första tillfälliga utskottets utlåtande i frågan, som faktiskt förutsätter en prövning redan nu av precis samma svårigheter.

Herr Holmdahl säger, att även om utskottsförslaget till punkt och pricka överensstämmer med motionen, hade herr Holmdahl varit oförhindrad att yrka bifall till det tillfälliga utskottets förslag framför statsutskottets förslag. Jag vill icke bestrida detta, men jag tycker, att herr Holmdahl skulle ha tagit ett steg vidare och sagt, att alldenstund han anser — det har i varje fall deklarerats i skolöverstyrelsens yttrande — att tidpunkten icke ännu är mogen för att pröva de förhållanden, som skulle ligga till grund för en åtgärd i motionärens syfte och utskottsmajoritetens riktning, vill han avråda riksdagen överhuvud taget från att nu gå in för en sådan utredning. Det hade varit en ståndpunkt, som bättre överensstämt med den, som herr Holmdahl intagit i skolöverstyrelsen och i varje fall hade det på mig gjort ett mera förtroendeingivande intryck, om herr Holmdahl uttalat sig på detta mera konsekventa sätt.

Herr **Wigforss:** Herr talman! Jag skall endast be att få ändra mitt yrkande. Det finns här så många yrkanden, att det vore önskvärt, att de, som i det väsentliga ha samma mening, kunde enas. Eftersom jag icke har något att invända mot den strykning i statsutskottets kläm, som föreslagits av herr Pehrsson i Göteborg, nämligen strykning av ordet »obligatorisk». Jag skall alltså be att få taga tillbaka mitt yrkande och hemställa om bifall till utskottets förslag med den av herr Pehrsson i Göteborg föreslagna ändringen.

Med herr *Wigforss* förenade sig herr *Bengtsson* i Norup.

Herr **Paulsen:** Herr talman! Då även jag yrkat bifall till statsutskottets förslag oförändrat, ber jag att få återtaga detta yrkande och instämma i det av herr Wigforss' sist framställda yrkandet.

Herr **Weijne:** Herr talman! Jag skall be att få instämma i herr Wigforss' yrkande.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde till en början propositioner beträffande statsutskottets utlåtande nr 110 mom. a), nämligen på 1:o) bifall till utskottets hemställan i nämnda moment, 2:o) bifall till den av herr N. J. Martin Svensson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen samt 3:o) bifall till det av herr Andersson i Ovanmyra under överläggningen gjorda yrkandet; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förstnämnda propositionen. Votering begärdes likväl av herr Persson i Falla, varför herr talmannen för bestämmande av kontrapropositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) angivna hava flertalets mening för sig. Beträffande kontrapropositionen äskade likväl herr Andersson i Ovanmyra votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

Den, som till kontraproposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 110 mom. a) antager den av herr N. J. Martin Svensson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraproposition i nämnda votering antagit det av herr Andersson i Ovanmyra under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet.

Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda om omröstningens resultat, vadan namnupprop verkställdes. Därvid avgåvos 99 ja och 91 nej, varjämte 12 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta. I överensstämmelse härmed blev efter given varsel följande proposition för huvudvoteringen uppläst och godkänd samt anslagen:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. a) av utskottets förevarande utlåtande nr 110, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr N. J. Martin Svensson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet, och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan i förevarande moment.

Vidare gav herr talmannen beträffande statsutskottets utlåtande nr 110 mom. b) propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan i förevarande moment, 2:o) bifall till samma hemställan med den ändring däri, som under överläggningen föreslagits av herr Pehrsson i Göteborg samt 3:o) bifall till det förslag, som innefattades i mom. b) av den utav herr Rydén m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den under 2:o) angivna propositionen. Votering begärdes likväl av herr Jonsson i Eskilstuna, varför herr talmannen för bestämmande av kontraproposition ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka därvid den under 3:o) angivna nu antogs till kontraproposition. I överensstämmelse härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd samt anslagen:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. b) av utskottets förevarande utlåtande nr 110 med den ändring däri, som under överläggningen föreslagits av herr Pehrsson i Göteborg, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det förslag, som innefattas i mom. b) av den utav herr Rydén m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Ang. fortsättningsskolan. (Forts.)

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet, och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan i förevarande moment med den ändring däri, som under överläggningen föreslagits av herr Pehrsson i Göteborg.

Slutligen framställde herr talmannen propositioner beträffande andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 9, nämligen dels på bifall till utskottets däri gjorda hemställan, dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Bergström i Hälsingborg, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller första tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 9, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet.

Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda om omröstningens resultat, vadan namnupprop verkställdes. Därvid avgåvos 92 ja och 93 nej, varjämte 15 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

§ 5.

Ang. omorganisation av vägväsendet.

Till avgörande företogs statsutskottets utlåtande, nr 114, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss omorganisation av vägväsendet jämte i ämnet väckta motioner.

Uti en till riksdagen den 1 februari 1929 avlåten proposition, nr 53, vilken hänvisats till statsutskottets förberedande behandling, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden nämnda dag, föreslagit riksdagen att med godkännande av den av departementschefen förordade ändrade organisationen av vägväsendet, att tillämpas från och med den 1 juli 1930, besluta, att från och med nämnda dag skulle i länen vara anställda vägingenjörer och biträdande ingenjörer med avlöningsförmåner och under villkor i övrigt, som av departementschefen i statsrådsprotokollet angivits.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft följande inom riksdagen i ämnet väckta motioner, nämligen:

inom första kammaren nr 224 av herr *Ljunglund;* samt

inom andra kammaren

nr 367 av herr *Mårtensson m. fl.;*
nr 372 av herr *Hollertz m. fl.;*

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

nr 375 av herr *Anderson* i Råstock *m. fl.;*
nr 376 av herr *Gardell* i Gans *m. fl.;*
nr 377 av herr *Olsson* i Kullenbergstorp *m. fl.;* och
nr 380 av herrar *Mogård* och *Jonsson* i Eskilstuna.

Utskottet hemställde,

a) att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition samt motionerna I: 224 och II: 367, 372, 376 och 377 ävensom med avslag å motionen II: 375, måtte med godkännande av den av utskottet förordade organisationen av vägväsendet, att tillämpas från och med den 1 juli 1930, besluta, att från och med nämnda dag skulle i länen vara anställda vägingenjörer med avlöningsförmåner och under villkor i övrigt, som av utskottet angivits;

b) att motionen II: 380, i vad densamma ej blivit besvarad genom vad utskottet anfört och under a) hemställt, ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet voro fogade reservationer:

av herrar *Anderson* i Råstock, *Törnkvist* i Karlskrona, *Jonsson* i Eskilstuna och *Norsell*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen

a) i anledning av motionerna II: 375 och 376 måtte med avslag å Kungl. Maj:ts förevarande proposition ävensom motionerna I: 224 samt II: 367, 372 och 377 hos Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt förnyat övervägande av frågan om den statliga vägorganisationen med beaktande av i reservationen angivna synpunkter; och

b) i anledning av motionen II: 380 måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande en förenklad organisation av vägdistrikten; samt

av herr *Olsson* i Kullenbergstorp, som ansett, att utskottet bort tillstyrka, att vägingenjörerna skulle vara väg- och vattenbyggnadsstyrelsens tjänstemän med arvode enligt 28 löneklassen.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Det är klart, att efter en så lång debatt, som den vi nu haft i skolfrågan, skall en fråga av praktisk betydelse ha åtskilligt mycket svårare att tilldraga sig något vidare intresse, men jag skall ändå våga försöket att med några ord kommentera utskottets utlåtande. Då jag, som jag, enligt vad jag vill minnas, antydde i statsutskottet, har rätt utförligt motiverat min avvikande mening i den reservation, som finnes vidfogad betänkandet, skall jag lova på förhand att inte bliva alltför långrandig. Vad jag däremot inte kan lova är att inte komma igen, för den händelse utskottsmajoriteten skulle gå alltför aggressivt tillväga.

Jag skall då först be att få säga, att jag förstår, att man nu från utskottets sida kommer att åberopa den omständigheten, att riksdagen i fjol i skrivelse till Kungl. Maj:t begärde ett förslag ungefär i den riktning, som Kungl. Maj:t nu framlagt, men jag vill på samma gång säga ifrån, och det med detsamma, att riksdagen begärde att få åtminstone ett förslag till hela den lokala vägorganisationen och i detta avseende tror jag, att även majoriteten från i fjol måste känna sig i ganska hög grad besviken. Det förslag, som lagts fram från Kungl. Maj:ts sida och som i allt väsentligt tillstyrkts av utskottsmajoriteten, innehåller nämligen icke ett förslag beträffande hela den lokala vägorganisationen. Man känner inte till, under vilka former den egentligen skall arbeta. Man känner inte till, vad som behövs av biträdande krafter i annan mån än att Kungl. Maj:t begärt ett tjugutal biträdande ingenjörer. Man vet

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

däremot inte alls, vad lokalkostnader och dylikt komma att gå till, och man har inte heller något begrepp om — i vidare mån än vad länsstyrelserna själva uttalat — den personalökning, som måste bli en given konsekvens för länsstyrelsernas egen del av den nya, här föreslagna organisationen.

Innan jag går vidare, skall jag emellertid tillåta mig att göra en anmärkning. Här säges nu och har sagts av flera talare, att det är så ytterst dåligt ställt med vår vägorganisation nu. Jag kan vara med om detta till en viss del. Nog behövs det modernisering, men jag kan inte gå så långt, att jag kan undandraga mig att påpeka det enkla faktum, att våra vägar den dag, som i dag är, befinna sig i ett ganska gott skick och ha nått ett ganska tillfredsställande resultat i fråga om utformningen, trots att vårt vägväsende är så pass gammalmodigt och urmodigt som vad det från många håll göres gällande att det är. Jag kan verkligen ha rättighet att ställa den frågan: Hur kan det vara möjligt, att man säger, att ett så uruselt system är i stånd att nå så tillfredsställande resultat, som herrarna måste erkänna, att vi i alla fall ha nått på vägväsendets område? Jag antar, att jag kommer att få svar av den eller de, som komma att plädera för utskottets ståndpunkt i denna fråga.

Jag sade, att utskottet i allt väsentligt gått in för Kungl. Maj:ts förslag, och jag skall nu tillåta mig att säga, att utskottet i vissa avseenden rent och klart även försämrat Kungl. Maj:ts förslag. I detta avseende ber jag endast att få påpeka, att man, i motsats till vad Kungl. Maj:t föreslagit, gjort vägingenjörerna till länsstyrelsernas tjänstemän i stället för att enligt den kungl. propositionen dessa tjänstemän skulle ha varit väg- och vattenbyggnadsstyrelsens tjänstemän. Jag sade, att det är en ren och klar försämring, och det vidhåller jag. Jag har i den av mig jämte åtskilliga andra avgivna reservationen påpekat, att resultatet av den av utskottet föreslagna anordningen kommer att bli, att en icke teknisk myndighet skall leda i stort en teknisk tjänstemans arbete. En myndighet, vars främsta representant väl i största allmänhet har fått juridisk-administrativ utbildning, skall här handleda i stort vägingenjörens arbete. Jag får inte detta att gå ihop riktigt. Jag tror, att det ligger någonting i det gamla betraktelsesättet, att var och en skall hålla sig på ett område, som han något så när behärskar. Även om jag har den allra största respekt för våra länsstyrelser, kan jag dock inte komma så långt, att jag vill erkänna, att de äro i stånd att bemästra tekniskt ekonomiska problem av den räckvidd, som det här gäller. Det är vidare med den utformning, som utskottet och även Kungl. Maj:t givit det, på det sättet, att man kommer att överlåta åt 23, eventuellt 24 olika ställen att bedöma, hur 75—80 miljoner kronor om året skola på bästa och effektigaste sätt användas för vägväsendets fromma och i dess tjänst. Jag kan för min del icke draga någon annan slutsats än att vi löpa en rasande stor risk av att få i värsta fall 24 olika myndigheter för att bedöma dessa frågor och 24 — eller kanske vi kunna säga 23 — olika principer. Ty det skall ingen inbilla mig, att icke den vägingenjör, som är föreslagen, kommer att bliva absolut allenarådande i länsstyrelsen. Ingen skall få mig att tro och ingen kan övertyga mig om, att icke, när han lägger fram sakerna, länsstyrelsen kommer att taga hänsyn till dem. Han kommer att i verkligheten bliva chefen på detta område i varje länsstyrelse, möjligen med några få undantag.

I detta sammanhang kanske det passar att sticka in en annan liten sak. Det är det, att det var redan från början ganska mycket med landshövdingar i den utredningskommitté, som var tillsatt. Men icke ens fast det var så många i den kommittén, hava de övriga länsstyrelserna ansett sig kunna gå in på deras förslag, utan på denna punkt, d. v. s. var vederbörande vägingenjör skall anses vara anställd och höra hemma, har man kastat sig över och anslutit sig till ordförandens i 1927 års kommitté förslag. Och vad värre är,

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

är att över de andra förslagen, som kommo fram i fjol, hava länsstyrelserna icke ens beretts tillfälle att yttra sig.

Sedan får jag, när jag talar för att vägingenjörerna skola vara väg- och vattenbyggnadsstyrelsens tjänstemän och icke, som utskottet föreslår, länsstyrelsernas tjänstemän, lov att till den kritik, som jag och några andra i vår ringa mån sökt utöva mot den uppläggning av problemet, som man anlagt på saken från fjolårets riksdagsmajoritets, utskottets och nu Kungl. Maj:ts sida, i alla fall framhålla, att utskottet äntligen, höll jag på att säga, insett, att det var nödvändigt, att vägingenjören icke blev bara en expeditionstjänsteman, som vid skrivbordet satt och bedömde de olika tingen. Utskottet har genom att skriva detta i motiveringen velat gardera sig mot det förhållandet och uttryckligen framhållit, att det vore önskvärt, att det vidtoges sådana anordningar, att han finge deltaga i praktiskt arbete. Så till vida vill jag notera med tillfredsställelse, att utskottet i år ansett kritiken så vägande, att det åtminstone velat giva sken av, att vederbörande kommer att bevara kontakten med det praktiska arbetet ute på fältet.

Sedan har jag påpekat en annan sak. Det står i propositionen, och utskottet har icke tagit avstånd från det, att vägingenjören skall biträda länsstyrelsen i den rent kamerala granskningen av räkenskaper och dylikt. Däremot har jag tillåtit mig att framhålla, att det givetvis blir en alldeles onödigt dyrbar apparat att hava så högt kvalificerade tjänstemän för att sitta och granska räkenskaper på det sättet. Jag har vidare framhållit, att det borde vara naturligt, att det bleve en central, fullt sakkunnig granskning här i Stockholm, eller där väg- och vattenbyggnadsstyrelsen kan befinnas stationerad — för närvarande är det ju här i Stockholm. Jag tror, att man måste giva erkännande åt vad jag har sagt, nämligen att det blir ett mer enhetligt bedömande av hur alla dessa miljoner använts, då granskningen sker på ett ställe, så att man kan se, hur det ställt sig i olika avseenden inom olika län och vägdistrikt. Jag har också skjutit fram i reservationen — något som mina medreservanter även gått in för — att man borde kunna taga upp förslaget från vår reservation i fjol att låta vägingenjören utföra vissa ur taxesynpunkt mindre dyrbara arbeten, och jag tror, att jag har all anledning att vidhålla den uppfattningen, ty — såsom jag ser saken åtminstone — utskottets förslag innebär, att i stället för att det förut hetat, att vägingenjörerna bliva beroende av vägdistrikten och vägdistrikten av vägingenjörerna, kommer man genom den nu föreslagna anordningen att bli beroende av de privata ingenjörerna eller ingenjörsfirmorna. Då frågar jag mig: är det icke bättre att man har ett system, som är byggt på dels lön och dels taxa, och där statsmakterna ha taxan i sin hand, än att bygga på ett system, som å ena sidan går ut på ett anställande av ett stort antal tjänstemän och å andra sidan utlämnar — jag säger med flit utlämnar — de ifrågavarande projekterings- och renstakningsarbetena åt de privata firmorna, där det allmänna icke har något annat att lita till, än att dessa skola konkurrera inbördes? I reservationen är nu sagt, att vi icke tro på, att konkurrensen skall bli så stor, i synnerhet som i nutiden monopoliseringssträvandena på olika områden göra sig starkt märkbara, och då ha jag och mina medreservanter dragit den enkla slutsatsen, att det måste vara bättre att ha ett system, som smidigt anpassar sig efter de olika för varje ort företeende omständigheterna, och jag skall endast peka på vad jag också pekade på vid ett tillfälle i fjol, då vi behandlade samma fråga, nämligen att vägväsendets utveckling icke är så stormande, att man icke kan reda sig med ett mindre antal fast anställda tjänstemän. Och det vidhåller jag. Man har vid många tillfällen påtalat de oerhörda inkomster, som vederbörande distriktschefer, enligt vad det uppgives, skulle ha gjort sig på den metod, som hittills tillämpats. Jag skall icke gå in på något bemötande av den saken,

men jag har papper här, i den här stora luntan, som visa, att vad de skulle komma att få i merinkomst på arbete enligt av reservanterna förordade taxearbete är försvinnande litet, och som ett enda exempel, vilket jag skall tillåta mig anföra, kan jag nämna, att för en av distriktscheferna, vilken haft den största inkomsten, befanns det, att kontorskostnaderna för året i fråga uppgingo till omkring 48,000 kronor och att det han fick i behållning för sitt myckna arbete icke ens uppgick till 10.000 kronor. Papperet finns här och är inlämnat på anfordran av 1927 års sakkunniga — alltså icke den delegation, som arbetade i fjol — och jag har all anledning tro, att de uppgifterna äro riktiga. Jag har velat beröra detta en liten smula, därför att föreställningarna, om hur det i verkligheten är, äro långtifrån klara. Man har bildat sig den mest fantastiska uppfattning om, hur det förhåller sig beträffande vederbörandes inkomster, och jag har ansett det nödigt och riktigt att framhålla, att det med den avgränsning, som förelåg i 1928 års förslag, icke kan bli fråga om, att vederbörande får ens hälften, kanske högst en tredjedel, av den bruttoinkomst, som han i övrigt haft.

Jag ser, att det är på tiden att försöka inskränka sig en liten smula, men jag måste säga några ord till i alla fall, och då vill jag gå till utskottsbetänkandet sid. 16, där man talar om i ett recit utav vad departementschefen har sagt, »att omorganisationen nödvändiggör utfärdandet av nya instruktioner, såväl för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen som för de blivande vägingenjörerna och biträdande ingenjörerna, jämte åtskilliga andra bestämmelser av administrativ natur, bland annat taxa för arbetsledning, samt att yttranden över, bland annat, upprättade instruktionsförslag torde böra infordras från samtliga länsstyrelser m. fl. myndigheter och korporationer».

Jag gör mig verkligen den frågan: är det icke möjligt att utarbeta förslag till instruktioner för denna organisation utan att man nödvändigtvis skall behöva rycka loss en enda liten detalj — och det enligt utskottets förslag endast beträffande vägingenjörerna — för att man skall få tid att utfärda instruktioner och höra myndigheterna över dessa?

Jag frågar: är det icke på det sättet, att om riksdagen nu skulle gå in för ett avslag, så har Kungl. Maj:t möjlighet att påbörja de arbeten, som jag här i citatet har uppräknat, lika fort, och få fram ett förslag lika klart till nästa år, då ju även den av Kungl. Maj:t och utskottet föreslagna delorganisationen icke skall träda i tillämpning förr än vid ingången av nästa budgetår? Det skulle vara intressant att höra, vad som kan vara att invända mot en sådan uppfattning.

Så har det ifrån många håll under debatten i fjol talats om — icke så mycket i utskottet som på andra håll — att det behövs en stark väg- och vattenbyggnadsstyrelse. Ja, det är jag fullkomligt med om. Jag tror nämligen, att det är klokt att draga den slutsatsen, att eftersom vårt vägväsende plockar oss — svenska folket — på i runt tal 75 à 80 miljoner kronor om året, behövs det verkligen, att en tekniskt-ekonomiskt organiserad och utbildad myndighet har högsta ledningen av dessa ärenden. Men jag frågar: skulle det icke vara klokt, när man går in för en modernisering av vägorganisationen, att riksdagen också får se, vad vederbörande vilja ha för överbyggnad, och huru det hela skall vara anordnat? Jag tror, man måste erkänna, att hur man än vänder och vrider på såväl Kungl. Maj:ts som utskottets förslag, skall jag få rätt i påståendet, att det endast är en bråkdel av förslaget, som man i år vill gå och binda sig för. Och jag vågar tillägga, att det skulle i så fall bliva första gången riksdagen ginge in för att taga en så liten bit av en organisation, som dock är avsedd att bliva bestående för framtiden.

Ser jag sedan på väg- och vattenbyggnadsstyrelsens organisation med bortseende från vägväsendet, kan jag icke neka mig nöjet att i detta sammanhang

Ang. om organisation av väg-väsendet. (Forts.)

framhålla, att även där finns det viktiga uppgifter att fylla. Jag begagnar detta tillfälle att för dem, som i fjol ville avskaffa hela väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, påpeka, att det finns flera byråer där, som hava mycket viktiga uppgifter att fylla. Och eftersom jag är järnvägsman, skall jag bara peka på en enda sådan, om vilken jag tror att hela samhället har mycket stor nytta av att den finns där. Jag menar yrkesinspektionen i väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som mig veterligt har begagnat sin ställning icke bara för att se till att yrkesfarorna bli så få och ringa som möjligt, utan som också har försökt och hela tiden ägnat sig åt att åstadkomma en rationalisering av den rullande materielen, en rationalisering över hela linjen, som skall göra det möjligt för järnvägarna att lättare och bättre uthärda den svåra konkurrens, som för närvarande råder. Jag skall icke gå så långt in i frågan; jag skall endast omnämna en enda sak. Herrarna förstå, att om man på denna väg lyckas uppnå någonting, som i första taget kan synas så enkelt som konstruerandet av en järnvägsvagn, som väger endast hälften eller tredjedelen av vad en vagn av den gamla typen väger och tillika kan taga dubbelt eller kanske tre gånger så mycket last som den gamla konstruktionen kan, så måste det vara alldeles klart och ställt i blixtbelysning, att detta verkligen är en mycket viktig uppgift, som väg- och vattenbyggnadsstyrelsens organisation i det avseendet har att fylla. Nu kan man säga, att detta spörsmål egentligen icke hör hit, och jag har redan på sätt och vis erkänt, att det icke hör till vägorganisationsfrågan. Men om man skall skriva och begära en utredning av Kungl. Maj:t i detta fall, har jag icke kunnat neka mig nöjet att här peka på en enda liten detalj, som ytterligare styrker, att man behöver ha en kraftig och välorganiserad väg- och vattenbyggnadsstyrelse.

Herr talman! Eftersom jag lovade att icke bliva långrandig men icke lovade att icke komma igen, skall jag nu inskränka mig till att sammanfatta vad jag sagt på följande sätt. Jag har i mitt inlägg nu sagt, att jag tror, att detta skulle bli första gången, som riksdagen gick och med förbundna ögon tog en organisation, om vars vidare organisatoriska utveckling man litet eller intet känner. Jag har vidare sagt, att resultatet av den organisation vi ha icke är så dåligt, att vi icke kunna vänta ytterligare ett år, så att vi få tid att ytterligare tränga in i frågan, huru vi vilja ha denna sak ordnad. Vidare har jag sagt, att jag tror, det behövs en starkt organiserad teknisk-ekonomisk myndighet, som ser till att svenska folkets på olika sätt årligen hopskrapade 70 à 80 miljoner kronor bliva rätt använda.

Med dessa ord som slutord ber jag att få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till den av mig m. fl. undertecknade reservationen.

Som tiden nu var långt framskriden och flera talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på hemställan av herr talmannen att uppskjuta den vidare behandlingen av förevarande utlåtande ävensom handläggningen av övriga å föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 7 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 6.

Herr talmannen meddelade, att hans excellens herr statsministern tillkännagivit, att han vid kammarens sammanträde nästkommande fredag ämnade besvara herr Spångbergs interpellation angående försäljningspolitiken vid bolags avyttring av arrendegårdar.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.29 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Onsdagen den 22 maj.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

Herr talmannen anmälde till fortsatt handläggning statsutskottets utlåtande, nr 114, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss omorganisation av vägväsendet jämte i ämnet väckta motioner; och lämnades därvid enligt förut skedd anteckning ordet till

Herr **Persson** i Fritorp, som anförde: Herr talman, mina herrar! Jag kan börja på samma sätt som min ärade vän, statsutskottets vice ordförande, gjorde här i förmiddags, nämligen med att säga att jag bara ämnar fatta mig helt kort. Jag vill emellertid liksom han tillägga, att jag kanske sedermera får anledning återkomma i debatten. Enligt vad jag nyss erfarit har första kammaren strax före middagsrasten fattat beslut i det ärende, som vi här har att besluta om. Första kammaren har i det närmaste enhälligt bifallit vad utskottet hemställt. Det förekom endast en votering, och den gällde en mindre betydelsefull detalj i förslaget. Jag kunde sålunda, herr talman, här inskränka mig till ett naket yrkande om bifall till vad utskottet hemställt, men då jag varit med om ärendets behandling å fjärde avdelningen, må det tillåtas mig att här säga några få ord. De skola som jag nyss sade, icke bliva många. Jag vill först framhålla, att det är ganska kuriöst, att denna fråga avgöres här i riksdagen i dag. Det är nämligen i dag jämnt ett år sedan samma ärende var föremål för behandling av statsutskottet in pleno. Vi, som voro med den gången, minnas nog den långa debatt, som uppstod om den då framlagda propositionen. Den varade ett helt plenum och slutade med att det kungl. förslaget blev av utskottet avstyrkt. Det fanns i fjol nio reservanter och av dessa voro sju från första kammaren och två från denna kammare. Första kammaren har som sagt i år resignerat, för att citera ett yttrande av statsutskottets ordförande. Men det har inte min ärade vän herr Anderson i Råstock gjort. Han vidhåller samma ståndpunkt, som han intog i fjol och som då helt och fullständigt underkändes av riksdagen. Herr Anderson i Råstock har i år fått med sig tre reservanter. Jag kan icke underlåta att påpeka, att samtliga dessa tre reservanter äro bosatta i städer. En bor i Karlskrona, en i Eskilstuna och en i Karlstad, alltså icke de minsta i Svea rikes städer. Jag vågar hysa den kätterska uppfattningen, att dessa ärade herrar näppeligen kunna på samma sätt känna det nuvarande systemets olägenheter, som de, som äro bosatta på landsbygden.

Nu har utskottet i vissa punkter förbättrat Kungl. Maj:ts förslag. Sålunda har utskottet icke biträtt förslaget om vägingenjörernas löner. Om herrarna slå upp sid. 20 i statsutskottets utlåtande finna herrarna där en jämförelse mellan de löner som Kungl. Maj:t föreslagit och de löner som utskottet föreslagit. Det är ju en mycket avsevärd beskärning, som utskottet här har vid-

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

tagit. Jag kan icke underlåta att erinra därom, att Kungl. Maj:t i fjol föreslog en lön till dessa ingenjörer av 10,000 kronor, varjämte de skulle erhålla ersättning enligt taxa för vissa förrättningar, en ersättning, som beräknades skulle komma att uppgå till omkring 5,000 kronor, men vilket belopp allmänt antogs skola komma att överskridas, mycket beroende på vederbörandes företagsamhet. Det förslag, som Kungl. Maj:t i år framlagt är sålunda billigare än förra årets förslag. Även den ersättning, som utgår enligt taxa, är ju att betrakta som en ersättning utgående av allmänna medel. Utskottet har föreslagit lägre löner än Kungl. Maj:t framför allt med hänsyn till den omständigheten att ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag skulle kunna medföra icke önskvärda konsekvenser beträffande andra befattningshavare i statens tjänst med liknande tjänstgöring. Herr Olsson i Kullenbergstorp har reserverat sig mot utskottets utlåtande och föreslagit att vägingenjörerna skulle erhålla lön efter 28:e löneklassen. I sin motion har herr Olsson i Kullenbergstorp föreslagit, att vägingenjörerna skulle erhålla lön efter 30:e löneklassen, motsvarande lönegraden B 27. Jag trodde i min enfald, att utskottet förordat bifall till herr Olssons i Kullenbergstorp motion. När herr Olsson får bifall borde han väl vara nöjd. Det står i utskottets utlåtande: »Med beaktande jämväl av de synpunkter, som i detta avseende motionsvis anförts, får utskottet för sin del tillstyrka, att vägingenjörerna för närvarande erhålla sitt arvode tillmätt enligt 30:e löneklassen.» Det är alltså vad herr Olsson i Kullenbergstorp yrkat i sin motion, men vårt lönesystem är ju en himlastege av grader och klasser, som det är svårt för en icke lekman att förstå sig på, om man inte går till urkunderna.

Vidare har utskottet på anförda skäl icke kunnat vara med på Kungl. Maj:ts förslag att nu genast inrätta 20 biträdande vägingenjörstjänster utan hemställt, att detta spörsmål måtte få underkastas förnyat övervägande. Detta kan riksdagen besluta utan vidare. Det utgör inget som helst hinder för att riksdagen i dag fattar ett positivt beslut i ärendet i övrigt.

Vidare har utskottet icke gått med på Kungl. Maj:ts förslag, att dessa vägingenjörer skulle tjäna två herrar, nämligen väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vederbörande länsstyrelse. Herr Anderson i Råstock yttrade, att utskottet försämrat den kungl. propositionen, och han ansåg, att utskottets förslag på denna punkt i särskilt hög grad innebure en försämring av Kungl. Maj:ts förslag. Vi veta litet var, att vissa affärsdrivande verk såsom järnvägsstyrelsen och vattenfallsstyrelsen äro herr Andersons i Råstock skötebarn, och att jämväl väg- och vattenbyggnadsstyrelsens bästa ligger honom särskilt om hjärtat, har herr Anderson åter i dag tillfyllest ådagalagt. Jag vågar påstå att denna hans förkärlek gick som en röd tråd genom det anförande, som herr Anderson i Råstock höll här i kammaren strax före middagen. Jag medger villigt, att man kan debattera, vilken anordning, som här är den bästa. Jag anser, att denna fråga har ganska ringa betydelse, och jag skulle inte taga det alltför hårt, om kammaren i denna detalj icke följde utskottets förslag utan bifölle herr Olssons i Kullenbergstorp reservation. Jag röstade i utskottet för den mening, som segrade i voteringen, därför att jag ansåg, att den av utskottet förordade anordningen vore den bästa. Det kan icke hjälpas, att det kommer att skära sig, om vägingenjörerna skola tjäna två myndigheter.

Jämlikt riksdagens tydliga och klara direktiv har Kungl. Maj:t lämnat åsido frågan om väg- och vattenbyggnadsstyrelsen omorganisation. Utskottet har emellertid förmenat — jag har i denna punkt ehuru med mycken tvekan följt utskottet — att denna fråga bör tagas upp till övervägande. Utskottet säger på sid. 22, att utskottet anser maktpåliggande, att omorganisationens genomförande ej blir uppskjutet längre än som nödvändigt är, samt att utskottet förutsätter, att frågan därom — med beaktande av de särskilda synpunkter,

som riksdagen 1928 framhållit — av Kungl. Maj:t beredes och förelägges riksdagen, så snart de i utskottets betänkande närmare angivna betingelserna äro för handen. Jag tycker detta borde alldeles särskilt tilltala min ärade vän herr Anderson i Råstock. Ett bifall till herr Andersons i Råstock reservation innebär, mina herrar, att en ny utredning skulle företagas i detta ärende. Det skulle sålunda bliva ett nytt uppskov. Jag tycker, att vi ha alldeles över nog av utredningar i denna fråga. Riksdagen bör enligt min mening äntligen vara mogen för att fatta ett positivt beslut att taga ett steg på vägen för reformerande av vår nuvarande otympliga vägorganisation. Den nuvarande ordningen med den både dyrbara och föråldrade distriktsorganisationen måste upphöra. Det trodde jag vi alla vore överens om. Jag vet dock inte, hur det är med herr Anderson i Råstock, ty han yttrade i dag i sitt anförande upprepade gånger, att det är bra som det är. Det tror jag i varje fall att herr Anderson i Råstock står tämligen ensam i denna sin uppfattning. Enligt mitt förmenande har distriktsindelningen varat alltför länge. Riksdagen bör ha kännedom om att vårt vägväsende under det sista decenniet undergått en fullständig omstöpning och bör också handla därefter.

Om kammaren i dag icke biträder den, jag vågar säga oresonliga, uppskovslinje, som herr Anderson i Råstock här företräder, utan fattar ett beslut i huvudsaklig överensstämmelse med vad statsutskottet hemställt, blir denna dag en märkesdag i det svenska vägväsendets historia, och jag är viss om, att det stora övervägande flertalet av dem, som bära dagens tunga och hetta, när det gäller skötsel av våra vägar, komma att med tacksamhet minnas den dagen.

Med dessa korta ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Vidare yttrade:

Herr **Olsson** i Kullenbergstorp: Herr talman! Jag skall icke synnerligen djupt ingå på det anförande, som statsutskottets ärade vice ordförande höll här före middagen i det föreliggande ärendet. Vi ha ju debatterat frågan i fjol och då avslogs ju den av Kungl. Maj:t framlagda propositionen. Sedan dess ha vi visserligen haft val till denna kammare, och det kan ju tänkas, att majoriteten skulle kunna ligga på någon annan bog nu än då, men jag har åtminstone ännu icke haft skäl antaga, att så skulle vara fallet, och då tycker jag icke det tjänar mycket till att som i fjol diskutera frågan i alla detaljer, ty det bleve ju ett rent upprepande och ingenting annat.

Jag skall dock bemöta en del saker, som yttrades av herr Anderson i Råstock. Herr Anderson i Råstock tyckte, att de personer, som tillhöra den organisation, vilken vi för närvarande ha på vägväsendets område, icke ha synnerligen stora inkomster. Det var visserligen en, som hade 48,000 kronor brutto, men herr Anderson räknade ju ut, att det icke blir mer än 10,000 netto för honom — utom lönen antar jag — och det är ju rätt aktningsvärt det. Vad som huvudsakligen bidrog till att det förslag, som framlades i fjol, föll, var att förslaget bland annat gick ut på att samme man skulle kontrollera eget arbete och ha betalt för det. Det var det, vi icke ville gå in på.

Herr Anderson i Råstock yttrade, att, om riksdagen avsloge det nu föreliggande förslaget, så skulle vi nästa år kunna vara färdiga med att besluta om *hela* organisationen av vägväsendet. Herr Anderson i Råstock vet alltför väl, hur många spörsmål och åsikter, som i fjol kommo upp beträffande väg- och vattenbyggnadsstyrelsens organisation. Herr Anderson i Råstock tror lika litet som jag, att man kan bliva klar med detta på ett år. Det går nog inte ens på två år, så det bleve nog ett rätt långt uppskov, om man nu avsloge den

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

kungl. propositionen eller rättare sagt utskottets hemställan. Jag tror inte det skulle vara riktigt nyttigt, om man nu sköte undan frågan i det ovissa, därför att man icke är på det klara med, hur väg- och vattenbyggnadsstyrelsen skall organiseras. Därpå hänger ju dock icke allting, som har samband med våra vägar och vårt vägunderhåll. Jag medger, att de stora summor, som herr Anderson i Råstock på tal om vägväsendet nämnde, voro korrekta, men man bör dock betänka, att en del av dessa kostnader avser vanligt underhåll. Herr Anderson i Råstock och jag ha ju kämpat emot varandra: herr Anderson i Råstock ville helst att så litet som möjligt av bilskattemedlen skulle gå till underhåll av vägarna, men nu ha vi ju avgjort den saken åtminstone för i år.

Herr Anderson i Råstock påstod, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen vore absolut nödvändig till en massa ting, och han ansåg sig som järnvägsman särskilt böra framhålla, att beträffande järnvägarna hade väg- och vattenbyggnadsstyrelsen en mycket stor uppgift. Bland annat sade han, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen skulle »organisera» en järnvägsvagn. Det uttrycket förstår jag icke. (Herr Anderson i Råstock: »Konstruera.») Konstruera, det förstår jag, men organisera en järnvägsvagn det begriper jag inte, hur det skulle gå till. (Herr Anderson i Råstock: »Herr Olsson i Kullenbergstorp har hört fel.») Nej, jag satt så nära, så det är ingen fara med den saken.

Herr Anderson i Råstock nämnde, att vi stode i begrepp att med förbundna ögon antaga detta förslag. Ja, då måtte kammarledamöterna ha sovit i fjol, när vi hade frågan uppe. Nog tycker jag, att den är debatterad tillräckligt så att, om icke kammarledamöterna sovit alltför hårt, måste de alla ha reda på vad det egentligen gäller och hur man tänkt sig saken. Ja, jag skall därmed icke ingå på det stora problemet att centralisera det hela. Det skall jag uppriktigt säga. Jag tror icke ens reservanterna äro villiga att driva saken in på den linjen. Den är helt enkelt opraktisk.

Men i fjol uttalade jag den förvissningen, då man avslog det då föreliggande Kungl. Maj:ts förslag, att Kungl. Maj:t skulle taga en medelväg och jämka in förhållandena efter praktiska linjer. Jag trodde att vad som förekommit i utskottets utlåtande och under diskussionen i kammaren kunde ge ett verkligt uppslag till en lösning av problemet, huru man skulle gå fram i vägfrågan och beträffande organisationen i vägväsendet. Detta har Kungl. Maj:t verkligen gjort. Jag får nämligen konstatera, att det som står i yttrandet från i fjol har blivit enligt min mening rätt bra effektuerat.

Så säger herr Anderson i Råstock, att utskottet har försämrat den kungl. propositionen, och det kan jag ge honom rätt i, att på en punkt har det gjort så. Den siste talaren kan icke anmärka på mig, att jag ändrat ståndpunkt, ty jag sade i fjol, att jag icke trodde det ginge lyckligt, om man släppte allt löst att omhändertagas av länsstyrelserna, utan man finge det ena göra och det andra icke låta. Här har Kungl. Maj:t enligt min åsikt valt den både lämpligaste och korrektaste linjen, när Kungl. Maj:t ställt dessa vägingenjörer under väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Det bjuder mig emot, om någon skall lyda under en chefsmyndighet, att denna chefsmyndighet icke det minsta behärskar den sak, som de skola stå för och dirigera genom sina underlydande. Jag tror icke det är ett bra system, ty det är väl sällsynt, att man har en landshövding — någon annan inom länsstyrelsen är väl icke tänkbar — som verkligt ingenjörsmässigt kan vara förman för denne vägingenjör. Jag tror icke man kan finna något lämpligt skäl, varför man skall lägga saken så, som utskottet föreslagit. När det nu ändå är så ställt, att vi i stort sett ändå få lita till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen som den centrala myndigheten, den som skall ge de stora riktlinjerna, vad är då naturligare än att vägingenjörerna någorlunda stå i kontakt med styrelsen. Tjänstemännen där ha ju gått fram efter samma utbildningslinjer, som vägingenjörerna själva ha gjort. Jag

vet icke, vad herrar landsövdingar ha att invända mot saken. Jag kan icke förstå dem. Det måtte vara en prestigefråga för dem eller något dylikt. Man kan icke peka på någon annan tjänsteman inom länsstyrelsen, som skulle kunna tänkas ha teknisk utbildning, utan tjänstemännen i länsstyrelsen äro administrativt och juridiskt utbildade allihop.

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

Jag tror, att man gör klokast i att taga det säkra för det osäkra på detta område och låta vägingenjören subordinera direkt under väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Jag tänker mig också det fallet, att en sådan man som en vägingenjör skulle söka en annan befattning inom sitt fack, hur kan man då tänka sig, att en länsstyrelse skulle kunna ge något utlåtande om honom? Det begriper jag sannerligen icke. Men däremot bör väg- och vattenbyggnadsstyrelsen kunna göra detta.

Vi ha även personer, som skola kunna sändas ut som inspektörer från väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Jag tycker det ligger så klart, att det sammanhang, som här finnes, det bör man icke bryta. Den åsikten har jag haft hela tiden, och den åsikten har jag kvar ännu. Och jag tror ett sådant arrangemang skulle vara lyckligt för det hela. Jag fruktar det kan bliva dyrköpt för åtskilliga län, om man väljer den väg, man föreslagit i utskottets utlåtande. Jag är bestämd motståndare till densamma.

Så är det löneställningen, och där hade jag motionerat om att ställa vägingenjören i lönegrad B 27. Jag tyckte det var orimligt såsom Kungl. Maj:t ställde denna vägingenjör, då han kom i bättre löneställning än någon tjänsteman inom länsstyrelsen, vare sig landssekreteraren eller landskamreraren. Det tyckte jag som sagt var orimligt, även om han skulle varit en länsstyrelsens tjänsteman. Men herrarna i utskottet ha ställt honom i högsta löneklassen, och det avsåg jag icke precis, utan jag har i min reservation satt honom i graden B 27 och där i löneklassen 28.

Hur ställer sig då hans lön, om vi se till exempel på hur det skulle bliva i Malmö, som jag närmast känner till. Såvitt jag kan räkna ut blir hans lön effektivt 11,500 kronor, och jag tycker verkligen det skulle kunna gå an. Jag vill icke ockra på en lågkonjunktur, men jag tycker i alla fall, att detta är rimligt.

Sedan är det en sak i sammanhang med löneställningen, särskilt när det gäller nya tjänster eller nya organisationer, som jag tycker är avvita här i landet. Beträffande varje organisation i vilket ämbetsverk som helst får man, när man skall tillsätta en viss tjänsteman, alltid höra den vanliga trallen om att denna tjänst är av så utomordentlig betydelse, att där kan endast den allra bästa kraft användas. Så heter det överallt, när det gäller något nytt, och i regel ha dessa idéer vunnit, så att man har tagit till tjänsteställningen mycket högt. Synnerligast för några år sedan gick det lätt, då det var något nytt, att trissa upp en hög löneställning. När man så hållit på några år, sätter man till en besparingsnämnd och besparingssakkunniga, och varför? Jo, då skall man plocka ner en hel del. För det första skall man se efter, om man kan plocka bort någon tjänsteman helt och hållet, men man vill även undersöka, om man kan plocka ned löneställningen för någon. Det har man gjort över hela fältet. Då får man handskas med övergångsstater, om man har en person på befattningen förut, eller man får handskas med noter, som ange, att en som redan innehar tjänsten och har en högre löneställning, i fortsättningen skall bibehållas i denna. Det får då stå, att förändringen icke träder i kraft förrän senare. Jag tycker det är en dålig metod denna. Jag tycker det är bättre, om man börjar med en lägre grad, och visar det sig senare, att man verkligen behöver en mera kvalificerad kraft och en högre lön, kan man gå in för den vägen. Så gör den enskilde praktiske mannen. Men här tycks det som sagt, att så fort det skall vara någonting nytt, skall man genast flyga upp med det

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

i högsta toppen. Det är ett fel, som man borde lägga bort. Man bör försöka krypa, innan man kan gå, och icke organisera tjänster med högre löner, än man kan hålla i fortsättningen. Den andra metoden är väl den otrevligaste metod man kan tänka sig.

Jag skall icke gå in på denna sak mera än att jag uttalar, att jag hoppas och tror, att förslaget i huvudsak går igenom, men att man icke tillsätter en massa biträdande ingenjörer, innan man ser, att de behövas och att man verkligen har ett starkt behov av dem. Jag tror icke det skulle vara lämpligt, om man började med ett så stort antal, som Kungl. Maj:t föreslagit.

Ja, så är det väl ett och annat ord till, som jag borde säga. Jag är utskottsmajoriteten tacksam för att den gått med på mitt förslag om att icke automobilskattemedel skola användas till allt i denna organisation. Det fanns nog de, som höllo på att man skulle lägga motionen på andra riktlinjer, på att staten skulle betala det hela, men jag tyckte, det var bättre att taga litet mindre för sig, men att få det säkert. Jag tycker det var för mycket begärt, när man lade uppgifter på dessa vägingenjörer, som icke kunde ha något egentligt sammanhang med automobilerna, att man då skulle hugga för sig av automobilskattemedlen även på detta område. Utskottsförslaget är en gyllene medelväg. Det tager ungefär så mycket automobilskattemedel, som är skäligt — kanske litet till, men det finner jag mig i. I stort sett tycker jag det är väl avpassat.

Att övertyga herr Anderson i Råstock tror jag mig naturligtvis icke om att göra, men jag vill ha detta förslag genomfört, så att man kan komma från ord till handling. Jag tror också, att de av kammarens ledamöter, som åhört vad jag kommit med, skola finna mina skäl i så måtto bärande, att de anse det lugnast och säkrast beträffande dessa nya vägingenjörer, att man ställer dem i den nya löneställning, jag föreslagit i min reservation, och att de, åtminstone tills det hela kommit i gång och man fått se, hur organisationen verkar, underställas väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Jag skall därför, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets hemställan, endast med de förändringar, som innefattas i den av mig avgivna reservationen, d. v. s. att vägingenjörerna skola vara väg- och vattenbyggnadsstyrelsens tjänstemän och att arvode till dem skall utgå enligt 28 löneklassen.

Frågan om en vägingenjör på Gotland tror jag nog bör få tagas under omprövning. Åtminstone vågar jag mig icke på problemet i detta sammanhang, ty jag vet icke klart, huru man skall göra med den saken, men jag hoppas och tror, att regeringen tänker därpå och klarar upp det hela. Jag är icke riktigt övertygad om att det var det lyckligaste förslaget det, som regeringen framlade, men jag kan icke klara upp, huru man bör göra, om man möjligen kan klara sig med en extra vägingenjör eller en dylik anordning för Gotlands vidkommande. Därför ville jag icke vidröra det i sammanhang med min motion.

Herr **Gardell** i Gans: Herr talman! Såväl Kungl. Maj:t som utskottet föreslår, att i vissa län utom Gotlands län skall finnas en vägingenjör. Som motiv för detta förslag anföres: »Enligt utskottets mening torde med hänsyn till vägväsendets jämförelsevis ringa utsträckning och goda beskaffenhet behovet av teknisk uppsikt å Gotland vara så begränsat, att den av Kungl. Maj:t föreslagna anordningen må kunna godtagas.»

Beträffande påståendet om den ringa utsträckningen skall jag be att få anföra, att på Gotland finnes 503 kilometer landsväg, medan man i Uppsala län har 350 kilometer och i Blekinge län endast 206 kilometer. Jag vill även fästa kammarens uppmärksamhet på att på grund av den ökade turisttrafiken på Gotland ställas allt större krav på vägkassorna att övertaga enskilda vägar

till allmänt underhåll. Jag vill därför tillbakavisa påståendet, att vägväsendet på Gotland är av ringa utsträckning.

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

Beträffande påståendet om vägarnas goda beskaffenhet skall jag anföra, att vid en nyligen hållen vägstämma på Gotland en vägingenjör framhöll, att vägarna på Gotland voro vid bristningsgränsen. Orsaken därtill är, att vi lida brist på lämpligt vägmaterial. Därför ha också försök gjorts med silikatbehandlad kalksten, som visat sig under den senaste vintern motstå tjällossningen. Skulle detta material hålla, vad det tyckes lova, så synes man vara oberoende av tjällossningar. Och då komma vi att få ganska bra vägar för rimligt pris, ty kalkstensmakadam eller silikatbehandlad makadam är i kostnad lika med granitmakadam. Jag har även utförligare redogjort för dessa vägmaterial i min motion, nr 376.

Temperaturen på Gotland visar ofta under vintern över 0°, och då det silikatbehandlade väglagningsämnet vid utförda försök visat sig motstå temperaturförändringarna under denna vinter, är det lämpligt, att vi ha en vägingenjör bosatt på Gotland, som ägnar sitt studium åt detta material, så att man får goda vägar.

Beträffande Gotland och Uppsala län som ett vägdistrikt kan man i finansiellt avseende icke förorda detta, ty det förutsätter först att i dessa län måste anställas biträdande vägingenjörer. Och skulle vi då, som förslaget antyder, anställa en väginspektör, blir detta ju tre tjänstemän, som skola ha tjänsteresor till Gotland. Jag tror därför icke det blir någon besparing. Den kungl. propositionen föreslår ju också, att vägingenjörerna endast anställas för sex år, d. v. s. för den närmaste tiden, då de största anspråken ställas på vägarna, då de skola omläggas från dragare- till automobiltrafik. Det är därför beklagligt, om Gotland skulle bliva utan vägingenjör. Länsstyrelsen i Uppsala län har i sitt uttalande framhållit, att en vägingenjör där, som samtidigt vore vägingenjör i ett annat län, skulle vara bosatt i Uppsala, och ej finge utan länsstyrelsens medgivande lämna Uppsala län.

Detta visar, att oaktat de i Uppsala ha mindre antal landsvägar än i Gotlands län, äro de i behov av ett tekniskt biträde. Jag skulle därför helst önska, att vi finge en anställd vägingenjör på Gotland, om också med lägre avlöning.

Jag ville också fästa herr statsrådets uppmärksamhet på, att vi på Gotland ha ett hundratal fiskehamnar, av vilka en del äro föremål för ombyggnad och underhåll av statsmedel, vilka arbeten ledas av en tekniskt utbildad ingenjör. Det är möjligt, att samme man skulle kunna leda även vägarbetena, och då hade han ju full sysselsättning.

Jag skall därför icke mycket uppehålla mig vid ärendet, jag skall endast be att få yrka bifall till utskottsförslaget med det tillägget, att det skall införas en särskild vägingenjör för Gotlands län.

Därför skall jag be att få föreslå att utskottets kläm må få följande lydelse: »Att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande framställning samt — — — — — väckta motionen (II: 375) må med fastställande av antalet vägingenjörer till 24, av vilka vägingenjören i Gotlands län må anställas med ett arvode enligt 20 löneklassen men med godkännande i övrigt av den av utskottet förordade organisationen — — — — — föranleda.»

Jag ber att få framställa yrkande i enlighet härmed.

Häruti instämde herr *Svedman*.

Herr **Hollertz:** Herr talman! Då jag är intresserad av denna frågas lösning, enär jag handhar ett vägdistrikt, ber jag med herr talmans tillåtelse få yttra några ord.

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

Kungl. Maj:ts proposition innehåller, som redan förut framhållits, huvudsakligen vad riksdagen år 1928 begärt. Att en lösning av frågan till det bättre, än som nu är förhållandet, ej kan annat än hälsas med tillfredsställelse av alla dem, som ha med vägväsendet på landsbygden att göra, är självfallet. Och att så icke skulle vara förhållandet kan blott den säga, som ej sysslar därmed. Man kan ej komma till annat resultat än att utskottsmajoriteten sett frågan helt praktiskt, då den i huvudsak ingått för Kungl. Maj:ts förslag.

Att verkligen många skäl tala för bifall till den kungl. propositionens antagande, kan ej undgås. Jag vill anföra något. Det är ju så, att vägväsendet blir decentraliserat till varje län, varigenom bland annat vinnes den stora fördelen, att respektive vägstyrelse blir i tillfälle att komma i kontakt med det organ, som handhar vägärendena, och mera personligt och direkt kan avhandla förekommande frågor.

De skriverier, som nu förekomma, att varje ärende skall först gå till länsstyrelsen, sedan till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vidare till Kungl. Maj:t, för att sedan, när Kungl. Maj:t bifallit detsamma, återgå samma väg det kommit, komma efter nuvarande förslag att bortfalla. Det är med stor lättnad man ser detta.

Vidare vinnes den avsevärda fördelen, att den kontrollerande vägingenjören vid en vägbyggnad, omedelbart efter verkställd kontrollering hos länsstyrelsen, kan utanordna beviljat bidrag, varigenom vägdistrikt fortare kan erhålla sina beviljade bidrag till byggnader, som de äro berättigade till, än som nu är fallet.

Återgående till nuvarande förhållanden med vägtjänstemännen som handha vägbyggnadsärenden, kan man ej komma ifrån att det ej verkar riktigt.

Som det nu är, utför vägtjänstemännen vid ett förutsatt byggnadsföretag 1) plan och kostnadsberäkning, 2) tillstyrker hos länsstyrelsen att bidrag erhålles, 3) verkställer renstakning, 4) är arbetsledare och 5) kontrollant. Allt detta talar för att vägingenjörerna böra bli helt statsavlönade. Utskottet har vänligt nog beaktat den av mig avlämnade motionen i vad den gäller tillsättandet av biträdande vägingenjörer. Det torde emellertid vara alldeles klart, att något verkligt behov för närvarande icke föreligger i det hänseendet, åtminstone i södra och mellersta Sverige, och i detta fall har utskottet med rätta haft sparintresset för ögonen. Däremot har utskottet icke velat särskilt yttra sig om min hemställan, att vid förordnande av förrättningsman för uppgörande av planer och kostnadsberäkningar förslagsrätt måtte tillkomma resp. vägstyrelser, så att de erhålla den person förordnad, som de anse mest kompetent härför. Man kan utgå ifrån att utskottet gillar denna min uppfattning, men att man anser frågan vara av så underordnad betydelse, att ett särskilt yttrande icke är nödvändigt. Emellertid anser jag en sådan bestämmelse viktig och kan därför icke underlåta att framföra denna synpunkt för att den må vinna beaktande.

De yttranden, som framfördes från representanten på örebrobänken, herr Anderson i Råstock, kan jag icke låta gå obemärkt förbi. Han sade, att om man nu följde utskottets förslag, vore detta att gå med på något, som tarvade ytterligare utredning. Men om någon sak fått en fullkomlig utredning under många år, så torde det vara denna. Den 30 september 1925 avlämnade sakkunniga ett förslag, den 26 oktober 1927 kom ett andra förslag och den 9 mars 1928 ett tredje.

Vidare yttrade herr Anderson i Råstock, att med all den aktning för länsstyrelserna, som han hade, kunde man dock icke förutsätta någon större kompetens hos dem, beträffande vägärendenas handläggning. Jag hoppas, att det icke blir sämre hädanefter än hittills. Under den debatt, som fördes i frågan föregående år, lämnades den uppgiften, att av alla de ärenden, som behand-

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

lades av länsstyrelserna, hade cirka 90 % godkänts av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Det torde alltså icke vara så farligt med länsstyrelsernas auktoritet och deras handläggning av sådana frågor.

Vidare framhöll herr Anderson i Råstock, att man kunde hysa farhågor beträffande de blivande vägingenjörernas ställning gentemot länsstyrelserna. Vi veta emellertid, att länskonsulenter och distriktstjänstemän äro konsulterande åt länsstyrelserna redan nu, och detta tycks icke innebära någon särskilt stor fara; tvärtom. Vidare påstod han, att granskning av vägstyrelsernas räkenskaper skulle bli för dyr, om den skedde av vägingenjörerna. Jag tror icke den saken är så märkvärdig den heller. Med den räkenskapsföring, som enligt lag åligger vägdistrikten, torde uppgiften vara jämförelsevis lätt att handha. Och dessutom kan den verkställas så mycket säkrare, som vägingenjörerna ha tillgång till avtalen med vägdistrikten och för övrigt känna till alla förhållanden.

Vad som särskilt förundrade mig var herr Andersons tal om de nuvarande distriktstjänstemännens relativt små avlöningar. Han anförde såsom exempel, att en dylik tjänsteman kunde få vidkännas ända upp till 48,500 kronors kontorskostnader, och att detta icke gav honom mer än 10,000 kronor i netto. En dylik uppgift torde få stå för herr Andersons i Råstock egen räkning: skulle den verkligen vara riktig, så är detta i varje fall icke regel utan undantag. Jag vill icke ironisera men jag tror, att om man vänder på siffrorna kommer man verkligheten närmare. Man får tänka på att dylika tjänstemän uppgöra både förslag till planer, företaga renstakningar och äro arbetsledare och kontrollanter. Vad dessa senare uppgifter beträffar, veta vi, att det tarvas icke några större kostnader, men lämna vederbörande rätt goda inkomster.

Det kunde vara mycket att anföra, men jag finner icke skäl att fortsätta, då Kungl. Maj:ts och utskottets förslag är sådant, att man bör taga vara på detsamma. Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Mosesson:** Det brukar, herr talman, vara så, att en enskild kammarledamot, som icke är insatt i ett föreliggande ärende, kan ha hjälp av att höra på de sakkunniga, som tala i ämnet, och han kan då vanligen känna sig ganska trygg, när han skall avge sitt votum. Jag har hört på debatten liksom jag givetvis i min ringa mån försökt sätta mig in i detta ärende, men jag erkänner, att jag icke kunnat avlyssna det riktigt äkta tonfallet hos dem som gått in för utskottsförslaget på ett sådant sätt, att jag blivit övertygad om att jag i kväll handlar rätt, om jag röstar med utskottet. Det är för den skull, som jag ber att med några ord få motivera, varför jag i det föreliggande läget kommer att rösta för herr Andersons i Råstock reservation.

Det har sagts, att därför att riksdagen i fjol skrev till Kungl. Maj:t i frågan vi nu skulle känna oss bundna att bifalla utskottets förslag. Jag är icke övertygad om att det överensstämmer med riksdagens värdighet och med vad som är mest gagneligt att förfara på det sättet, om man icke i den stund beslut skall fattas är förvissad om att beslutet är välbetänkt. Envar har väl en bestämd känsla av, att länsstyrelserna, allt eftersom samhällsutvecklingen fortskrider, bli tyngda av alla möjliga uppgifter, och det synes mig, att i den mån så sker måste de lita på experter, som sitta inne med den speciella sakkunskap, som en enda man omöjligen kan ha, icke landshövdingen och icke avdelningschefernа. Om jag hämtar en analogi från ett område, som ligger ganska nära detta, nämligen den nya institutionen med länsarkitekter, så känna väl en hel del av kammarens ledamöter till, att i dessa svåra frågor blir det faktiskt länsarkitekten, vilken såsom sakkunnig kommer att få den beslutande makten, ehuru K. B. bär det nominella ansvaret. Jag fruktar, att något liknande kommer att bli händelsen, om vi skola få 23 eller 24 vägingenjörer, som skola

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

avgiva icke ett förslag, vilket sedan skall granskas av en annan och mera sakkunnig myndighet, utan ett förslag, som den beslutande icke kan ingående granska. Ty länsstyrelserna sitta icke inne med nödiga förutsättningar i det hänseendet. Jag fruktar också, att det komme att leda till, att vi finge en mycket olika praxis i olika län. Då nu jag icke är säker på att det är ett bra förslag, som här föreligger, även om en del säga, att det medför en bättre ordning än den som nu gäller, anser jag, att det är mindre risk att bida och vänta ett annat förslag, som vi kunna vara mera övertygade om motsvarar vad ett sådant viktigt och stort ärende kräver. För den skull kommer jag att lägga min röst för den reservation, som herr Anderson i Råstock m. fl. avgivit.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Kammarledamöterna torde ursäkta mig, om vad jag nu kommer att säga blir litet rapsodiskt. Men så många talare ha gjort mig den äran att bemöta vad jag tillät mig säga i mitt anförande före middagen, att jag måste uppehålla mig något vid vad var och en yttrade.

Jag har kommit med min reservation och uppträtt i debatten för att få tillfälle att konstatera, huru många av kammarens ledamöter, som om några år komma att ångra sig, därför att de i dag röstat för utskottets förslag. Ty att vederbörande komma att ångra sig är jag fullkomligt förvissad om. Jag kan försäkra att min strävan icke förestavas av något annat än att få den bästa möjliga vägorganisation till stånd. Jag är tillräckligt landsortsbo för att ha så pass kännedom om denna sak, att jag vågar ingå på ett bemötande på vad herr Swen Persson i Fritorp sagt. När herr Swen Persson vill göra gällande, att det icke är några landsortsrepresentanter, som biträtt min reservation, kan jag förråda den hemligheten för kammaren, att de som dikterat fjärde avdelningens och statsutskottets beslut äro två stadsbor — vilka jag sätter mycket högt för all del — nämligen herr Lindblad i Göteborg och rådman Dahl i Kristianstad. Jag tror allt möjligt gott om deras kvalifikationer i övrigt, men jag kan icke tillmäta dem alltför stor auktoritet vid bedömande av vägfrågor. Jag är ledsen om min vän herr Persson i Fritorp tager detta till anledning för att yttra sig ännu en gång, men jag hoppas att han i så fall skall verifiera vad jag nu sagt. Saken framgår så mycket tydligare av den omständigheten, att herr Swen Persson själv förklarade, att han med mycket stor tvekan gått in för vad utskottsmajoriteten föreslagit på ett par punkter. Herr Olofsson i Digernäs är strängt taget den ende av fjärde avdelningens majoritet, som verkligen är landsortsrepresentant i denna fråga. Med kännedom om herr Swen Perssons borgerliga näring vågar jag förutsätta, att han icke haft alltför stor befattning med vägväsendet och dess utveckling i Kristianstads län. Men *om* han haft detta, vågar jag göra den antydan, att han icke varit nöjd med vissa av de förslag, som framkommit från vederbörande håll i Kristianstads län utan i stället varit rätt tillfreds med de korrigeringar och rättelser, som gjorts av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Jag tror, att detta icke kan bestridas.

Sedan sade herr Swen Persson något om allmänna medel. Ja, herr Persson kan ha vilken uppfattning som helst, men jag vågar säga, att om de allmänna medlen hopbringas genom förordningen om automobilskatt eller om vägskattens tillämpning i distrikten eller på annat sätt är likgiltigt; det är de facto allmänna medel, och det är lika viktigt att man får den mest korrekta användning av dessa medel, som överhuvud taget kan tänkas. Jag tycker icke det är riktigt att man etablerar något slöseri härvidlag, såsom skulle ske om man går de vägar, som herr Swen Persson beträder, just därför att det icke är möjligt för länsstyrelserna att helt behärska dessa områden. Detta visade ju också herr Mosesson genom den parallell han uppdrog.

Sedan har herr Olsson i Kullenbergstorp talat om konsekvenserna på detta

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

område. Emellertid nämnde herr Olsson själv, att det var fråga om en arvodestjänst, något som i allmänhet icke — och allra minst på statsutskottets tredje avdelning — brukat anföras som skäl för förhöjning av andra tjänstemäns löner. Men jag måste ändå tacka herr Olsson i Kullenbergstorp för att han sade så mycket till stöd för min uppfattning, som han gjorde. Han framhöll bl. a., att det har ingen betydelse vad vi besluta i dag om de biträdande vägingenjörerna. Kunde vi då icke göra sällskap och säga, att det icke har någon betydelse vad vi besluta beträffande även de ordinarie vägingenjörerna, eftersom vi icke få organisationen till stånd förrän någon gång nästa år, alltså efter ingången av nästa budgetår? Däremot måste jag säga, att när han går så långt, att han betraktar väg- och vattenbyggnadsstyrelsen såsom ett affärsdrivande verk, ber jag att få efterlysa vad han har för grund för ett sådant påstående. Mig veterligen har alltid i riksdagskretsar och icke minst i statsutskottet verket betraktats som ett ämbetsverk rätt och slätt, ehuru med tekniskt-ekonomisk inställning och tekniskt-ekonomiska uppgifter.

Sedan sade herr Olsson — tror jag det var — att vägingenjörerna komma att tjäna många herrar. Så till vida har han rätt, som att de enligt utskottets förslag bli länsstyrelsens tjänstemän och samtidigt bli skyldiga att taga direktiv från väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Mot detta har jag opponerat mig, och jag har tillåtit mig att i min reservation framställa en propos, huruvida det icke vore bättre, att vägingenjörerna finge det så ställt, att de finge arbeta efter en av statsmakterna fastställd taxa, än att vederbörande vägdistrikt skulle vara utelämnade på nåd och onåd till privata företagare av olika slag. Inom detta område ställer det sig så till vida lika, att om de skola uppträda med anspråk på vederhäftighet, få de lov att ha civilingenjörs utbildning. Och det vill jag säga, att någon större olikhet i detta fall kan icke komma i fråga. Här få vederbörande precis samma funktioner, som herrarna så starkt nu klandra. De skulle enligt utskottets förslag göra upp planer, renstaka, beräkna kubikmassor o. s. v., och så skulle de arbeta enligt taxa. Arvodet enligt taxan skall tillfalla statsverket. Men jag frågar: vad blir det för intresse för dessa vägingenjörer att verkligen söka arbeta enligt sådana principer, att man skall göra så mycket som möjligt? Jag vill icke uttala något tvivel om deras arbetsförmåga och plikttrohet, men jag anser, att även de böra arbeta på ackord, vilket ju herr Swen Persson och anhängare av det moderata partiet överhuvud anse riktigt, när det gäller hantverkare, yrkes- och kroppsarbetare o. s. v. Jag har svårt att få det att gå ihop, att den sporre till ökad arbetsintensitet och ökad aktivitet i sin tjänst, som sådant ackordsarbete innebär, skulle ha förlorat sin giltighet på detta område.

Sedan sade herr Olsson i Kullenbergstorp, att en ny utredning betyder nytt uppskov. Varför det? Här ha myndigheterna icke beretts eller icke kunnat beredas tillfälle att yttra sig över förslaget, utformat efter 1928 års idéer. Jag tror icke jag säger för mycket, om jag påstår, att därest båda förslagen kommit ut till yttrande — det ena upptagande ett stort antal tjänstemän med ordinarie och fast lön och det andra upptagande ett lägre belopp men med rätt för vederbörande att förtjäna något på utförande av vissa smärre arbeten enligt taxa och med skyldighet att bestrida alla kostnader — skulle det möjligen icke blivit så stor majoritet för det förslag, som i dag ligger på kammarens bord.

Sedan var det någon som yttrade, att jag tyckte det var bra som det var. Nej, jag är också på det klara med, att den nuvarande distriktsorganisationen är mogen för avveckling så snart som möjligt. Men jag sade, att vårt vägväsende befinner sig på en hög ståndpunkt. Det har under den oerhörda påfrestning, som automobiltrafiken förorsakat, kunnat utveckla sig på ett mycket praktiskt och lämpligt sätt, *trots* den gammalmodiga organisationen. Jag vill verkligen påstå, att jag icke sagt mera i detta fall än vad jag verkligen helt och fullt

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

kan stå för. Och detta så mycket mera som ingen av dem, som plädera för utskottets förslag, kunnat bestrida en enda av mina uppgifter. Man har bara hållit sig till att riksdagen i fjol gick in för ett beslut, som i huvudsak var av den beskaffenhet, som Kungl. Maj:t nu föreslagit.

Herr Olsson i Kullenbergstorp talade om att jag för min del är att anse som särskild förespråkare för de affärsdrivande verken och även väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Jag vet icke på vilket faktum han stöder detta sitt påstående. Men jag brukar liksom han försöka gå fram på den linje, som jag i varje fall anser vara riktig, och den rätten förbehåller jag mig oavsett vad herr Olsson i Kullenbergstorp och andra säga. Jag tillhör också dem som icke vilja kasta bort det som är gammalt vordet innan vi få något nytt som är bättre. Och vi veta icke den dag som i dag är, vad vi kunna få i stället. Därav härleder sig min kampanj i dag.

Det sades också, att det skulle bli en märkesdag i vägväsendets historia, om vi i dag följde utskottet. Det tror jag rasande väl, men jag är icke lika övertygad om att man kommer att prisa denna dag såsom innebärande en dag då man fattade ett klokt och vidsynt beslut. På den punkten komma vi att tvista, och jag vidhåller, att den som i dag går in för utskottets förslag, som varken är hackat eller malet, kommer att få tillfälle ångra sig många gånger, därest han får den förmånen — eller olägenheten — att sitta här i kammaren och taga ställning till dylika frågor. Han skall finna, att beslutet var icke väl genomtänkt och icke riktigt ur saklig synpunkt; och det blev icke av sådan beskaffenhet, att man kunde bygga på det för framtiden.

Sedan åberopade man — jag höll på att säga naturligtvis — att riksdagen i fjol beslutade i denna riktning. Jag vill då fråga herr Persson, som förde fram denna argumentation, om han kan erinra sig, vilka de voro, som redo för rusthållet beträffande formuleringen av fjolårets beslut — om det icke var en av dessa, som han själv betecknade som ifråga om bedömande av vägorganisationsförslag ganska mindervärdiga stadsbor, med vilka herr Persson slöt sällskap den gången. Därmed är det ytterligare bevisat, att hans inlägg i dag för att misstänkliggöra reservanterna icke har så synnerligen stort värde. Jag kan kanske tillägga, att kamrarna i andra frågor icke visat sig så ömhjärtade, när det gäller respekterande av fattade beslut. Jag vill bara erinra om beslutet i flickskolefrågan, då kamrarna gav en goddag i vad man förut bestämt, liksom om beslutet om gymnastikkonsulenterna. I senaste fallet hade *två* riksdagar enhälligt beslutat, att sådana befattningar skulle inrättas, men kammaren sade nej därför att förslaget icke var sådant som man gillade. Jag tror därför att jag är i synnerligen gott sällskap när jag säger, att man icke behöver följa ett beslut om det är förhastat. Därtill kommer den omständigheten, som jag icke är den förste att fästa uppmärksamheten på, att kammaren har föryngrats eller förnyats och att alltså de nya ledamöter, som komma hit med friska viljor och ofördärvad syn på tingen, rimligtvis icke behöva få kläda skott för vad herr Persson i Fritorp och några andra lyckats i ett obevakat — eller åtminstone förhastat — ögonblick genomdriva vid fjolårets riksdag — ett beslut grundat på en vidsträckt missuppfattning om det verkliga sakläget.

Sedan sade man, att mitt system är så farligt, därför att vederbörande då måste kontrollera sitt eget arbete. Jag vill bara fråga, om det på denna punkt förefinnes någon skillnad mellan utskottets och mitt förslag, då ju herrarna själva vilja, att vägkonsulenterna skola upprätta förslag, renstaka och beräkna o. s. v. och även deltaga i arbetsledning och kontroll. Huru få herrarna detta att gå ihop? Blir det icke strängt taget samma sak, huru man än vänder på fjärdingen? Jag tror, att det vore lyckligt, om det kunde ordnas så, att man anlitade vägingenjörerna för de stora uppgifterna, och att de finge i sin tjänst anställa biträdande ingenjörer och andra, som voro behövliga. Det är det sy-

stem, som hittills gällt och som visserligen har sina oarter men som i alla fall haft den goda effekt, som jag förut berört.

Herr Hollertz drog i tvivelsmål riktigheten av mina uppgifter angående den handling, som jag talade om. Den anmärkningen kan han adressera till 1927 års sakkunniga med landshövding von Sydow, nuvarande socialminister Lübeck och kapten Waltzinger m. fl., som hade utredningen om hand. Detta papper har inlämnats under ämbetsmannaansvar; jag står icke för siffrorna i annan mån än 1927 års kommitté kan stå för dem, men jag går ut ifrån, att de äro fullkomligt riktiga. Den anspelningen från herr Hollertz, att vi skulle ha gripit siffrorna ur luften, vill jag därför tillbakavisa på det bestämdaste. Jag lämnar detta papper till benäget studium av herr Hollertz, och han skall då finna, att det förhåller sig precis som jag sagt. Jag behöver icke taga tillbaka ett enda ord.

Sedan talade någon av herrarna om, att det gällde bara att kontrollera de vanliga underhållsprisen och att detta endast vore en bagatell. Herrarna ha gått in för ett förslag, som gör det möjligt för vägingenjörerna — jag håller mig till dem fortfarande, därför att de bli dominerande i länsstyrelserna — att godkänna utbetalningar ända upp till maximigränsen. Men när det är fråga om att betala litet utöver maximum, vilket medgives först efter prövning av Kungl. Maj:t och varom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen skall få yttra sig, ställer man sig på annat sätt. Man resonerar alltså så, att den stora posten, den som gäller det ordinarie underhållet, den som kostar mest pengar, får man bestämma på egen hand, ända upp till 75 %. Men om det gäller en liten slant extra, är detta så viktigt, att man måste gå upp till Kungl. Maj:t, som först måste höra väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Det måste väl ändå ur statens synpunkt vara det viktigaste, att man kontrollerar, att de ordinarie underhållsanslagen få en förnuftig användning.

Jag blev verkligen tillfredsställd över att herr Olsson i Kullenbergstorp framhöll, att man icke anser sig kunna draga in tjänstemän med mindre man har besparingsnämnder och långa utredningar först. Det är just vad jag sagt i reservationen. Men icke förty går utskottsmajoriteten här — i detta fall undantager jag herr Olsson i Kullenbergstorp, som icke vill ha mer än en handfull biträdande ingenjörer — med på att anställa 23 ingenjörer, innan man vet huru organisationen i övrigt kommer att utformas. Vad är detta annat än att på förhand binda sig? Är det icke samma sak som att anställa en hel rad tjänstemän och sedan, för att efter många om och men få en indragning till stånd, anlita en massa besparingsnämnder. Jag tror, att det är bättre att man till en början anställer det minsta möjliga antalet och samtidigt anordnar avlöningssystemet så, att kostnaden för de biträden, som vederbörande vägingenjörer behöva, få utgå av de inkomster, som de kunna förskaffa sig genom ackordssystemet. Detta är ett system som praktiserats förut under lång tid. Jag vill exempelvis påminna om att lantmätarna ha det ordnat på detta sätt, och vidare att domarkåren ju hittills haft en mycket stor del av sina inkomster efter en dylik anordning, d. v. s. en liten fast lön och resten sportler. I det fall, jag nu pläderar för, gäller det en jämförelsevis blygsam fast lön och en taxa. I stället ha vederbörande måst med de inkomster de haft anställa behövliga biträden. Detta är ett förnuftigt system, det håller jag fortfarande fast vid. Det kanske beror på att jag är för konservativ, men den konservatismen medför i varje fall minskade utgifter för statskassan. Och i det hänseendet är jag också, tack vare den hårdhänta uppfostran jag fått både i kammaren och statsutskottet, angelägen att hålla igen om statens pung.

Jag har också tillåtit mig att i reservationen föreslå en annan anordning för Gotlands län. Jag är övertygad om att Kungl. Maj:ts förslag icke heller i det hänseendet kommer att hålla i längden. Någonting måste göras för att

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

undvika de stora resekostnader, som måste bli följden av att uppsalavägingenjören skall faktiskt tjäna två herrar, tjänstgöra både i Uppsala och Gotlands län. Jag tror, att detta arrangemang icke är lyckligt. Man bör kunna träffa en anordning på Gotland, som för en billig penning möjliggör, att en tekniskt utbildad person finnes till hands, som kan hjälpa vederbörande vägdistrikt med råd och dåd och med de projekt, som kunna vara erforderliga. Därför har jag i reservationen föreslagit, att denna fråga skulle tagas under förnyat övervägande.

I reservationen beröres också frågan om vägdistriktens antal. Jag har i reservationen tillräckligt kraftigt betonat, att det icke kan komma i fråga, att den saken sammankopplas med spörsmålet om vägorganisation överhuvud. Men det förefaller mig vara bra mycket, när man i ett län, som vad ytvidden beträffar, är i det närmaste jämställt med Gotland, har ända upp till 13 vägdistrikt, då man i Gotland kan reda sig med två.

Sedan sade herr Hollertz, att utskottet sett frågan praktiskt. Hade herr Hollertz sagt, att utskottet sett frågan politiskt, skulle jag hållit med honom. Naturligtvis har fjolårets riksdagsbeslut verkat återhållande även på de ledamöter, som tyckt att förslaget var rosenrasande. Det kan hända, att någon kommer att beskylla mig för att sakna politiskt omdöme, därför att jag — trots det exempel, som jag anfört om flickskolorna, gymnastikkonsulenterna o. s. v. — har den för en landsortsrepresentant icke ovanliga uppfattningen, att man håller på vad man anser riktigt utan att precis noga räkna efter huru många, som befinna sig på den andra sidan och som *säga*, att det är orätt vad man anser, när de icke lyckas bevisa det. Jag anser tvärtom, att utskottsreservanterna sett frågan praktiskt, därför att de vilja bygga på det bestående. Man vill icke slopa allt det som tillämpats under åtskilliga år. Reservanterna vilja icke gå tillbaka till 1700-talets vägorganisation; de vilja ha en övergång härvidlag och undersöka, om det icke finns åtskilligt gott i de principer, som tidigare legat till grund. Men för att få en verklig fason på saken ha även vi velat slopa den nuvarande distriktsorganisationen, som är ganska överflödig.

Om man går reservanternas väg, få vi — det är jag fullkomligt övertygad om — vägorganisationen genomförd lika fort som om vi taga utskottets förslag, vilket, såsom jag redan uppvisat, är ganska opraktiskt.

Sedan skulle jag kunna språka litet med herrarna om den brevskrivning, som man talade om. Det resoneras, som om det icke skulle gå postförande tåg längre än till länsresidensen. I fjol visades dock upp i debatten i första kammaren, att det inträffat många gånger, att ett brev ställt till länsstyrelserna i en vägfråga kommit igen efter tre veckor, medan en liknande framställning, riktad till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, kommit igen om fyra dagar. Vad säga herrarna om den jämförelsen? Vi få väl taga hänsyn till kommunikationerna och jag kan uppriktigt sagt icke begripa varför icke en framställning från en vägstyrelse skulle kunna fortsätta med ett postförande tåg ända upp till Stockholm och komma igen fortare än om den postas till residensstaden för att komma igen någon vecka senare. Såsom utskottet föreslagit det kommer det ofta att bli så, att vägingenjörerna få vara ute i landsorten då och då, för fullgörande av olika uppdrag. Tro icke herrarna, att det medför en viss försening ifall brevet råkar komma till residensstaden just vid den tid då vederbörande är ute på förrättningar?

Vidare yttrade herr Hollertz någonting om kontrollanter. Men det är vägdistrikten, som hos länsstyrelserna begära att få den eller den förordnad såsom kontrollant. Jag undrar om detta kan bestridas. Åtminstone praktiseras det så i det län där jag är bosatt. Det står i tidningarna, att den och den vägstyrelsen gjort framställning om att kaptenen eller majoren X skall

förordnas till kontrollant vid det och det bygget. Jag misstänker, att förhållandena icke äro alltför olikartade på andra platser.

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

Så anförde herr Hollertz, att av alla de förslag, som kommit fram och behandlats av länsstyrelserna, 90 procent godtagits av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Ja, men detta är under den gamla organisationen. Herr Hollertz kan icke på något sätt leda i bevis, att det kommer att bli likadant framdeles enligt den av utskottet förordade organisationen. Det finns ingen möjlighet härtill, och vad jag antytt om förhållandena i ett län gäller nog på åtskilliga andra ställen. Det nämnda förhållandet får alltså strykas ut ur vår bevisföring, ty vi veta icke hur det kommer att ställa sig framdeles.

Herr Hollertz yttrade vidare, att den gjorda utredningen i ärendet var tillfyllest. Man plägar dock icke i riksdagen antaga en sak ofullgången, d. v. s. när bara en bit av ett ärende är framlagd. Man brukar verkligen begära, att Kungl. Maj:t skall ytterligare överväga saken, tills man får fram ett förslag, som kan samla den övervägande majoriteten hos den beslutande myndigheten. Jag kan icke inse, att det hänt något särskilt märkvärdigt i utredningsväg härvidlag. Det fanns en utredning av år 1925 och denna gingo myndigheterna ganska enhälligt emot, 1927 års förslag gingo somliga av myndigheterna emot, under det att andra förordade detsamma. Och 1928 års förslag, som var byggt på en delvis annan princip men i det väsentliga anslöt sig till 1927 års förslag, ha icke myndigheterna hörts över. Varför skall det då vara så märkvärdigt, att man även låter den sidan av saken gå till omprövning? Jag bara frågar.

Sedan säger herr Hollertz, att jag påstått, att det icke skulle vara så stor fara nu. Jag tycker uppriktigt sagt, att det vore egendomligt, om det som jag sade förut om de 90 procenten skulle anses vederlagt utan vidare. Enligt herr Hollertz' egen utsago är det ju så, att 90 % av förslagen äro godkända och då är det väl som jag säger, att det icke är så galet med den nuvarande ordningen.

Så en enda sak till beträffande avlöningen, och nu få herrarna ursäkta, att jag säger min oförgripliga mening. Jag vill betona, att det naturligtvis går att ordna saken efter principerna i 1927 års förslag, fast det blir dyrt på det sättet, men det går också att ordna saken efter 1928 års principer, och på det viset blir det både billigare och effektivare. Men det går inte att räkna med att kunna få en karl, som skall vara till den grad självständig inom länsstyrelsen, som vägingenjören faktiskt kommer att bli, för den ringa penning, som här föreslås i ett för allt. Jag betonar ytterligare, att det är ett arvodessystem, som det är fråga om att tillämpa för dessa vägingenjörer och det är alltså icke fråga om någonting prejudicerande; vederbörande få icke pensionsrätt eller någonting dylikt, och skola endast anställas för sex år i sänder.

Summerar jag ihop allt detta, så tror jag, att jag med fullt skäl och lugnt samvete och i känsla av att jag har absolut rätt i vad jag säger, kan giva kammaren det rådet att vänta och se och be Kungl. Maj:t överväga saken ett år till. Det kommer icke den här stora frågan att förlora på. Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr förste vice talmannen **Hamilton:** Herr talman! Föredragningslistan upptager i afton många och viktiga ärenden, och jag skall därför giva mina kamrater ett gott exempel genom att yttra mig kort.

Var och en, som någorlunda känner till förhållandena inom vägväsendet, kan helt säkert, trots att herr Anderson i Råstock här med sådan iver söker försvara en motsatt uppfattning, bekräfta, att den nuvarande organisationen icke är tillfredsställande, utan lämnar åtskilligt övrigt att önska. Det samarbete, som äger rum mellan väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, länsstyrelserna och,

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

icke minst, vägstyrelserna, försiggår under tröga och tidsödande former och har mången gång försinkat företag, som bort sättas i gång. Arbetarna ha gått och väntat på arbete, erforderliga medel lära ha stått till väg- och vattenbyggnadsstyrelsens förfogande, men väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har icke varit mäktig att komma fram med sina förslag.

Jag tror inte, att någon kan förneka, att en decentralisering av organisationen inom vägväsendet är av nöden och fortast möjligt måste komma till stånd. Huvudsaken är ju, att vägarna läggas så att de tillfredsställa orternas behov. Vägmyndigheterna äro till för folket och icke folket för vägmyndigheterna. Vägarna skola tillfredsställa behovet och bidraga till orternas utveckling.

Det är ju givet, att i detta hänseende måste länsstyrelserna sitta inne med vida större lokalkännedom och vida större sakkunskap än ett ämbetsverk uppe i huvudstaden, och med det tekniska biträdet av vägingenjörerna komma länsstyrelserna också att reda sig med sina nya uppgifter. Med dessa tjänstemän få länsstyrelserna erforderlig teknisk sakkunskap till sitt förfogande, och det är alldeles givet, att vägväsendet, därest det decentraliseras, kommer att utvecklas på ett helt annat sätt än nu och kan läggas vida mera ekonomiskt än nu är fallet. Herr Anderson i Råstock har förklarat, att vägarna sluka sjuttio à åttio miljoner kronor om året, och det är riktigt. Han säger också, att därför måste det finnas en enhetlig ledning med teknisk och även ekonomisk sakkunskap. Jag bestrider icke, att icke väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har de tekniska kunskaperna, men jag har aldrig hört, att denna styrelse någonsin tagit hänsyn till den ekonomiska sidan av vägfrågorna. Tvärtom har styrelsen i allmänhet fordrat kostsammare vägar och i övrigt ställt större fordringar på dessa än vad man i orten, hos vägstyrelserna och i väghållningsdistrikten har önskat.

Det är ju alldeles givet, som jag sade nyss, att en decentralisering bör vara det enda riktiga, och för min del skulle jag vilja gå vida längre än vad utskottet gjort. Vi veta ju, att våra städer t. ex. få råda över sina bilskattemedel och sköta sina vägar i det närmaste som de vilja. Men när det gäller landsbygden, då skola både länsstyrelserna och väghållningsdistrikten ställas under förmynderskap av ett ämbetsverk i huvudstaden, ett ämbetsverk, som egentligen inte har någon kännedom om förhållandena på landsbygden.

Saken förefaller mig att ligga alldeles klar. Även om jag skulle önskat ytterligare något större decentralisering än vad utskottet kommit med, så innebär dock det förslag, som utskottet här har framlagt, ett steg i rätt riktning, och jag ber därför att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Lindmark:** Herr talman! Jag kan icke fördölja, att jag har den uppfattningen, att den ifrågasatta decentralisationen av vägväsendet verkligen går nog så långt. När jag tog del av den kungl. propositionen och fann, att vägingenjörerna skulle sortera under väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, så gladde det mig att finna en sådan ordning, ty härigenom skulle ju länsstyrelserna åtminstone i någon mån bli avlastade från sitt ansvar för sina uppgifter med avseende på vägväsendet. Våra länsstyrelser äro nämligen för närvarande icke organiserade på ett sådant sätt, att de med nöjaktig lätthet kunna fylla de stora uppgifter, som genom denna nu föreslagna organisation ytterligare skulle läggas på dem. I ett fåtal län ha vi landshövdingar, som äro tekniskt bildade män, och i dessa fall är det ingen svårighet för länsstyrelserna att klara uppgifterna, men i de övriga länen saknar man helt och hållet tekniskt bildade män inom länsstyrelserna. Följaktligen blir i de flesta länen vägingenjören den ende tekniskt sakkunnige personen, och han kommer alltså att ensam behärska det hela. Sett från dessa synpunkter tror jag, att det kungl. förslaget i detta hänseende är att förorda.

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

Det var därför med häpenhet jag tog del av utskottets förslag och konstaterade, att utskottet funnit skäligt att göra vägingenjörerna till länsstyrelsens tjänstemän. Jag kommer därför att yrka den ändring i utskottets motivering, att vägingenjörerna göras till väg- och vattenbyggnadsstyrelsens tjänstemän.

Innan jag går att framställa detta yrkande vill jag dock yttra några ord om principerna för vägingenjörens avlöning. I det stycket håller jag före, att den riktiga principen är, att man med statsmedel helt avlönar honom för hans tjänstgöring såsom vägingenjör och avkopplar det ekonomiska intresset för honom att ägna sig åt privat ingenjörsverksamhet. Jag tror däremot icke, att herr Olssons i Kullenbergstorp tanke, att man borde sänka de av utskottet föreslagna lönerna, är att tillråda, ty vi få dock se till, att vi för dessa viktiga poster kunna erhålla män, som äro uppgifterna vuxna. Om herr Olsson i Kullenbergstorp skulle vilja taga bort den delen av sitt yrkande, så skulle våra yrkanden komma att sammanfalla.

När nu denna fråga varit föremål för riksdagens behandling flera år å rad utan att finna sin lösning, så tror jag, i trots av att jag icke i allo kan känna mig tillfredsställd med det föreliggande förslaget, att det dock är skäl i, att riksdagen nu går att bifalla utskottets hemställan, men med den ändring, som jag nu kommer att föreslå.

Herr talman! Jag ber att få föreslå följande ändringar på sid. 20 i statsutskottets förevarande utlåtande nr 114, nämligen att sista meningen i andra stycket, den som börjar med orden: »För sin del anser dock utskottet», utgår i sin helhet och ersättes med följande mening: »För sin del har utskottet häremot intet att erinra», och vidare, att sista meningen i tredje stycket, den som börjar med orden: »Utskottet har intet att invända mot» etc. utgår i sin helhet och ersättes med följande mening: »Även häremot har utskottet intet att erinra.» Med dessa ändringar insatta i sitt sammanhang, får utskottets utlåtande i dessa delar således följande lydelse:

»Vägingenjörerna föreslås att förordnas för en tid av sex år av Kungl. Maj:t efter gemensamt förslag av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vederbörande länsstyrelse, vilken ordning av utskottet tillstyrkes. Enligt propositionen skall vägingenjören vara väg- och vattenbyggnadsstyrelsens tjänsteman med stationsort i vederbörande residensstad och med tjänstgöring hos länsstyrelsen. För sin del har utskottet häremot intet att erinra.»

Nästa stycke kommer att lyda sålunda:

»Enligt det i propositionen framlagda organisationsförslaget skola därjämte inom vissa län anställas *biträdande ingenjörer*. Dessa skola, mot åtnjutande av lön enligt lönegrad 20, förordnas tillsvidare av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen efter förslag av vägingenjören. Även häremot har utskottet intet att erinra.»

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan med denna ändring i motiveringen.

Herr **Olofsson** i Digernäs: Herr talman! Jag föranleddes att begära ordet, när herr Anderson i Råstock talade om, att det var egentligen endast två stadsbor, som lagt grunden till det utskottsbetänkande, som vi nu behandla. Det låg något visst negligerande i detta yttrande, att det bara skulle vara två stadsbor, som åstadkommit detta betänkande, det var som om han menade, att de andra ledamöterna på fjärde avdelningen icke skulle ha någon kännedom om landsbygdens vägförhållanden. Jag vill då erinra herr Anderson i Råstock om, att både herr Persson i Fritorp och jag varit med hela tiden vid behandlingen av denna fråga på avdelningen, och vi äro båda lantbor, hemmansägare, som det står i katalogen. Visserligen ha vi kanske inte nedlagt så särdeles stort arbete vid utformandet av fjärde avdelningens förslag i denna

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

fråga, men vi ha dock, som sagt, varit med hela tiden och gjort våra meningar gällande både i det ena och det andra hänseendet. Jag tycker icke, att herr Anderson behövt skämma bort detta utlåtande genom att påstå, att det endast var två stadsbor, som lagt grunden till det hela. Jag skulle också vilja säga gent emot herr Anderson i Råstock, att han väl ändå inte bör göra sina kamrater till luft, ty vi ha ju, som sagt, också sökt föra fram våra meningar i denna fråga så gott vi kunnat.

När herr Anderson i Råstock i fjol var en av de sakkunniga, som skulle bearbeta 1927 års kommittéförslag och fick fram ett nytt förslag, så var detta förslag sannerligen inte sådant, att han bör yvas så förfärligt över det eller över fjolårets därpå grundade kungl. proposition, ty i fjol kasserade riksdagen helt och hållet detta förslag. När en person handlar på det sättet, som herr Anderson i Råstock nu gör, så brukar man säga, att den personen är enveten, och jag tycker verkligen, att det är just vad herr Anderson är i den här frågan, när han ideligen skall ha fram sitt förslag, trots att riksdagen inte alls vill veta av detsamma. Jag tycker, att man skall handla något så när efter riksdagens mening och inte sätta sig på tvären och så att säga negligera hela riksdagen i en fråga, som blivt så grundligt genomdiskuterad, särskilt i fjol. Jag misstänker också, att om herr Anderson fått fortsätta en stund till så skulle han ha dragit bort ganska många röster från det förslag, som han själv förfäktar, ty han pratade ju bra mycket ovederhäftiga saker. För övrigt kunde vi gärna sluta upp med den här debatten när som helst, och jag skall bara be att få tillägga några få ord.

Det förslag, som i år framlagts av Kungl. Maj:t, går ju i precis samma riktning som riksdagen i fjol uttalade sig för, och fjärde avdelningen har sannerligen icke försämrat det, utan efter min mening tvärtom åtskilligt förbättrat förslaget. Sålunda har utskottet prutat ned lönerna för dessa ingenjörer och även prutat bort åtskilliga biträdande ingenjörer. Jag tycker som sagt, att avdelningen, och sedan statsutskottet, i mångt och mycket åstadkommit en hel del förbättringar.

När herr Anderson i Råstock talade om, att en vägingenjör på Gotland skulle inrymmas i hans förslag, då vill jag vad den saken beträffar framhålla, att Gotland näppeligen torde vara i behov av någon särskild vägingenjör, utan bör få nöja sig med den ingenjör, som samtidigt skulle tjänstgöra i Uppsala län. När vi på sin tid behandlade frågan om tilläggsbidrag till vissa vägbyggnader, fingo vi från väg- och vattenbyggnadsstyrelsen en uppgift med vissa siffror. Där voro länen uppräknade med angivande av vad de fått i statsbidrag och vad kostnaderna för vägbyggnaderna uppgått till. Där fanns emellertid ingen siffra upptagen för Gotlands län, och där har man tydligen ända sedan 1918 icke byggt en enda väg. Vad skola de då med en vägingenjör att göra? I Norrbottens län hade man däremot under den tid, som denna uppgift avsåg, byggt för 1,409,600 kronor och i Västerbottens län för 1,367,300 kronor. I dessa län kan det nog hända, att det behövs både vägingenjörer och biträdande ingenjörer, men sannerligen jag kan finna, att Gotlands län egentligen behöver någon särskild i länet stationerad vägingenjör. Jag var för övrigt på Gotland i fjol, och då fann jag, att hela ön låg platt som en pannkaka. Inga forsar eller strömdrag funnos där heller, som erfordrade större brobyggnader, så att väghållningen där är nog den enklaste, som man kan tänka sig i något län i Sverige.

Det vore mycket att säga här, men jag skall icke upptaga tiden längre. Jag tycker att statsutskottets förslag är i det väsentliga bra. Herr Anderson i Råstock säger visserligen, att vi, som hålla på utskottets förslag, vi skola få ångra oss alldeles ofantligt, om vi antaga detta. Jag för min del undrar dock, om vi icke skulle få ändå större anledning att ångra oss, ifall vi gingo

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

på herr Andersons i Råstock linje. Det går naturligtvis icke att få fram ett förslag, som är alldeles felfritt, men jag tror, att utskottets förslag är det bästa man för närvarande kan komma till. Vi ha för övrigt hållit på med denna fråga år efter år, och det kan icke vara riktigt; vi få verkligen lov att göra något i frågan nu, så att vi komma ifrån den på något sätt.

Det är flera talare, som uttalat sig emot, att vägingenjörerna skola vara länsstyrelsens tjänstemän och i stället förordat, att de skola vara väg- och vattenbyggnadsstyrelsens tjänstemän. Jag undrar, om deras resonemang är så alldeles riktigt. Enligt mitt förmenande böra länsstyrelserna ha dessa tjänstemän, ty den huvudsakliga delen av deras arbete tillhör länsstyrelsen och länet, och då bör väl också vägingenjörens husbonde, länsstyrelsen, giva dem deras avlöning. Äro de länsstyrelsens tjänstemän, kan det också bli en verklig kontroll från väg- och vattenbyggnadsstyrelsens sida. Om nämligen konungens befallningshavande är tveksam i någon fråga, och den under länsstyrelsen sorterande vägingenjörens mening icke förefaller länsstyrelsen tilltalande, så står ju vägen öppen för konungens befallningshavande att höra sig för hos väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. På det sättet kan en verklig kontroll komma till stånd. Om däremot vägingenjörerna skulle vara väg- och vattenbyggnadsstyrelsens tjänstemän, så misstänker jag, att kårandan i många fall kan komma att göra sig gällande, och som vi veta, hackar inte den ena korpen ut ögat på den andra. Få de däremot tjänstgöra på var sitt håll, länsstyrelsens vägingenjörer för sig och den kontrollerande myndighetens tekniska arbetskrafter för sig, så tror jag, att kontrollen blir bättre. En hel rad länsstyrelser ha också uttalat sig för, att vägingenjören skall bli en länsstyrelsens tjänsteman.

I stort sett kan jag inte komma ifrån, att det föreliggande förslaget är det bästa vi för närvarande kunna komma till och att det nu kan vara på tiden att vi göra slag i saken. Första kammaren avgjorde ju frågan på en halvtimme, men vi ha hållit på i flera timmar; vi började på förmiddagen och hålla på ännu klockan nio på kvällen. Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Persson** i Fritorp: Herr talman! Den siste ärade talaren hade en passus i sitt anförande, där han sade, att man snart kunde gå till votering i frågan, och vid dessa ord ropade herrarna bravo. Jag skall därför icke länge uppehålla tiden här, ehuru det kunde vara mycket att säga gentemot den ärade vice ordföranden i statsutskottet.

Herr Anderson i Råstock blev förmodligen mycket glad över att det fanns en ledamot av kammaren, som gick upp i debatten och talade till förmån för hans yrkande, ty om mitt minne icke slår fel så stod han ensam, då frågan var före i fjol, fast han kämpade lika tappert då som nu i dag. Herr Mosesson yrkade bifall till herr Andersons reservation, och jag skall nu endast yttra ett enda ord till herr Mosesson. Han sade, att riksdagen icke vore bunden vid den skrivelse till Kungl. Maj:t, som riksdagen avlät i fjol. Jag vill mot detta påstående bara göra den lilla erinran, att det vore väl ändå ganska märkvärdigt, om riksdagen, efter att ha nedlagt rätt mycket arbete på ett ärende och efter att ha skrivit till Kungl. Maj:t och sagt, att så och så vilja vi ha det, nu, sedan Kungl. Maj:t på riksdagens begäran kommit med förslag i ärendet, skulle säga nej och förklara sig icke vara bunden av vad den förut skrivit och begärt. Vi som voro med i fjol att tillstyrka skrivelseförslag känna dock ett visst ansvar, och vi göra det så mycket mera, som Kungl. Maj:t har effektuerat riksdagens skrivelse på ett sätt, som jag anser vara alldeles utmärkt.

Herr Mosesson sade, att det vore riksdagen värdigt att ordna saken på bästa sätt. Ja, det har han fullständigt rätt i, men då bör han också ha lagt upp

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

några linjer för frågans lösande och sagt att så och så skall det vara, men om man inte kan göra det, skall man inte komma och tala om värdighet i detta sammanhang.

Sedan drog herr Anderson i Råstock fram med det stora och tunga artilleriet och betvivlade min sakkunskap. Jag förstår ju mycket väl att jag trampade på en mycket öm liktorn, då jag sade att herr Anderson i Råstock är den, som alltid träder fram, när det gäller att kämpa för vissa affärsdrivande verk. Ja, det var jag, som fällde detta yttrande och icke herr Olsson i Kullenbergstorp som herr Anderson i Råstock påstod. Herr Anderson i Råstock blandade ihop korten litet grand. Det var, som sagt icke herr Olsson i Kullenbergstorp utan jag, som fällde yttrandet i fråga, och jag står för detsamma. Sedan sade herr Anderson i Råstock, att riksdagen kommer att ångra sig, om den antager detta förslag. Jag är för min del helt och fullt övertygad om att riksdagen skulle komma att mycket ångra sig om den följde herr Anderson i Råstock. När riksdagen skrev i fjol var andra kammaren enhällig om denna skrivelse. Herr Anderson i Råstock vågade icke begära votering i fjol och en partivän till honom förklarade för mig, att herr Anderson i Råstock icke skulle kunnat uppbringa en tiondel, på långa vägar, av hela andra kammaren till förmån för sitt förslag.

Sedan gick herr Anderson i Råstock in på min obetydliga ställning i samhället, på min borgerliga näring. Ja, jag vill säga att jag har varit in natura väghållningsskyldig i ett fjärdedels sekel och revisor i ett stort väghållningsdistrikt nära nog lika länge, så att jag tror att jag känner till dessa saker lika bra som herr Anderson i Råstock. Jag har vid många tillfällen sett, hur det går till med pengarna, och att det slösas ganska mycket tack vare den nuvarande ordningen. Jag vågar påstå, att jag förstår detta lika bra, som herr Anderson i Råstock begriper sig på järnvägar. Sedan körde han fram med, att han ville kämpa för att det skulle vara ett ackordssystem, när det gäller dessa tjänstemän. Det synes vara hans käpphäst, det måste jag säga. Jag må bli i riksdagen aldrig så länge, så kommer jag ändå aldrig att giva min röst åt ett förslag, som innebär ett ackordssystem för dessa tjänstemän. Vi ha sett, hur det hittills har varit, och jag hoppas att vi bli befriade därifrån. Jag vill vidare, som herr Olsson i Kullenbergstorp, säga att hela detta spörsmål blivit så ingående behandlat i fjol, att jag tycker att vi icke behöva upprepa samma i år.

Jag vill bara till sist framhålla, att när herr Anderson i Råstock för sin uppfattning anförde 6 länsstyrelsers yttranden, så vill jag påpeka, att vi ju ha 24 länsstyrelser. De övriga 18 äro således på den andra sidan och av de 6 länsstyrelser, som herr Anderson i Råstock åberopade, finnas representanterna för 2 av dessa länsstyrelser i första kammaren, nämligen landshövdingarna i Nyköping och Kristianstad, och dessa båda herrar ha i dag godtagit det föreliggande förslaget, alltså står till herr Andersons i Råstock förfogande endast 4 länsstyrelser i riket. Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Hollertz:** Herr talman! Jag skall bara komma med några korta repliker mot herr Anderson i Råstock. Han gjorde i ett föregående anförande gällande att alla, som nu gå in för bifall till utskottets förslag, komma att i framtiden få ångra sig. Alla ha ej herr Andersons siareförmåga. Vi ha emellertid endast att räkna på våra förvärvade erfarenheter och den praktiska inblick i sakerna, vilka vi under årens lopp tillkämpat oss.

Vidare synes herr Anderson i Råstock mera hålla på det förhållandet att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen anser Kungl. Maj:ts förslag eller utskottets förslag icke vara så värst bra. Jag har avhandlat detta Kungl. Maj:ts förslag med en kapten i väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Denne kapten har varit sakkunnig i 1927 års utredning, och han anser att *detta* förslag är det enda rät-

Ang. om-organisation av väg-väsendet. (Forts.)

ta, och den mannen har nog kännedom i vägfrågor i lika hög grad som någon annan.

Sedan var det den där listan, som herr Anderson i Råstock viftade med, och som innehöll de siffror, som jag nämnde i mitt förra anförande. Beloppen rörde sig om 48,500 och 10,000 kr. Detta gällde närmast en man, som tycks ha svårt att komma till 10,000 kr. nettoinkomst, ty enligt listan får han in 44,700 kr. men i kontorskostnader betalar han ett belopp på 48,500 kr. Dessa siffror äro ju ohållbara, d. v. s. de 44,700 kr. vill jag icke bestrida men beträffande beloppet på 48,500 kr. tror jag det är tämligen osäkert med den kännedom jag har om den ifrågavarande personens kontorsförhållanden. Till yttermera visso vill jag säga, att denna lista innehåller en hel del uppgifter på distriktstjänstemännens och vägkonsulenternas inkomster, och därav framgår att dessa personer ha mycket olika inkomster. De finnas således, som ha 9,000 kronor, 27,000 kronor, 55,000 kronor, 49,000 kronor, 61,000 kronor, 45,000 kronor, 29,000 kronor, 44,000 kronor, 14,000 kronor och 26,000 kronor. Beloppen äro mycket olika, som synes, men det visar dock rätt stora inkomster och utom dessa inkomster, som de ha i ersättningar för undersökningar, arbetsledning och andra uppdrag, torde den egentliga lönen icke vara medräknad.

Det var icke utan att herr Anderson i Råstock ville göra gällande, att det kommit litet av politik in i dessa inlägg i debatten angående vägingenjörerna. Jag tror knappast detta. Den, som varit med i vägstyrelsen i 7—8 år och inriktat sig på att få fram den praktiska sidan av saken, tänker, skulle jag tro, mycket litet på den politiska sidan av saken. Sedan sade herr Anderson i Råstock, att det var länsstyrelserna, som hade hand om förordnanden av kontrollanter. Åtminstone hemma hos oss, och även har jag hört mig för med flera andra vägstyrelseordförande här, är det så, att arbetsledare och kontrollanter förordnas av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Till sist hemställde han till mig, huruvida jag ansåg, att även i framtiden 90 % eller däromkring av vägärendena skulle, då de komma från länsstyrelsen upp till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, komma att bifallas. Jag tror, att det är lika svårt för herr Anderson som för mig att prestera något bevis härutinnan, så att jag anser att vi i den delen kunna taga varandra i hand. Hittills har det emellertid varit så och jag tror icke att det blir någon ändring i framtiden.

Jag vidhåller mitt yttrande.

Chefen för kommunikationsdepartementet herr statsrådet **Borell:** Sedan jag nu avhört denna långa och intressanta debatt skall jag be att få säga några ord i förevarande ärende och med hänsyn till den långa debatten försöka att vara så kortfattad som möjligt.

Jag förstår mycket väl att olika meningar kunna göra sig gällande i denna fråga. När frågan behandlades förra året var jag från början rätt tveksam om, vilken linje jag skulle ställa mig på, men jag blev av den debatt, som jag då åhörde, övertygad om att de principer, som 1927 års sakkunniga hade lagt till grund för sitt förslag voro de riktiga. Jag blev övertygad därom även därför, att jag av debatten förstod att de personer, som gingo in för förslaget, huvudsakligen voro sådana, som hade praktiska erfarenheter av vägväsendet i vårt land, och sådana finnas ju särdeles många i denna kammare.

Jag tror fortfarande att man, om man ser denna sak ur praktiska synpunkter, skall finna att de linjer, som uppdrogos av 1927 års sakkunniga och till vilka 1928 års riksdag anslöt sig, erbjuda en tillfredsställande lösning av den statliga lokala vägorganisationen. För närvarande är ju vägorganisationen byggd så, att det finnes två centrala myndigheter, länsstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Länsstyrelsen är den huvudsakligen beslutande myndigheten, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen är den verkställande och kon-

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

trollerande myndigheten. Emellertid äro gränserna mellan dessa båda myndigheters kompetens med avseende å vägärendenas handhavande icke skarpt uppdragna. Herrarna veta alltför väl, hurusom ett vägärende från den första undersökningen och till dess ärendet slutligen blir avgjort, är föremål för handläggning av båda dessa myndigheter under en tung och invecklad procedur. Det finns väl knappast någon, som praktiskt sysslat med dessa värv, som icke kommit till den erfarenheten att en ändring härutinnan är erforderlig, att man bör skapa möjlighet till enhetligare, smidigare och lättare behandling av vägärendena. Det ligger då, såvitt jag förstår, närmast till hands att till länsstyrelserna överflytta hela handläggningen av vägärendena.

Man har sagt att länsstyrelserna skulle alldeles komma i händerna på de föreslagna vägingenjörerna, och att det skulle bli dessa, som skulle bli de huvudsakligen beslutande. Man förglömmer då, synes det mig, att ett vägärende innebär två sidor, om jag så får säga, en administrativ och en teknisk sida. När det blir fråga om ett vägarbete skall detta bedömas dels med hänsyn till behovet av vägen, dess lämpligaste sträckning och dess inpassning på lämpligt sätt i vägsystemet, men dels även bedömas ur ekonomisk-tekniska synpunkter. I det förra avseendet torde man kunna säga, att våra landshövdingar och länsstyrelser sitta inne med den allra största kompetens och erfarenhet. Det är således icke så, att de med avseende å vägärendena komma i händerna på de föreslagna vägingenjörerna, utan de kunna och böra göra gällande sin egen mening om den administrativa delen av frågan. Vägingenjörerna skola endast vara deras tekniska biträden. Sådana tekniska biträden hava ju länsstyrelserna redan nu i vägkonsulenterna, av vilka åtskilliga utgöras av väg- och vattenbyggnadsstyrelsens distriktstjänstemän. Det är väl för var och en uppenbart, att den dubbelställning, som dessa tjänstemän intaga, icke kan vara till fördel för det arbete, som de hava att uträtta. Deras ställning är ju i huvudsak den konsulterande ingenjörens. De hava ofta att kontrollera och bedöma arbeten, i vilka de själva taga del och för vilka de själva uppbära arvoden. Detta kan icke vara en tillfredsställande anordning. 1928 års riksdag uttalade också såsom ett oeftergivligt villkor att vägingenjörerna skulle bliva uteslutande statsanställda tjänstemän och således skilda från alla privata uppdrag. Jag tror, att detta jämte decentralisationen är kärnpunkten i denna fråga. Det torde vara nödvändigt att, för att få en verkligt effektiv kontroll över användningen av de stora statsmedel, som nu gå till vägarna, göra länsstyrelsernas tekniska biträden fullt självständiga och fristående från enskilda intressen. Detta sker genom ett realiserande av 1927 års förslag, men ingalunda genom 1928 års förslag. Enligt det senare förslaget skulle vägingenjörerna fortfarande ha rätt att utföra vissa arbeten åt vägstyrelserna, låt vara mot arvoden, som bestämmas av staten. Detta kan dock icke hindra att vägingenjörerna — som med dessa inkomster skulle avlöna sina biträden, hålla kontor och bestå de administrativa kostnaderna — måste bliva intresserade av att i så stor utsträckning som möjligt få utföra arbeten åt vägstyrelserna. De få således icke den fullt opartiska och självständiga ställning, som enligt min mening utgör ett nödvändigt villkor för att de skola fullt oberoende och självständigt sköta det uppdrag, som det nu föreliggande förslaget avser att lämna till dem, d. v. s. att vara länsstyrelsernas biträden i tekniskt och ekonomiskt hänseende och att övervaka och kontrollera arbetena och sålunda tillse att statens medel komma till lämplig, riktig och sparsam användning.

Man har sagt, att kontrollen skulle bli mindre än för närvarande, om det föreliggande förslaget antoges. Jag tror, att man därvid förbiser, att det ingalunda är meningen att göra den centrala kontroll, som nu äger rum, svagare än hittills. Tvärtom är avsikten att den skall ytterligare skärpas. Vägingenjörerna, som hava att följa med vägarbetena under hela deras gång, måste an-

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

tagas bliva väl i stånd att utföra den löpande kontrollen och detta bättre än de nuvarande distriktstjänstemännen, som hava större arbetsområden och således icke samma grad av lokalkännedom, som vägingenjörerna komma att få. Men jämte denna genom vägingenjörerna utövade kontroll skall enligt förslaget finnas en central kontrollerande myndighet. Intill dess frågan om väg- och vattenbyggnadsstyrelsens omorganisation blir löst, skall denna centrala kontroll utövas av nämnda styrelse och därefter av den inspekterande myndighet, som i en eller annan gestaltning eventuellt kommer att ersätta väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i detta hänseende. Kontrollen skall ske genom täta inspektioner, varigenom densamma kan bliva effektiv. Fri från andra administrativa göromål med avseende å vägväsendet kan denna inspektion sätta in sitt arbete på sin huvuduppgift, nämligen att verka för enhetlig utveckling av hela landets vägväsende. Det blir för dessa inspektörer möjligt att taga reda på var de svaga punkterna ligga, bliva i stånd att, där så behöves, ingripa rättande och ledande. Jag tror, att detta system med å ena sidan länsstyrelsen med biträde av vägingenjörer, som i stort sett handha vägfrågorna och vägarbetena från början till slut och å andra sidan denna starka kraftiga centrala kontroll, skall bilda ett enhetligt och lämpligt system.

Herr Anderson i Råstock trodde, att vi skulle ångra oss, om vi i dag fattade ett sådant beslut. Jag tror det icke. Jag tror, att detta system, om det också icke från början blir fullständigt, utgör ett synnerligen gott uppslag till ordnandet av vägväsendet. Jag instämmer tillfullo med herr andre vice talmannen, då han säger att erfarenheterna på vägväsendets område tillfullo visar att en decentralisering är nödvändig, och att det är nödvändigt att få fullt självständiga, oberoende och fristående kontrollanter.

Jag erinrar mig från herr Andersons i Råstock reservation att han uttalat farhågor för att vägdistrikten, som för närvarande för det arbete, som de nu utföra, kunna anlita vägkonsulenter och distriktstjänstemän, men efter förslagets genomförande måste i stor utsträckning vända sig till privata ingenjörer och entreprenörer, skulle komma i händerna på dessa och få betala dryga och kraftigt tillmätta arvoden. Jag tror, att denna farhåga är i hög grad överdriven. Det är uppenbart att staten för sådana arbeten, som erhålla statsbidrag kommer att fastställa vissa normaltaxor. Dessa kunna naturligtvis icke påtvingas de enskilda ingenjörerna och entreprenörerna, men givet är att statsbidrag icke kommer att utgå annat än i den mån dessa arvoden hålla sig inom de sålunda fastställda normaltaxorna. Härutinnan ligger således ett kraftigt prerogativ mot risken att vägdistrikten skulle få betala för stora arvoden. Jag är förvissad om, att vägstyrelserna icke skola betala större arvoden än att de få den dem tillmätta procentuella ersättningen av statsanslaget fullt ut. Jag är också övertygad om att, om dessa taxor utmätas på ett lämpligt och skäligt sätt, konkurrensen nog skall sörja för att det icke blir svårt att erhålla erforderlig arbetskraft mot betalning enligt dessa taxor.

Det har också uttalats farhågor för att länsstyrelserna skulle bli i allt för hög grad ansträngda genom dessa nya uppgifter, som skulle komma att läggas på dem, och att det skulle vara olämpligt att överföra granskningen av räkenskaperna på vägingenjörerna med hänsyn till granskningens effektivitet. I själva verket blir denna granskning icke något annat än den är nu. Det går ju nu så till, att i avseende å nybyggnad och ombyggnad av vägar granskningen av räkenskaperna sker genom avsyningsförrättaren, vanligen en distriktstjänsteman, förordnad av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Räkenskaperna gå därefter till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Om jag nu betecknar den första granskningen som en mera teknisk granskning av den tekniskt utbildade avsyningsförrättaren, distriktstjänstemannen, så sker därefter en kameral granskning på väg- och vattenbyggnadsstyrelsens administrativa byrå, och efter den-

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

samma godkänner väg- och vattenbyggnadsstyrelsen företaget. Efter den nu ifrågasatta ändringen skall vägingenjören verkställa den tekniska granskningen av räkenskaperna och den kamerala granskningen sedan ske i länsstyrelsen. Jag vågar påstå, att denna tekniska granskning av vägingenjören, som följer arbetet från början till slut och som således har grundligare kännedom om detta arbete, blir effektivare än den tekniska granskning, som nu utövas av avsyningsförrättaren, vilken i regel icke ser detta arbete förrän vid avsyningstillfället. Den kamerala granskningen inom varje länsstyrelse kan icke taga några större krafter i anspråk. Tolv länsstyrelser ha visserligen anmält behov av ökad arbetskraft i detta hänseende. Jag vill naturligtvis inte bestrida, att viss ökning kommer att erfordras, men jag tror inte, att den blir av mera avsevärd art. I varje fall måste den bättre kontroll och granskning, som därigenom kommer att möjliggöras, väl motivera de ökade utgifter som därför erfordras.

Jag har således, mina herrar, den uppfattningen, att om kammaren nu godkänner det förelagda, på 1927 års grundval upprättade förslaget, kammaren har slagit in på en väg, som kommer att bli till en verklig fördel för den vidare utvecklingen av vårt vägväsen, låt vara att det nog kommer att visa sig, att förslaget i ett eller annat avseende kanske får byggas på eller i viss mån förändras, dock icke till sina grundprinciper. Jag menar inte, att man bör taga detta förslag endast därför, att förra årets riksdag uttalade vissa direktiv i den riktningen, utan man bör taga det därför — jag har den förvissningen — att de direktiv, riksdagen uttalade, och som gåvos efter en synnerligen ingående överläggning, äro riktiga.

Herr Anderson i Råstock anser att det ej skulle vara någon fara, om man uppsköte denna fråga och toge hela vägorganisationen, alltså även väg- och vattenbyggnadsstyrelsens omorganisation, på en gång och därvid jämkade förslaget på sätt man antytt enligt 1928 års förslag. Detta senare är dock ett nästan enhälligt av riksdagen utdömt förslag, enligt vilket vägingenjörerna finge bibehålla vissa privata uppdrag. Vi skulle, tror herr Anderson, kunna få frågan löst ändå till nästa år. Jag vågar betvivla det. Jag får säga att, vilket statsråd, som än skall lösa den frågan, det ej skulle bli så lätt att efter två olika utgångar i riksdagen veta, hur man skall lägga upp frågan för att få den löst. Man kan våga uttala den förmodan, att det icke ligger utom möjlighetens gränser, att riksdagen än en gång skulle ändra ståndpunkt i denna sak. Jag tror, att riksdagen kan ha full förvissning om att den grundliga prövning, som såväl förra året som detta år givits åt denna fråga, innebär en god garanti för att frågan kan lösas på det sätt, som utskottet har föreslagit.

I vissa detaljer har ju utskottet avvikit från Kungl. Maj:ts förslag. Jag skall särskilt vidröra två av dem. Först gäller det frågan om vägingenjörernas ställning, om de skola vara länsstyrelsens tjänstemän eller väg- och vattenbyggnadsstyrelsens tjänstemän. Jag har för min del den uppfattningen, att det bästa skulle vara att de, åtminstone till dess man hinner med väg- och vattenbyggnadsstyrelsens omorganisation, finge stå kvar som väg- och vattenbyggnadsstyrelsens tjänstemän. Frågan om den enhetliga kontrollen blir ju icke definitivt löst nu, utan väg- och vattenbyggnadsstyrelsen får, intill dess att frågan blir löst, fortfara att utöva sina nuvarande funktioner i det hänseendet. Då synes det mig ligga närmast till hands, att man inte rubbar vägingenjörernas nuvarande ställning, utan löser denna detaljfråga i sammanhang med den centrala myndighetens omorganisation.

Beträffande lönerna har jag letts av den uppfattningen, att det är av ytterligt stor vikt att till vägingenjörer, som otvivelaktigt få ett prövande och ansvarsfullt uppdrag, kunna förvärvas väl utbildade och erfarna krafter. De i sådant hänseende kompetenta, som nu utöva privat verksamhet, ha nog i regeln

större inkomster än statstjänstemän kunna beräkna. De ha därför större pretentioner, och det är ju givet, att man måste taga hänsyn härtill. Det gäller för dem att välja emellan att sitta kvar i sin ställning som konsulterande ingenjörer eller att taga en statstjänst med fast avlöning på relativt kort tid och utan rätt till pension. Jag hoppas emellertid, att även med det förslag, utskottet har kommit med, det skall vara möjligt att få fullt kompetenta arbetskrafter, men jag måste i det avseendet uttala en viss betänksamhet. — De övriga ändringsförslagen äro icke av den art, att jag icke fullt kan acceptera dem.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Jag får lov att taga vederbörande i tur och ordning efter den gamla bergslagsregeln: »folk först och bättre folk sedan.» Följaktligen komma några av mina utskottskamrater att först få några frågor här.

Herr Olofsson i Digernäs valde den av honom synnerligen ofta använda metoden att pådyvla andra att hava sagt ovederhäftiga saker, men han begagnade sig jämväl av en annan metod, som han ofta använder, nämligen att icke förebringa ringaste bevis för det riktiga i sitt påstående. Bevisningen från min sida står alltså kvar, och han har slungat ut *sina* påståenden, utan att på någon punkt ha visat upp, att de äro riktiga.

Sedan skulle jag verkligen vilja fråga: är det inte på det sättet, att vi ändå alla och envar ha den känslan, att länsstyrelserna strängt taget ha tillräckligt mycket att göra redan nu? Är det rimligt att lassa på dessa redan strängt med arbetsuppgifter betungade myndigheter ytterligare uppgifter, som, jag vidhåller det, vederbörande icke äro rustade för? Mina farhågor i det fallet ha herrarna inte alls besvarat. Det står alltså enligt mitt sätt att resonera fullkomligt oemotsagt. Man resonerar i stället enligt den gamla regeln, som gumman tillämpade, då hon lastade på öket: tål du det, så tål du det! Någonstädes ligger emellertid bristningsgränsen. Jag har velat passa på tillfället att säga det.

Jag ber att få opponera mig emot att man, som herr Olofsson i Digernäs tycktes vilja förutsätta, skall lösa frågan i tröttheten tecken. På förmiddagen, mina herrar, debatterade vi under flera timmar frågan, huruvida riksdagen skulle skriva och i så fall i vilken form. Här gäller det en bestående organisation. Då säga herrarna efter två och en halv timmar — ty så mycket var det, när herr Olofsson hade ordet — nu ha vi pratat alldeles för länge om detta. Det skall vara litet proportion på galenskap också, herr Olofsson i Digernäs.

Herr Olofsson i Digernäs säger i det ena andedraget, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen är ingenting, men i minuten därpå, att om en länsstyrelse känner sig tveksam om riktigheten av det förslag, som lägges fram, så kan den skicka upp ärendet till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, och — jag antecknade det noggrant — då kan det bli fråga om *verklig kontroll*. Jag överlämnar åt kammarens ledamöter att själva draga den logiska konsekvensen av ett sådant uttalande.

Så vill jag i all stillhet opponera mig emot påståendet, att jag icke vågade begära votering i fjol. Känner man mig verkligen så dåligt, att man tror, att jag är rädd? Det var helt enkelt så, att första kammaren hade avslagit förslaget i fjol. Det fanns alltså ingen möjlighet att rubba vare sig i det ena eller andra avseendet. Hur än utgången blev, så stod faktum kvar, att frågan för det året förfallit. Så enkelt ligger det till. Det är icke alls på det sättet, som här satts i fråga, att jag av rädsla för att det skulle gå så och så inte vågade begära votering.

Sedan säger herr Persson i Fritorp, att det är bara fyra av länsstyrelserna kvar. Jag har icke talat om hur många de voro. Jag sade bara, att länssty-

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

relserna och andra myndigheter icke ha yttrat sig över 1928 års förslag, och det ha herrarna icke kunnat säga ett dugg om. Det råkar händelsevis förhålla sig på det sättet.

Så måste jag säga till herr Hollertz, som åberopade en auktoritet, att jag inte vill vara otillständig, men nog tror jag, att herr Hollertz kunde ha gott av att läsa statsrevisorernas berättelse, där dessa enhällig gjort anmärkning beträffande vissa väganläggningar, varom jag inte nu skall taga upp debatt. Dessa visa dock, att även om den av honom åberopade sakkunnige är en utmärkt teknisk expert, så har han inte motsvarande omdöme, då det gäller avgörandet, om det eller det vägföretaget verkligen behöver komma till utförande. Längre skall jag inte gå i det fallet. Jag vill bara uppmana herr Hollertz att titta i statsrevisorernas berättelse.

Enligt regeln »folk först och bättre folk sedan» skall jag nu vända mig till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet och fråga honom: var finns den taxa som det är meningen att tillämpa för vägingenjörerna och vars resultat skall tillfalla statsverket, var finns ens ett embryo till den normaltaxa, som herr statsrådet nu talar om? Herr Olsson i Kullenbergstorp efterlyste den redan i fjol och påpekade nödvändigheten av att det lades fram ett förslag till den taxa, som skulle komma att tillämpas. Det är alltså även på den punkten ett mycket ofullgånget förslag, som här föreligger. Sedan tackar jag herr statsrådet för, att han säger åtminstone det, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen måste bli starkare. Det tager jag fasta på, och jag vill, att kammarens ledamöter skola komma ihåg det, de som komma att vara här ett annat år och ha möjlighet att då följa frågan. Jag tror, att de ha all anledning att taga fasta därpå, ty om förstärkning någonstädes behöves med den anordning, som nu är föreslagen, så är det just, när den här av utskottet förordade organisationen träder ut i livet. Det är min bestämda uppfattning, och det är därför jag vill noga taga vara på herr statsrådets löfte i det fallet. Jag hoppas det skall gälla. Vilken det än blir som skall lägga fram ett förslag, om det blir det nuvarande statsrådet eller någon annan, så hoppas jag, att det löftet skall hållas, som från statsrådsbänken givits i kväll.

Sedan säger herr statsrådet, att det skall bli inspektörer. Ja, jag skall tillåta mig fråga: var äro de? Hur har man tänkt sig den anordningen? Det är också en brist i årets förslag. Det visar ingenting. Man säger helt lösligt, att man skall kunna använda övertaliga distriktstjänstemän att fullgöra en sådan verksamhet. Även där är det en fullständig brist, om jag får uttrycka mig så paradoxalt som jag gör i det fallet. Det finns inte ett spår mer än en antydan, att så och så kan man tänka sig anordningen. Hur det verkligen skall vara, det får man inte veta ett spår av.

Vad så till sist beträffar den kamerala granskningen tror jag, att alla måste ge mig rätt i, att det blir en mera fullödig och sakkunnig granskning, om den sker i väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, där vederbörande byrå har tillfälle att jämföra, vilka principer som tillämpas i de olika länen och vid olika företag, än om granskningen skall ske i länsstyrelserna, där man bara skulle se efter, om det *siffermässigt* är riktigt men icke ha förmåga att bedöma, om det *sakligt* är riktigt.

Herr talman, jag kommer, såsom jag redan sagt, att begära votering i denna punkt för att få se, huru många av herrarna det är, som önska att få ångra sig om några år. Jag vidhåller fortfarande mitt yrkande.

Herr **Olsson** i Kullenbergstorp: Jag har litet svårt att förstå, vad den siste ärade talaren innerst syftar till. I fjol stod kampen mycket skarp i statsutskottet om väg- och vattenbyggnadsstyrelsens organisation. Månne herr Andersons i Råstock kamp för vägingenjörerna innerst bottnar i, att han vill, att

man skall ha frågan om dem oavgjord, för att man skall kunna tvinga fram en sådan organisation av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som herr Anderson i Råstock vill ha? På den stråten vilja vi i så fall icke följa honom, utan då få vi hellre försöka lösa frågan partiellt och sålunda först klara upp denna del beträffande vägingenjörerna.

Ang. om-organisation av väg-väsendet. (Forts.)

Herr Anderson i Råstock yttrade om en annan kamrat, herr Olofsson i Digernäs, att denne pådyvlat honom saker, som han icke sagt. Ja, vore jag så kinkig, så skulle jag kunna anmärka på att herr Anderson i Råstock pådyvlade mig oerhört mycket, som jag icke alls yttrat. Det mesta han därvidlag anförde har jag icke alls sagt, utan det har kommit från helt andra personer. Men det tar jag mycket lugnt. Litet mer eller mindre i det fallet bekymrar mig icke mycket. Men när herr Anderson i Råstock själv är så känslig, så borde han akta sig för att pådyvla andra vad de icke sagt.

Herr Mosesson yttrade ett så hårt ord som att han tyckte, att det icke var med kammarens värdighet överensstämmande att antaga det föreliggande förslaget. Jag har svårt att förstå, varför man skall komma med ett sådant yttrande, när herr Mosesson själv icke framlagt något förslag. Det är en smula hårt att använda dylika ord, när man icke själv framlägger något förslag till lösning av en viss fråga. Jag hoppas att, om vi skrida till ett positivt beslut i kväll, kammarens värdighet icke måtte lida därav.

Jag yttrade i fjol, att jag önskade ett sådant förslag, som kunde skapa en viss jämvikt mellan å ena sidan länsstyrelserna och å andra sidan väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Jag tror, att detta vore det lyckligaste för de väghållningsskyldiga och i all synnerhet för väghållningsdistrikten. Den ställningen intager jag fortfarande, och det är därför jag tror, att det icke är lyckligt att lägga dessa nya vägingenjörer som länsstyrelsernas tjänstemän. Då sjunker vågen för mycket mot länsstyrelserna. Då har man icke den utbalansering, som jag tror verkligen behöves i dessa frågor, vilka, det få vi väl alla vara ense om, gälla kolossalt mycket pengar och hur man på bästa och mest praktiska sätt skall använda dessa pengar. Jag tror, att det är bäst mången gång, att man ser saken ur två synvinklar, innan man avgör så viktiga frågor. Jag vill säga rent ut, att jag tror, att om denne vägingenjör blir länsstyrelsens tjänsteman, så blir han för mycket enväldig på detta område. Och så vill jag icke ha honom. Han får finna sig i att ställas i en lägre ställning. Nu inträffar också det egendomliga, såsom man påpekat för mig, att om vi göra honom till länsstyrelsens tjänsteman, så kommer han att sortera under socialdepartementet. Och det är väl ändå kommunikationsdepartementet, som har med vägarna att göra, och vi ämna väl också i fortsättningen låta kommunikationsdepartementet ha vägväsendet här i landet om hand. Herrarna tyckas inte ha tagit saken så klart i formellt avseende. Det är tydligt, såvitt jag förstår, att dessa tjänstemän böra höra under kommunikationsdepartementet.

Jag får konstatera, att utskottet ju högst avsevärt beskurit den utomordentligt höga löneställning, som Kungl. Maj:t föreslagit för vägingenjörerna. Jag har fått förebråelse för att jag icke nöjt mig med utskottets förslag i detta avseende. Avdelningen och utskottet ha ju i alla fall placerat dem i lönegraden B 27, men man satte dem då i den allra högsta löneklass, man kunde leta upp. Emellertid, jag kan ju förstå, att en ensam reservant icke gärna kan uppnå allt vad han önskar. Jag får därför koncentrera mig på det, som jag anser viktigast i nuvarande situation, och det är utan minsta tvekan, att vägingenjörerna komma att förläggas som tjänstemän under väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Det anser jag viktigare än den skillnad i löneställning, som råder mellan min reservation och utskottets förslag. Jag är dock fullt förvissad om, att man även med den löneställning jag föreslagit skulle kunna

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

få verkligt dugligt folk. Men för att det icke skall uppstå splittring mellan olika yrkanden utan verka med mera kraft med ett yrkande att sätta emot utskottets förslag å ena sidan och herr Andersons i Råstock hemställan å andra sidan, skall jag, herr talman, frånträda mitt yrkande beträffande löneställningen, d. v. s. jag accepterar, att vägingenjörerna komma i 30 löneklassen, men be att få vidhålla yrkandet, att vägingenjörerna bli väg- och vattenbyggnadsstyrelsens tjänstemän. Och för detta mitt yrkande kan jag ansluta mig till den motivering, som framlades av herr Lindmark. Den duger för mitt yrkande, helst som jag själv icke motiverade detsamma i mitt första anförande, i det att jag först önskade höra, huruvida detsamma vann understöd från något håll i kammaren.

Herr statsrådet **Lübeck:** Herr talman! När jag tar till orda i denna fråga, så är det icke på grund av det motiv, som herr Olsson i Kullenbergstorp bär nyss anförde, nämligen att vägingenjörerna skulle kunna råka bli tjänstemän under socialdepartementet. Utan det är i min egenskap av fackman och landshövding och ledamot av 1927 års sakkunniga som jag tror, att det möjligen kunde vara av något intresse, att kammaren fick höra min mening i denna fråga.

Jag vill då säga, att jag fortfarande till fullo ansluter mig till den uppfattningen, att det icke vore klokt att göra vägingenjörerna till länsstyrelsernas tjänstemän, utan de böra enligt min mening vara tjänstemän under väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Visserligen delar jag icke herr Andersons i Råstock pessimistiska uppfattning, att det skulle bli omöjligt för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att göra sina enhetliga tekniska synpunkter på vägväsendet gällande under den form utskottet kommit till. Det finns nog åtskilliga möjligheter för en dugande styrelse att i det fallet vinna gehör för sin mening. Men ur organisatorisk och saklig synpunkt måste jag hävda den meningen, att det är riktigt, att vägingenjörerna bli tjänstemän under väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Ty på det sättet får man ovillkorligen bättre fram en mera enhetlig ordning över hela riket i vad som dock icke är 24 länsfrågor utan en riksfråga. Jag ber därför att få hemställa, att kammaren ville bifalla det yrkande, som gjorts av herr Lindmark, som i denna punkt sålunda fullt överensstämmer med den kungl. propositionen och som även biträtts av herrar Olsson i Kullenbergstorp och Anderson i Råstock.

Herr **Mosesson:** Två av kammarens aktade ledamöter ha sagt, att jag i mitt anförande menat, att det icke vore värdigt av riksdagen att taga det föreliggande förslaget. Jag har i den delen sagt, att, därest riksdagen icke var övertygad om att detta förslag är ett gott förslag, det icke vore värdigt av riksdagen att taga det föreliggande förslaget, bara med hänvisning därtill att förslaget ligger i linje med vad riksdagen i fjol begärde. Jag har givit uttryck åt att jag för min del icke är övertygad om att det föreliggande förslaget är bra. Så mycket förstår jag i alla fall, att jag för min del kommer att, därest herr Andersons i Råstock reservation icke blir bifallen, rösta för herrar Olssons i Kullenbergstorp och Lindmarks yrkande.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) bifall till det av herr Gardell i Gans under överläggningen gjorda yrkandet, 3:o) bifall till den av herr Anderson i Råstock m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen samt 4:o) bifall till det yrkande, som under överläggningen framställts av herr Lindmark; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förstnämnda propositionen. Herr Olsson i Kullenbergstorp begärde emellertid votering, varför herr talmannen för bestämmande av kontrapropo-

Ang. omorganisation av vägväsendet. (Forts.)

sitionen ånyo upptog de återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 4:o) angivna hava flertalets mening för sig. Beträffande kontrapropositionen äskade likväl herr Anderson i Råstock votering, i anledning varav och sedan till kontraproposition i voteringen om kontraproposition i huvudvoteringen antagits den under 3:o) angivna propositionen, efter given varsel nu upplästes och godkändes samt anslogs en så lydande voteringsproposition:

Den, som till kontrapropositionen i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 114 antager det av herr Lindmark under överläggningen framställda yrkandet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraproposition i nämnda votering antagit den av herr Anderson i Råstock m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan propositionen för huvudvoteringen, som efter given varsel nu upplästes och godkändes samt anslogs, erhöll följande lydelse:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 114, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det av herr Lindmark under överläggningen framställda yrkandet.

Efter det kammarens ledamöter ånyo intagit sina platser samt sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för nej-propositionen.

Kammaren hade alltså bifallit det av herr Lindmark under överläggningen framställda yrkandet.

§ 2.

Föredrogos vart för sig första lagutskottets utlåtanden:

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skiljemän och lag om ändrad lydelse av 46 § utsökningslagen; och

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om utländska skiljeavtal och skiljedomar.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 3.

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång.

Härefter upptogs till behandling första lagutskottets utlåtande, nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång.

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

Genom en den 12 mars 1929 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 191, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång.

Utskottet hemställde, att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förslag ej kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga ett i utlåtandet intaget förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång.

Vid utlåtandet voro fogade

dels reservationer vidkommande förslaget i dess helhet:

av herrar *Åkerman*, *Klefbeck*, *Lindqvist* i Halmstad, *Lindley* och *Lagerkwist*, vilka hemställt, att förevarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas; samt

av herr *Schlyter* med ett särskilt uttalande beträffande vissa delar av lagförslaget samt med förslag i fråga om lydelsen av 5 § i detsamma;

dels ock åtskilliga reservationer beträffande 5 och 14 §§ i lagförslaget.

Sedan herr talmannen anmält ärendet till handläggning, begärdes ordet av

Herr **Björkman**, som yttrade: Herr talman! I avseende å föredragningen av första lagutskottets utlåtande nr 34 hemställer jag,

att först må föredragas utskottets förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång, paragrafvis med slutstadgande, ingress och rubrik sist och med iakttagande därjämte, att 2 § föredrages närmast efter § 5 ävensom att sistnämnda paragraf föredrages styckevis med andra stycket först samt därefter första, tredje och fjärde styckena i nu nämnd ordning;

att sedan lagförslaget blivit föredraget, utskottets hemställan må föredragas;

att lagtext ej må behöva uppläsas, därest ej sådant av någon kammarens ledamot påfordras; samt

att vid det lagrum, om vilket först uppkommer överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet.

Denna hemställan bifölls.

Det av utskottet framlagda lagförslaget.

Efter föredragning av *1 §* anförde:

Herr **Lindley**: Herr talman, mina herrar! Som kammaren behagade finna, är vid detta utskottsutlåtande fogad en reservation av herrar Åkerman, Klefbeck, Lindqvist i Halmstad, Lagerkwist och mig själv, i vilken reservation vi yrka avslag på Kungl. Maj:ts proposition.

Det föreliggande förslaget till ändringar i lagen om fri rättegång grundar sig framför allt på de stegringar, som visat sig i fråga om kostnaderna för den fria rättegången i vårt land. Medan man år 1919, då lagen genomfördes, räknade med en kostnad för staten av omkring 75,000 kronor per år för den fria rättegången, så har det i budgeten 1927/1928 visat sig, att dessa kostnader sprungit upp till icke mindre än 516,000 kronor. Statsrevisorerna ha även i sin berättelse i fjol påpekat detta förhållande, och det är framför allt det som ligger till grund för de utredningar, som gjorts i vederbörande departement i syfte att försöka komma fram till en justering av den nuvarande fria

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

rättegångslagen, så att man skulle kunna råda bot på de missbruk, som man anser föreligga i fråga om utnyttjandet av denna lags bestämmelser.

Av de yttranden, som infordras från häradshövdingar och andra, framgår, såsom utskottet erinrar på sidan 2 i betänkandet, hur man på olika håll i landet har sett denna lag. Man meddelar här, att från flera håll omnämnts missbruk av den fria rättegången, i det att användande av den fria rättegången förekommit i trakasseringssyfte för att bereda vederbörande ekonomisk vinning o. s. v. Men å andra sidan, ha de uttalanden åtminstone på mig gjort ett starkt intryck, där man mångenstädes betonat, att missbruk av den fria rättegången icke förekommer. Utredningen ger också vid handen, att denna tendens till missbruk av den fria rättegången kunnat redan med nu gällande bestämmelser bemästras i domstolarna. Alla dessa utlåtanden ha som sagt på mig gjort ett mycket starkt intryck, och jag har sagt mig, att utan tvivel skulle man kunna komma till rätta med dessa förhållanden utan att rubba på den lagstiftning vi införde år 1919 och som väl närmast lades som en grund för det fria rättegångsinstitutet i vårt land.

Det förslag, som nu av Kungl. Maj:t avgivits för att råda bot på det missbruk man anser sig kunna konstatera, måste jag medge är mycket varsamt gjort. Det är ej några halsbrytande förändringar, som föreslås. De kunna återfinnas av kammarens ledamöter i utskottets betänkande. Jag skall ej trötta med att föredraga dem. Om herrarna läsa sidorna 2, 3 och 4, så se herrarna de olika förändringarna. Emellertid verka dessa förändringar på mig så, att jag, liksom de övriga reservanterna, ej kan vara med om att på det viset taga ett avsteg från den nuvarande lagstiftningen. Det är visserligen sant, att det visat sig kosta avsevärt mycket mera, än man beräknade för 10 år sedan, men jag vill fråga kammarens ledamöter, om vi ej litet var gjort den erfarenheten, att vad man överhuvud beräknat för ett tiotal år sedan fullständigt förändrats, beroende i detta fall givetvis på, att man ej rätt bedömde verkningarna av den nya lagen och ej rätt kunde överblicka, i huru stor omfattning lagen skulle komma till användning. Jag ser på denna sak närmast som lekman och med — som jag tror åtminstone — litet praktiskt inställda ögon. Och om jag exempelvis jämför och ser på, vad våra landsting ha att betala till primärkommunerna, när det gäller täckande av kostnader enligt 41 och 42 §§ i fattigvårdslagen, så finner jag, att man även där oerhört måst överskrida de beräkningar, som gjordes, när denna lag genomfördes. Då menar jag, att detta, rörande de beräknade kostnadernas överskridande, ej får vara avgörande. Den fria rättegången avser ju att skapa möjligheter även för de fattiga i landet att få sin rätt, och rätten bör givas alla. Då tycker jag i min stilla enfald, att även om det kostar mera, än som beräknats, och då det finnes möjlighet att inom nuvarande lagstiftnings ram bemästra de missbruk, som göras, får man ej draga sig för dessa kostnader utan ändå se till, att de fattiga kunna få denna sin rätt sig tillerkänd.

Jag har med dessa mina allmänna synpunkter på saken, och då vi ha så mycket, som tränges på riksdagens föredragningslistor just nu, velat inskränka mig till att endast säga dessa ord och med detta som motiv yrka avslag på såväl Kungl. Maj:ts proposition som utskottets utlåtande och bifall till den av herrar Åkerman m. fl. avgivna reservationen.

Herr **Björkman:** Herr talman! Den siste ärade talaren begränsade i hög grad sitt anförande, och det skulle egentligen kanske vara för mig lämpligt att ej heller säga för många ord. Men då jag befarar, att diskussionen kan löpa ut i betydligt vidare banor, än han angav, skall jag be att i ett sammanhang få försöka, även om det blir några minuter längre än hans yttrande pågick, ingå på ett vidlyftigare svaromål. Herr Lindley har underskrivit den reser-

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

vation, som innehåller betänkligheter mot förslaget, men betänkligheterna blevo icke nu av honom så starkt accentuerade. Herr Lindley ansåg nu ju till och med, att det ej var något halsbrytande äventyr man gav sig in på, om man tog Kungl. Maj:ts förslag. I huvudreservationen har det dock sagts, att vederbörande vore rädda för, att det kunde bli till förfång för obemedlade parter, om man toge Kungl. Maj:ts proposition. Gent häremot ber jag i varje fall få erinra om vad som säges i en annan reservation, som avgivits av herr Schlyter. Han tar först upp vad justitieministern säger om principerna i lagförslaget, nämligen att ej sådana medel få tillgripas att, även om missbruken skulle undanröjas, de mindre bemedlades berättigade intressen komme att trädas för nära. Och vidare att man också får ha sin uppmärksamhet riktad på, att ej några privatekonomiska intressen få exploatera lagen om den fria rättegången, vilket ju vore stridande mot den fria rättegångens behjärtansvärda uppgift. Och samma reservant säger därpå, att dessa utgångspunkter äro riktiga och varsamt tillämpats. Och vidare: »Ingen av de föreslagna ändringarna i lagen kan sägas allvarligen äventyra den mindre bemedlades intressen.»

Först skall jag be att få säga några ord om, hur samlat intresset varit från många skilda håll, när man velat råda bot på missbruket av den fria rättegången och just därför att den, som den föregående ärade talaren också erkände, har blivit så mycket dyrare än som beräknats. Jag vill då erinra om, att den första offentliga åtgärden vidtogs av justitieministern Nothin, som såg de stora kostnaderna och tänkte, att man skulle kunna begränsa dem därigenom, att man skulle försöka den utvägen, att av de personer, som fått åtnjuta den fria rättegången, söka återfå kostnader, och dessutom försöka få ersättning av den part, som var ådömd att utgiva ersättning till den person, som åtnjutit den fria rättegången. Det blev emellertid intet av dessa försök, utan frågan lades å sido. Så har frågan uppmärksammats av riksdagens revisorer, och när jag här bredvid mig ser min ärade vän herr Anderson i Råstock, som nyss i dag så ivrigt påpekat betydelsen av vad riksdagens revisorer sade i ett annat avseende, vill jag erinra om, att riksdagens revisorer förra året togo upp frågan om den fria rättegången. De påpekade då, att just den jämförelsevis rikliga ersättningen till en del rättegångsbiträden torde kunna anses ha medverkat därtill, att antalet av de fria rättegångarna ökats så betydligt. Vidare ifrågasatte de, huruvida det ej kunde vara alltför höga ersättningar, som utgått för de fria rättegångarna i förhållande till den sak, som tvisten rört sig om. Detta revisorernas uttalande var fullständigt enhälligt, och det är all anledning att med största beaktande av deras anvisningar se på den fråga, som nu är före. Även ber jag att få erinra om, att den fråga som nu föreligger ytterligare handlagts oberoende av riksdagens revisorers hemställan. Den kom upp genom att förutvarande justitieministern Thyrén, som också hade sin uppmärksamhet fästad på de dryga kostnaderna till landets domare, utsände en cirkulärskrivelse, däri han ifrågasatte, huruvida ej själva *grunderna* för den fria rättegången skulle kunna ändras så, att kostnaderna skulle något begränsas. Han framkastade en del möjligheter, varigenom han skulle kunna nå sitt mål. Därvid nämnde han först att man skulle kunna skärpa föreskrifterna angående själva fattiggraden. Sedan ifrågasatte han undantagandet av alla sådana mål, där talan vore absolut ogrundad, ock så framhöll han som en tredje sats, att vissa mål skulle uteslutas. Dessutom ville han, att det skulle bli en skärpning i förprövning med avseende å behovet av rättegångsbiträde och en vida starkare prövning om skyldigheten för förlorande part, som åtnjutit den fria rättegången, att också återbära kostnaderna för densamma. Nu kom det in de svar från vederbörande domare, som omtalas i propositionen och i utskottets utlåtande, av vilka framgår, att i vissa fall anser man, att den fria rättegången, om den behandlas på ett riktigt sätt, icke behöver ådraga några onödiga kostnader för statsverket, men å andra sidan, att

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

den har givit anledning till ökade kostnader, som måste bero på de missbruk som ägt rum i fråga om den fria rättegångens handhavande.

Nu har reservanterna härvidlag, och det nödgades också den siste ärade talaren medgiva, påpekat, vilka orimliga kostnader, som äro förenade med den fria rättegången. När vi fingo bestämmelserna om den fria rättegången, ansågs det, att den skulle kosta 150,000 kronor, och att man skulle få tillbaka 75,000 kronor, vadan totalkostnaden alltså skulle bli 75,000 kronor. I stället är det nu en kostnad på 565,000 kronor, varav man beräknar att få igen 10 procent, så att nu kostar det omkring en halv miljon kronor årligen, under det att, som sagt, man tidigare beräknade, att institutet skulle komma att kosta endast 75,000 kronor. Nu är jag i likhet med den föregående ärade talaren icke fjärran från att en ökning av kostnaderna är naturlig. Han nämnde endast om, att det är naturligt med penningvärdets förändring, och han talade om sina erfarenheter från landstingen om dylika kostnadsökningar. Men jag vill ärligt medge, att även andra orsaker än de av honom angivna kommit till. Man kan så till sin glädje se, att den fria rättegången lojalt blivit mera använd i flera fall än man trodde skulle bli fallet, så att således flera fått gagn av densamma. Sedan kommer hela den framryckande sociala lagstiftningen, inom vars fält dessa, som behöva hjälp, ha sina intressen. Den har gjort, att den fria rättegången behöver begagnas mera än man trodde skulle bli fallet. Men trots detta måste man tänka på, att det härvidlag förekommer missbruk, som man måste få bort. Och även om de ej förekomma så ofta, så måste man dock söka få bort dem, i och för kostnadernas nedbringande. I det hänseendet är den post, som rör arvoden till rättegångsbiträden, den viktigaste, och då ser man, att de direkta kostnaderna därför ha uppgått till 380,000 kronor. Om man lägger till vissa andra hithörande kostnader, blir det en summa av 420,000 kronor. Tar man då ifrån 10 procent, som komma tillbaka till staten, ha vi i alla fall ett slutresultat i fråga om kostnader på 380 à 400,000 kronor, som gå i huvudsak till rättegångsbiträden. Där har lagrådet sagt ifrån, att lagrådet, när det studerat handlingarna, funnit, att rättegångsbiträden förordnats i långt större utsträckning än som varit avsett från början. Nu säger justitieministern i sitt förslag, att utgångspunkten för att vi skola söka råda bot på missbruken är att man skall försöka hålla uppe, att ej sådana medel tillgripas att de fattiga parternas berättigade intressen trädas för nära även om man får bort missbruket. Missbruken skola bort, men de obemedlade skola fortfarande ha gagn av den fria rättegången.

Sedan ha vi en annan sak att tänka på, och det är, att det här gäller ej endast dem, som begära denna fria rättegång, utan även den motpart, som dessa ju ha och som ofta ej kan få åtjnuta den fria rättegången. Denna motpart *kan* ju vara i sådana omständigheter, att en rättegång mot honom kan bringa honom — jag vill ej säga i misär, men i svåra olyckor. I den akt, vi hade i lagutskottet, såg jag ett utslag, därav framgick, att det redan på en tidig ståndpunkt i rättegången anmärkts hurusom denna var fullkomligt obefogad. Vad blev resultatet? Jo, att käromålet ogillades och svarandeparten fick ersättning. Käranden hade rättegångsbiträde från en rättshjälpsanstalt. Detta fick av statsmedel 721 kronor. Vad fick svaranden? Jo, han fick sig tillerkänd en ersättning av 2,000 kronor i rättegångskostnader. Men på grund av kärandepartens ekonomiska ställning kunde han säkerligen ej utfå något. Därigenom, att ej en lämplig förgranskning av handlingarna förekommit, hade sålunda statsverket ådragits kostnader av 721 kronor för att skaffa denne arme motpart en ineffektiv fordran på kärandeparten på 2,000 kronor. Allt detta gör, att man väl måste gå fram med den allra största försiktighet då man går mot Kungl. Maj:ts proposition. Och de principer, som justitieministern utsagt, att man skall använda, äro ju — jag betonar det åter — att man skall råda bot på missbruket men fort-

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

farande i berättigade fall hjälpa den fattiga parten till den fria rättegången. I detta syfte har det nu föreslagits en del förändringar i vissa lagens paragrafer, och jag vill i största korthet redogöra för, vari dessa förändringar bestå.

Först ha vi första paragrafen. Där är inskjutet ett moment, som säger, att den fria rättegången ej skall medgivas, där det är av synnerligen ringa betydelse för själva parten att hans talan vinner prövning. Härvid är att märka, att för honom betyda kanske 15 kronor mera än 10,000 kronor för miljonären. Det står dock i förslaget, att det måste vara av synnerlig ringa betydelse för *den part*, varom fråga är i det speciella fallet. Det har från en rättshjälpsanstaltsföreståndare påpekats, att det är ej farligt med denna paragraf, blott det strykes under, att det ej är värdet i och för sig, utan värdet i förhållande till den fri rättegång sökande parten, som blir det bestämmande. Det har Kungl. Maj:t och utskottet också sagt ifrån; det skall således ej vara samma summa i och för sig utan bero på, om summan även i förhållande till den fattiga partens intresse är ringa. Då kan man säga, att han ej har behov av det. Härvidlag har advokatsamfundet, som ofta får tillvarataga även fattiga personers bästa, sagt, att det ej har något att erinra däremot. Men jag vill tillägga, att advokatsamfundet gått ännu längre, ty det har ej velat ha endast denna bestämmelse utan även ifrågasatt: Varför säger man ej i detta sammanhang till om, att man ej vill ha några processer, när tvistens föremål har så litet värde, att det ej svarar mot kostnaden för själva processen? Det skall vara rimlig proportion mellan mål och medel, säger advokatsamfundet. Nu ha vi denna lilla bestämmelse, och den synes ej vara farlig att få in, att även när det gäller en fattig part, får det ej vara något, som ej har den ringaste betydelse för honom, som det får processas om.

Sedan komma vi till fjärde paragrafen, där det gäller, hur behovet skall styrkas, och där har det nu varit så, att parten skall komma fram med på heder och samvete avgiven uppgift om sina förmögenhetsförhållanden. Där skall också styrkas hans behov genom intyg av offentlig myndighet eller av trovärdig känd person. Detta sista är struket, så att det skulle intygas av offentlig myndighet, som Konungen bestämmer. Mot detta har advokatsamfundet sagt sig ej ha någonting att invända. Framdeles bör man kunna kräva, att det skall vara en myndighetsperson, och ej en person vilken som helst, som utfärdar ett dylikt intyg. Det har nämligen många gånger visat sig, att det gått för lätt att få intyg. Nu föreslås att det skall vara en myndighet, och vilken, det får Konungen bestämma. En utomordentlig anvisning på lämpliga sådana myndighetspersoner angives i Svea hovrätts utlåtande, där det föreslås landsfiskal, präst, vidare sådana, som ha med uppbördsväsendet att göra, samt slutligen ordförande i kommunalnämnd och fattigvårdsstyrelse. Dessa äro ju vederhäftiga, med ortens förhållanden insatta personer, och ingenting motiverar, att bestämmelsen om att enskild person skall bestyrka uppgiften skall kvarstå.

Så komma vi till ändringarna i 5 §, mot vilka rikets hovrätter ej haft något att erinra. Den innehåller tre olika stycken, och jag skall börja med vad som rör andra stycket, som först föredrages här. Det har uppstått strid beträffande den tidpunkt då vederbörande rättegångsbiträde — om sådant behövs — skall förordnas. Kungl. Maj:t har ansett, att det vore lämpligt, att rättegångsbiträde, därest omständigheterna ej annat påkalla — det är sålunda icke absolut fastslaget — skall förordnas först sedan vederbörande part inställt sig inför rätten vid målets handläggning. Det skulle alltså i allmänhet fordras personlig inställelse vid rätten för att få behovet av rättegångsbiträde prövat. Därmed har man brutit isoleringen mellan domstol och part. Det är sålunda icke bara domaren på sitt kansli, som förordnar rättegångsbiträde.

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

Man kan på detta sätt få tillfälle att konfrontera parterna med varandra; motparten har möjlighet att yttra sig, och kanske att, när allt kommer omkring, saken omedelbart göres upp och det icke behövs någon vidare process. Å andra sidan har det ansetts — och i detta hänseende ha vederbörande fått stöd i lagrådet — att part borde i allmänhet få rättegångsbiträde redan i och med processens anhängiggörande. Därmed skulle ju också, tycker man, en del förmåner vara förenade. Emellertid har utskottsmajoriteten ansett, att om man skulle tillämpa det förfarande, som i reservation föreslås av herr Schlyter med instämmande av herr Olsson i Ramsta, nämligen att part skulle erhålla rättegångsbiträde för processens anhängiggörande sedan han personligen inställt sig hos domaren på förhand och att särskild prövning skall företagas, om biträde behövs för processens förande, skulle man oändligen lätt komma därhän, att det skulle erfordras två personliga inställelser. Och såsom ett effektivt medel i denna del för kostnadernas sparande har man tänkt sig denna konfrontation med motparten inför rätten.

I första och tredje stycket av 5 § äro också några smärre nyheter, om vilka herr Schlyter i sin reservation säger, att de äro obetydliga, och mot vilka han icke har något att erinra. I första stycket talas om att vederbörande skall erhålla rättegångsbiträde, därest han icke har hjälp av någon, som i tjänsteställning eller eljest lämnar honom bistånd. Han har kanske redan tillgång till sådan hjälp — en fader, som hjälper honom, en burgen medpart — att man icke utan vidare behöver giva honom rättegångsbiträde; — något absolut hinder att giva honom det föreligger ju icke. Vad är då tjänsteställning? Jo, det kan vara t. ex. en ställning såsom allmän åklagare, barnavårdsman etc. I de stora städerna kan det hända att t. ex. en barnavårdsman är så kunnig, att det är fullständigt onödigt att vid hans sida skall vid en enkel process stå en jurist. I detta hänseende vill jag nämna, att särskilt riksdagens revisorer anmärkt, att det vore egendomligt, att det skulle behövas jämte barnavårdsmannen stå en av staten bekostad advokat vid partens sida i mål av dylik beskaffenhet. — I tredje stycket av 5 § står föreskrivet, vilka personer som skola kunna förordnas till rättegångsbiträde. Det är huvudsakligen sådana som vid rätten yrkesmässigt driva advokatverksamhet samt — och detta är en synnerligen viktig bestämmelse i detta stycke — *ej äro avlägset boende.* Under förutvarande förhållanden har en part kunnat komma till domstolen och förklara, att han vill ha viss person från annan ort förordnad; det har t. ex. varit en person i Norrköping som velat ha en Nyköpingsadvokat o. s. v. Man har ansett det skäligen onödigt att, då det på platsen finns ett antal vid rätten yrkesmässig advokatverksamhet drivande personer, kasta ut pengar på sådana äventyr som att tillkalla en person från en annan ort.

Sedan är ingenting särskilt att säga förrän om den 14 §:n. Där är fråga om det sätt, på vilket en advokat skall få sin ersättning. Advokatens ersättning skall enligt Kungl. Maj:ts proposition bestämmas jämväl med hänsyn tagen till hans eventuella uppträdande vid rätten i annat mål samma rättegångsdag. Detta står i första punkten av andra stycket av 14 §. Vidare står i sista stycket talat om att advokatarvodet kan nedsättas eller utebli, därest processen utan skäl drivits. Nu har utskottet i första delen borttagit bestämmelsen om att hänsyn skall tagas till om vederbörande uppträtt såsom ombud i annat mål vid rätten samma dag. Detta ha vi gjort därför att vi anse, att en dylik bestämmelse icke skall utan vidare tagas in i en särlag som lagen om fri rättegång. Den har sitt hemvist på annat ställe i ett större sammanhang. Dessutom ha vi härvidlag varit ganska demokratiska. När det sålunda från advokathåll sagts, att med en sådan bestämmelse just i avseende å fria rättegångsprocesserna skulle dessa processer lätt få en liten klatsch av *fattigpro-*

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

cess över sig, ha vi icke ansett detta erforderligt utan ha alltså tagit bort detta stadgande. Men vi ha i vårt utlåtande också sagt, att vi förutsätta, att den praxis, som i större eller mindre omfattning vid domstolarna kan vara rådande i avseende å att man tager hänsyn till att vederbörande uppträtt i flera mål, naturligtvis fortfarande får göra sig gällande. Beträffande sista delen av 14 § andra stycket av Kungl. Maj:ts förslag har hemställts från ett par reservanters sida, att denna del skall utgå. Vi ha däremot i stället insatt ett litet särskilt stycke, däri säges, att den påföljd, som enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle drabba en advokat, som driver en rättegång, som befinnes ogrundad — nämligen påföljden att arvodet kan nedsättas eller utgå — skall drabba advokaten, därest han brustit i nödig aktsamhet, d. v. s. icke iakttagit just bestämmelserna om att rättegången icke får vara ohemul.

De bestämmelser, som jag nu i korthet omnämnt, ha vi funnit vara av den art, att de bringa ordning och reda i avseende å de fria rättegångarna — i varje fall kunna de bidraga därtill. Nu har en av reseravnterna, herr Schlyter, framhållit, att man väl i alla händelser skulle kunna med de nuvarande bestämmelserna hålla uppe den fria rättegångsinstitutionen utan missbruk. Och detta underströks också av den förre ärade talaren. Häremot vill jag säga, att det finns en massa domare, som antingen äro så skrupulösa, att de icke vilja, förrän det i lagparagrafer blir bestämt, gå de vägar, som nu äro fastslagna, eller också — om jag så får säga — så skarpt juridiskt intresserade, att de icke ha sitt intresse så fäst just på dessa praktiska synpunkter. Jag vill erinra om att i Danmark och Norge är det icke domstolen, som bestämmer, om fri rättegång skall lämnas eller ej, utan administrativ myndighet; i Norge är det justitiedepartementet och i Danmark är det för underrättsprocesserna amtmanden. Detta visar, att det kan vara ganska bra, att man får bestämda regler, så att vederbörande domare veta vad de skola rätta sig efter.

Jag nämnde förhållandena i Danmark och Norge. I detta sammanhang vill jag då särskilt stryka under, vilka belopp, som i dessa länder utgått för de fria rättegångarna. I Sverige uppgå som nämnt kostnaderna, om man räknar bort vad som kan återgå till statsverket, till cirka 500,000 kronor. I Norge är motsvarande summa 75,000 kronor. Om vi evalvera summorna med hänsyn till de olika folkmängdssiffrorna — jag tror att vi i Norge ha 2,600,000 invånare — komma vi till att kostnaderna i Sverige skulle belöpa sig till c:a 125,000 kronor i stället för de 500,000 kronor, som de nu uppgå till. I Danmark utgår ett belopp av 125,000 kronor; jag tror, att Danmark har omkring 3,400,000 invånare. Efter samma beräkning skulle man komma till, att det i svenskt mynt borde utbetalas 200,000 kronor. Det kan ju vara av stor vikt att i riksdagen få fram just dessa siffror, och det blir på detta sätt ett slags statsutskottsärende.

Som frågan nu emellertid ligger till, kan man icke se annat än att den stora synpunkten i avseende å de fria rättegångarna, den nämligen, att den obemedlade parten skall få sin rätt tillgodosedd, väl genomförts, och det är med synnerligen stor måttfullhet, som Kungl. Maj:t gått fram i detta avseende. Det har blivit betydligt lindrigare villkor — om jag så får säga — för den fattiga parten än man tänkt sig från början, när den stora frågan lades upp genom cirkuläret till domarna. En sådan noggrann utredning, som den som skett i detta ärende, kan man endast med honnör buga sig för.

Jag vill till sist bara framhålla, att man icke får tänka att, därför att den fria rättegången fyller ett så behjärtansvärt ändamål som den gör, man skall betrakta den såsom tabu, såsom något som icke får vidröras. Vi ha också i utskottet visat vårt stora intresse för den klientel, som här har sin tröst och en möjlighet att få vad de kunna lita sig till, genom att vi understrukit, att det är synnerligen viktigt, att rättshjälpsanstalter av statsmakterna hjälpas till att

uppkomma och fortleva. Något härom ser jag dock icke i den av den förre talaren förordade reservationen, vari yrkas avslag å Kungl. Maj:ts proposition. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till första lagutskottets utlåtande.

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

Under detta yttrande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Lundstedt:** Herr talman! De gapande bänkarna vittna om, att denna debatt pågår i likgiltighetens tecken. Vare detta sagt med all respekt för det intressanta uttalande, som utskottets vice ordförande nu hållit; vare det sagt endast för att motivera, att jag själv icke känner mig manad göra några större ansträngningar för att övertyga om riktigheten i min, den siste ärade talarens motsatta ståndpunkt.

Jag tror icke, att någon har den uppfattningen, att vare sig herr justitieministern eller utskottsmajoriteten avsett att komma den fria rättshjälpen till livs. Det torde tvärtom förhålla sig så, som den siste ärade talaren betonade, att herr justitieministern i den kungl. propositionen och även utskottsmajoriteten hyllat den principen eller rättare sagt haft den utgångspunkten — att man här skall söka bortskaffa vissa missbruk utan att på något sätt träda det goda i principen om fri rättegång för nära. Denna utgångspunkt är naturligtvis högst behjärtansvärd. Frågan är blott, om den är realiserbar. Enligt mitt förmenade är så icke händelsen; i varje fall visar icke det föreliggande lagförslaget, att man med framgång för den fria rättshjälpen kan genomföra en sådan utgångspunkt.

Det är väl tämligen ostridigt, att förslaget egentligen framdrivits av sparsamhetsiver. Sparandet är också en mycket viktig angelägenhet. Men man kan ju stundom spara, som det heter i den galna ändan. Sparandet kan tänkas ske på bekostnad av andra ännu viktigare intressen. Man kan här sätta i fråga, huruvida icke sparandet i någon mån sker på bekostnad av principen om allas likhet inför lagen. Jag medgiver gärna, att denna princip för närvarande och kanske för oöverskådlig framtid icke bara i vårt land utan i alla länder är och förblir en chimär. Dess blott bristfälliga genomförande beror bl. a. just på ojämnheten i de ekonomiska förhållandena. »En mager förlikning är bättre än en fet process.» Bakom detta gamla ordstäv ligger det faktum, att det kostar pengar att föra en process — annorlunda uttytt, att utan tillräckligt med pengar kan man icke alltid komma till sin s. k. rätt. Så långt som möjligt måste man väl dock sträva för upprätthållande av principen om allas likhet inför lagen; det finns nog ingen, som vill bestrida detta. Man kan nu säga, att den fria rättshjälpen är ett led i denna strävan, nämligen såvitt ekonomiska förhållanden ligga i vägen för den ifrågavarande principens realiserande. Man bör alltså se kostnaderna för den fria rättegången mot nu sagda bakgrund och alltså väga desamma mot utgifterna för hela rättsväsendet. Måste man icke då säga sig, att det är synnerligen obetydliga belopp, som nedläggas på den fria rättegången i jämförelse med vad som därmed vinnes, nämligen att hela den stora rättsapparaten får ökad betydelse för rättskulturens höjande? Kostnaderna för den fria rättegången skulle kunna betecknas såsom »tungan på vågen» i den mening, att de medföra ökad valuta åt det allmänna för dess utgifter för rättsskipningen i det hela. Under sådana omständigheter kan det icke få spela någon roll, om kostnaderna för den fria rättegången uppgå till 75,000 kronor eller till $^1/_2$ miljon kronor, om blott summan överhuvud taget är nödvändig, för att den fria rättegången skall kunna fungera på ett sådant sätt, att den länder rättsskipningen i det hela till största gagn. Rättsskipningen vid våra domstolar må i allmänhet fungera nog så väl i det enskilda fallet; är det likväl så, att stora kategorier av människor av ekonomiska skäl äro uteslutna från

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

att erhålla lika god rättshjälp som de ekonomiskt bättre ställda, blir situationen icke desto mindre otillfredsställande — och mera otillfredsställande ju mera framträdande den nämnda olikheten är.

Det är denna olikhet, som genom den fria rättegången i någon mån skall utjämnas. Det torde dock icke kunna bestridas, att förevarande lagförslag — låt vara att man alls icke avsett sådant — råkar i någon strid med lagens ursprungliga syfte och i viss mån kringskär den rättshjälp, som hittills lämnats obemedlade. Därmed blir detta lagförslag något som redan a priori måste ses med särskilt kritiska blickar. Och den kritiska stämningen undanröjes icke, så vitt jag kan förstå, vid en närmare granskning av Kungl. Maj:ts och utskottsmajoritetens förslag.

Gå vi nu till 1 § i lagförslaget — enligt vilken en ändring skall ske därhän, att fri rättegång ej må beviljas part, där det måste anses vara av synnerligen ringa betydelse för honom, att hans talan vinner prövning — så vill jag säga, att redan en sådan ändring visar hän på svårigheten att genom lagparagrafer i detaljer kunna vinna precis vad man önskar. Naturligtvis är det önskvärt, att icke okynnespocesser få understöd av statsmedel. Men jag frågar: vad är okynnesprocess och vad icke? Därom torde stundom meningarna vara delade. Och säkert är, att en mycket fattig människa kan på den frågan ha ett helt annat svar än personer i mera burgen ställning; den rättssökande kan ha en helt annan uppfattning därom än domaren, som kanske finner, att den rättssökandes sak är av »synnerligen ringa betydelse», huru ivrigt denne än förfäktar tanken att få densamma genomförd i process. Alltså kan man, så vitt jag förstår, icke komma ifrån, att stadgandet utsättes för kritiken, att det uppställer en viss godtycklighet som norm. Godtycklighet är i allmänhet någonting olyckligt, men alldeles särskilt olyckligt i den ömtåliga situation, varom här kan vara fråga. Det är icke endast domarens handligssätt, som sålunda blir beroende på »fri prövning», utan det tillämnade juridiska biträdet kommer säkerligen också efter sitt förgottfinnande stundom att avvisa att taga förberedande befattning med en sak på grund av ovisshet om domarens blivande ställning till frågan, huruvida fri rättegång skall beviljas eller icke. Till sist kan sådant återverka på parterna själva, hos vilka dymedelst den fria rättegången råkar i misskredit. Överhuvud taget ber jag att få i detta avseende hänvisa till reservanternas uttalande å sidan 16 i utskottsutlåtandet. Jag instämmer för min del till fullo i reservanternas framställning.

Går man så till de exempel, som av departementschefen anförts på sådana fall, där fri rättegång icke bör medgivas, finner man bland dessa sådana exempel som att en person vill föra process om ett krav mot någon, som *ostridigt* saknar utmätningsbara tillgångar. Icke är väl därmed en otvivelaktig, praktiskt brukbar bestämning given. Visar icke redan anförandet av ett dylikt exempel — som dock uppenbarligen tillhör de mera klara fallen — hän på möjligheten av att godtycke kommer att bli rådande? Vad menas här med »ostridigt». Så vitt jag förstår, kan man — bortsett från fattigvårdstagare — icke rätt gärna vilja undantaga andra fall än sådana, i vilka gäldenären redan förut i en annan rättegång dömts betalningsskyldig och exekution skett, vid vilken exekution det visat sig, att personen i fråga saknar utmätningsbara tillgångar. Ty om han verkligen är solvent eller ej framgår ju först vid exekutionen, och denna i sin tur är ju i allmänhet beroende av process och dom. Men kanske menar man också fall, i vilka gäldenären bestritt, att tillgångar finnas, och den obemedlade borgenären medgivit hans insolvens. Dylikt är ju vad man inom processrätten eljest plägar avse med »ostridigt». Då blir emellertid resultatet av lagändringen endast, att en obemedlad part, som likväl vill ha fri rättegång, bestrider, att den tillämnade motparten saknar tillgångar. Saken blir då icke ostridig utan tvärtom stridig. Vad man *bestämt* menar

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

med ett dylikt exempel, vågar jag icke taga på mitt ansvar att uttyda. Så som det är framställt, giver det anledning till tvivelsmål, som peka på möjligheten av godtycklighet vid bedömandet. Detta omdöme gäller dock givetvis i ännu högre grad den andra av justitieministern givna exempelkategorien, i vilken »uppenbar trakasserilusta» skall vara processens drivfjäder. Båda begreppen, »trakasserilusta» likaväl som »uppenbar», äro högst subjektiva.

Ävenså måste jag giva reservanterna rätt i fråga om deras uttalanden angående 5 §. Enligt detta stadgande skall särskilt prövas — trots styrkt fattigdom — huruvida verkligen ett rättegångsbiträde behövs och om icke parten kan hjälpa sig själv eller erhålla bistånd av person i tjänsteställning. Också detta stadgande öppnar en — jag vill icke säga bred, men väl — onödig och därmed skadlig inkörsport för godtyckligheten. Jag hänvisar också beträffande detta stadgande till vad reservanterna uttalat (å sidan 17 i utlåtandet). Jag vill även erinra om, att man nog lätt kan understundom misstaga sig på, huruvida en sak är så enkel, att icke biträde behövs. En sak kan se mycket enkel ut i början. Men varje jurist har sannolikt gjort den erfarenheten, att en till synes enkel sak småningom kan komma att utveckla mera svårbedömliga sidor. I sådana fall kan det vara av stor vikt för en part att redan från början vid sin sida ha ett rättegångsbiträde. Visserligen lämnas enligt lagförslaget rum för möjligheten att, när svårigheterna yppat sig, erhålla rättegångsbiträde. Men det kan icke blott ha haft sin stora betydelse för parten utan även ha legat i det allmännas intresse, att en skicklig jurist redan från början fått taga hand om målet.

Beträffande 4 § måste jag giva dem rätt som säga, att paragrafen giver onödig tyngd åt hela denna institution. Dock fäster jag icke så stort avseende vid denna invändning mot förslaget.

Såvitt jag förstår, vilar alltså huvudanmärkningen mot förslaget just på de nyssberörda regler, som föreslagits i 1 och 5 §§. Av de skäl, som jag nu endast i största korthet har antytt, finner jag, att utskottets sparsamhetsiver här icke är alldeles sympatisk. Jag vill icke ordagrant tillämpa det, jag endast tillåter mig i detta sammanhang påminna om ordet: Snålheten bedrar visheten.

Jag slutar med att upprepa vad jag inledde mitt anförande med, nämligen att, om man verkligen har sinne — vilket jag visst icke vill bestrida, att motsidan har — för den fria rättshjälpens rättskulturella betydelse såsom ett led i strävandet till allas likhet inför lagen, då får man icke vara knusslig med de ekonomiska medlen. Det går icke att på detta område skriva lagar, som i varje enskilt fall verka på ett fullt idealiskt sätt. Det är nödvändigt att för den goda sakens skull också låta vissa smärre oegentligheter följa med »på köpet». Det *lilla* onda måste här fogas till det *stora* goda. Man kan icke på det sätt, som propositionen och utskottet vill, utrensa oegentligheterna, missbruken, utan att jämväl skamfila själva den goda saken. Det är därför, jag menar, att själva utgångspunkten för herr justitieministern och utskottsmajoriteten, nämligen att man syftar till undanröjande av missbruken utan att skada själva den goda principen, icke är fullt realiserbar. På denna grund ber jag att få instämma i det yrkande om avslag på såväl propositionen som utskottets förslag, som innefattas i den av herr Åkerman m. fl. avgivna reservationen.

Chefen för justitiedepartementet herr statsrådet **Bissmark:** Herr talman! Jag skall först be att få instämma med herr Lundstedt i hans senaste yttrande, att det är omöjligt att utrensa missbruk utan att skada själva saken och själva syftet med denna lagstiftning, vilket ju är, att varje person skall kunna anhängiggöra och utföra ett välgrundat rättsanspråk utan att däri hindras av

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

brist på medel. Det finns ingen möjlighet att utsöndra alla de missbruk, som kunna förekomma, och även om denna lag antages, kommer fortfarande en mängd missbruk att förekomma, som äro oåtkomliga enligt detta lagförslag. Avsikten med detta förslag har endast varit att plocka bort en del alldeles påtagliga missbruk, där man kan vidtaga en operation utan att på minsta sätt skada själva saken. Detta har varit den ledande synpunkten för mig vid uppgörandet av detta förslag. Jag får säga också, att hade det endast gällt kostnadsfrågan, skulle jag kanske ha varit tveksam i fråga om lämpligheten att skrida till en revision av lagen redan nu. Givet är emellertid, att man dock icke kan, när en revision av andra skäl anses nödvändig, bortse från att med det nuvarande systemet i många fall statens pengar bortslösas på ett rent skadligt sätt.

Herr Lundstedt talade om allas likhet inför lagen, vilket ideal han mycket riktigt sade vara omöjligt att uppnå. Bristen på allas likhet inför lagen framträder emellertid alldeles ovanligt tydligt, då vi ha en part, som åtnjuter förmånen av fri rättegång, och som processar med en part, som icke har denna förmån. I detta fall har den ene allt att vinna och ingenting att förlora, särskilt om han saknar utmätningsbara tillgångar, under det att motparten har allt att förlora och ingenting kan vinna. Under alla förhållanden förlorar han sina egna kostnader. Det är just detta, som gör, att man måste vara något försiktig vid meddelandet av fri rättegång. Det är ju alltid, som utskottets ärade vice ordförande framhöll, en annan part, som beröres av saken, nämligen motparten, och man måste tänka även på honom.

För min del skulle jag finna det vara rimligt, att innan staten finansierar en rättegång, staten på något sätt undersökte, huruvida det kunde anses vara välgrundade anspråk, som gjordes gällande. Staten har emellertid inga lämpliga organ för en sådan prövning. Domstolarna lämpa sig naturligtvis icke härför, då de därigenom skulle taga ställning till själva saken, innan den är fullständigt utredd, och någon annan myndighet, som skulle kunna träda i stället, finns enligt mitt förmenande icke. Däremot finns det den möjligheten att skära bort de fall, då man har att göra med rena bagateller, sådana saker, som en vanlig person, som själv skulle betala sina rättegångskostnader, aldrig skulle vilja väcka process om.

Då herr Lundstedt efterlyste vad man menat till exempel i fråga om att anhängiggöra rättegång mot insolvent person, skall jag som exempel nämna, att det förekommit, att en person inköpt osäkra fordringar i ett konkursbo, alltså sådana fordringar som utredningsmannen ansett vara värdelösa och som icke ha kunnat indrivas. Därefter har han med stöd av denna överlåtelse, sedan han kunnat få bevis om att han icke ägde medel att driva rättegång, sökt på statens bekostnad indriva dessa fordringar. Jag menar, att detta är ett sådant fall, som var och en måste anse, att det är rent ovärdigt, att staten skall finansiera, och det finns många liknande.

Som bekant finns det sådana personer, som lida av trakasseringslusta, kanske beroende på förföljelsemani. Processlusten är ju också en gammal nedärvd last hos en del av vår befolkning, även om den på senare tider har betydligt avtagit. Även om en sådan person kan vara rent otillräknelig, finns det ingen möjlighet för närvarande att undvika, att han, om han kan få intyg om att han saknar tillgångar, kan i stor utsträckning anlita statens medverkan för att sätta i gång den ena rättegången efter den andra av mer eller mindre ohemult slag. Det har från många olika håll påtalats, att dylika fall förekomma, och jag anser det därför nödvändigt att göra en begränsning. Jag tror icke, att det kan vara någon risk att i domarens hand lägga ett bedömande härvidlag, när man i alla fall har formulerat det så strängt, som att det måste anses vara, »av synnerligen ringa betydelse» för *parten*, att hans talan vinner prövning.

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

Av reservanterna, vilkas yttrande åberopades av herr Lundstedt, anföres, att det kan vara ett intresse för parten att få sin talan prövad, även om den riktas mot en insolvent person. Det är alldeles riktigt, men då gäller icke denna bestämmelse. Parten bör väl kunna göra tydligt för domaren, att det verkligen är ett intresse för honom att få talan prövad trots denna brist.

Sedan gick herr Lundstedt också in på 5 §, och jag får ju säga, att jag från början var ganska tveksam om hur denna sak skulle läggas. Det är alldeles givet, att denna fria rättegång utvecklat sig på ett helt annat sätt än vad lagstiftarna från början tänkte sig. Man hade aldrig trott, att rättegångsbiträde skulle komma att förordnas i så stor utsträckning, som skett. Man trodde, att det skulle bliva undantagsfall att rättegångsbiträde förordnades, men i själva verket har sådant biträde förordnats i 93 % av alla fall. Huvudstommen av alla de mål, som äro föremål för fri rättegång, äro familjerättsliga mål. De flesta domare kunna emellertid vitsorda, att i sådana mål biträde av en juridiskt bildad person mycket ofta icke behöves, nämligen i alla de fall, då stämningsansökan vid första rättegångstillfället biträdes av motparten. Det är icke något ovanligt fall utan förekommer mycket ofta. I andra fall äro de erinringar, som göras, av så enkel beskaffenhet, att ett kort samtal mellan domaren och parterna är ägnat att bilägga saken, och målet kan omedelbart överlämnas. I alla dessa fall har det synts onödigt att förordna ett rättegångsbiträde. Skulle däremot förhållanden föreligga, som göra förordnandet av ett rättegångsbiträde önskligt redan på ett tidigare stadium än vid första rättegångstillfället, finns det möjlighet för domaren att göra detta. Det heter ju i lagtexten: »Där ej omständigheterna annat påkalla.»

Den tvekan, som rådde hos mig, gällde emellertid snarast, huruvida man på ett tidigt stadium, innan målet anhängiggöres, skulle fordra partens inställande hos domaren. Domaren skulle redan då kunna utreda, huruvida parten vore i tillfälle att föra sin talan eller ej, och det är denna ordning, som lagrådet och herr Schlyter gått in för. Jag får dock säga, att jag tror icke, att en sådan anordning vore lycklig, och jag har vid närmare övervägande gått ifrån den tanken. Det är nämligen icke lämpligt, att parterna infinna sig hos domaren och få råd och upplysningar om hur de skola bete sig i rättegången och vilka yrkanden de skola göra och slutligen få hans biträde med att sätta upp stämningen. Det vållar lätt den tanken hos motparten, att han har domaren emot sig, och att domaren frånträtt den opartiskhet, som bör vara vägledande för hans verksamhet. Det är något helt annat med den skyldighet, som domaren har att biträda med stämningens uppsättande. Det är en rent mekanisk åtgärd, som han är skyldig att utföra, ifall ingen skriftlig stämningsansökan finnes. Han är då skyldig att sätta upp partens yrkanden och taga in dem i stämningen. Därmed har domaren icke på något sätt tagit något ansvar för själva innehållet. Det biträde, som parten behöver vid talans anhängiggörande, är emellertid att få råd och vägledning om vilka yrkanden han skall göra och vilka han icke skall göra. Det passar icke, att domaren går in i prövning av detta och underrättar sig om bevisning o. s. v.

Jag tror, att med hänsyn till den möjlighet, som finnes för domaren att i förekommande fall få förordna biträde redan på förhand, kan icke någon allvarlig olägenhet befaras av den inskränkning, som är gjord i domarens rätt att förordna rättegångsbiträde, utan jag tror, att det kommer att verka ganska fördelaktigt. Jag vill erinra om att systemet har tillämpats med fördel hos flera domare, som ha förordat det, bland andra en, som är så väl känd här i kammaren som häradshövding Bror Petrén. Han har sedan länge tillämpat detta i sin domsaga och förordar det nu till upptagande jämväl i andra domsagor.

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

Lagutskottets ärade vice ordförande har redan så utförligt redogjort för såväl lagförslaget som de principer, som ligga till grund för detsamma, att det kan vara onödigt att upptaga kammarens tid vidare. Jag är tacksam för att ingen här har velat påstå, att det här skulle dölja sig någon maskerad attack mot själva den fria rättegången. Det är verkligen icke fallet, utan det har varit ett försök att bortskära en del av de värsta missbruken utan att skada själva saken.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr **Olsson** i Ramsta: Herr talman, mina herrar! Professor Lundstedts fogliga och i varsam form framförda kritik mot det föreliggande förslaget vittnar om, att justitieministern verkligen lyckats i den av många åstundade revisionen av lagen om fri rättegång. Jag tror man får lov att säga, när man studerar igenom det föreliggande förslaget, att det är med varsam hand, som justitieministern har gått till denna revision. Vore det så, som professor Lundstedt sade, att man kan sätta i fråga, om icke sparandet här sker på bekostnad av principen om allas likhet inför lagen, och att lagen, som jag tror professor Lundstedt tillade, kommer att kringskära i viss mån de fattigas möjlighet till fri rättegång, ja, vore det så, att jag ansett, att man kommit att försvåra för de fattiga i detta land att få fri rättegång, skulle jag ha varit den siste att biträda förslaget. Professor Lundstedt har emellertid sagt, att ändringarna i 1 och 5 §§ i viss mån skulle ha en sådan verkan.

Det heter i 1 §: »Fri rättegång må ej beviljas part, där det måste anses vara av synnerligen ringa betydelse för honom, att hans talan vinner prövning.» Utskottets vice ordförande har ju redan sökt klarlägga, att detta icke skall uttolkas så, att »ringa betydelse» överhuvud taget skall vara detsamma som ett ringa belopp, utan beloppet skall sättas i relation till partens förmögenhetsförhållanden. I fråga om ett barnuppfostringsbidrag kan exempelvis ett krav på höjning med 10 kronor — i och för sig ju vara ett ganska ringa belopp — dock för parten ha avsevärd betydelse. Så måste denna lagändring tolkas. Tolkas den så, vilket ju också utskottet har sagt och som naturligtvis justitieministern har avsett, då ligger det ingen fara i denna ändring.

Den ändring i fråga om 5 §, som också i viss mån enligt professor Lundstedt skulle bidraga till kringskärandet av möjligheten för de fattiga att få fri rättegång, skulle vara den sats i första stycket, där det sägs, att rättegångsbiträde skall förordnas, då icke någon i tjänsteställning eller eljest lämnar honom bistånd. Man får väl förutsätta, att tjänstemännen på domsagans kansli i många fall kunna lämna bistånd, och härvidlag har man ju också nämnt barnavårdsmän och dylikt, vilka ju också äro mycket lämpliga att bistå parten, när det gäller anhängiggörande och även fullgörande av fri rättegång.

Jag tror därför, att professor Lundstedts farhågor rörande kringskärandet av möjligheten för de fattiga att få fri rättegång genom detta lagförslag äro helt och hållet ogrundade.

Som jag emellertid, herr talman, har biträtt två stycken reservationer rörande dels 5 § och dels 14 §, skall jag be att få säga några ord i anledning härav.

Då jag biträtt den av herr Schlyter vid 5 § avgivna reservationen, har det skett därför, att jag i likhet med herr Schlyter och för övrigt lagrådet och styrelsen för Sveriges advokatsamfund anser, att den praxis, som nu utvecklat sig, att den beslutande myndigheten, i detta fall domhavanden och efter en lagändring vid förra riksdagen även förste notarien, i allmänhet förordnar om rättegångsbiträde, utan att han varit i tillfälle att genom partens personliga hörande bilda sig en närmare uppfattning om målets beskaffenhet och partens

förmåga att själv tillvarataga sina intressen, är oriktig. Oftast torde nämligen ansökan om fri rättegång och om förordnande av rättegångsbiträde ingivas av den, för vilken förordnandet begäres, alltså av en advokat eller ett rättshjälpskontor. Till följd härav säger lagrådet, att »den i ärendet åberopade utredningen ger ett starkt intryck av att rättegångsbiträde förordnas i större utsträckning än som synes påkallat för tillgodoseende av de fattiga parternas intressen». Departementschefen vitsordar också detta lagrådets påstående och säger, »att denna isolering emellan domstol och part, som den nuvarande lagen och praxis vid lagens tillämpning givit upphov till, bör en reform på området söka få hävd». Departementschefen fortsätter: »En reform på området bör i första hand syfta till att bryta denna isolering mellan part och domstol och ställa dem i omedelbar förbindelse med varandra.» »Det kunde då», fortsätter departementschefen, »synas lämplig att på ort, där rättshjälpsanstalt ej finnes, åvägabringa den önskade förbindelsen redan på det förprocessuella stadiet. Parten borde därför föranledas att redan i och för stämningens uttagande vända sig till domstolen, där hjälp i berörda avseende i så fall borde lämnas. Rättens ordförande skulle då kunna bilda sig en uppfattning om partens behov att i den blivande processen komma i åtnjutande av hjälp av ett rättegångsbiträde.» Så långt departementschefen.

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

Justitieministern säger också, att en sådan anordning säkerligen skulle medföra en effektiv besparing. Besparingssynpunkten kan man naturligtvis icke förneka.

Efter en sådan motivering skulle man kunnat förmoda, att justitieministern följt lagrådet. Varför detta ej skett är närmast av den anledningen, att det förmenades bliva svårt att bryta den praxis, som härutinnan utbildat sig. Hänsyn till den praxis, som utbildat sig, betyder alltså mera populärt uttryckt, hänsyn till domarekåren. Den ändring, som nu av departementschefen och utskottsmajoriteten föreslås, är den, att med förordnande av rättegångsbiträde för talans utförande bör anstå, till dess parten varit personligen tillstädes i målet och rätten därvid funnit, att behov av biträde föreligger. Därom säger lagrådet:

»De bestämmelser förslaget i denna del upptagit torde näppeligen visa sig tillräckligt verksamma för uppnående av berörda syfte. I fråga om förordnande av biträde för rättegångens anhängiggörande ger förslaget icke någon impuls till förändring i hittills tillämpad praxis; i det stora flertalet fall torde såsom förut biträde för talans anhängiggörande komma att förordnas utan att domaren haft personlig beröring med parten.»

Herr Schlyters och min reservation beträffande 5 § avser just att redan vid målets anhängiggörande sammanföra part och domare. I många fall skulle det komma att visa sig, att målet är av sådan beskaffenhet, att något förordnande för rättegångens anhängiggörande icke vore behövligt, utan hjälp därtill kunde lämnas på domsagans kansli. I mål av mera invecklad beskaffenhet är det önskvärt, att part, som söker fri rättegång, redan vid anhängiggörandet infinner sig hos domhavanden för att denne må kunna bliva i tillfälle att bedöma icke endast om part behöver biträde för anhängiggörandet utan även för utförandet av sin talan.

Emot vårt förslag har nu utskottsmajoriteten anmärkt, att det skulle kunna inträffa, att den person i domstolskansliet, som biträtt en part vid talans anhängiggörande, bleve domare i målet och därvid måhända såge sig nödsakad att underkänna yrkanden, vars framställande han vid rättegångens inledande ansett sig hava skäl tillstyrka. Utskottet torde därvid hava förbisett, att redan nu enligt gällande lag en part kan infinna sig hos domhavanden och begära hans hjälp för rättegångs anhängiggörande. Det lärer väl icke hava inträffat, att en domare, som varit en part behjälplig med uppsättandet av stämning, sedan,

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

vid målets handläggning, skulle ansett sig på något sätt bunden. Ett färskt exempel, som bevisar detta mitt påstående, ha vi från Oppunda domsaga i det så kallade marsjömålet. Enligt utkastet från 1916 hade man tänkt sig den anordningen, att en notarie på domsagans kansli skulle få i uppdrag att lämna parten erforderlig hjälp. Under alla förhållanden, om domhavanden eller en notarie lämnar parten hjälp vid talans anhängiggörande, lärer väl denna hjälp övervägande bliva av mera formell natur och icke behöva innebära ett förprövande av de i stämningen gjorda påståendena.

Jag har vidare reserverat mig jämte greve Spens i fråga om 14 §, i vilken reservation vi yrka bifall till vad Kungl. Maj:t föreslagit på denna punkt. Jag anser för min del, att Kungl. Maj:t där har föreslagit en sak, som det är skäl att taga fasta på, och jag har hört, att första kammaren biträtt greve Spens' reservation på den punkten. Kungl. Maj:t säger i 14 § andra stycket, att hänsyn bör tagas till biträdets inställelse vid rätten å samma rättegångsdag i annat mål. Utskottet har strukit dessa ord men reservanterna anse, att de icke böra utgå. Det kan faktiskt inträffa, att en advokat, som har en hel hop med mål vid samma ting, kan inlämna reseräkning för varje mål, för vilket han varit förordnad som rättegångsbiträde i fri rättegång, ehuru han i själva verket endast gjort en resa. Det är ju orimligt, att detta skall honoreras med statsmedel, och jag kan icke finna annat än att Kungl. Maj:t har fullkomligt rätt. Det är naturligtvis icke meningen, att domaren vid prövningen skall gå till väga på så sätt, att icke advokaten får sin skäliga ersättning för sitt arbete. Det får naturligtvis icke läggas på sådant sätt, att man skulle ha fog misstänka, att det endast skulle bliva mindrevärdiga jurister, som skulle åtaga sig fri rättegång. Hade jag tänkt det, hade jag icke biträtt denna reservation, och jag förmodar, att det icke heller är Kungl. Maj:ts mening, utan att meningen är att ha möjlighet till prövning i vissa fall, där nu oskälig ersättning verkligen utkvitteras.

Ja, herr talman, jag kommer sedermera, när vi komma till dessa paragrafer, att framställa särskilda yrkanden.

Jag kan icke finna annat än att i stort sett har det lyckats justitieministern utomordentligt väl med denna revision av lagen om fri rättegång, och jag ber att få lyckönska honom till denna framgång.

Chefen för justitiedepartementet herr statsrådet **Bissmark:** Herr talman! Jag kan icke underlåta att göra ett litet påpekande.

Herr Olsson i Ramsta åberopade just ett fall, där domhavanden i hans domsaga hade hjälpt en part med uppsättandet av stämning med den påföljden, att parten blev dömd till något års straffarbete. Är det sådan hjälp, som herr Olsson i Ramsta vill ge de medellösa?

Domhavanden har ju endast formell skyldighet att utfärda den stämning, som parten begär, så att den bestämmelsen täcker icke alls vad det här är fråga om. Här är det ju fråga om att parten skall få hjälp av en förståndig karl, som råder honom på eget ansvar, hur han skall lägga upp sin rättegång. Det passar emellertid icke för domaren och icke heller hans notarie. Jag vill också erinra om att en hel mängd domstolar i Sverige, nämligen de flesta stadsdomstolar, icke ha några notarier, utan de ha endast domare.

Herr **Lundstedt:** Herr talman! Herr Olsson i Ramsta ansåg, att justitieministern verkligen hade lyckats med sin hovsamma revision av den gamla lagen. Jag medger gärna, att revisionen har varit hovsam, men det lilla av revision, som här förekommer, är enligt mitt förmenande överflödigt, och icke blott det. Det kan även tänkas bli ganska skadligt.

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

Vilka åsikter än herr justitieministern må ha i de avseenden, som jag berört, tror jag, att det likväl verkligen kvarstår, att den nya lagen på olika punkter öppnar möjligheter för ett visst godtycke. Jag medger gärna, att domarens diskretionära prövning vid tillämpning av många lagar är en absolut nödvändighet. Men i detta fall menar jag, att en sådan domarens prövningsbefogenhet icke är nyttig, trots att genom densammas uteslutande vissa missbruk med statsmedel möjliggöras.

Ty naturligtvis bestrider jag icke, att en mängd trakasseringsförsök kunna tänkas vara följden av och faktiskt blivit följden av den hittillsvarande lagen. Mycket ofta är det så och måste vara så, att lagarna i enskilda fall kunna missbrukas. Jag frågar emellertid, om det finns någon anledning att förmoda, att rättegångstrakasseringslustan härskar mera allmänt utbredd bland de obemedlade än bland de bemedlade. De, som ha pengar, kunna ju föra okynnesrättegångar så mycket de vilja, inom ramen naturligtvis för allmänna lagar mot rättegångsmissbruk. De lagarna gälla dock också för de obemedlade. Man har ju icke med de nu föreslagna ändringarna på något sätt undanröjt möjligheten för rika människor att föra hur många okynnesprocesser, som de vilja. Finns det med gällande lag om fri rättegång en fara ur rättssäkerhetssynpunkt, så finns också en fullt analog med hänsyn till de bemedlades möjligheter att tillgodose sin processlystnad. Konsekvensen av den tanke, varå lagförslaget vilar, är att man överhuvud söker effektivt dämpa processlystnaden, ett försök som dock torde stranda på hänsynstagande till vikten av att icke subjektiva grunder få bli bestämmande för möjligheten att föra process. Under alla omständigheter torde det få anses ohållbart, att obemedlade skola vara uteslutna från att föra rättegångar av sådant slag, som en bemedlad person icke kan hindras ifrån.

På ett kanske till synes fiffigt sätt turnerade herr justitieministern mot mig den princip om allas likhet inför lagen, som jag hävdade gentemot lagförslaget. Herr statsrådet ville förmena, att vad jag och de utskottsreservanter, för vilkas ståndpunkt jag talar, hävdat, strider mot denna princip om allas likhet inför lagen, därför att motpartens rätt, den bemedlades rätt, skulle kränkas just därigenom, att en okynnesprocess mot honom kunde föras av en person, som därmed icke riskerade några egna medel. Jag skall icke närmare till granskning upptaga en sådan åskådning. Jag vågar blott påstå, i all välmening höll jag på att säga, att herr statsrådet förbiser, att just de ekonomiska förhållanden, som göra, att den ene är rik och den andre är fattig, bero på lagarna. Sådana lagar torde för samhällsekonomiens skull vara nödvändiga. Men en av deras avigsidor är just, att de föra till, att principen om allas likhet inför lagen icke kan tillfullo genomföras. Det förefaller mig nu ganska egendomligt, att jag — efter konstaterande av detta förhållande och av den fria rättshjälpens syfte att i någon mån motverka detsamma — av herr justitieministern bemötes med påståendet, att de föreslagna lagändringarna vore behövliga för att *i namn av sagda princip skydda de bemedlade* mot de obemedlade. Det är ju alldeles påtagligt, att de, som ha förmögenhet, därigenom ha nästan obegränsad möjlighet till rättshjälp. Den obemedlade torde med en än så generös lag om fri rättegång aldrig komma i samma situation som den burgne och förmögne. De obemedlade kunna näppeligen erhålla samma möjlighet som dessa att åt sig anskaffa bäst kvalificerade biträden och bäst kvalificerade utredningar i rättegången. Jag kan i detta sammanhang erinra om det mångbeprisade engelska rättsväsendet, där det är en allmänt erkänd sak, att i många fall blott mycket rika personer kunna inlåta sig i rättegång för att försöka komma till sin s. k. rätt.

Jag ber att få sluta med vad jag erinrade om också förra gången, nämligen att det icke kan hjälpas, att en mängd lagars, också den i detta ämne gäl-

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

lande lagens tillämpning medför missbruk, men att man får lov att med hänsyn till det utomordentligt betydelsefulla syfte, som denna lag har — och som genom de föreslagna ändringarna i någon mån skulle motverkas — låta det *lilla* onda följa med det *stora* goda och icke ge inkörsportar för de möjligheter till godtycke, som jag här förut berört.

Chefen för justitiedepartementet herr statsrådet **Bissmark:** Herr talman! Jag kan icke underlåta att ge en enda liten replik.

Herr Lundstedt anser, att eftersom den förmögne mannen har en obegränsad frihet att trakassera andra medborgare med rättegångar, så bör man icke förmena den obemedlade mannen samma förmån. Jag vill emellertid i det avseendet framhålla, att den rike mannen får ju själv betala kostnaderna för sina rättegångar, och icke blott sina egna kostnader utan även motpartens. Jag skulle för min personliga del taga med allra största ro, ifall jag bleve trakasserad med rättegångar av en förmögen person. Däremot får väl herr Lundstedt medge, att samhällsnyttan kräver, att man något håller igen, så att icke en medellös person drager in en massa personer i för dem högst obekväma processer, som bara vålla dem penningutgifter. Jag förstår icke att man av sådana skäl icke kan vara med om att skära bort utväxter på den fria rättegångens område.

Herr **Lundstedt:** Herr talman! Jag vill endast gent emot herr justitieministern säga, att bortskärandet av dessa utväxter har ju till följd införandet av ännu värre och farligare utväxter. Vad beträffar herr justitieministerns exemplifiering med den rike och den fattige mannen hävdar jag fortfarande, att den måste bero på förbiseende av sammanhanget i det hela. En förväxling göres mellan vad som är lagligt grundat och vad som kan anses »rättvist». Den ojämna ekonomiska fördelningen är grundad i lagarna. Men den framstår såsom en särskild »orättvisa», när den leder till hinder för likställighet i rättegång. Att, såsom justitieministern faktiskt gör, åberopa sig på de bemedlades »rätt» till de pengar, som de kunna förlora genom okynnesrättegång från obemedlades sida är därför näppeligen fullt logiskt.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av förevarande paragraf, dels ock på bifall till den av herr Åkerman m. fl. avgivna vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Lindley, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren godkänner 1 § i första lagutskottets förevarande förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Åkerman m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren godkänt förevarande paragraf.

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

För *4 §* hade utskottet föreslagit denna lydelse:

4 §.

Ansökan om fri rättegång göres muntligen eller skriftligen och skall åtföljas av skriftlig, på heder och samvete avgiven uppgift å sökandens förmögenhetsvillkor och omfånget av honom åliggande underhållsskyldighet; äro sagda förhållanden ej kända, skall uppgiften vara styrkt genom offentlig myndighet, som Konungen bestämmer.

Paragrafen föredrogs; och yttrade därvid

Herr **Lindley:** Herr talman! Med hänsyn till vad som förut anförts och vad som sagts i herr Åkermans m. fl. reservation ber jag att få yrka, att paragrafen godkännes med den ändring, att den mening, som börjar med orden »äro sagda» och slutar med orden »Konungen bestämmer», uteslutas.

Herr **Björkman:** Herr talman! På de skäl, som jag i mitt förra anförande över lagen i dess helhet anförde, ber jag att få yrka bifall till paragrafen i den formulering, som Kungl. Maj:t och utskottet givit densamma.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad samt herr talmannen givit propositioner dels på godkännande av förevarande paragraf enligt utskottets förslag, dels ock på godkännande av paragrafen med den ändring däri, som föreslagits av herr Lindley, godkände kammaren paragrafen i den av utskottet föreslagna lydelsen.

5 § skulle enligt utskottets med Kungl. Maj:ts överensstämmande förslag lyda sålunda:

5 §.

Finnes part, som beviljats fri rättegång, icke kunna själv eller genom någon, som i tjänsteställning eller eljest lämnar honom bistånd, behörigen tillvarataga sina intressen vid talans anhängiggörande eller utförande, må lämplig person förordnas att därvid biträda honom.

Rättegångsbiträde förordnas av rätten eller, då rätten ej sitter, av dess ordförande. Där ej omständigheterna annat påkalla, bör med beslut angående förordnande att biträda part med talans utförande anstå, till dess parten varit personligen tillstädes i målet och rätten därvid funnit, att behov av biträde föreligger.

Till rättegångsbiträde bör, om målets beskaffenhet det fordrar, förordnas någon som avlagt för utövande av domareämbete föreskrivna kunskapsprov. Företrädesvis bör därvid anlitas den, som vid rätten yrkesmässigt utövar advokatverksamhet och ej är avlägset boende; har sådan person av parten föreslagits till biträde, bör avvikelse från förslaget ej ske, såframt ej särskilda skäl därtill äro.

Vid förordnande av rättegångsbiträde må, när skäl därtill äro, biträdet berättigas att sätta annan lämplig person i sitt ställe.

Beträffande denna paragraf hade herr *Schlyter* i sin ovan omförmälda reservation hemställt, att paragrafen måtte erhålla denna lydelse:

5 §.

Finnes part — — — — — — därvid biträda honom.

Rättegångsbiträde förordnas av rätten eller, då rätten ej sitter, av dess ordförande. Därvid bör, såframt ej särskilda omständigheter till annat föranleda, förordnande att biträda part vid talans anhängiggörande ej meddelas utan att

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

parten personligen inställt sig hos rätten eller dess ordförande. Prövas redan vid sådant förordnandes meddelande parten vara i behov av biträde jämväl för talans utförande, må förordnande även i detta hänseende omedelbart meddelas, men bör i annat fall med beslut härom anstå till dess rätten vid målets handläggning finner behov av biträde föreligga.

Till rättegångsbiträde — — — — — skäl därtill äro.

Vid förordnande — — — — — i sitt ställe; och

Herr *Olsson* i Ramsta hade i särskilt avgiven reservation förklarat sig härutinnan instämma med herr Schlyter.

I enlighet med kammarens beslut i fråga om föredragningssättet föredrogs först andra stycket av förevarande paragraf. Därvid anförde:

Herr **Olsson** i Ramsta: Herr talman! I anslutning till mitt nyss hållna yttrande ber jag att få yrka bifall till den av herr Schlyter avgivna reservationen i vad densamma rör 5 § andra stycket.

Herr **Björkman:** Herr talman! Jag skall fortfarande, med hänvisning till vad jag nyss yttrade i detta avseende samt särskilt också under påpekande av vad justitieministern anfört till försvar för denna paragraf i den av honom föreslagna lydelsen, be att få yrka bifall till paragrafen i den lydelse, som lagutskottet har givit densamma i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag.

Herr **Lindley:** Herr talman! Jag ber att få yrka avslag på andra stycket av 5 §.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner på de därunder förekomna yrkandena; och godkände kammaren förevarande stycke enligt utskottets förslag.

Härefter föredrogos vart för sig *övriga stycken av 5 §;* och blevo desamma av kammaren godkända.

2, 7, 8 och 10 §§.

Godkändes.

14 §.

Denna paragraf lydde:

(i Kungl. Maj:ts förslag)	(i utskottets förslag)
14 §.	
Vittnesersättning, som — — — — — i brottmål.	
Rättegångsbiträde, som förordnats enligt denna lag, åtnjute efter rättens prövning skälig ersättning av allmänna medel för det arbete, han nedlagt å rättegången, så ock för nödvändiga utgifter, *därvid hänsyn bör tagas till biträdets inställelse vid rätten å samma rättegångsdag i annat mål.* Finnes talan utan skäl hava anhängiggjorts eller fullföljts, må ersättningen till biträdet	Rättegångsbiträde, som förordnats enligt denna lag, åtnjute efter rättens prövning skälig ersättning av allmänna medel för det arbete, han nedlagt å rättegången, så ock för nödvändiga utgifter. Finnes talan utan skäl hava anhängiggjorts eller fullföljts, må, *där biträdet brustit i nödig aktsamhet,* ersättningen till biträdet efter omständigheterna nedsättas under vad som eljest

efter omständigheterna nedsättas under vad som eljest bort utgå eller ock biträdet förklaras ej äga rätt till ersättning.

bort utgå eller ock biträdet förklaras ej äga rätt till ersättning.

Om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång. (Forts.)

Ej må biträde, som förordnats av rätten eller dess ordförande, av parten förbehålla sig ytterligare ersättning; har sådant förbehåll skett, vare det utan verkan.

Beslut om — — — — — tillhandahållas biträdet.

I fråga om denna paragraf hade reservationer avgivits:

av herrar greve *Spens*, *Ernst W. Svenson*, *Olsson* i Ramsta och *Jonsson* i Risinge, vilka yrkat, att andra stycket första punkten måtte godkännas i den avfattning Kungl. Maj:t föreslagit; samt

av herrar *Fehr* och *P. E. A. Jonsson*, vilka hemställt, att andra stycket andra punkten i utskottets förslag måtte uteslutas.

Paragrafen föredrogs. Ordet begärdes därvid av

Herr **Jonsson** i Risinge, som anförde: Herr talman! Jag skall endast yttra några få ord, då så mycket har sagts förut, men jag kan icke underlåta att påpeka, att just i 14 § återfinnes en av de väsentligaste förmåner, som hela denna lag åsyftar. Jag har själv i det praktiska livet kunnat se och följa denna sak på grund av att jag är mångårig nämndeman. Jag har därför med stort intresse genomläst det förslag, som av justitieministern framlagts, och jag har funnit, att det fyller det stöd i lagen som domstolarna behöva gentemot de biträden, som biträda parterna. Vi kunna på första sidan av utskottets utlåtande se vad det är, som egentligen har åsamkat statsverket kostnader, nämligen just dessa biträdesersättningar.

Jag ber att få yrka bifall till den av greve Spens m. fl. avgivna reservationen, vilken innebär bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Häruti instämde herrar *Olsson* i Ramsta och *Hollertz*.

Vidare yttrades ej. Efter av herr talmannen givna propositioner dels på godkännande av paragrafen enligt utskottets förslag, dels ock på godkännande av samma förslag med den ändring däri, som föreslagits i den av greve Spens m. fl. avgivna reservationen, fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i sistnämnda proposition.

Återstoden av lagförslaget.

Godkändes.

Utskottets hemställan förklarades vara besvarad genom kammarens beslut i fråga om lagförslaget.

§ 4.

Anmärkning mot ledamot av statsrådet.

Därnäst i ordningen var å föredragningslistan uppfört konstitutionsutskottets memorial, nr 18, i anledning av en inom första kammaren jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet och chefen för försvarsdepartementet.

Jämlikt föreskriften i § 57 riksdagsordningen hade till konstitutionsutskottet överlämnats ett utav herr Möller inom första kammaren avgivet yttrande, att anledning förefunnes till anmärkning mot statsrådet och chefen för försvarsdepartementet, tillika med ett av herr Möller i sammanhang med yttrandet av-

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

lämnat förseglat konvolut, innehållande en av honom undertecknad till utskottet ställd skrivelse.

På sätt av berörda skrivelse framginge avsåg ifrågavarande anmärkning ett av Kungl. Maj:t — med anledning av särskilda ansökningar från nämnden för »Stiftelsen Karl Langenskiölds fond för främjande av ungdomens vilja och förmåga att deltaga i fosterlandets försvar» om erhållande till låns från Dalregementet av viss intendenturmateriel och vapenutrustning mot ersättning efter samma grunder, som brukat tillämpas vid lån till landstormsövningar, samt om dispositionsrätt till visst förläggningsutrymme på Romme hed — på föredragning av departementschefen, statsrådet Malmberg, och efter tillstyrkan av statsrådets samtliga ledamöter den 15 mars 1929 fattat beslut, varigenom Kungl. Maj:t dels medgivit, att för ifrågavarande ändamål erforderliga lokaler å Romme hed finge i enlighet med mellan ordföranden i nämnden och chefen för Dalregementet träffad närmare överenskommelse upplåtas under tiden från och med den 12 juni till och med den 2 aug. 1929, dels bifallit stiftelsens framställning om tillhandahållande av eldhandvapen m. m. och försäljning av ammunition, dels ock i anledning av ansökningen om lån av intendenturmateriel bemyndigat arméförvaltningens intendentsdepartement att till stiftelsen utlåna för kursen erforderlig sådan materiel, därvid de genom arméförvaltningens beslut den 14 december 1928 meddelade bestämmelser angående lån av armén tillhörig materiel under vissa frivilliga landstormsövningar m. m. skulle äga motsvarande tillämpning.

Uti förevarande memorial hade utskottet hos riksdagen gjort anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Malmberg.

Vid memorialet var emellertid fogad reservation av herrar *von Geijer*, *Ljunglund*, *Sundberg*, *Alexander Nilsson*, *Magnusson* i Tumhult, *Persson* i Trången, *Pehrsson* i Göteborg, *Holmström* och *Björck* i Kristianstad, vilka ansett, att utskottet bort finna förevarande anmälan icke till någon utskottets åtgärd föranleda.

Sedan utskottets anmälan föredragits, anförde:

Chefen för försvarsdepartementet herr statsrådet **Malmberg:** Herr talman! Konstitutionsutskottets anmälan mot de regeringsbeslut, som på min föredragning fattats i fråga om den Langenskiöldska fonden, upptager tre huvudpunkter. Jag skulle hava

1) handlat i strid med riksdagens tillkännagivna mening,
2) föregripit en av riksdagen begärd utredning och
3) tillrått ett beslut, som kan medföra betänkliga konsekvenser i fråga om andra sammanslutningar eller privata institutioner.

Utskottet har icke angivit, när och i vad form riksdagen tillkännagivit den mening, mot vilken de angivna besluten skulle stå i strid. Av ordalagen i utskottets uttalande synes framgå, att det närmast skulle vara mot 1917 års beslut att avskaffa den obligatoriska militärutbildningen vid de allmänna läroverken m. fl. utbildningsanstalter. Mot min förmodan, att detta beslut skulle avses, talar visserligen, att i det i övrigt ganska fylliga memorialet 1917 års förhandlingar, som av sid. 6 framgår, avfärdas endast med orden: »Utskottet erinrar om, att de tidigare anordnade militärövningarna i skolorna — — — genom riksdagens beslut — — — år 1917 alldeles avskaffades.» Det synes mig emellertid vara allt skäl att litet närmare gå in på vad som verkligen hände 1917 och de närmaste åren därefter.

1917 års beslut fattades efter motion av herr E. A. Nilsson (nr 55 i andra

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

kammaren). I motionen anföres bland annat följande: »1914 års värnpliktslag ställer den studerande manliga ungdomen i ett alldeles särskilt läge. Den är numera underkastad en så väsentligt längre militär utbildningstid än den övriga manliga vapenföra ungdomen, att det skäl för vapenövningarnas bibehållande vid de bildningsanstalter, varom nu är fråga, som chefen för generalstaben på sin tid ansåg vara det främsta för deras bibehållande, numera förlorat sin betydelse.» — — — »Ur militär synpunkt kan — — — det resultat, som uppnås genom dessa övningar, ingalunda anses motsvara därmed förbundna uppoffringar.» — — — »Att de däremot utgöra ett avsevärt hinder för studiernas ändamålsenliga bedrivande, är — — — visat genom de uttalanden, som på sin tid gjordes av vederbörande lärarkollegier och som ännu äga giltighet.» — — — »De kostnader, som dessa övningar draga, utgöra tillsammans 71,500 kronor.» — — — »Utan varje tvivel kunna de medlen under nuvarande tid bättre användas.»

Statsutskottet yttrade i anledning av motionen bland annat: »De av motionären framställda skälen för en indragning av skjututbildningsövningarna vid ifrågavarande läroanstalter hava synts utskottet synnerligen övertygande. Särskilt efter genomförandet av 1914 års värnpliktslag med den avsevärda ökningen i utbildningstiden just för eleverna vid nu berörda skolor kunna ifrågavarande övningar icke längre betraktas såsom nödvändiga ur militär synpunkt. Såsom av ovan lämnade utredning synes, är den besparing i anslagen till de olika läroanstalterna, som skulle vinnas, ganska avsevärd, och utskottet är övertygat därom, att dessa medel skola finna mera lämplig anordning på annat sätt. Utskottet har därför ansett sig böra understödja motionärens framställning om indragning av dessa övningar.»

Varken av vad jag här citerat eller av några andra uttalanden vid 1917 års riksdag torde kunna utläsas några som helst betänkligheter mot en på ferietid anordnad, för staten kostnadsfri militär utbildning för skolungdom. Det har emellertid från vissa håll sagts, att andemeningen av beslutet skulle varit sådan. Men detta påstående synes mig stå i bestämd motsats till vissa uttalanden i 1919 års statsverksproposition, fjärde huvudtiteln, av just E. A. Nilson. Där läses nämligen, att föreningen för befrämjande av skolungdomens vapenövningar redan den 18 november 1917 inkom med en framställning om statsbidrag för att på frivillighetens väg ordna skjututbildningen och den årliga stora tävlingsskjutningen för skolungdom. Genom beslut den 26 mars 1918 uppdrog Kungl. Maj:t på föredragning av samme Nilson, som då var chef för försvarsdepartementet åt arméförvaltningens civila departement att vid avgivande av förslag till beräkning av utgifterna under riksstatens fjärde huvudtitel för år 1920 bland utgiftsposterna under anslaget till det frivilliga skytteväsendets befrämjande upptaga erforderligt belopp såsom understöd åt föreningen för befrämjande av skolungdomens vapenövningar. På grund därav upptog arméförvaltningen bland sina petita ett belopp av 3.000 kronor för anordnande av en tävlingsskjutning för skolungdom. För användande av denna anslagspost hade skytteförbundens överstyrelse föreslagit såsom villkor, att i tävlingen skulle få deltaga endast de studerande vid rikets högre läroverk, som vore medlemmar i frivillig, av staten understödd skytteförening. Då en sådan tävlingsskjutning syntes arméförvaltningen böra stå öppen för alla elever vid rikets läroanstalter, oavsett om eleverna vore anslutna till den frivilliga skytterörelsen eller icke, borde enligt arméförvaltningens åsikt någon inskränkning av föreslaget innehåll i fråga om användandet av denna anslagspost icke stadgas. Anslaget begärdes av departementschefen i enlighet med arméförvaltningens framställning.

1917 års motionär synes mig sålunda ingalunda ställt sig avvisande mot att enskild förening ordnade vapenutbildning för skolungdom, då han såsom de-

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

partementschef tog upp detta anslag. Riksdagen biföll även propositionen och ställde således dessa 3,000 kronor till förfogande åt en förening av ungefär samma karaktär som den Langenskiöldska. Riksdagen hade således icke några principiella betänkligheter mot vapenutbildning på fritid åt skolungdom och icke heller mot att åt en privat förening av i huvudsak samma natur som denna överlämna detta statsbidrag utan någon som helst statskontroll.

Vad som senare hänt, är i huvudsak, att vid 1927 års riksdag väcktes av herr Anderson i Linköping två motioner i andra kammaren (nr 198 och 199), den ena om återinförande av obligatorisk militärutbildning i de allmänna läroverken, den andra om anordnande *på statens bekostnad* av en till ferietid förlagd militärutbildning för skolungdom. Utskottsutlåtandena över dessa motioner återfinnas i konstitutionsutskottets memorial på sidorna 9 och 10. Sedan hänvisning skett till vissa allmänna synpunkter beträffande de obligatoriska militärövningarna, säges det på sid. 10:

»Härutöver vill utskottet framhålla, att det kan ifrågasättas, om det rent fysiskt sett är lämpligt för ynglingar i 16—19-årsåldern att kastas från ansträngande skolarbete till pressande och ihållande militärövningar och teoretiska militära studier under ferierna. Behovet av någon tids fullständig vila efter det på gymnasiestadiet ofta forcerade skolarbetet torde vara obestridligt.

Motionärerna utgå från att den ifrågasatta förberedande reservofficersutbildningen skulle vara av frivillig karaktär. Utskottet fruktar emellertid, att, om den föreslagna anordningen skulle komma till stånd, frivilligheten stundom kunde bli ganska illusorisk genom den agitation och påverkan för deltagande i dessa kurser, som inom skolan kan komma att bedrivas.»

I anslutning till utskottets avstyrkande avslogos motionerna. Emellertid är detta utlåtande ingalunda det sista ordet från riksdagen i denna fråga, ty vid 1928 års riksdag motionerade herr Anderson i Linköping om anslag till en förberedande militär utbildningskurs för skolungdom. Denna motion hänvisades till statsutskottet och resulterade i en riksdagsskrivelse, nr 239, som i allt väsentligt är av samma innehåll, som den på sid. 12 i memorialet återgivna delen av statsutskottets utlåtande. Det heter här: »Riksdagen har icke ansett det vara uteslutet, att genom en omläggning av reservofficersutbildningen på sådant sätt, att minsta möjliga hinder uppstå för reservofficersaspiranterna i deras studier och civila yrkesutbildning, en förbättring av rekryteringen kan ernås. Möjligen kan det befinnas ändamålsenligt att förlägga en del av utbildningen före studentexamen. Riksdagen, som dock icke ansett sig böra bevilja medel för det i motionen angivna ändamålet, har emellertid funnit, att frågan om den lämpligaste förläggningen av tiden för reservofficersutbildningen bör tagas under närmare övervägande. Riksdagen får alltså anhålla, att Eders Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande frågan om en omläggning av reservofficersutbildningen i det av riksdagen ovan angivna syftet.»

Denna skrivelse pekar sålunda direkt på en före studentexamen förlagd militärutbildning såsom ett tänkbart alternativ, och denna skrivelse måste utan tvivel anses innebära ett annat ståndpunktstagande än 1927 års utskotts, och detta från riksdagens båda kamrar.

Några andra uttalanden från riksdagens sida, som kunna vara av något intresse i denna fråga, hava jag och mina medhjälpare icke kunnat finna, och hittills har icke från någon annan påvisats något uttalande, som kan på något sätt antyda, att det av mig förordade beslutet kunde anses stå i strid mot riksdagens uttalade mening.

Anmärkningens andra punkt gäller, att jag skulle hava föregripit den ovan nämnda av riksdagen begärda utredningen. Jag vill då åter citera en punkt av riksdagens nyssnämnda skrivelse nr 239/1928. Det heter där: »Riksdagen, som dock icke ansett sig böra bevilja medel för det i motionen angivna ända-

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

målet etc.», varefter riksdagen förordar en utredning. Utredningen i fråga har av den föregående regeringen uppdragits åt chefen för generalstaben. Denne kom i vintras till mig och meddelade, att det bland annat för utredningen i fråga skulle vara av stort värde, om man kunde praktiskt pröva en sådan utbildning samt att detta genom Langenskiöldska fonden kunde ordnas utan att staten beviljade medel för ändamålet. Inom vilket annat område skulle ett tillmötesgående mot en sådan önskan bli föremål för anmärkning?

Återstår så den fråga, som utskottet synes ha tillmätt den största betydelsen — att beslutet skulle kunna medföra betänkliga konsekvenser av skilda slag. Jag vill då till en början erinra om, att det här icke gäller utbildning av någon enskild sammanslutnings egna medlemmar. Detta är enligt min åsikt en för frågans bedömande synnerligen viktig sak, som förbisetts i samtliga hittills framkomna uttalanden, såväl i utskottets utlåtande som från de talare, som hittills uppträtt i första kammaren. Fonden ställer medel till förfogande. Så är det ett antal pojkar från ett fyrtiotal skolor, högst en eller två från varje, som ställa sig till förfogande. Själva utbildningen bedrives av militärbefäl, huvudsakligen övergångsstatsbefäl, lärare vid gymnastiska centralinstitutet, gymnastiklärare vid de allmänna läroverken o. s. v., således personer med särskild förmåga att sköta denna utbildning på ett särskilt lämpligt sätt. Vidare är det också en, såvitt jag kan se, synnerligen betryggande kontroll, såsom framgår av utskottets memorial på sid. 5 längst ned, där det heter: »Skolan inspekteras av nämnden genom ledaren av dess verksamhet. Nämnden inbjuder statsrådet och chefen för försvarsdepartementet, statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, inspektören för infanteriet, chefen för Norra arméfördelningen, chefen för Kungl. Dalregementet, generaldirektören och chefen för skolöverstyrelsen ävensom de rektorer, vilka så önska, att taga del av arbetet.»

Det är således förutom alla de direkt angivna befattningshavarna ett fyrtiotal skolrektorer av vitt skilda politiska uppfattningar, som övervaka utbildningen i fråga. Här torde finnas en möjlighet till kontroll över, att intet vådligt förövas, som knappast kan åstadkommas vid någon annan inrättning. Efter utbildningen återvända pojkarna till sina hem i skilda delar av landet.

Det gäller alltså pojkar från skilda läroverk. Det är icke fråga om något medlemskap i föreningen. Pojkarna medföra ingen utrustning. De kunna ingalunda på något sätt anses vara farliga för den demokratiska staten eller något i den vägen.

Någon klassbetonad rörelse är det ingalunda, om man icke vill påstå, att elevskap i gymnasium är klasskiljande. Listan över de elever, som i år antagits, visar, att det stora flertalet kommer från medelklasshem. Någon hänsyn till elevernas eller deras föräldrars politiska ståndpunkt har alls icke tagits vid utväljandet. Såväl för föräldrarna som för ynglingarna själva har det utan tvivel tett sig synnerligen fördelaktigt, att de sistnämnda under några veckor få kostnadsfritt idka ett härdande friluftsliv. Det stora flertalet av eleverna torde även hava för avsikt att pröva på, huruvida de äga anlag och fallenhet att sedermera ingå såsom reservofficers- eller eventuellt officersaspiranter vid armén. Jag kan i detta sammanhang påpeka, att enbart vid infanteriet under de senaste åren antalet officers- och reservofficersaspiranter varit dubbelt så stort som antalet elever i den nu ifrågavarande kursen. Vidare är för närvarande konkurrensen så stor, att endast en tredjedel kan antagas. Det är därför för pojkarna synnerligen fördelaktigt att här, liksom inom flertalet andra yrken, genom förutbildning ställa sig bättre i konkurrensen.

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

Enligt min åsikt kan man i detta fall med fullt fog anse, att staten har ett så starkt grepp om kursen, att den skiljer sig från statens egna militära utbildningsanstalter i huvudsak endast därutinnan, att staten icke behöver bekosta den.

Jag har vid mitt ståndpunktstagande ansett, att staten här erbjudits en gåva, som det varit förenligt med rikets sannskyldiga nytta att tacksamt mottaga och nyttiggöra. Därur kunna framkomma värdefulla erfarenheter i fråga om ordnandet av studenternas värnplikt på ett för dem själva mindre betungande sätt.

Utskottets hänvisning till erfarenheter från Europas kontinentala stater kan jag uppriktigt sagt icke förstå. Av vad jag nyss sagt synes mig med full tydlighet framgå, att dessa erfarenheter icke ha någon tillämpning på denna fråga. Hur man än ser saken, torde det icke vara möjligt att påvisa någon som helst frändskap mellan den planerade rommehedskursen och de ur nederlagets och efterkrigskrisens febersjukdomar framsprungna kamporganisationer, som avses i utskottets memorial. Jag delar fullt ut utskottets åsikt, att vapenövningar för sådana organisationer icke få förekomma. Skulle emellertid några förebilder för rommehedskursen sökas, bör uppmärksamheten riktas mot de i utskottets memorial å sid. 7 nämnda, helt i statens egna intressen stående kurserna i Frankrike, England och Förenta staterna, vilka äro utan varje politiskt inslag och varifrån endast och allenast synnerligen goda resultat ur statsnyttans synpunkt kunna påvisas.

Herr **Sävström:** Herr talman! Det föreliggande ärendet har ju väckt en viss uppmärksamhet i riksdagen, då det har framställts interpellation om saken och dessutom nu denna anmälan kommit in till konstitutionsutskottet. Nu har herr statsrådet givit oss en redogörelse för hur denna fråga har legat till under föregående år. Jag skulle emellertid för min del vilja komplettera något av vad som redan anförts. Jag erinrar mig mycket väl den gången, då vi i andra kammaren fattade beslut om att befria skolungdomen från dessa värnpliktsövningar, då herr Nilson i Örebro framförde sin motion, och också motiverade sitt yrkande i den debatt, som då försiggick. Jag tror, att vi, som voro närvarande den gången, åtminstone vi, som sympatiserade med beslutet, hade den förhoppningen, att ett dylikt ärende icke mer skulle återkomma till behandling i kammaren. Vi ansågo nämligen, att vi då befriade oss från de övningar, som riksdagen hade pålagt en del av skolungdomen.

De hade ju praktiserats ganska länge i vårt land. 1860 utfärdades ett cirkulär, som påbjöd färdighet i vapenkonst och militära övningar. Bland de skolmän, som sedermera handhaft undervisningen i läroverken och andra dylika inrättningar, förekommo delade meningar om denna militära undervisning. Vid folkskoleseminariet i Härnösand t. ex. anhöll rektorn att bliva befriad från dessa övningar. Det skedde i en skrivelse den 1 december 1897. Med anledning därav infordrade Kungl. Maj:t yttranden, och dessa inkommo också sedan. 5 domkapitel, 2 läroverksdirektioner och 10 läroverkskollegier voro för bibehållande av dessa övningar i skolan, men 7 domkapitel och 23 läroverkskollegier förordade avskaffande eller inskränkning av desamma. Men både de, som förordade övningarnas bibehållande, och de som förordade deras avskaffande, vitsordade enstämmigt, att övningarna inverkade störande på undervisningen.

Chefen för generalstaben anförde emellertid, att den främsta uppgiften för dessa militärövningar i skolorna vore att förbereda utbildningen av reservbefäl.

Vi se sålunda, att motiveringen redan långt tidigare, när det gällt dessa övningar i skolan under skoltiden, avsåg att utbilda reservbefäl.

Sedan riksdagen på grund av herr E. A. Nilsons i Örebro hemställan beslutit avskaffande av dessa övningar, känna vi till, att herr Anderson i Linköping

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

har gjort framställning efter framställning i syfte att här åstadkomma en ändring och återgång till de gamla förhållandena. 1927 väcktes icke mindre än två dylika motioner. I den ena motionen hemställdes, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att utredning skulle verkställas rörande idrottslig och förberedande militär utbildning vid läroanstalter och skolor, och i den andra hemställdes, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att utredning skyndsammast verkställdes rörande förberedande militär utbildning åt skolungdom, avseende förberedelse till reservofficersutbildning och anordnad på frivillighetens väg under fritid. Beträffande båda dessa motioner hemställde första tillfälliga utskottet, såsom herr statsrådet redan anfört, om avslag. När man läser reservationen till den första här omnämnda motionen, finner man, att reservanterna där lägga tyngdpunkten på den fysiska fostran. Såsom ett led i den fysiska fostran skulle en sådan undervisning och en sådan utbildning äga rum i skolorna. Det är uppenbart, att när det gäller fysisk fostran kan man tillgodose denna på annat sätt, än som i motionen föreslogs.

1928 föreslog så herr Anderson i Linköping, att riksdagen ville bevilja anslag för bestridande av kostnaderna för en förberedande militär utbildningskurs åt skolungdom, avseende förberedelse till reservofficersutbildning och anordnad på frivillighetens väg på ferietid. Nu är motiveringen en annan. Nu anser motionären, att befälskadern inom armén är så knappt tilltagen, att den nätt och jämnt räcker till för utbildningsarbetet i fred. Tillströmningen till reservofficersbanan har icke motsvarat behovet, och så åberopas ett av chefen för generalstaben avgivet yttrande angående frivillig utbildning, vilket yttrande hade avgivits till första tillfälliga utskottet i anledning av föregående års motion, vars yrkande var lagt på annat sätt och då av kammaren avslogs.

När nu herr statsrådet säger, att syftet med beviljande av medel ur Langenskiöldska fonden är att tillgodose utbildning av reservofficerare, måste man väl ändå fråga sig — när nu detta är en privat anordning, som ju reservanterna också erkänna, fastän den står under statens starka kontroll— om det är på det sättet, utbildningen skall tillgodoses. Har staten behov av reservofficerare, bör väl staten själv söka tillgodose detta behov. Och för övrigt kan man fråga sig, vilka garantier finnas för att staten kommer att kunna tillgodogöra sig den utbildning, som denna skolungdom nu skulle få på Rommehed, när den blir äldre.

När man vet, att det hos vårt folk finns två motsatta åsikter om hur kampen skall föras mellan klasserna, är det möjligt, att dessa organisationer, och i varje fall den av dem, som jag här närmast tänker på, kanske skulle vid ett sådant tillfälle, då kampen tillspetsar sig, i första hand komma att tillgodogöra sig den utbildning, som dessa elever fått vid en undervisning, som lämnats på Rommehed. Och för övrigt: vilka känslor kommer denna utbildning att skapa. Om jag tänker på den övningsplats, som det här är fråga om, Rommehed, så ligger den i ett stort arbetarcentrum, där arbetarklassen sålunda har tillfälle att under sommaren iakttaga vad som där sker, och efter allt det som skrivits i tidningarna i denna sak, kommer man naturligtvis att se på dessa övningar på ett helt annat sätt, än vad *vi* nu göra. Jag tror, att även om man säger, att det i och för sig icke kan ligga någon fara uti att anordna sådana kurser, kan dock själva exemplet medföra, att man på sina håll ändå anser sig ha rätt att kunna vid sidan av statens åtgöranden anordna dylika övningar för att sedan i en framtid kunna söka tillgodogöra sig de övningar, som sålunda bedrivits.

Utskottets majoritet har i varje fall ansett, att det här är bättre att stämma i bäcken än i ån, och därför ha vi icke kunnat underlåta att göra en anmärkning mot statsrådet. Anmärkningen är i och för sig, som jag sade, icke så uppseendeväckande, men det är just konsekvenserna av beslutet, som vi ha fruktat för. När vi åberopat förhållandena uti vissa andra länder i Europa, där

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

läget är helt annorlunda än här i vårt land, tror jag, att vi med fog kunnat göra detta, och att jag nu icke behöver närmare ingå på och redogöra för dem.

Herr talman! Jag skall på grund av det anförda be att få föreslå, att kammaren måtte lägga denna anmälan till handlingarna.

Herr **Holmström:** Herr talman! Med anledning av vad den ärade talesmannen för utskottsmajoriteten här anfört skall jag anhålla att få säga några ord i huvudsaklig överensstämmelse med den uppfattning, som reservanterna i utskottet haft i denna fråga.

Utgångspunkten för diskussionen måste vara anmärkningsakten. Jag skall därför anhålla att få utgå ifrån vad som säges i denna och så i anslutning till vad utskottsmajoriteten och den föregående ärade talaren anfört, å ena sidan, och vad herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet anfört, å den andra sidan, göra några reflexioner.

Såsom anledning till anmärkning anför anmälaren två formella skäl. Det första är, »att det av Kungl. Maj:t fattade beslutet uppenbart står i strid med riksdagens hållning till frågan om skolungdomens vapenövningar». Det andra är, att »beslutet innebär ett föregripande av den utredning beträffande förläggningen av reservofficersaspiranternas utbildningstid, varom riksdagen hemställt 1928».

Som grund för det första skälet pekar anmälaren på 1917 års riksdagsbeslut om avskaffandet av skolungdomens vapenövningar, och på 1927 års riksdagsbeslut, varigenom en motion, syftande till återupptagande i viss mån av dessa övningar, avslogs.

Herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet har nyss lämnat en redogörelse för innebörden av båda dessa riksdagsbeslut. Och den föregående ärade talaren ville komplettera denna med att gå längre tillbaka i tiden. Han omtalade, hurusom en rektor hade anhållit, att skolan måtte bli befriad från dessa övningar, hurusom en del domkapitel och läroverkskollegier hade gjort liknande hemställanden o. s. v. Nu är att märka, att de övningar, till vilkas riksdagsbehandling anmälaren hänvisar, och de övningar, varom den föregående ärade talaren påminde, gällde *obligatoriska* övningar för skolungdom *vid* läroverken och *inom skolschemats ram.* Det var därför som något läroverkskollegium kunde säga, att dessa övningar — såsom den föregående ärade talaren anförde — störande inverkade på undervisningen. Det var sålunda *obligatoriska* övningar för skolungdomen *vid* läroverken. Men de övningar, till vilka Kungl. Maj:t genom det anmärkta beslutet givit sitt tillstånd, äro *frivilliga* och avsedda att *hållas under sommarferierna.* Då menar jag, att de nu tilltänkta övningarna på Rommehed *icke* kunna *jämföras* med de av anmälaren och den föregående ärade talaren omnämnda övningarna. Och då måste jag också säga, att anmälarens påstående i det första anmärkningsskälet saknar grund.

Det andra skälet för anmärkningen var, att Kungl. Maj:ts beslut innebär ett föregripande av den utredning beträffande förläggningen av reservofficersaspiranternas utbildningstid, varom 1928 års riksdag hemställt. Statsrådet har lämnat en utförlig redogörelse även för innebörden av detta beslut, och anmälaren lämnar i sin skrift också en sådan redogörelse. Av såväl statsrådets som anmälarens framställning framgår, att riksdagen i sin anhållan om utredning av frågan om förläggningen av reservofficersaspiranternas utbildningstid har sagt: »möjligen kan det befinnas ändamålsenligt att förlägga en del av utbildningen före studentexamen». Riksdagen har sålunda i sin anhållan om utredning rörande reservofficersutbildningen förutsatt, att reservofficersutbildning — d. v. s. *militärutbildning* — kan ske *före* studentexamen — d. v. s. *för skolungdom.*

Herr statsrådet förklarade, att de avsedda övningarna på Rommehed kunna

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

bli till stor nytta just för denna av riksdagen begärda utredning. Och det ligger väl i sakens natur, att dessa övningar komma att skänka rik erfarenhet rörande militärutbildning av skolungdomen före studentexamen. Den av riksdagen begärda utredningen kan, tack vare dessa kurser, således icke bli endast en vanlig skrivbordsutredning, utan en utredning byggd på praktiska försök. Denna utbildningskurs kan väl alltså icke betraktas som ett föregripande av den av riksdagen begärda utredningen, utan måste tvärtom anses vara ett led i denna. Nu har ju anmälaren heller icke presterat någon motivering för detta sitt påstående, och utskottsmajoriteten har icke heller funnit någon sådan. Det är endast ett obevisat påstående.

Jag vill i detta sammanhang också påpeka, att de planerade kurserna på Rommehed icke åsamka staten några som helst kostnader. Allt vad staten där utlånar skall ske enligt gällande bestämmelser och ersättas efter fastställda och hittills tillämpade grunder. Jag kommer sålunda till den slutsatsen, att anmälarens påstående, att Kungl. Maj:ts beslut skulle föregripa den begärda utredningen, också saknar grund.

Och nu anser jag, herr talman, att jag har bevisat, att anmälarens båda skäl för anmärkning i vad den rör Kungl. Maj:ts formella behandling av ärendet sakna grund.

Så är jag nu framme vid anmälarens principiella synpunkt, vilken han anser vara »mycket betydelsefull». Han säger, att »det måste betraktas som ett betänkligt äventyrande av den demokratiska statens inre säkerhet, därest privata sammanslutningar tillåtas bedriva militär utbildning och disponera krigsmateriel».

Utskottsmajoriteten, som — förmodar jag — funnit de båda förut nämnda skälen mycket svaga, skyndar nu att skjuta denna principiella synpunkt i förgrunden och säger i sitt utlåtande: »Vad utskottet framför allt finner anmärkningsvärt är, att Kungl. Maj:t tillåtit en privat institution att anordna militärövningar på sätt, som här är avsett.» Men utskottsmajoriteten kommer tydligen ganska snart underfund med, att även denna anmärkningsgrund är vacklande, ty efter en liten skräckmålning om förefintliga skarpa motsättningar i samhället och om erfarenheter från Europas kontinentala stater säger utskottet: »Visserligen kunna de nu ifrågavarande kurserna icke gärna tänkas föranleda någon våda för statens säkerhet eller fara för ordningens upprätthållande, men utskottet finner, att det likväl kan medföra principiellt betänkliga konsekvenser, om Kungl. Maj:ts förfarande får passera oanmärkt.»

Nu ber jag, herr talman, att få anlägga några formella synpunkter på denna principiella. När man i en så grannlaga fråga som en, som gäller en anmärkning mot ett statsråd, går att bedöma statsrådets handläggning av det anmärkta ärendet, har man att allenast fästa sig vid vad just *detta* ärende gäller och vid *ingenting annat*. Rörande det nu anmärkta beslutet säger utskottet, att det icke har de vådor, som anmälaren söker göra gällande. Efter ett sådant konstaterande anser jag, att utskottet hade bort ogilla anmärkningen.

Vad vidare denna principiella synpunkt beträffar, vill jag framhålla, att riksdagen, så vitt jag vet, aldrig gjort något uttalande i överensstämmelse med de principer, som nu anföras av anmälaren och utskottsmajoriteten. Kungl. Maj:ts beslut står icke i strid med någon riksdagens förut uttalade mening i sådan riktning. Hade så varit förhållandet, ja, då hade beslutet kunnat diskuteras mot den bakgrunden. Men när nu så icke är fallet, anser jag det vara formellt oriktigt att på denna grund göra en anmärkning mot statsrådet.

Till slut vill jag säga, att de planerade övningarna på Rommehed icke äro *privata* i den mening, som anmälaren söker göra gällande. De ledas, såsom herr statsrådet anförde, av statens officerare, de inspekteras av en hel del

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

statens ämbetsmän, både militära och civila — herr statsrådet räknade upp dem — och eleverna i kurserna uttagas av läroverkens rektorer efter samråd med klassföreståndare, gymnastiklärare och skolläkare. Staten har genom sina organ sin hand helt över dessa utbildningskurser.

Ja, herr talman, hur man än ser på denna fråga, från formella eller från principiella synpunkter, så kan man icke komma till annat resultat, än att anmärkningen saknar grund.

Reservanterna inom konstitutionsutskottet ha ju också ansett att anmälan icke bort till någon utskottets åtgärd föranleda. Men då nu en anmärkning är framställd från utskottets sida, ber jag, herr talman, att få yrka, att anmärkningen lägges till handlingarna.

Herr **Olsson** i Mora: Herr talman! I olikhet med den föregående ärade talaren, som ju är en karsk representant för vårt försvar, har jag ansett mig böra biträda konstitutionsutskottets anmärkning. Jag har icke gjort detta av någon ovilja mot vårt försvarsväsen, än mindre på grund av någon rädsla för skolynglingarnas militärutbildningskurs på Rommehed, som någon högertidning funnit lämpligt antyda. Jag har biträtt utskottsmajoritetens anmärkning därför att jag ansett, att riksdagen i alla parters intresse bör upprätthålla den grundsatsen, att staten själv måste handhava ordningens upprätthållande och sörja för utbildningen av de krafter, som erfordras härför. Endast ifrån denna utgångspunkt kan det bli möjligt att med principiell hållfasthet och med verklig effektivitet upprätthålla ett förbud gent emot kommunistiska och gentemot fascistiska eller andra ytterlighetsriktningars privata vapenlekar.

Det må vara sant, att våra skytteföreningar och våra landstormsföreningar bedriva en militär utbildning, som icke kan sägas vara statlig, men det är ändå någon skillnad. Till dessa skytteföreningars och landstormsföreningars vapenövningar har riksdagen ständigt återkommande tillfällen att taga ställning. De kunna sägas vara av riksdagen, åtminstone tills vidare, auktoriserade. I fråga om utbildningskursen på Rommehed ligger saken till på ett helt annat sätt.

I vår nu gällande undervisningsplan för rikets folkskolor är det i anvisningarna för historieundervisningen sagt, att skolundervisningen bör träda i fredsidéns tjänst. Och säkerligen skulle man mycket illa känna majoriteten inom riksdagen, ifall man tror denna majoritet om att vilja stödja sådana åtgärder utanför skolan, som kunna vara ägnade att motverka denna undervisning i fredsidéns tjänst.

Jag är för min del gärna villig erkänna att 1917 års här omordade riksdagsbeslut näppeligen lämnar något direkt stöd för konstitutionsutskottets anmärkning. Men saken bör i alla fall vara klar åtminstone efter år 1927, då andra kammaren uttryckligen vägrade att vara med om tanken på en förberedande militär utbildning åt skolungdomen, avseende just förberedelse till reservofficersutbildning och anordnad på frivillighetens väg under ferietid. Även i fjol var riksdagen påfallande kallsinnig och tvivlande i denna sak. Riksdagen vägrade att lämna anslag för det nu ifrågavarande ändamålet men anhöll i skrivelse till Kungl. Maj:t, att frågan om den lämpligaste förläggningen av tiden för reservofficersutbildningen skulle tagas under närmare övervägande. Kungl. Maj:t har, som herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet här nämnde, anförtrott denna utredning åt chefen för generalstaben. Utredningen är ännu icke slutförd. Och vid det förhållandet måste Kungl. Maj:ts klandrade beslut av den 15 sistlidne mars anses innebära ett klart föregripande av den utredning, varom riksdagen i fjol hemställt. Detta faktum ändras icke alls av att reservanterna inom utskottet nu efteråt ursäktande förklara, att Kungl. Maj:t berett sig tillfälle att praktiskt pröva lämpligheten av att förlägga en del av utbildningen för reservofficersaspiranter till tiden före studentexamen.

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

Kungl. Maj:ts beslut är i själva verket så mycket märkligare som det är en offentlig hemlighet, att upprepade framstötar till förmån för en militär utbildningskurs sådan som den nu ifrågavarande gjorts hos den förra regeringen, efter vad jag tror mig veta redan långt innan generalstabschefen anförtrotts den av riksdagen begärda utredningen, men att dessa upprepade framstötar icke tidigare föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Frågans ömtåliga natur måste efter detta hava varit uppenbar, och med någon smula politiskt omdöme borde det kunnat förstås, att den enda i längden hållbara ståndpunkten på nu ifrågavarande område är, att staten själv svarar för ordningens upprätthållande och den erforderliga militära utbildningen och att, om något undantag skall göras från denna grundsats, måste riksdagen beredas tillfälle taga ståndpunkt härtill. Det får icke bero på en tillfällig medvind hos Kungl. Maj:t. En sådan vind blåser än hit och än dit, och följden därav kan med nu tillämpade förfaringssätt bliva sådan, att utskottets ärade reservanter en annan gång kunna önska ogjort, vad de i dag anse sig pliktiga att försvara.

Kungl. Maj:ts beslut den 15 mars står icke i god överensstämmelse med riksdagens uttalande i anslutning till en utan tvivel mycket stark folkmening, att skolungdomen bör hållas utanför militärväsendet och en gången tids krigsromantik. Beslutet föregriper den av riksdagen begärda utredningen på ett sätt, som, hur obetydlig rommehedskursen än må vara i och för sig, kan leda till mycket betänkliga konsekvenser. Herr Holmström är, i förbigående sagt, säkerligen alldeles ensam om sin uppfattning, att ett regeringsbeslut bör bedömas uteslutande i och för sig och icke med hänsyn till sina konsekvenser. Det försvar, som från statsrådsbänken levererats för Kungl. Maj:ts klandrade beslut, har uppriktigt sagt icke tillfört mig några nya synpunkter av natur att ändra min mening i sakfrågan. Det är och det måste vara bättre att stämma i bäcken än i ån.

Jag har icke alls någon blodtörstig lust att ge rommehedsaffären överdrivna dimensioner, men inför ett yrkande om ogillande av utskottets anmärkning skulle jag utan tvekan yrka, att utskottets anmärkning med gillande skulle läggas till handlingarna. I nuvarande situation kan jag, herr talman, ansluta mig till det redan framställda yrkandet om att anmärkningen måtte läggas till handlingarna.

Herr **Persson** i Trången: Herr talman! Jag tror, att om man uppmärksamt och opartiskt prövar alla de förhållanden, som legat till grund för herr statsrådets ställningstagande till den framställning, som gjorts från Langenskiöldska stiftelsen, så skall det bliva rätt svårt att komma till den slutsatsen, att statsrådets därav föranledda åtgärd varit av sådan beskaffenhet, att den bort framkalla anmärkning av den art som den föreliggande. Visserligen kan man tala om konsekvenser, men vill man, såsom reservanterna sagt, fastslå de oeftergivliga villkor, som för dylika kursers hållande måste iakttagas och under sträng kontroll efterlevas, så synes det mig, att de befarade konsekvenserna böra kunna bortelimineras genom dessa villkor, som också i det föreliggande fallet hava stipulerats och blivit följda.

Vidare kan man gott utläsa, att herr statsrådets handlingssätt varit en åtgärd baserad på det uppdrag, riksdagen beslöt lämna Kungl. Maj:t förra året angående ett övervägande, i vad mån det må befinnas ändamålsenligt att i fråga om reservofficersutbildningens ordnande förlägga en del av utbildningstiden till före studentexamen på tid, som icke inkräktar på den egentliga studietiden. Det förefaller åtminstone mig sannolikt, att kurserna i fråga skulle kunna lämna regeringen en ledning vid ett sådant övervägande.

Utskottsmajoriteten har i sitt utlåtande särskilt betecknat fallet anmärkningsvärt, därför att numera stora motsättningar förefinnas i fråga om militärutbild-

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

ningen. I det hänseendet synes det mig, att utskottsmajoriteten kommit något utom den egentliga sakfrågan. Så länge vårt land har en försvarsorganisation, synes det mig icke lämpligt och rimligt att anmärka på denna organisations högsta vårdare annat än i verkligt trängande fall.

På grund av det sagda och med hänvisning till vad utskottsreservanterna i övrigt anfört har jag icke inom konstitutionsutskottet kunnat ansluta mig till dem, som yrka på anmärkning, utan ställt mig på reservanternas sida.

Herr **Hansson** i Stockholm: Herr talman! Egentligen har ju hela argumentationen för den ena eller andra ståndpunkten i förevarande ärende redan anförts. Jag tillåter mig ändå göra ett par påpekanden.

Det har här sagts som försvar för Kungl. Maj:ts förfarande i detta fall, att efter det beslut, som fattats rörande skolungdomens vapenövningar, har man till en frivillig organisation för anordnande av sådana vapenövningar lämnat ett statsanslag på 3,000 kronor. Uppenbarligen vill herr statsrådet härav draga den slutsatsen, att riksdagen faktiskt sedermera har ändrat mening. Det finns anledning påpeka, att om man vill på detta sätt konstruera en bevisning, så förekommer ännu senare en sak här i riksdagen, som borde ha uppmärksammats av herr statsrådet i detta sammanhang. Riksdagen har nämligen vägrat att lämna anslag till den frivilliga skytterörelsens skjututbildning för ungdom. Detta beslut är senare än det av herr statsrådet åberopade, och jag tror, det hade varit klokt av herr statsrådet, därest han velat undersöka riksdagens mening, att uppmärksamma just detta fall, där efter begäran från regeringens sida av ett sådant speciellt anslag för vapenutbildning av ungdom i skytterörelsen riksdagen har sagt bestämt nej och motiverat detta med att man icke önskade en sådan speciell utbildning av ungdom, i detta fall också genom en frivillig organisation.

I fråga om det andra argumentet, som här anförts, nämligen att det här endast vore fråga om att praktiskt verkställa den utredning, som riksdagen själv önskat rörande reservofficersutbildningen, måste jag för min del inlägga en bestämd gensaga emot en sådan uttolkning av statsutskottets utlåtande. Jag hade nöjet att under föregående riksdag vara siste suppleant i statsutskottet, och jag fick på det sättet tillfälle att deltaga i ett sammanträde inom utskottet, just det sammanträde, som handlade herr Andersons i Linköping motion. Jag deltog även i ärendets behandling på första avdelningen. Om man hade ifrågasatt, att utredningen bland annat skulle omfatta en på annat sätt än genom riksdagens anslag finansierad utbildning av ungdom, så är jag alldeles övertygad om, med kännedom om den stämning, som faktiskt fanns inom utskottet, att utskottet skulle bestämt hava avstyrkt en sådan utredning. Jag förstår uppriktigt sagt heller icke, vad man skulle vinna med en sådan utredning. Den av utskottet förordade utredningen skulle huvudsakligen avse, huruvida man kunde på ett för den studerande ungdomen lämpligare sätt anordna utbildningen. För denna utredning behövas icke de praktiska övningarna. Utredningen måste närmast omfatta en undersökning om vederbörandes studieförhållanden, om huruvida man kan genom ett annat ordnande av den militära utbildningen förhindra, att en del av studietiden ryckes undan från ungdomen. Denna praktiska prövning av ungdomens utbildning kan ju icke ha någon uppgift att fylla i det avseendet. Vad man med den möjligen kan vinna är att utröna, huruvida ungdomen tål vid att något tidigare än nu är fallet sättas i militär tjänstgöring. Jag är dock icke alldeles säker på att en på det sätt, som nu är tänkt, anordnad övning kommer att ge några värdefulla resultat ens i det avseendet. Vad jag däremot är säker på är, att hade riksdagen haft tillfälle uttala sig på den punkten, skulle den

bestämt hava avrått regeringen från att med privata medel finansiera vad riksdagen icke själv velat vara med om.

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

Man kan för övrigt i detta fall ställa den frågan, huru det skulle hava gått, därest Kungl. Maj:t hade sett något annorlunda ut, än den för tillfället gör. Om det suttit en annan försvarsminister, som fått detta ärende under sin handläggning, och Kungl. Maj:t hade avböjt att ställa utrymme och materiel till förfogande, skulle därmed den Langenskiöldska fonden upphört att fullfölja de syften, varför den tillkommit? Skulle man icke i stället fått uppleva det ännu mera uppseendeväckande, att man då oberoende av Kungl. Maj:t hade med de medel, som fonden kunnat ställa till förfogande, icke bara ombesörjt utbildningen utan också förhyrt plats och materiel? Det finns ju andra möjligheter att förhyra vapen än att gå till Kungl. Maj:t. Den frivilliga skytterörelsen skulle i det avseendet kunna ställa åtskilligt till förfogande, och jag antar, att även landstormen skulle kunna göra en del. Man skulle då kunnat få uppleva, huru på privat initiativ och genom privat finansiering i strid emot den ståndpunkt regeringen intagit en frivillig organisation anordnat vapenövningar med ungdom. Denna tanke är icke någonting otroligt, ty fonden har ju tillkommit i angivna syfte. Och med den kännedom, jag har om vissa kretsar i detta land, misstänker jag, att man, när det gällt att fullfölja syftet, icke skulle hava stannat inför en vägran hos regeringen att ställa materiel och plats till förfogande. Vi ha ju en gång tidigare haft en i mycket större omfattning gjord erinran om huru vissa kretsar anse sig kunna förfara, när det gäller försvarsändamål. Vi hade för länge sedan en strid om pansarbåtar. Vi hade en riksdag, som vägrade anslag till den s. k. F-båten, men de kretsar inom samhället, som önskade få till stånd bygget, gjorde en insamling, och med privata medel satte man igång byggandet. Andan då och nu är densamma. Bakom tilltagen ligger den föreställningen hos vissa kretsar, att man på privat initiativ och med privata medel kan sätta igång ett organiserande i viss form av ett militärt försvar.

När man säger, att de farhågor, som uttalas i utskottets betänkande emot uppkomsten av privata militärorganisationer, äro överdrivna, skall man icke glömma bort, att vi här ha att göra med en anda, som icke bara är fascistisk utan som omhuldas av ganska lojala element inom samhället, som säga sig vilja hjälpa staten, men anse sig oförhindrade att genomföra sina syften oberoende av vad regering och riksdag säga. Det är mot dessa tendenser man närmast bör varna.

Jag har redan haft tillfälle offentligen uttala, att jag icke finner vad i denna sak förekommit från regeringens sida så synnerligen anmärkningsvärt, och jag känner ingen lust att på grund av vad som förekommit öppna en process emot regeringen eller försvarsministern. Det jag fäster största avseendet vid är just denna tendens inom vissa samhällskretsar, som går ut på att man mycket väl kan skapa privata militärorganisationer. Det är denna tendens, som måste stäckas. Därest staten vid sidan om sina vanliga försvarsanstalter skulle anse sig vara i behov av vissa andra organisationer, så böra dessa sättas under en sådan statlig kontroll, att varje risk för ett privat utnyttjande är utesluten. Jag har också i detta sammanhang offentligen sagt, att man har anledning att ägna uppmärksamhet även åt den frivilliga skytterörelsen och kanske i ännu högre grad åt landstormsrörelsen. När jag uttalat detta, är det icke därför att jag menar, att dessa rörelser för tillfället stå under en ledning, som gör, att man kan befara deras utnyttjande på illojalt sätt. Jag är för min del övertygad om, att när ledarna för dessa rörelser förklara, att de icke avse något annat än att tjäna de allmänna statliga intressena, så mena de vad de säga. Men jag ser dock med en viss oro på tillvaron av en ganska stark, växande privat militär organisation, som kanske i ett givet

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

ögonblick av oro i samhället icke längre behärskas varken av den statliga kontrollen eller av den ledning, som försäkrar, att dessa organisationer icke skola få tjäna något annat ändamål än att utgöra en förstärkning av det militära försvar, som staten själv upprätthåller. Dessa organisationer stå icke under tillräcklig kontroll, dessa organisationer äro ur social synpunkt ensidigt rekryterade. Det kan i en upprörd tid vara en fara, att sådana privata militärorganisationer existera, och det värdefullaste av den debatt vi fått är enligt min mening, att man kunnat fästa uppmärksamheten på denna fara. Jag ber alla goda krafter inom samhället att uppmärksamma denna fara i god tid, så att vi icke plötsligt i vårt Sverige, där det icke finnes någon anledning att skapa våldsamma konflikter, ändå en dag stå mitt uppe i en kraftmätning, där man icke längre rör sig bara med fredliga medel.

Jag har funnit anledning betona detta, och har som ni uppmärksammat icke så mycket ordat om huruvida ungdomen speciellt skall få lära sig bruka vapen eller icke. Den rent pacifistiska ståndpunkten, som skjuter fram just det förfärliga i att ungdomen övas i vapen, delar jag icke. I synnerhet för en ungdom, som kommit till den ålder det här är fråga om, kan det icke föreligga någon särskild fara att militariseras. Jag tror alltså icke, att man skall lägga tyngdpunkten på detta, utan jag tror, att den sociala synpunkten här är den väsentliga, och att det varit riktigt att taga tillfället i akt att taga upp denna sak i riksdagen och där fästa uppmärksamheten på, att här växer och utvecklas inom samhället privata militära institutioner, som kunna, därest man icke mycket noga aktger på dem och skaffar sig bättre kontrollmöjligheter än nu, bliva en fara i en socialt upprörd tid.

Herr **Holmgren:** Herr talman! I anledning av den fråga som nu är föremål för kammarens behandling skrev Karlskrona-tidningen den 8 maj detta år en ledare, som jag för min del anser förtjänt att hugfästas genom att i en eller annan del komma till kammarens protokoll. I denna ledare fäste man uppmärksamheten på ett aktstycke, som när försvarsfrågan vid sekelskiftet var aktuell, hade författats av Hjalmar Branting och godkänts av det socialdemokratiska partiet. Det var det manifest, som det socialdemokratiska partiet i december år 1900 utsände inför den von Otterska försvarsreformen, och vari man enligt herr Z. Höglunds nyligen utkomna Brantingsbok bl. a. krävde »*ett försvarssystem begynnande med vapenövningar redan i skolan, fortsatta under utvecklingsåren i skytteföreningar, vidare fullföljda och bragta till avslutning i en rekrytskola, samt sedan, i den mån det är oundgängligen nödigt, fortsatta repetitionsövningar, medan den militära dugligheten dock väsentligen hålles vid makt genom att de gevär, som staten, liksom redan sker i Schweiz, giver envar fosterlandsförsvarare, användas vid hembygdens skjutövningar och tävlingar*». Tidningen tillägger, att det är nästan obarmhärtigt att draga fram detta aktstycke och se till, huru socialdemokraterna förvaltat det här nedlagda arvet.

Vi bruka nu icke vara så hjärtnupna, åtminstone här i kammaren, så att jag tvekar icke för min del att till detta aktstycke knyta några små enkla reflexioner. För $28^1/_2$ år sedan krävde således det socialdemokratiska partiet ett försvarssystem, som skulle grundas på vapenövningar redan i skolan. Nu har ju dock samma parti med näbbar och klor i många år arbetat på att få bort vapenövningar i skolan, och man har lyckats. Nu kommer också samma parti och riktar en konstitutionell anmärkning gent emot försvarsministern, därför att han utan att det kommer att kosta staten ett rött kopparöre har velat främja en frivillig anslutning till sådana övningar för ungdomen, som partiet för $28^1/_2$ år sedan krävde att få och att då få *obligatoriska*.

»*Fortsatta under utvecklingsåren i skytteföreningar*», heter det vidare i ma-

nifestet. Samma parti, som då krävde detta, har nu och sedan många år tillbaka varje år nekat varje anslag av statsmedel till skytteväsendet.

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. Forts.

»*De gevär, som staten givit envar fosterlandsförsvarare, användas vid hembygdens skjutövningar och tävlingar.*» Dessa ord syfta tydligen på landstormsrörelsen, från vilken socialdemokraterna redan för länge sedan hava tagit sin hand och till vilken de numera neka varje anslag.

Det är ju alldeles uppenbart att liksom den enskilde undergår en viss utveckling, så måste också ett politiskt parti hava rätt till att undergå en sådan. och i all synnerhet när det gäller en så lång tidrymd som 28 år måste en sådan utveckling bli ganska stor och grundlig. Om den enskilde t. ex. under en period av 28 år hinner genomvandra alla grader från socialdemokrat och till högerman. är det icke så mycket att undra på, men när det gäller ett helt partis utveckling, har man nästan att förvänta sig, att den utvecklingen sker huvudsakligen åtminstone efter de grundlinjer, som partiet uppställt för sin verksamhet och icke på så sätt att vad som år 1900 betraktades som ett eftersträvansvärt önskemål år 1929 är ett brott, som skall påtalas. Det är självklart, att vi som icke hava samma uppfattning som socialdemokraterna, vare sig i försvarsfrågan eller i andra frågor, icke kunna få någon synnerlig respekt för den sista fasen i herrarnas försvarspolitiska utveckling, som vi afton få bevittna. Vi äro icke ens säkra på, att herrarna mena allvar med detta som vi hört nu, som herr Sävström nyss talade om, att det är bättre att stämma i bäcken än i ån, eller som vi hörde herr Möller i första kammaren för en stund sedan framhålla, att anmärkningen var tillkommen för att riksdagen skulle bliva i tillfälle att ge ett uttalande i denna fråga. Sålunda, man kan icke få den uppfattningen att vad som inneslutes i denna attack är ett verkligt uttryck för vad herrarna innerst tycka och tänka i denna fråga, utan man får fast mera ett starkt intryck av, att det här egentligen bara är fråga om agn på kroken i valfisket.

Är det här, mina herrar, anledning till anmärkning, är det sannerligen icke mot försvarsministern, utan skulle det vara så, borde det vara mot konstitutionsutskottets majoritet, såvitt jag kan finna.

Herr förste vice talmannen **Hamilton:** Herr talman! Det förefaller mig. att vid detta tillfälle icke bör döljas, att den åtgärd, som herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet vidtagit, har väckt allvarlig misstämning med eller utan grund inom vida kretsar. Mer än en främling. som besökt vårt land och studerat dess förhållanden, har prisat Sveriges folk såsom det lyckligaste folket i Europa och förmenat, att grunden härför legat däri, att vi i vårt land i lugn och ro och i god tid hava genomfört de sociala reformer, vilka berett så stora svårigheter hos många andra folk, och att vi 1914 voro mäktiga att kväva den aktivism, som ropade till oss: Ni äro germaner, sluten upp vid germanernas sida i världskriget.

Det vore väl av stor betydelse för oss, ifall vi i vårt land skulle kunna fortsätta denna för vårt folk så lyckobringande demokratiska politik. Emellertid resa sig vissa moln icke allenast från den yttersta vänsterns sida utan även ifrån chauvinismens. Man påstår, att i innevarande stund i vårt land bedrives en militarismens eller chauvinismens propaganda bland ungdomen under skydd av nationalismens mantel. Mot bakgrunden härav måste man betrakta spörsmålet i fråga och det vore väl, om herr statsrådet skulle kunna taga avstånd från denna propaganda. Man anser, att framställningen från den Langenskiöldska stiftelsen är ett led i densamma, och skulle herr statsrådet genom sin åtgärd hava skänkt stöd åt den agitation, som bedrives bland ungdomen. så vore det en betänklig sak, och då vore också den anmärkning. som blivit framförd, fullt berättigad. Det vore önskligt, om herr statsrådet vid detta tillfälle skulle kunna förklara, att regeringen icke har något att göra med den propagandan bland

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

ungdomen och med de otaliga föredrag, som hållits i syfte att uppväcka krigarandan hos ungdomen mitt under en tid, då Sveriges folk har anslutit sig till Kelloggpakten, som innebär, att krig är brott och således även uppmaning till sådant är ett brott.

Jag vore tacksam, om herr statsrådet kunde giva oss ett lugnande svar i detta hänseende, och jag har intet annat yrkande att göra, än att anmärkningen måtte läggas till handlingarna.

Herr **Herou:** Herr talman! De som här talat om »rikets sannskyldiga nytta», om »fosterlandets försvar», om »staten som organ för samhällsviljan över partierna», söka sannerligen att i allra högsta grad förvilla begreppen, att blanda bort de verkliga fakta, att sticka huvudet bakom busken och förneka den klasskampens verklighet, som finnes inom den kapitalistiska statens klassamhälle. Man behöver ju bara taga del av konstitutionsutskottets utlåtande i förevarande ärende, där herr statsrådets åtgörande *ur konstitutionell synpunkt* bedömes fullständigt *efter partilinjer*, för att förstå, att de synpunkter, som man här sökt lansera angående »rikets sannskyldiga nytta» o. s. v., måste bedömas efter klassynpunkter. De avgöras ur maktsynpunkt, ur politiska synpunkter. Hur vore det eljest möjligt, att man bedömer, handlägger detta ärende fullständigt ur partipolitiska synpunkter, så att det utskott som här tagit ståndpunkt till denna anmälan delar upp sig fullständigt efter politiska linjer? Jag skulle också vilja säga, att det kanske varit icke att förvånas alldeles över att herr statsrådet och försvarsministern visade upp ett förvånat ansikte, när han hade att ta ställning till anmälan, om han tänkte på den ståndpunkt, som de socialdemokratiska och de folkfrisinnade representanterna i denna kammare tidigare intagit till försvarsfrågan i olika skeden, där de ju gått in för ett starkt »fosterlandsförsvar», där de hava uttalat sitt förtroende för officerarnas goda omdöme o. s. v. Han borde ju haft anledning räkna med, att dessa socialdemokrater och folkfrisinnade, som under senare år gått in för »fosterlandets försvar» överhuvud, som så sent som vid 1928 års riksdag gingo in för den ekonomiska försvarsberedskapen med planer t. o. m. på att införa *civil värnplikt* för alla män och kvinnor mellan 16 och 60 år här i landet för effektiv krigsberedskap, att de skulle hava förstått ur dessa sina patriotiska synpunkter den åtgärd för vad man här kallar fosterlandets försvar, som herr försvarsministern i denna fråga har vidtagit. Och det belyser deras hållningslöshet att alla dessa »pacifister» som här uppträda och tala om den »*fara*» som skulle ligga i vårt, i kommunisternas påpekande om det berättigade i att en förtryckt klass försvarar sig, det berättigade i att en undertryckt nation frigör sig o. s. v., att de som tala om denna fara, alla dessa hava dock undantagslöst vid 1928 års riksdag givit sina röster för en sådan sak som införandet av den civila värnplikten. För tillgodoseende av kapitalisternas intressen.

Herr talman, om man tar del av utskottets förevarande utlåtande, finner man, hurusom anmälaren på sid. 2 resonerar om att det »måste betraktas som ett betänkligt äventyrande av den demokratiska statens inre säkerhet, därest privata sammanslutningar tillåtas bedriva militär utbildning». Denna anmälare var dock, jag tror det var 1907, så pass klassmedveten, att han för sin del propagerade för att arbetarna skulle bilda sina frivilliga skytteföreningar, d. v. s. »bedriva militär utbildning», och det finns ju för närvarande ännu någon socialdemokratisk ledare, som givit anslutning åt dylika synpunkter. Utskottet har emellertid icke och dess socialdemokrater icke heller följt anmälaren i hans resonemang fullständigt. Det talas om, att utskottet finner »det vara en riksangelägenhet, att icke staten i någon mån understöder privata sammanslutningars handhavande av militärutbildning». Man har således inom

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

utskottet icke gått så långt som anmälaren, att man vänt sig emot de privata militärövningarna över huvud. Det var kanske en sådan där liten kompromiss för att socialdemokraterna och de folkfrisinnade skulle kunna få detta lilla politiska slagträ.

De i detta sammanhang anförda utgångspunkterna, om rikets sannskyldiga nytta och ett fritt samhällsskick och den demokratiska statsordningens upprätthållande, har jag tidigare karakteriserat och gett den värdesättning, som är riktig.

Reservanterna säga för sin del, »att privata sammanslutningar icke böra tillåtas att bedriva militär utbildning, om de icke hava till enda syfte att tjäna det av staten organiserade försvaret och låta inordna sig under en sträng statlig kontroll».

Om detta bör sägas, att de sannerligen kunnat skriva i stället för »enda syfte» »föregivna syfte» att tjäna det av staten organiserade försvaret och att de kunde tills vidare godkänna det med statlig kontroll, då ju för närvarande staten är *deras* maktorgan. Enär staten är ett organ för den härskande klassen. Jag skall icke ge mig in på att ur konstitutionella synpunkter göra en värdesättning av den tredelning av anmärkningen som herr försvarsministern var inne på, men märk väl: även han instämde ju i det uttalande som gick ut på, att de organisationer, som växte upp ur efterkrigstiden och ur febersjukdomarnas tillstånd, absolut icke böra erhålla någon möjlighet att på det sätt, som här skett, bedriva militär utbildning. Han syntes således därvidlag dela utskottets uppfattning och ansåg sig synnerligen orättvist behandlad.

Jag får stanna litet vid vad herr Sävström snuddade vid, när han var inne på klassbeväpningen. Han framhöll, att det farligaste i det experiment, som herr försvarsministern givit sig in på i denna politik, det var, att arbetarklassen, när arbetarklassen såg, hur borgarklassen beväpnade sig och mitt inför arbetarklassens ögon övade sig i vapnens bruk, skulle därav draga den nära till hands liggande slutsatsen, att arbetarklassen också borde öva sig i vapnens bruk. *Just därför* önskade herr Sävström i likhet med övriga socialdemokrater, att staten icke skulle understödja borgarnas vapenövningar. Ja, det var ju en mycket from önskan. Sedan får man ju se, om det verkligen lyckas att genom denna aktion förmå högern att förstå det i socialdemokraternas mening okloka i att på det här viset fästa uppmärksamheten vid att borgarklassen rustar sig. Jag vill fråga: om ni lyckas hindra att staten upplåter Rommehed och på samma sätt som sker till frivilliga landstormsföreningar och för samma avgifter utlånar material av ett eller annat slag till den verksamhet det här är fråga om, är då borgarklassen avrustad? Eller är då arbetarklassen skyddad mot en borgerlig klass, som är rustad och beredd att använda sina vapen? Man behöver bara i det fallet erinra om Finland, där bourgeoisien provocerade fram inbördeskriget i för dem tjänlig tidpunkt, där man skickade överklassens söner till Tyskland för att få den utbildning, som de önskade för sin förberedda kraftmätning. Och som blev till nederlag för arbetarklassen därför att dess ledare voro lika blinda som socialdemokraterna här i dag. Man kan även erinra om det av er som avrustat åberopade Tyskland, där arbetarna äro legalt förbjudna att bära vapen men där detta icke hindrar, att en socialdemokratisk polismästare kan, som skedde kring 1 maj, mobilisera 20,000 beväpnade män, som skjuta ned arbetarna, när de demonstrera för arbetarklassens gamla krav om första maj som demonstrationsdag. Man kan också erinra om händelserna i Wien 1927. I länder, där klasstriden skärpts mera än här, har man förstått att draga andra slutsatser av vad som här upprullas för våra ögon, än den mycket intetsägande slutsats, som socialdemokraterna i Sverige därav draga. Jag erinrar om, hurusom en socialdemokratisk redaktör i Österrike efter Wien-händelserna — det karakteriserar alldeles ut-

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

märkt den klassåskådning, som framför allt vi kommunister lägga på denna fråga — skrev, att de blodiga striderna i Wien med en gripande tydlighet visade, att den sista uppgörelsen mellan utsugarklassen och de utsugnas klass är närmare än till och med pessimisterna ana. Det lär oss, säger han, att förstå att denna uppgörelse icke kommer att ske med röstsedeln på en fredlig valsöndag utan med hårdare vapen, och han är för sin del på det klara med, att det är slut med illusionerna om den fredliga demokratien. Jag skulle kunna fortsätta denna exempelsamling, men det kan ju få anstå tills vidare. Jag vill bara för min del utan att fördjupa mig i konstitutionellt bedömande av det föreliggande ärendet framhålla, att det synes mig, som om det i detta fall är riksdagens mening, att inte ens borgarklassen skall understödjas i sina speciella vapenövningar, ehuru liknande sker på en del andra områden — landstormen o. s. v. — och att det således föreligger skäl till anmärkning. Vi kommunister önska givetvis att vår klass vore den mest kampberedda. Och ha således intet emot att pröva allvaret i utskottets anmärkning.

Herr talman! Jag yrkar, att utskottets anmälan må med *gillande* läggas till handlingarna.

Herr **Månsson** i Furuvik: Herr talman! Jag tror icke, att sådana här små historier innebära någon fara för demokratien. Jag tror icke, att det skulle spela någon avgörande roll på längden för demokratien även om en väpnad grupp skulle vara så stark, att den för en tid av 8—10 år lyckades övertaga makten i samhället. Jag talade härom dagen på en tillställning med en mycket erfaren man, och vi kommo att tala om det nuvarande Italien, där nu fascismen regerar. Han berättade, hur borgarklassen nu rasar därnere därför att, som den säger, Mussolini har lurat socialismen på borgarna.

Liksom molnen sväva över huvudet på oss och vi kunna göra så litet åt om de komma från Island eller sydost, så driva samhällsformerna inpå oss, och vi kunna göra så förskräckligt litet åt det, vare sig vi ha vapen eller ej. Jag har någon gång förut här påpekat, att fast vi faktiskt för närvarande formellt leva under individualistiskt kapitalistiska samhällsförhållanden, hava individualister och kapitalister i Europas riken i 30 år icke gjort annat än skapat kommunistiska lagar. Den romerska rätten ha vi sparkat i ändan och gett den avsked i hela Europa, Italien icke ens undantaget. Möjligen får man undantaga Rumänien. Den germanska rätten ha vi tagit till nåder igen sedan den i 400 år varit i onåd. Vad äro våra barnuppfostringslagar, skogsplanteringslagen, vår vanhävdslag, vad är den nya arrendelagen och den i fjol antagna lagen rörande arbetarlagstiftningen annat än kommunistiska lagar, hur vi än vrida oss går det mot kollektivismens samhällsskick — mitt under det skalet ännu är individualistiskt. Till och med herr Ekman, som är den mest typiska individualisten här i kammaren, kan icke göra en lag utan att den blir kommunistisk. När så är förhållandet, hur liten roll spelar då icke den här bagatellen. Det är icke heller på grund av faran för den demokratiska staten, som jag här uppträder. Jag tillskriver det där en i och för sig mycket liten betydelse. Däremot har det väckt min uppmärksamhet som symtom på ett sjukdomstillstånd i samhället.

Jag är framkallad av att herr Holmgren stod och läste upp det socialdemokratiska programmet av år 1900, tror jag det var. Andan i det socialdemokratiska partiets program har icke ändrats sedan dess men väl ordalagen. Det sista är ganska naturligt, ty vi veta ju, hur t. ex. ett riksdagsuttalande kommer till. Det formas av några ledamöter i statsutskottet eller ett annat utskott och sedan säga de andra ja och amen. På samma sätt förhåller det sig med kongressuttalanden, vare sig de göras av socialister, kommunister, liberaler eller andra. Sådana uttalanden äro naturligtvis ingalunda fullgiltiga uttryck för

vad den beslutande församlingen skulle komma till för resultat, om dess medlemmar man efter man finge uttala sin mening. De ledande männen hålla upp fingrarna i luften och känna vart vinden blåser, och sedan formulera de kongressens uttalanden efter förhållandena för dagen och stunden. 1900 års militära program var dock ingalunda endast ett program för dagen och stunden, utan det är även ett uttryck för vad socialismen vill än i dag. Jag har här gång efter annan betygat att vi icke vilja någonting annat än uppbyggande och ordning. Vårt program av år 1900 var — i likhet med det nuvarande socialdemokratiska programmet — ett målmedvetet och i bästa mening patriotiskt program. Men det är ett program, som vill ordning för de många och inte bara för lättingar och ohyra. Det är ett program, som vill ordning till varje pris och icke vill tillåta, att några grupper spekulanter, vilkas förnämsta egenskaper icke precis äro mänskliga, utan delvis sådana, som annars mest karakterisera råttor och löss, leva på den stora massan.

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

Åren 1902, 1903, 1904, 1905 deltog jag mycket ivrigt i arbetarrörelsen och var med om att starta den socialdemokratiska ungdomsrörelsen — säkerligen den mest patriotiska rörelse, som på de sista femtio åren sett dagen i landet. Naturligtvis fanns det många meningar bland denna ungdom, ifrån de mest extrema fredsivrarna och till dem, som stodo på vad man kan kalla den högra flygeln, och som yrkade på att arbetarklassen skulle ha ett demokratiskt försvarsprogram. Det program, som herr Holmgren här läste upp, det är än i dag i sin anda giltigt, i varje fall för mig. Låt oss för all del ha det som de ha det i Schweiz och som skildrades i det upplästa manifestet, där man har en milis, men där man icke har någon verklig yrkesofficerskår i vår officerskårs anda. Låt oss ha det, som våra fäder hade det för tusen år sedan. De hade en bonde som ledare för häradet och häradet var den taktiska militära enheten. Låt en bonde vara kapten, låt en ingenjör vara major eller löjtnant. Gör officersposterna till oavlönade hedersposter och behåll bara en stab av militärtekniker för ledningen av det hela. Då komma vi, dit jag vill, vi skola komma och dit vi böra komma. Vi få ingen ordning, intet slut på dessa tvister om militarismen, förrän vi kommit dit.

När socialdemokraternas, arbetarklassens och böndernas, hållning, vad formen beträffar, till militärfrågan *till synes* något förändrats sedan år 1900, få vi även komma ihåg, att många tråkiga erfarenheter ligga emellan då och nu. Vi måste komma ihåg, hur opålitlig officerskåren — icke alla men stora grupper av densamma — visade sig 1914. Ingen människa kunde tro, att det var en svensk officerskår, utan att det var en tysk, och att den var avlönad för att draga in vårt land i krig i stället för hjälpa det. Ni behöva bara gå ned i kungl. biblioteket och begära fram tidningarna från 1914. Förr eller senare kommer väl för övrigt, misstänker jag, en bok med dessa tidningsartiklar ut i bokhandeln. Det skulle vara en i hög grad intressant och nyttig lektyr. Den, som var med då och såg de åtgärder, som då vidtogos, kan naturligtvis inte se på systemet med precis samma ögon som man såg med 1900, då sådana upplösande riksfarliga företeelser ännu icke kommit fram. När kriget var slut, och det tyska utrikesministeriets telegram trycktes, blevo vi förvånade över att finna, att det rena landsförräderiet varit med i spelet icke bara på ett håll utan på flera. Vi läsa telegram i dessa tyska telegramböcker om att det vinkas med att köpa tidningar. Obegränsade penningmedel äro till förfogande, och svaret kom från tyska legationen här till Berlin: telegrambyråns chef är på väg till Berlin. Givet är, att då man läser sådana telegram och man genom de tyska telegramböckerna kommer underfund med det spel, som bedrevs då, man inte kan vara med om att tolerera förhållanden, som vi hade 1914, 1915, 1916, 1917 och 1918 och som vi fortfarande äro i fara att få dragas med så länge vi behålla den form för vårt militära system, som vi hade då.

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

I denna vecka har Norge omorganiserat sin officersrekrytering. Den har gjorts mera demokratisk än förut, så att man kan från folkskolorna komma direkt till de förberedande befälsskolorna och sedan in till officersskolan. Efter min mening måste vi dock skilja hela den parasiterande delen av borgarklassen från den militära ledningen. Förr få vi aldrig en sund syn på och ro i försvarsfrågan. Vad denna borgarklass vill är att klå åt sig mesta möjliga betalning, d. v. s. officerslöner. Det är icke annat det gäller. Låt oss få fram ett annat försvarssystem, ett system, som lägger ledningen av försvaret i böndernas och ingenjörernas och arbetarnas händer, i händerna på oavlönade personer, med undantag av några i staben, som skulle ha den rent tekniska ledningen. När vi komma dithän, komma vi fram till en sund bas för att ordna det övriga i frågan.

Vad är det nu, som drager pojkarna iväg till övningarna? Jo, det är hoppet att genom dessa tillfälliga extra övningar — såsom också erkänts från regeringsbänken — få ett försprång, när det gäller att bliva antagna till officerare och reservofficerare. Varför skola för resten skolpojkar vara predestinerade till officerare och reservofficerare. Hela systemet är sjukt, på den grund, att det är lättingar, som vilja hänga sig fast vid ett sjukt system för att slippa göra något produktivt arbete och ändå få en god utkomst. Det är i den ändan, man skall taga upp saken och lämna ledningen i händerna på folk, som utföra produktivt arbete.

Nu säger en av talarna på högersidan, att det föreligger ingen vidare risk, ty det är pojkar från medelklasshem det gäller. Men vad jag har för mening om medelklassen, det behöver jag icke säga i denna kammare. Den har jag en gång förut proklamerat som den mest socialt efterblivna, den minst ansvarsfyllda och den minst politiskt kunniga delen av befolkningen i vårt land.

Herr förste vice talmannen övertog nu ånyo ledningen av förhandlingarna.

Herr **Hansson** i Stockholm: Herr talman! Jag fruktar att vi äro på god väg att komma ett gott stycke ifrån det förevarande ämnet. Ansvaret därför är herr Holmgrens, som förde in diskussionen på avvägar. Han uttalade sin förvåning över förskjutningen av socialdemokratiens ståndpunkt under de senaste 29 åren. Han kunde lika gärna ha uttalat sin förvåning över att det finnes en utveckling, att det överhuvud taget rör sig här i världen. Förklaringen till den förändrade ståndpunkten är ganska lätt att finna. Den ligger helt enkelt i förändringen av förhållandena själva.

Om herr Holmgren icke bara läser Karlskronatidningen, utan studerar socialdemokratiens ställning i försvarsfrågan i allmänhet, skall han finna, att motsvarande förändringar till dem, som ägt rum i vårt land, ha ägt rum inom hela den internationella socialdemokratien. Före världskriget fann socialdemokratiens ståndpunkt uttryck i devisen »folkbeväpning». Efter världskriget stå de tyska socialdemokraterna, som voro de starkaste anhängarna till folkbeväpningen, såsom bestämda motståndare till återinförandet av den allmänna värnplikten.

I vårt land ha vi kommit dithän, att vi betrakta behovet av försvarsanstalter vara mindre än förr. Vi ha alltså kommit ifrån den tid, då det allmänt ansågs, att man behövde taga ut hela försvarskraften. Därmed följer också en förändrad syn på den militära organisationen. Om man icke behöver taga ut hela försvarskraften skulle det vara meningslöst med en organisation, där man droge in alla, som kunde tjäna något försvarsändamål, under beväpning. Detta är förklaringen till den förändring, som herr Holmgren talade om. Och när herr Holmgren står upp och spelar förvånad, kan man icke säga, att han lyckats framställa socialdemokratien i en ogynnsam dager, men man måste få en gan-

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

ska egendomlig uppfattning om hans egen förmåga att följa med och förstå sin egen tid.

Jag skall till detta endast lägga ett yttrande rörande det yrkande, som gjordes av herr Herou. Han yrkade här, att man måtte lägga konstitutionsutskottets utlåtande med gillande till handlingarna. För min del skulle jag icke ha någonting emot att lägga utlåtandet med gillande till handlingarna, om detta kunde ske med särskilt betonande av att kammaren lägger tyngdpunkten på saken och mindre fäster sig vid de anmärkningar av formell natur, som ha kunnat göras. Men ett bifall till herr Herous förslag skulle för eftervärlden te sig, som om vi lade särskild vikt vid de formella anmärkningar, som här gjorts. Det har i riksdagen vid åtskilliga tillfällen förelegat uttalanden från konstitutionsutskottet, som säkerligen ha innehållit mera vägande erinringar mot vad ledamöter av regeringen företagit sig och ändå lagts till handlingarna utan något särskilt understrykande av anmärkningarna. Det förefaller mig att — även om man icke har den uppfattningen, som för några dagar sedan utvecklades av herr Engberg, nämligen att själva grundlagsenligheten av ett sådant markerande kan ifrågasättas — man åtminstone bör hålla fast vid, att om riksdagen på detta sätt skall ge särskilt eftertryck åt en anmärkning, skall därtill också finnas alldeles särskild anledning. Då jag icke anser, att någon sådan alldeles särskild anledning föreligger, hemställer jag till kammaren, att den måtte nöja sig med att lägga betänkandet till handlingarna.

Under detta anförande hade herr talmannen återtagit ledningen av förhandlingarna.

Herr **Holmström:** Herr talman! Det kan icke vara lämpligt att vid denna sena timma gå in i någon längre debatt. Jag begärde ordet med anledning av herr Hanssons i Stockholm första anförande, men jag skall be att även få säga några ord gentemot herr Olsson i Mora, som menade, att jag förmodligen var ensam om den uppfattningen, att man endast har att bedöma ett regeringsbeslut i och för sig. Jag vill gentemot detta säga, att det nog är vanligt, att man bedömer regeringsbeslut från olika synpunkter och att man därvid även släpper fantasien lös. Men här gäller det icke att subjektivt bedöma ett regeringsbeslut. Här är det fråga om en så grannlaga sak som att fatta ståndpunkt till frågan, huruvida en anmärkning mot ett statsråd är befogad eller icke. När man går att såsom ledamot av konstitutionsutskottet bedöma den frågan, får man icke se saken subjektivt, då får man icke släppa fantasien lös. Då måste man se på saken objektivt och på formella och konstitutionella grunder söka göra sitt bedömande. Det var i överensstämmelse med denna min syn på problemet, som jag försökte hålla mig helt till saken.

Herr Hansson i Stockholm ville icke godkänna herr försvarsministerns förklaring till att han ansåg, att denna ifrågavarande kurs skulle kunna tjäna den av riksdagen år 1928 begärda utredningen. Herr Hansson i Stockholm ansåg, att denna utredning endast avsåge reservofficersutbildningens lämpligare inpassande i de civila studierna, i syfte att förhindra, att denna utbildning skulle menligt inverka på dessa. Ja, det är sant. Men det bästa sättet att inpassa reservofficersutbildningen, så att man icke hindrar studierna, är väl att förlägga den på den tid av året, då inga studier förekomma, d. v. s. under sommarferierna!

Jag vill ånyo påpeka, vad riksdagen skrev 1928. Det heter där bl. a.: »Möjligen kunde det befinnas ändamålsenligt att förlägga en del av utbildningen före studentexamen.»

Och så ville herr Hansson i Stockholm göra gällande, att herr statsrådets redogörelse för riksdagens ståndpunkt vid tidigare tillfällen till frågan om

Anmärkning mot ledamot av statsrådet. (Forts.)

skolungdomens vapenövningar icke var fullständig. Riksdagen skulle icke sagt sitt sista ord vid de tillfällen, som herr statsrådet nämnde. Herr Hansson anförde att riksdagen vid beviljandet av skytteanslaget beslutat, att anslag till ungdomen icke skulle få förekomma. Och det var någonting, menade herr Hansson, som herr statsrådet borde ha tagit med i sin redogörelse, då detta talade sitt tydliga språk.

Jag tyckte att det var försmädligt, att herr Hansson hade fått tag i det där. Men vid närmare eftertanke fick jag klart för mig, att det icke var så farligt, som det lät i herr Hanssons anförande. Ty det var ju så att riksdagsbeslutet rörande skytteanslaget undantog ungdom under 15 år från skytteanslaget. Men de övningar, varom det nu diskuteras, äro avsedda för ungdom *över* 16 år. Då kan jag inte förstå, att det beslutet skall ha något som helst inflytande på bedömandet av det nu anmärkta beslutet.

Herr Hansson tyckte, att landstormskurserna voro beträffande de deltagande mycket ensidigt socialt sammansatta. Det är nog en sanning med stor modifikation. Jag har här i min hand ett papper med uppgift om yrkena för de i landstormskurserna deltagande, och av detta dokument får man den uppfattningen — jag skall icke besvära med att läsa upp detsamma — att det var en betydlig överdrift i herr Hanssons yttrande.

Herr **Hansson** i Stockholm: Herr talman! Jag vill endast fästa herr Holmströms uppmärksamhet därpå, att de ungdomsövningar, som herr statsrådet har erinrat om i sitt anförande, också gällde en yngre ungdom. Min erinran var alltså fullständigt på sin plats, eftersom det gällde övningar med samma ungdom, varom herr statsrådet talade.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels att kammaren måtte lägga förevarande anmälan till handlingarna, dels ock att berörda anmälan måtte med gillande läggas till handlingarna; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl av herr Herou, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren lägger ifrågavarande av konstitutionsutskottet i dess memorial nr 18 gjorda anmälan till handlingarna, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren lagt berörda anmälan med gillande till handlingarna.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren beslutit lägga ifrågavarande anmälan till handlingarna.

§ 5.

Anmärkning mot ledamot av statsrådet.

Ordet lämnades härefter på begäran till herr **Flyg,** som yttrade: Herr talman! Det är anledning till anmärkning mot statsrådet och chefen för finansdepartementet, varom remiss begäres till konstitutionsutskottet, inför vilket anledningen skall uppgivas.

Jämlikt § 57 riksdagsordningen skulle detta yttrande tillika med ett av herr Flyg i sammanhang därmed avlämnat förseglat konvolut överlämnas till konstitutionsutskottet.

§ 6.

Herr *Laurin* avlämnade två motioner, nr 460 och 461, båda i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 238, angående vissa Aktiebolaget Jordbrukarbanken berörande frågor.

Dessa motioner blevo på begäran genast hänvisade till bankoutskottet.

§ 7.

Herr talmannen meddelade, att herr statsrådet och chefen för socialdepartementet tillkännagivit, att han vid kammarens sammanträde nästkommande fredag ämnade besvara herr Flygs interpellation i anledning av ett i Degerfors förövat bombattentat.

§ 8.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 190, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om försäkring för vissa yrkessjukdomar ävensom i ämnet väckta motioner.

§ 9.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 123, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under femte huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till socialdepartementets avdelning av Kungl. Maj:ts kansli;

nr 124, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1929/1930 till kommerskollegium samt de under kollegium lydande myndigheter och kårer m. m. jämte i vissa av dessa ämnen väckta motioner;

nr 125, i anledning av kamrarnas återremiss av statsutskottets utlåtande nr 4, punkt 137:o) angående det under fjärde huvudtiteln uppförda extra reservationsanslaget till engångskostnader för anskaffning av flygmateriel m. m.;

nr 126, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under fjärde huvudtiteln, avd. Flygvapnet, gjorda framställning angående anslag till uppförande av hangarbyggnad å Mäsgarn vid Hårsfjärden;

nr 127, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om medel till bestridande av kostnader för nya byggnader för Stockholms tygstation m. m.;

nr 128, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av försvarets centrala ledning och förvaltning m. m. jämte i ärendet väckta motioner;

nr 129, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående medel till understöd för upprätthållande av luftfart mellan Malmö och kontinenten vid vissa tillfällen innevarande vinter;

nr 130, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anskaffande för statens järnvägars räkning av en isbrytande godsfärja för leden Trälleborg—Sassnitz;

nr 131, i anledning av Kungl. Maj:ts remiss med överlämnande av uppgifter rörande värdet av statens fasta och lösa egendom den 30 juni 1928; och

nr 132, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa i samband med 1927 års skolreform stående frågor, punkterna 2:o) och 5:o) jämte två i ämnet väckta motioner; samt

andra lagutskottets memorial, nr 43, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande andra lagutskottets utlåtande nr 35 i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till sinnessjuklag m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

§ 11.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *Lithander*	under	3	dagar	fr. o. m.	den	26	maj och
» *Nygren*	»	5	»	»	»	28	» .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 1.43 på natten.

In fidem
Per Cronwall.

Stockholm 1929. Kungl. Boktryckeriet, P. A. Norstedt & Söner.
291758